

სსრ სამინისტროს მინისტრის
აკადემია სამსახურის მინისტრის
აკადემია სამსახურის მინისტრის
აკადემია სამსახურის მინისტრის

სსრ სამინისტროს მინისტრის
ინსტიტუტი ი. ა. ჯავახიშვილი

ა ბ ს ქ ლ ი ბ ი

სამსახურის მინისტრის ინსტიტუტის მინისტრის

МАТЕРИАЛЫ

ПО ИСТОРИИ ГРУЗИИ И АКАЗА

1944

გავითი 2-ე ვЫПУСК

თბილისი
1945

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია
АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР

აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინსტიტუტი
Институт истории им. акад. И. А. Джавахишвили

ა ბ ე ბ ყ ე ბ ი

საქართველოს და გაგარინის ისტორიისათვის

P-6896

МАТЕРИАЛЫ
ПО ИСТОРИИ ГРУЗИИ И КАВКАЗА

1944

648000 II ВЫПУСК

თბილისი
1945

ლაიბრერია საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
პრეზიდიუმის განკარგულებით

ნაკვეთის რედაქტორი აკ. გაშერელი ა.

სერიის რედაქტორი აკად. ს. ჯანაშია

ფე. 3807

ფ. 07534

ტირაჟი 1000

საქ. სსრ ადგ. მრეწვ. სახ. კომის. სტამბა, ფურცელაძის ქ., № 5

ଶ୍ରୀଲଙ୍କାମହିନୀ ରାଜ୍ୟପାତ୍ରାଳୋକ

୩ ୧ ୬ ୦ ୩ ୦ ୧ ୮ ୦

1825—1832

ଶ. କୁମାର ପାତ୍ରାଳୋ
ଅଭ୍ୟାସାଳୀ ପ୍ରେରଣାଳୋକ ଓ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ

Ց Ա Բ Ա Ւ Խ Ե Ր

82-

Վ ո ն ա ս ո Շ պ շ ա	5
Սռլումոն գողածվոլո, ըեղբայրա և մոլովանիորի	8
Վ ե ր ո լ լ ց ծ օ	57
Դ յ ե ն ո վ ն ե ծ օ	152
Ա կ ս տ ա ր Ս ա բ յ լ տ ա Ս ա մ յ թ յ լ ո	172

საქართველოს მეცხრამეტე საუკუნის პირველი ათეული წლების საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ქართველ სწავლულს, ფილოსოფოსს სოლომონ დოდაშვილს შესანიშნავი აღგილი უჭირავს მისი ხანმოქლე მეცნიერული და პრაქტიკული მოღვაწეობის სრულად გამომზეურება ახლო მომავლის საქმეა, ჯერჯერობით-კი ეს შესანიშნავი პიროვნება არც ისე შორეული წარსულიდან ბურუსით მოცული იცქირება.

სოლომონ დოდაშვილის სახელი დაკავშირებულია წალხისა და ქვეყნის განთავსუფლებისთვის ბრძოლასთან, ეროვნული შეგნების გამომუშავებასა და განმტკიცებასთან; ამასთანავე ერთად იგი სერიოზული დამწყებია ქართულ ნიადაგზე აღმოცენებული პროგრესული აზროვნებისთ მე-19 საუკუნის ოცდაათიან წლებში. ჩვენთვის სოლომონ დოდაშვილი საინტერესოა, რადგან მის შუმაობაში და თავისუფლების სიყვარულში მოიპოვება ბევრი ისეთი რამ, რაც მას თანამედროვეობასთან აახლოვებს.

საქართველოს ჰქონდა შესაძლებლობა თავის წიაღში წარმოეშვა დიდი ადამიანები. ქართულ კულტურას შარავანდედი მოჰაკინა მრავალმა შესანიშნავმა მოღვაწემ, პომელთაც სამშობლოს სახელი აღამაღლეს და თავისიც უკვდავ-ჰყვეს. უფრო მეტად მნიშვნელოვანია იმ მოღვაწეთა მუშაობა, ვინც ჩამობნელებულ მონარქიული წყობისა და თავისუფლებასმოკლებულ პირობებში შეჰქმნეს ნაციონალური შეგნება და საუკუნეებით გამომუშავებული კულტურული ტრადიციები ჩვენ დრომდე ღირსეულად, უნაკლოდ და ზოგჯერ ახლის დამატებითაც მოიტანეს.

იმ დროს სოლომონ დოდაშვილმა მაინც შესძლო გაბედული სიტყვა ეთქვა, თანამედროვერათვის სასარგებლო

Սայմինանոնքում մացալունու յիշենեծին դա սամժոնթղոստցու սուրու-
ելլյա ֆերիում. սոլոմոն դռամացունու յարտցել թեւնուրուտա
ու մի բայց այս գյուղացնու, հոմելմաց սամամուլու թեւնուրուտա
մացալու հայուսարա; հասակարուցունու, յուլուրուլու մեմպակուրուտա
գամուցենցին մունուտ. ու դա սեպենց գարկազարու նուացա գմին-
դնեն դա առաջատարութենցին եալես սամժոնթղոս տացուսուց-
լունու մունուտցունու.

Սոլոմոն դռամացունու արա մեռլու գուլոսուցունու;
ցըրամաւունու դա յարտցարու մունուտցու մերուունու այ-
բուրու մունուտցու, ու մասիսացունու մունուտցու առմինթղունու աելու
տառունուս, եցլմմանցունու աելու անցուրուտա չայցունուս, սանցա-
դուցունու ցեղարութենու սարծունու հոմ գամուցունու ցայցունու
սանցունու 30-ան ֆլանցու. սոլոմոն դռամացունու մունուտցու
մունուտցու ծերականութենու մունուտցու գամուցենու, հոգունու թեւմով-
մերուտցու, ու սեպա սույրունու. սոլոմոն դռամացունու տացու-
սու դրունու գամունենունու ոնտրուցունու, հոմլունու սանցունու շաց-
ճացու հիյենա յարտցարու յուլուրունու ու ցորհունու.

Ֆինամունութենու նամակունու մեռլու մունուտցու մունուտցու մունու-
թառունուս, հաց շնու հաբարուտցու աելու մունուտցու մունուտցու մունու-
թունունուս, թեւնուրունու, միւրունուս դա մասիսացունունու մունու-
թունունուս. ամ մունուտցու ֆինասացունութենու շնու ու ու մունու-
թունունու մունուտցու մունուտցու գամունակազարու գամունենու. յս
օսուունութենունու մունուտցու մունուտցու գամունակազարու գամունակազարու-
յան կացու գամունակազարու սույրունու համարու համարու դա համարու
յան կացու գամունակազարու. ֆինամունութենու նամակունու մեռլու մունուտցու
մունուտցու, ամաստանացու սույրունու նամակունու ամ դու մունուտցու.

Սոլոմոն դռամացունունու ցեղարութենու դա մունուտցու մունուտցու-
թանունութենունու մունուտցու մունուտցու հիյենա դա հիյենա մունու-
թունունու նու ու ու ու ու ու մունուտցու մունուտցու մունուտցու մունու-
թունունու մունուտցու մունուտցու մունուտցու մունուտցու մունու-

მუზეუმში, რაზედაც მიმითითა მუზეუმის თანამშრომელმა
ლ-ქუთათელაძემ. ამის შედეგად გადმოწერილ იქნა წე-
რილები სოლომონ დოდაშვილისა კველა იმ ხელნაწერიდან, რაც
ამ სიძველეთ საცავშია თავმოყრილი. მავრამ, რომ უფრო სრუ-
ლი ყოფილიყო საქართველოში, უკეთ თბილისში, დაცული წერი-
ლების კრებული, მივმართე სხვა დაწესებულებებსაც და აქამდე
ფამოქვეყნებულ მასალასაც. ეს წიგნი ამის შედეგია. ნაშრომის
ზოგიერთი მხარის უფრო გამახვილებისთვის დახმარება გა-
მიწია აკაკი გაწერელიამ, რისთვისაც მადლობას მო-
გახსენებ, ხოლო თუ ხელნაწერმა საბეჭდი მანქანა იხილა, ამის-
თვის ვმაღლობ აკადემიკოს ს ი შ თ ნ ჯ ა ნ ა შ ი ა ს , რომე-
ლიც გულისხმიერად მოეკიდა ნაშრომს სოლომონ დოდა-
შვილის შესახებ.

ს. ხუციშვილი

თბილისი, 1943 XII. 1

სოლომონ . დოდაშვილი

ცხაგრება და მოღვაწეობა

1

სოლომონ დოდაშვილი ერთ-ერთი თვალსაჩინო ფიფურაა მე-19 საუკუნის პირველი ნახევრის კულტურულ-საზოგადოებრივი ცხოვრების ფონზე. ს. დოდაშვილის ცხოვრება-მოღვაწეობის შესწავლა იმდენად არის საინტერესო, რამდენადაც მას ურთიერთობა ჰქონდა მაშინდელ ქართველ მოწინავე, რუსეთის მონარქიული წყობილების წინააღმდევ ამხედრებულ საზოგადოებასთან, რამდენადაც მას პირადი და იდეური ურთიერთობა ჰქონდა რუსეთში მცხოვრებ ქართულ პოლიტიკურ ემიგრაციასთან და იყო ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე და ორგანიზატორი 1832 წლის შეთქმულებისა; ს. დოდაშვილის ცხოვრება და შემოქმედება აგრეთვე საინტერესოა, როგორც ერთ-ერთი პირველთაგანისა ქართველთა შორის, რომელმაც პეტერბურგის უნივერსიტეტი დამთავრა წარჩინებით, დასწერა თავისი დროისთვის სერიოზული გამოკვლევა ფილოსოფიის ისტორიის კურსიდან; დასასრულ, ს. დოდაშვილის ცხოვრება და შემოქმედება საინტერესოა, როგორც ქართული კულტურისა და კერძოდ ქართული პრესის წინა, დაწყებითი პერიოდის მუშაკისა, ნაყოფიერი უურნალისტისა და ქართულ მეცნიერულ-პობულარულ და ბელეტრისტულ თხზულებათა ავტორისა; იგი საინტერესოა, როგორც თავგამოდებული მებრძოლი საქართველოს ეროვნული განთავისუფლებისთვის, რასაც შესწირა მთელი თავისი ახალგაზრდული ენერგია, ნიჭი და სიცოცხლეც...

სოლომონ დოდაშვილის შესახებ ბევრი ცნობა არ შემონახულია. ყველაზე მეტი მასალა დაგროვილია ე. წ. „ყაზარმობის“ საქმეებში, სოლომონისა და სხვა შეთქმულთა პირადი ჩვენებებისა, დაკიოხვებისა და სასამართლო აქტების სახთ რომ არის დაცული საქართველოს. სხელმწიფო ცენტრალურ არქივში.

გარდა შეთქმულების საქმეებისა, ს. დოდაშვილის შესახებ ცნობები მოცემულია ქართულ პრესაში, ოლონდ ისინი შემთხვევითი ამბებითაა გამოწვეული. ასეთია, მაგ., გაზ. „დროებაში“ მოთავსებული მეთაური წერილი რედაქტორის ს. მესხისა (1875 წ. № 50) და მისი გამოხმაურება იმავე წელს („დროება“, № 54 და 61). სხვათა შორის, ყველაზე მეტი სოლომონ დოდაშვილის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ არსებულ მასალათა შეკრების თვალსაზრისით გაუკეთებია დაუღალვ ზაქარია ჭიჭინაძეს, რომელმაც დაგროვილ მასალათა საფუძველზე 1893 წელს დაბეჭდა წიგნაკი „სოლომონ დოდაშვილი“. ოცდაათგვერდიან პატარა ზომის წიგნაკში ზ. ჭიჭინაძე იძლევა ცნობებს, სამწუხაროდ, ხშირად წყაროთა დაუსახელებლად, დოდაშვილის ცხოვრებაზე, მის სწავლაზე თბილისსა და პეტერბურგში და მოღვაწეობა-გარდაცვალების შესახებ.

სამწუხაროა ის ფაქტი, რომ შეთქმულების მონაცილენი, რომელთაც საშუალება მიეცათ სამშობლოში დაბრუნებისა, თავის ჩანაწერებში და მოგონებებში არ იძლევიან ცნობებს საინტერესო თანამებრძოლისა და თანამეცალმის შესახებ. იმ ზღვა ეპისტოლარულ ლიტერატურაში, რომელიც დაუტოვებია გრ. ორბელიანს ან და სხვათ, არსად არ გამოსჩანს ს. დოდაშვილის პიროვნება. მაგრამ მდგომარეობა სრულიად ნათელია. მთავრობის წყალობით სიცოცხლე ჟნარჩუნებული და სამშობლოში დაბრუნებული შეთქმულნი უკვე-აღარ ასენებულენ იმ დროს და იმ მოღვაწეთაც, რომლებთანაც მათ ურთიერთობა ჰქონდათ პოლიტიკური საქმიანობის ასპარეზზე.

სოლომონ დოდაშვილი

ცხოვრება და მოღვაწეობა

1

სოლომონ დოდაშვილი ერთ-ერთი თვალსაჩინო ფიგურაა მე-19 საუკუნის პირველი ნახევრის კულტურულ-საზოგადოებრივი ცხოვრების ფონზე. ს. დოდაშვილის ცხოვრება-მოღვაწეობის შესწავლა იმდენად არის საინტერესო, რამდენადაც მას ურთიერთობა ჰქონდა მაშინდელ ქართველ მოწინავე, რუსეთის მონარქიული წყობილების წინააღმდეგ ამხედრებულ საზოგადოებასთან, რამდენადაც მას პირადი და იდეური ურთიერთობა ჰქონდა რუსეთში მცხოვრებ ქართულ პოლიტიკურ ემიგრაციასთან და იყო ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე და ორგანიზატორი 1832 წლის შეთქმულებისა; ს. დოდაშვილის ცხოვრება და შემოქმედება აგრეთვე საინტერესოა, როგორც ქართ-ერთი პირველთაგანისა ქართველთა შორის, რომელმაც პეტერბურგის უნივერსიტეტი დაამთავრა წარჩინებით, დასწერა თავისი დროისთვის სერიოზული გამოკვლევა ფილოსოფიის ისტორიის კურსდან; დასასრულ, ს. დოდაშვილის ცხოვრება და შემოქმედება საინტერესოა, როგორც ქართული კულტურისა და კერძოდ ქართული პრესსს წინა, დაწყებითი პერიოდის მუშაკისა, ნაყოფიერი უურნალისტისა და ქართულ მეცნიერულ-პოპულარულ და ბელეტრისტულ თხზულებათა ავტორისა; იგი საინტერესოა, როგორც თავგამოდებული მებრძოლი საქართველოს ეროვნული ჯანთავისუფლებისთვის; რასაც შესწირა მთელი თავისი ახალგაზრდული ენერგია, ნიჭი და სიცოცხლეც...

სოლომონ დოდაშვილის შესახებ ბევრი ცნობა არ შემონახულია. ყველაზე მეტი მასალა დაგროვილია ე. წ. „ყაზარმობის“ საქმეებში, სოლომონისა და სხვა შეთქმულთა პირადი ჩეკენებებისა, დაკითხვებისა და სასამართლო აქტების სახით რომ არის დაცული საქართველოს ს. ხელმწიფო ცენტრალურ არქივში.

გარდა შეთქმულების საქმეებისა, ს. დოდაშვილის შესახებ ცნობები მოცემულია ქართულ პრესაში, ოლონდ ისინი შემთხვევითი ამბებითაა გამოწევეული. ასეთია, მაგ., გაზ. „დროებაში“ მოთავსებული მეთაური წერილი რედაქტორის ს. მესხისა (1875 წ. № 50) და მისი განხომაურება იმავე წელს („დროება“, № 54 და 61). სხვათა შორის, ყველაზე მეტი სოლომონ დოდაშვილის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ არსებულ მასალათა შეკრების თყალსაზრისით გაუკეთებისა დაულალავ ზაქარია ჭიჭინაძეს, რომელმაც დაგროვილ მასალათა საფუძველზე 1893 წელს დაბეჭდა წიგნაკი „სოლომონ დოდაშვილი“. ოცდაათგვერდიან პატარა ზომის წიგნაკში ზ. ჭიჭინაძე იძლევა ცნობებს, სამწუხაროდ, ხშირად წყაროთა დაუსახელებლად, დოდაშვილის ცხოვრებაზე, მის სწავლაზე თბილისა და პეტერბურგში და მოღვაწეობა-გარდაცვალების შესახებ.

სამწუხაროა ის ფაქტი, რომ შეთქმულების მონაწილენი, რომელთაც საშუალება მიეცათ სამშობლოში დაბრუნებისა, თავის ჩანაწერებში და მოგონებებში არ იძლევიან ცნობებს საინტერესო თანამებრძოლისა და თანამეკალმის შესახებ. იმ ზღვა ეპისტოლარულ ლიტერატურაში, რომელიც დაუტოვების გრ. ორბელიანს ან და სხვათ, არსად არ გამოსჩანს ს. დოდაშვილის პიროვნება. მაგრამ მდგომარეობა სრულიად ნათელია. მთავრობის წყალობით სიცოცხლე შენარჩუნებული და სამშობლოში დაბრუნებული შეთქმულნი უკვე აღარ ახსენებუნენ იმ დროს და იმ მოღვაწეთაც, რომლებთანაც მათ ურთიერთობა ჰქონდათ პოლიტიკური საქმიანობის ასპარეზზე,

სულ პირველად ს. ღოდაშვილი სკოლის ამბანაგმა, პლატინ იმსექტიანმა, გაიხსენა რუსულად დაწერილ შენიშვნებში, კახეთის შესხებ, 1847 წელს. შედარებით ვრცელი წერილი დაიბეჭდა რუსულადვე გან. „Кавказ“-ში — „Вспоминание о Соломоне Ивановиче Додашвили-Магарском“¹-ის ხელმოწერით². ამის შემდევ ს. ღოდაშვილი აღიარავის გახსენებია 1875 წლამდე, ვიდრე ს. მესხმა ან მთავრმა მკითხველ საზოგადოებას, რომ სულ რაღაც 40—50 წლის წინ მოღვაწეობდა ს. ღოდაშვილი; რომ მას ჰქონდა გაზეთი, რომლითაც ივრცელებდა პროგნოსულ აზრებს სამშობლოს განთავისუფლებისთვის³. ს. მესხს რამდენიმე ადამიანი გამოეხმაურა, რომელთაც შეეკრძალა ცნობები ს. ღოდაშვილის შესხებ. სულ მალე გაზეთმა გამოაქვეყნა ცნობა ინკილო (დიმიტრი). ჯანაშვილისა, სათაურით — „სოლომონ ღოდაევი“⁴. და სამარალდონ დ[ოღაე]ვისა — „კიდევ სოლომონ ღოდაევზე“⁵. ყველა ამათ საფუძველზე და მოგონებებზე დაყრდნობით 1893 წელს გამოქვეყნდა შემონახსენები წიგნაკი ზ. ჭიჭინაძისა — „სოლომონ ღოდაშვილი“⁶, ხოლო 1919 წ. კი მიზვე „სოლომონ ღოდაშვილი და ნიკ. ბარათაშვილი „ფარული საზოგადოების წინაშე და ნიკ. ბარათაშვილის პოეზიის იდეის აღორძინება ქართულ მწერლობაში“.

შეიძლება აღითო ს. ღოდაშვილის მოღვაწეობას დაუთმო პრაფ. ალ. ხახანაშვილმა რუსულად დაწერილ ლიტერატურულ ნარკვევებში⁷. ყველა ამ ცნობით ამოიწურება ამ ფრიად სერიოზული მოღვაწის შემოქმედებისა და ცხოვრების მიმოხილვა. რაც ეებება ჩვენს დროს, ს. ღოდაშვილის შესახებ კმაყოფილდებოდნენ მარტოვენ შცირე საგაზეოო და საეურნალო წერილებით, რომლებშიც მოცემული იყო მხოლოდ

¹ „Кавказ“, 1856 წ., № 48.

² „დროება“, 1875 წ., № 50.

³ „დროება“, 1875 წ., № 54.

⁴ იქვე, ა. 61.

⁵ „სოლომონ ღოდაშვილი“, თბილის, 1893 წ. 30 გვერდი.

⁶ „იცერება“, ვაკ. IV, გვ. 35—36.

გამეორება და ხშირად დაუსაბუთებელი ფაქტებიც. ს. დოდაშვილის ცხოვრებისა¹. უკანასკნელ ხანს ქურნ. „ბიბლიოგრაფიის მოამბეჭი“ დაიბეჭდა ლიტერატურულ-ანოტირებული ბიბლიოგრაფია ს. დოდაშვილის რედაქციით გამოცემულ პირველ სალიტერატურო ორგანოსი, რომელშიც მოცემულია სახე უურნალის სულის ჩამდგმელის ს. დოდაშვილისა².

ყველა ზემოთხამოთვლილ გამოქვეყნებულ მასალას ემატება ს. დოდაშვილის მიწერ-მოწერა იონა ხელაშვალთან, ფილადელფიოს კინძძესთან და სხვებთან, რაც მისი შემოქმედებითი ფიგურის სრულყოფილად წარმოდგენისთვის ძვირფას მასალას იძლევა. ამ ეპისტოლარული ლიტერატურის მიხედვით გარკვეულია ერთ-ერთი, მეტად საინტერესო პერიოდი ს. დოდაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობისა, კერძოდ პეტერბურგში ცხოვრებისა და თბილისში დაბრუნების დრო, რაც 1824—1832 წლებით გრძისაზღვრება.

ს. დოდაშვილის დაბადების შესახებ რამდენიმე ცნობა არსებობს, მათ შორის ყურადღებას იქცივენ ისინი, რომლებიც მოცემულია მე-19 საუკუნის ქართულ პრესი.

ზოგიერთი ცნობით სოლომონი დაბადებულა 1803 წელს³, ზოგი მის დაბადების წლად 1804 თვლის⁴, ზოგიც 1805 წელს⁵. ამ მხრივ ძვირფასია შეთქმულთა საქმეებში შენახული მასალა, რომელიც არკვევს სოლომონის როგორც დაბადების წელს, ისე სხვა, მისი ცხოვრებისა და მრავალმხრივი მუშაობის საინტერესო მხარეებსაც. ერთ-ერთ პასუხში სასამართლოსაღმი სოლომონი „სრული ჭეშმარიტებითა და გულის

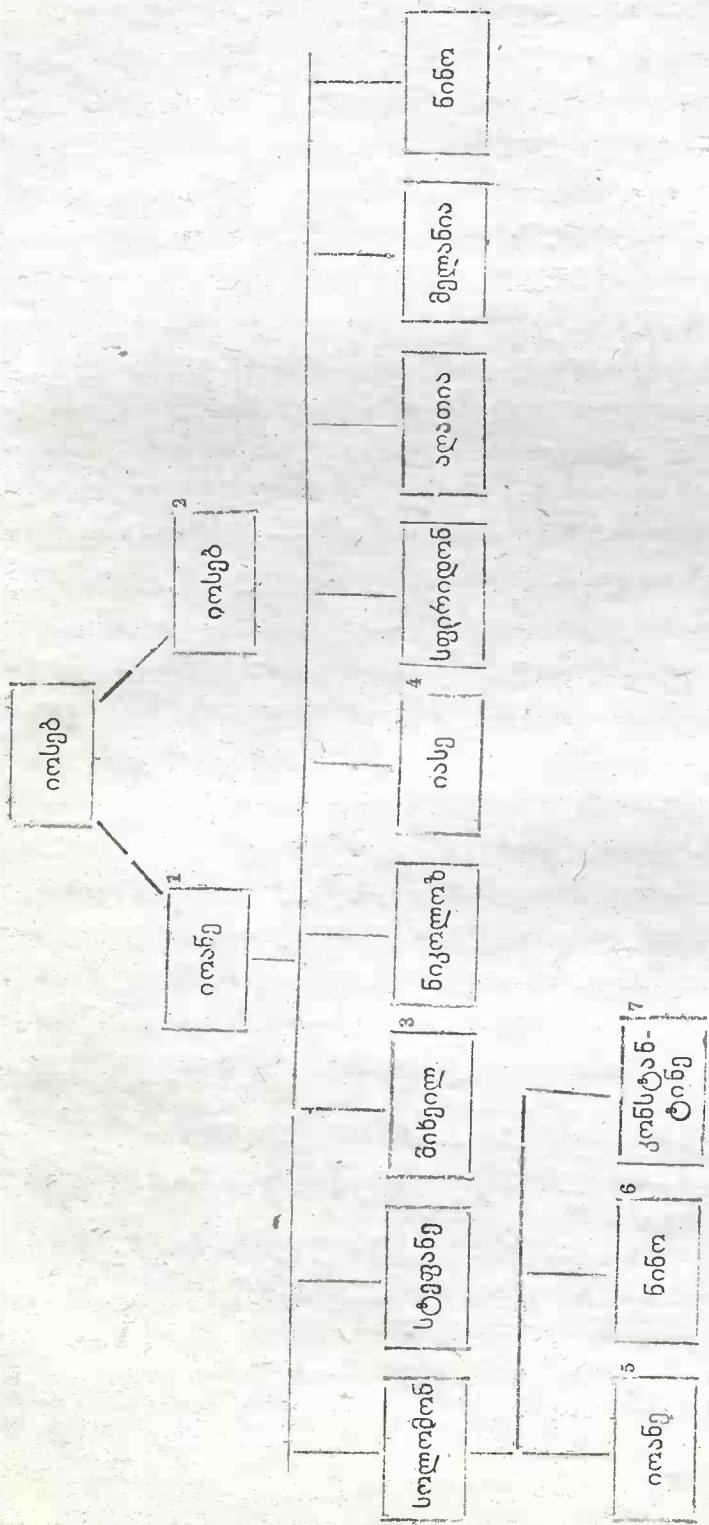
¹ ლ. კუჭუხიძე — „ჩვენი თაობა“, 1937, № 10; ს. ცაიშვილი — „საბჭოთა მასწავლებელი“, 1938 წ. № 24; დ. დანგაძე — „კოლმეურნე“, (სიღნაღი), 1940, № 127.

² „ბიბლიოგრაფიის შოამბე“, № 1, 1940, გვ. 65—96. ს. ხუციშვილი და ნ. ჭატიშვილი — „სალიტერატურონი ნაწილნი“...

³ „კ ერავ“, 1856, № 48 — „ვითოშავიანია“...

⁴ ზ. ჭიჭინაძე და ალ. ხაჩანაშვილი.

⁵ სამარაგდონ დ [ოდაევ]ი „დროებაში“ 1875 წ. № 61. გუნიას „საქართველოს კალენდარში“ (1892 წლ.) დაბადების თარიღად 1802 წ. ნაცვერები.

Богдановский, 3, 4. Кримская Шишикин
XII; 5. Донецкий 1829. 21 IX.⁶ Донбасская 1831. I VIII.⁷ Донбасская 1832.
Кримская 1830. Саратовская 1831. Тамбовская 1832. Калужская 1833. Курганская 1834.
Симбирская 1835. Самарская 1836. Оренбургская 1837. Уфимская 1838. Челябинская 1839.
Нижегородская 1840. Казанская 1841. Башкирская 1842. Костромская 1843. Рязанская 1844.
Владимирская 1845. Тверская 1846. Ярославская 1847. Новгородская 1848. Псковская 1849.
Люблинская 1850. Волынская 1851. Гродненская 1852. Брестская 1853. Могилевская 1854.
Гродненская 1855. Белорусская 1856. Брестская 1857. Минская 1858. Гродненская 1859.
Брестская 1860. Минская 1861. Белорусская 1862. Брестская 1863. Минская 1864. Брестская 1865.
Брестская 1866. Минская 1867. Брестская 1868. Минская 1869. Брестская 1870. Минская 1871.
Брестская 1872. Минская 1873. Брестская 1874. Минская 1875. Брестская 1876. Минская 1877.
Брестская 1878. Минская 1879. Брестская 1880. Минская 1881. Брестская 1882. Минская 1883.
Брестская 1884. Минская 1885. Брестская 1886. Минская 1887. Брестская 1888. Минская 1889.
Брестская 1890. Минская 1891. Брестская 1892. Минская 1893. Брестская 1894. Минская 1895.
Брестская 1896. Минская 1897. Брестская 1898. Минская 1899. Брестская 1900. Минская 1901.
Брестская 1902. Минская 1903. Брестская 1904. Минская 1905. Брестская 1906. Минская 1907.
Брестская 1908. Минская 1909. Брестская 1910. Минская 1911. Брестская 1912. Минская 1913.
Брестская 1914. Минская 1915. Брестская 1916. Минская 1917. Брестская 1918. Минская 1919.
Брестская 1920. Минская 1921. Брестская 1922. Минская 1923. Брестская 1924. Минская 1925.
Брестская 1926. Минская 1927. Брестская 1928. Минская 1929. Брестская 1930. Минская 1931.
Брестская 1932. Минская 1933. Брестская 1934. Минская 1935. Брестская 1936. Минская 1937.
Брестская 1938. Минская 1939. Брестская 1940. Минская 1941. Брестская 1942. Минская 1943.
Брестская 1944. Минская 1945. Брестская 1946. Минская 1947. Брестская 1948. Минская 1949.
Брестская 1950. Минская 1951. Брестская 1952. Минская 1953. Брестская 1954. Минская 1955.
Брестская 1956. Минская 1957. Брестская 1958. Минская 1959. Брестская 1960. Минская 1961.
Брестская 1962. Минская 1963. Брестская 1964. Минская 1965. Брестская 1966. Минская 1967.
Брестская 1968. Минская 1969. Брестская 1970. Минская 1971. Брестская 1972. Минская 1973.
Брестская 1974. Минская 1975. Брестская 1976. Минская 1977. Брестская 1978. Минская 1979.
Брестская 1980. Минская 1981. Брестская 1982. Минская 1983. Брестская 1984. Минская 1985.
Брестская 1986. Минская 1987. Брестская 1988. Минская 1989. Брестская 1990. Минская 1991.
Брестская 1992. Минская 1993. Брестская 1994. Минская 1995. Брестская 1996. Минская 1997.
Брестская 1998. Минская 1999. Брестская 2000. Минская 2001. Брестская 2002. Минская 2003.
Брестская 2004. Минская 2005. Брестская 2006. Минская 2007. Брестская 2008. Минская 2009.
Брестская 2010. Минская 2011. Брестская 2012. Минская 2013. Брестская 2014. Минская 2015.
Брестская 2016. Минская 2017. Брестская 2018. Минская 2019. Брестская 2020. Минская 2021.
Брестская 2022. Минская 2023. Брестская 2024. Минская 2025. Брестская 2026. Минская 2027.
Брестская 2028. Минская 2029. Брестская 2030. Минская 2031. Брестская 2032. Минская 2033.
Брестская 2034. Минская 2035. Брестская 2036. Минская 2037. Брестская 2038. Минская 2039.
Брестская 2040. Минская 2041. Брестская 2042. Минская 2043. Брестская 2044. Минская 2045.
Брестская 2046. Минская 2047. Брестская 2048. Минская 2049. Брестская 2050. Минская 2051.
Брестская 2052. Минская 2053. Брестская 2054. Минская 2055. Брестская 2056. Минская 2057.
Брестская 2058. Минская 2059. Брестская 2060. Минская 2061. Брестская 2062. Минская 2063.
Брестская 2064. Минская 2065. Брестская 2066. Минская 2067. Брестская 2068. Минская 2069.
Брестская 2070. Минская 2071. Брестская 2072. Минская 2073. Брестская 2074. Минская 2075.
Брестская 2076. Минская 2077. Брестская 2078. Минская 2079. Брестская 2080. Минская 2081.
Брестская 2082. Минская 2083. Брестская 2084. Минская 2085. Брестская 2086. Минская 2087.
Брестская 2088. Минская 2089. Брестская 2090. Минская 2091. Брестская 2092. Минская 2093.
Брестская 2094. Минская 2095. Брестская 2096. Минская 2097. Брестская 2098. Минская 2099.
Брестская 2099. Минская 2099.

სიწმინდით „აუწყებს სასამართლო ქომისიას თავისი ცხოვრების შესახებ და სწერს, რომ იგი „შობილგან ოცდარვა წლისა“ არის¹. ეს პასუხი სასამართლო კომისიის შეკითხვაზე სოლომონს დაუწერია 1833 წლის 7 თებერვალს. ამრიგად, იგი, 1833 წლის თებერვალში თუ 28 წლისა იყო, უნდა დაბადებულიყო 1805 წელს. აღსანიშნავია ის, რომ ტრადიციულად ს. დოდაშვილის დაბადება მეტწილად მიეკუთვნება 1804 წელს. შესაძლებელია, როცა ს. დოდაშვილი პასუხებს სწერდა, გულისხმობდა დაპატიმრების წელიწადს, 1832 წელს, მაშინ რე 1804 წელს დაბადებული გამოდის. მაგრამ მისი საკუთარი ხელიდან გამოსული დოკუმენტი 1805 წლის სასარგებლოდ ლაპარაკობს.

სოლომონ დოდაშვილი დაიბადა სოფ. მალაროში, რომელიც სილნალიდან ოთხიოდე კილომეტრით არის დაშორებული. მამა მისს, მღვდელს იოანეს, სხვადასხვა ცნობების მიხედვით, ჰყოლია ცხრა შვილი—ექვსი ვაჟი და სამი ქალი².

სოლომონ დოდაშვილის ოჯახის წევრთა შესახებ ცნობებისთვის და საერთოდ მისი გენეალოგიისთვის მეტად კარგ მასალას იძლევა ერთი მინაწერი რუსულ-ქართული ლექსიკონის ხელნაწერის ყდაზე³. ეს ცნობები შემდეგი სახის გრაფიკულ გამოსახულებას ჰქმნიან (იხ. სქემა გვ. 12).

სოლომონის ძმათაგან, გარდა ბავშვობაში დახოცილებისა, სტეფანეს და იასეს უსწავლიათ თბილისის სასულიერო სემინარიაში. იასეს თავის შესახებ ცნობები დაუტვრებია ზემონახსენებ, ილია ჭავჭავაძის მიერ შეწირულ ლექსიკონის ყდაზე: „ღვთის შეწევნითა გავათავე კურსი მე იასე

¹ დიდი მადლობით მინდა მოვიხსენო გ. გოზალიშვილი, რომელმაც ჩვეული თავაზიანობით მასარგებლა „შეთქმულების“ მეორე ტომის მასალებით.

² „დროება“, 1875, № 61 „კილევ სოლომონ დოდაევზე“—სამარაგდონ დოდაევისა.

³ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი, წერა-კითხვის საზოგადოების ფონდი № 22-S. ხელნაწერი ჭ. კ. გ. ს. მუზეუმისთვის შეუწირავს ილია ჭავჭავაძეს.

დოდაევმა წელსა ჩყმგ ივნისის, მდაბიურ ლექსით თიბათვის კე-სა რიცხვსა“. მეორე ძმა, სოლომონის მოძღვნო—სტეფანე, პეტერბურგში ცხოვრობდა, რომელილაც კანცელარიის მოხელედ მუშაობდა და 1832 წლის კვლევაძიების შემდეგ მთავრობის საიდუმლო მეთვალყურეობის ქვეშაც იმყოფებოდა¹. სოლომონისავე ძმა უნდა იყოს უურნალ „ცისკრის“ ერთ-ერთი თანამშრომელი (ერთადერთი წერილის ავტორი)—სფირიდონ დოდაევი, დამწერი წერილისა „სიძველე ქართულთ ჩამომავლობისა“, რომელშიც ლაპარაკია საქართველოს ახლანდელი ტერიტორიისა და მოსახლეობის გაჩენისა და ბერძენ-რომაელთა იმიგრაციის შესახებ².

სოლომონს პირველად სილნალის სასულიერო სასწავლებელში უსწავლია³. 1818 წელს თბილისის სასულიერო სემინარიის მოსამზადებელ ჭლასშია, ხოლო შემდეგი წლიდან ამავე სემინარიაში შესულა და კურსის დასრულებისას გამწესებულა სილნალში, სასულიერო სასწავლებლის მასწავლებლად. იქ მას უმუშავნია 1822 და 1823 წლებში: ოვით სოლომონი ერთ-ერთ ჩვენებაში სწერდა ამის შესახებ: „1822 და 1823 წლ. როდესაც მე სილნალის სასულიერო სასწავლებელში მასწავლებლად ვიყავი“-ო⁴.

პედაგოგიური მოლვაწეობის პირველ პერიოდში სოლომონს გამოუჩენია. ნიჭი და მიღრეკილება მეცნიერებათა დაუფლების საქმეში, მაგრამ მამას, იოანე მღვდელს თურმე არ უნდოდა უფროსი ვაჟის მოშორება. იოანე ბოდბელ მიტროპოლიტს ხშირად მიუცია რჩევა იოანე დოდაშვილისთვის, რათა ამ უკანასკნელს გადაეწყვიტა შვილის რუსეთს გავზავნა.

¹ „1832 წლის შეთქმულება“, გვ. 497. გერცენის თხზულებათა რედაქტორი ლემკე მის შესახებ ამბობს: „и еще брата служащего в прав. сенате“... (ტ. XII, გვ. 390—1).

² „ცისკრი“, 1857 წ. VI.

³ გ. გოზალიშვილის მასალებიდან. ზ. ჭიჭინაძე და სამარაგდონ დოდაევი სწერდნენ, რომ სოლომონმა ჯერ ჭმ. ნინოს ბოდბის მონასტერთან არსებულ სკოლაში ისწავლაო.

⁴ „1832 წლის შეთქმულება“, გვ. 480; ცენტრალური, თბილისის სასულერო სემინარიის საქმე № 16;

იოანე ბოლბელი მიტროპოლიტი, ერის კაცობაში მაყაშვილი, თავისი დროის განათლებული და გავლენიანი აღამიანი იყო, შეამჩნია რა მან სოლომონის სწრაფვა სწავლა-განათლებისკენ, ხელი შეუწყო კიდევ მის გამგზავრებას რუსეთში¹.

1824 წელს სოლომონ დოდაშვილი გაემგზავრა „ჩრდილოეთის პალმირასაკენ“; რომ იქ დასწავებოდა მეცნიერებას, რათა იქაურ უნივერსიტეტში. მიეღო სწავლა-განათლება. მაგრამ უცხო ქალაქში, უცხო ქვეყანაში ვის მიაგნებდა 19 წლის ჭაბუკი, რომელიც ასეთ დიდ გზაზე გამოდიოდა პირველად. ამიტომ დასჭირებია სარეკომენდაციო წერილი სოლომონს, რომ ქართველთა ჯგუფს შეჰქედლებოდა და გზა გაეკვლია დასახული მიზნისკენ. ძველ ხელნაწერებში შენახულა გიორგი ავალიშვილის ასეთი წერილი იონა ხელაშვილისადმი. აი წერილიც: „ღირსო მამაო წმიდაო იოანე! ჩემო მოწყალე კელმწიფევ. მოგილოცავ წმიდასა მარხუასა ამას ღრის— მშობლის მიძინებისასა და გისურვი მრავალთა წელთა მშვიდობით მიგებებასა ესე ვითართა დღესასწაულთასა; ქისიყის სოფელს მაღაროდამ შოვიდა აქ მანდ წამოსასვლელად სოლომონ ივანოვიჩი დოდაევი, რომელსაც უსწავლია თბილისის სემინარიაში, და მაგ გამოჭურუმრებიათ სწავლის შესასრულებლად, ალექსანდრე ნემსკის მონასტერის სემინარიაშია, და ვინახდგან არავინ ჰყავს ამას მანდ მცნობი, მისითვის შეგვედრებ და გთხოვ დაუგდებლობასა მისსა, რომლისგანაცა მიიღებთ წერილსა ამას. სხუცბრ დავჰშთები მარად თქვენის მაღალ კურთხევისა უმორჩილესი მოსამსახურე გიორგი ავალოვი. 1824 სა წელსა, აგვისტოს 2 დღესა“².

სოლომონი რუსეთს ჩასვლისთანავე იონა ხელაშვილის ქფარველობის ქვეშ იყო, მისი დახმარებით დაიწყო იქ ცხოვ-

¹ იოანე ბოლბელი გარდაიცვალა 1837 წელს. იხ. „ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა“, გვ. ჯ57. მის შესახებ ცნობები ინახება „მცირე უწყვბებში ქართველ მწერალთათვის“, „მცელი საქართველო“, ტ. I, განკ. III, გვ. 53.

² საქ. სახ. მუხეუმი, შ. კ. გ. ს. ხელნაწერთა ფონდი № 1532.

რება და სწავლაც. ერთგან სოლომონი სწერს ამის შესახებ: 1824 წელს საქუთარი ხარჯით გავემგზავრე პეტერბურგს მეცნიერული გაწვრთნის მიზნით და შევედი იქაურ უნივერსიტეტში. პეტერბურგის უნივერსიტეტში სოლომონი შევიდა ფილოსოფიურ-იურიდიულ ფაკულტეტზე.

სოლომონ დოდაშვილი პეტერბურგის უნივერსიტეტში სწავლის პერიოდში არ კმაყოფილდებოდა მხოლოდ იმით, რასაც სასწავლო პროგრამა აწვდიდა, იგი დაუზარებლად, დიდი ენერგიით მოეკიდა თვითგანვითარებას. მისი წერილები სავსეა შენიშვნებით იმის შესახებ, თუ რა წაიკითხა, რა თარგმნა, რა დაწერა და სხვ. და ყოველთვის, როცა სოლომონი რაიმე საქმიანობას ჰქიდებდა ხელს, ერთადერთი მიზანი იყო გაკეთება საქმისა „სიყუარულისათვის მამულისა, სარგებელად სულისა და კეთილდღეობისათვის მემამულეთასა“... ან კიდევ „უმეტესად ვიტყვ, არა თავისა თვისისისათვს მხოლოდ, განა ბედნიერებისათვს ვპრემიუმაკობ, არამედ სიყვარულისათვს მამულისა, რათა ევროპამან ოდესშე ჰსცნას ივერია საშუალობითა წერილთა სარწმუნოთა“... მას, პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტს, ერთი დიდი მიზანი ამოქმედებდა, მის მისალწევად შრომობდა და ატარებდა დღეებს გაჭირვებასა და სიმშილში.

სოლომონ დოდაშვილი პეტერბურგში ცხოვრებისას გაეცნო და დაუზაბლოვდა ქართველ ბატონიშვილებს და საერთოდ ქართული კოლონიის წევრებს. მას პირადი და ახლო ურთერთობა ჰქონდა ითანე, ბაგრატ, ოქროპირ, მიხეილ, თეიმურაზ, ფარნაოზ, დიმიტრი¹ ბატონიშვილებთან, ანა დედოფალთან და სხვ. მათთან ჰქონდა მაწერ-მოწერა, აზრთა გაცვლა-გამოცვლა, მათგან ისმენდა გარდასულ დროთა ამბავს, ეცნობოდა ცოცხალ მომსწრეებს საქართველოს სამეფოს უკანასკნელ

¹ შეთქმულების საქმეებში შენაზულად წერილი დიმიტრი ბატონიშვილისა თამარ ბატონიშვილთან: Любезная сестрица, я получил письмо Соломона, онъ также смешно, какъ онъ самъ; пожалуйста не говорите ему об этомъ онъ преборый человекъ, онъ поэтъ, певецъ и прочъ.” № „1832 წლის შეთქმულება“, გვ. 107—108.

წლებისას და ყველაფერს იყენებდა თავისი ისტორიული ხა-
სიათის ნაშრომებისთვის და მომავალი აღმზრდელობითი მუ-
შაობისათვის.

დიდი ჯაფა აწვა სოლომონს პეტერბურგში. ამასთან ერ-
თად, კახეთის თბილი მხის კაცისთვის მეტად უსიამო ყოფილა
ჩრდილოეთის ქვეყნის ჰავა, და როგორც ჩანს, მის ჯანმრთე-
ლობაზე ძლიერ უმოქმედია კლიმატურ პირობებს. 1826
წლის თებერვალს ის მძიმედ ავად გამხდარა, რაც ექვს თვეს
გაგრძელებულა და ეს იმ დროს, როცა ახლოვდებოდა საგა-
ზაფხულო გამოცდები და კურსილან კურსზე გადასვლის დრო.
ხშირად შესჩივის ამის გამო თავის მფარველს, იონა ხელა-
შვილს. დიდი ავადმყოფობისგან შეწუხებული თვეობით ძა-
ლაუნებურად სტოვებდა საყვარელ საქმიანობას: „მე მდებარე
სარეცელსა ზედა სნეული სენისაგან სენთასა, რომელსა მაკ-
ლის სასმენელი და სახილველი მტკიცნეულებისა გამო თა-
ვისა, ათი დღე შეუძლებელი საქმობისა, გუშინდელისა დღიდამ
ღამესა ამას მკურნალმან დამაკრა შპანსკი მუხა, რომელი
იდუა ჟამსა ცამეტსა და მეათოთხმეტესა აღიღეს, მივიღე
მწუხარება დიდი ფრიადი და მრავალი წყალი და სისხლი
მედინა, ნივთიერება ყურიდამ მოდის მსგავსად უწინარესისა,
გარნა თავბრუ არ მეშტება და დიდად მიშლის საქმობასა
და ხილვასა, წამსა ერთსა ვიხილავ და მეორესა ვერა; უკა-
ნასკნელ ვსთქუა, ესრეთ მიბნელდება თუალი, რომელ არა
ძალიძის ერთი მეორისაგან გარჩევა და ერთის სახლიდამ მეო-
რესა შინა გასტლა...“ ხშირი ავადმყოფობა ხელს უშლიდა
საინტერესო მუშაობის წარმოებაში, ამასთან ერთად, ახალ-
გაზდობაშივე აკლდებოდა ჯანი და ლონე. ეს ავადმყოფობა
ხომ, საბოლოოდ, საბედისწერო გამოდგა სიცოცხლით საფსე
სოლომონისთვის.

პედაგოგიური მუშაობა სოლომონ დოდაშვილისთვის მონაცემი
თავიდანვე მეტად საყვარელი და სახალისო საქმიანობაში მუშაობა
რუსეთში წასვლამდე ჯერ სილნაღში იყო იგი მასწავლებლად
და თავგამეტებით ასრულებდა დაკისრებულ მრჩევების შემდეგ
რუსეთში ყოფნისასაც იგი ქართველ ბატონიშვილთა ჭავჭვებს

ასწავლიდა ოონა ხელაშვილის რეკომენდაციით¹. იქაც, როგორც საქართველოში, დიდი სიამოვნებით, ასრულებდა მოვალეობას. „კეთილმოქმედება ესე ჩემთვის სასეფურო და სახალისო არს, რომლითაცა ვრაცას თავსა ჩემსა ბედნიერად ესე ვითარისა მოქმედებისათვის“, წერს იგი იონას. სოლომონი არაფერს არ იშურებდა, რომ მიღებული ცოდნა პრაქტიკულად გამოყენებინა, სხვა ალეზარდა. თვით ხელიოკლე, სხვისი წყალობის შემყურე, არაფერს იშურებდა სხვის დასახმარებლად, ადგილზე მოსაწყობად და გზაზე დასაყენებლად; ბევრს ეხმარებოდა სოლომონი ქიზიყელ აღამ ღირსიაშვილს, იონა ხელაშვილის ძმისწულებს, თვალყურს ადევნებდა საქართველოში მცხოვრებ თავისი ძმების სწავლა-განათლების საქმეს. ღუჯმა პურის შოვნისთვის სოლომონი ხშირად არასასურველ პირობებშიც ჩაუყენებია ზოგიერთ ქართველ ბატონიშვილს. ერთგან მეტად შეწუხებული სწერს იონა ხელაშვილს იმ დაპირების შეუსრულებლობის შესახებ, რომლის შედეგადაც სოლომონი უფულოდ გაუსტუმრებია ერთ ბატონიშვილს, მაგრამ სულიერი სიღინჯით იტანრა ყველაფერს. მხოლოდ თავის მჭარველს გაუბედავდა და შესჩივლებდა, დამეხმარე შენი გავლენით.

1827 წელს სოლომონმა პეტერბურგის უნივერსიტეტის ქურსი დაასრულა. უკანასკნელი სასწავლო წლის საკურსო გამოცდების შედეგად მან მიიღო მოწმობა უმაღლესი სასწავლებლის დამთავრებისა. ამასთანავე მას ფაკულტეტის დეკანმა წინადაღება მისცა წარედგინა საარესტაციო ნაშრომი ფილოსოფიის ისტორიიდან. სოლომონ დოდაშვილი სტუდენტობაშივე სწერდა იმ დროისთვის საინტერესო თხზულებას და აპირებდა კიდეც, რომ კურსის დასრულებისათვის წიგნი დაბეჭდილი ყოფილიყო რუსულად და ქართულადაც. წიგნის დაბეჭდვამდე სოლომონ დოდაშვილს სხვადასხვა გავლენიან პირისთვის მიუმართავს დასმარებისა და „წარსაგე-

¹ „საზოგადოს ჭიდებდი ბაგრატ ბატონიშვილისაგან, რადგან მისი ბაგშვების მასწავლებელი გიყავი“ - თ.

ბეჭის“ გაღებისთვის. მას სად პქონდა იმდენი საშუალება, რომ თავისი ხარჯით გასძლოლოდა წიგნის გამოცემას. ძველ ხელნაწერში შემონახულა ერთი წერილი სოლომონისა ანა დედოფლისადმი: „ვინაათგან ყოველთა მთხზულთა აქტსთ ჩუბულება ევროპასა შინა წინა პირველ უწყებად უმალესთა გუამთადმი, ამის შიხედვისამებრ მეცა გავბედავ წინაშე თქმისა უმალესობისა, რომელ სარგებელად მამულისა შვილთა იქმნების თხზულება ჭილოსოფიისა ნებისა განგებულისათა, რომელთაგან აწ იბეჭდების პირტული ნაწილი—ლოლიკა, ვითარცა ქართულად, ეგრეთ ტუ როსიულადცა ჩემ მიერ თხზული, ორივე ფასობს ორ თუმნად ასიგნაციად, რათა სხტანიცა დაიბეჭდოს და ესრეთ უმალესო დედოფალუ უკეთუ ინებებთ მოწერისა—მიღებისათვეს ტიტულითა თქმუნისა უმალესობისა სახელითა დაიბეჭდების ყოველსა წიგნსა შინა და რაოდენსა წიგნსა ინებებთ, მიუცილებლად მიღებთ“. ასეთივე წერილით, რასაკვირველია, იონა ხელაშვილსაც მიმართველა დახმარებისთვის და დახმარების მსურველთა შეკრებისთვის. ვინ რამდენით და როგორ დახმარა, სამწუხაროდ, ცნობილი არ არის, ერთი კი ცხადია, 1827 წელს წიგნი დაიბეჭდა და წიგნზე იუთ მხოლოდ ერთი აღნიშვნა: „Издатель сего сочинения приятъм долгом поставляет известить благосклонных читателей, что в издаании сего сочинения принимал деятельное участие Его Преподобие Грузинский Иеромонах Иона“¹.

უმალეს სასწავლებელ დამთავრებული სოლომონ დოდაშვილი 1827 წლის მაისის შუა რიცხვებში გამოემგზავრა საქართველოსკენ. ს. დოდაშვილი ერთის მშრით შეწუხებული იუთ იმ ამბით, რომ შორდებოდა თავის კეთილისმყოფელს, შორდებოდა კერას, სადაც მიიღო განათლება, შორდებოდა ამხანაგებს, რომელთაც ყოველთვის იგონებდა და იონა ხელაშვილს ადალებდა. შემდეგ, გამიგე სად არიანო. მეორეს მშრით იგი სიამოვნებით სტოვებდა ჩრდილოეთის სუსხიან ჰავას,

¹ იხ. კურს ფილეთოფიტ, გვ. VI.

რამაც არაერთხელ უსიამოვნო მდგომარეობაში ამყოფა და ჯანმრთელობა შეურყია¹, თანაც აღტაცებული მოისწრაფოდა სამშობლოსაკენ, რომ პრაქტიკულ საქმიანობაში გამოეყენებინა მიღებული განათლება და ამით შეემსუბუქებინა მოძმეთა და თანამემულეთა მდგომარეობა.

ნოვგოროდზე გამოვლით სოლომონი 2 ივნისს მოსკოვს ჩამოვიდა. იქ მან მოინახულა ქართული კოლონიის წევრები და მალე აპირებდა გზის გაგრძელებას, საგრამ იქ ორ კვირას შეუგვიანდა. იგი დააბრკოლა აგრეთვე ბარგის გამოგზავნამ თბილისისაცნ; ბარგის დიდ ნაწილს წიგნები შეადგენდა. მოსკოვში შეჩერება სოლომონს რაციონალურად გამოუყენებია, დაუთვალიერებია მოსკოვის უნივერსიტეტი, ყოფილა თეატრში, ბიბლიოთეკებში და სხვაგან, უნახავს და შეხვედრია მოწინავე ინტელიგენტთა წრეს გაუცვნია მწერლები და პოეტები, რომელთაც აღუთქვამთ სოლომონისთვის მიწერ-მოწერა. სოლომონი შეხვედრია მოსკოვის ლიტერატურული ჟურნალების რედაქტორებს და მათ კორესპონდენტობასაც შეკპირებია, საქართველოსა და კავკასიის შესახებ ცნობების მიწოდებით. ივლისის პირველ რიცხვებში ხარკოვში ჩამოვიდა და ინახულა ხარკოვის უნივერსიტეტი, რომელსაც 1835 წლამდე ექვემდებარებოდა თბილისში არსებული სასწავლებლები. ხარკოვის უნივერსიტეტის რექტორმა და უნივერსიტეტის მუშაკებმა არაჩვეულებრივად გულთბილი შეხვედრა მოუწყეს სოლომონს. იგი ყველაფერს აღტაცებით იგონებს იონა ხელაშვილთან მიწერილ წერილში. თვით უნივერსიტეტის რექტორმა დაპირისება სოლომონი თავის სახლში და ესაუბრა საქართველოსა და პეტერბურგის ამბების შესახებ, შეკპირდა ყოველმხრივ დახმარებას და წერილების წერას. დიდად ნასიამოვნები და აღტაცებული სოლომონი ჩუგუევის, იზიუმის, ბახმუტის, ეკატერინოსლავის, როსტოვის და დონის ნახიჩევანის გზით საქართველოს საზღვრებს დაუ-

¹ საგამომძიებლო კომისიას აცნობებდა 1833 წელს: ექიმების რჩევით გამოვემგზავრეო.

ახლოვდა. ეჩქარებოდა სოლომონს საქართველოს ნახვა, რადგან „სიმრთელე ჩემი უკეთილესდების“-ო ამბობდა და, რაც მთავარია, სამშობლო სოფელს მონატრებულს სურდა რაც შეიძლება მალე დამტკბარიყო ალაზნის ველის მომხიბლავი სურათებით და კავკასიონის ქედის თოვლიანი მწვერვალების რიგით. სამშობლოსკენ კიდევ უფრო ის ეწეოდა, რომ თბილისში უკვე მოელოდა მოსკოვიდან გამოგზავნილ კორესპონდენციებს. „ეგრეთ მოსკოვიდან ჰერცავლულთაგან მოვიდოდა ტფილისს ვითარისამე ჰაზრისა შეერთება და მათ უნდა პასუხი“-ო, სწერდა სოლომონი იონა ხელაშვილს 1827 წლის 6 ივლისს.

ივლისის შუა რიცხვებში სოლომონი უკვე საქართველოშია. ჩამოსვლისთანავე იგი დანიშნეს თბილისის კეთილშობილთა სასწავლებლის მასწავლებლად, უნდა ესწავლებინა ქართული სიტყვიერება და გეოგრაფია. ჯერ კიდევ ჰეტერბურგში ყოფნისას, 1826 წელს, როცა იგი უნივერსიტეტის უკანასკნელ კურსზე სწავლობდა, უნივერსიტეტის მზრუნველმა განათლების მინისტრთან წარადგინა ფილოსოფიისა და რიტორიკის მასწავლებლად. სოლომონის დანიშვნა განათლების მინისტრის ბრძანებით შეთანხმებული იქნებოდა ხარჯოვის სასწავლო ოლქის მზრუნველთან. 1827 წლის ივლისის დასასრულს იგი უკვე მასწავლებლის სახელით ძლევს რაპორტს და ხელწერილს კავკასიის ოლქის სასწავლებელთა დირექტორის მოვალეობის აღმასრულებელს „ტიტულიარნი სოვეტნიკს“ იაროსლავსკის.

ხელწერილის ჩამორთმევა სამსახურში მიღებისას წესად ყოფილა. ხელმომწერს უნდა ელიარებინა ცოდვანი, რომ რომელიმე ფარულ ორგანიზაციაში ხომ არ იყო წილდებული. ე. წ. მასონური ლოები, რომელთა საფუძველზეც რესეტიში წარმოიშვა სხვადასხვა ფარული საზოგადოებანი და რაც დაგვირგვინდა დეკემბრის აჯანყებით 1825 წელს, საშუალებას და უფლებას ანიჭებდა დაწესებულებათა დირექტორებს ყველაზე ეჭვი შიეტანათ და აზიტომ შეშინებული დირექტორი ყველას ხელწერილს ართმევდა უზრუნველყოფის მიზნით. 1827 წლის 30 ივლისს იაროსლავსკის დოდაშვილმა მისცა ხელწე-

რილი, რომ „я не состоял и не буду состоять ни в каких тайных обществах“¹, ხოლო სულ მალე, 1827 წელს 28 აგვისტოს, სოფომონს ჩამთართვეს მეორე ხელშემოლიც, რთმელშიც იგი წერდა: „Я никакоподписаный даю сию подписку в том, что я к Матвеевским ложам или к другим тайным обществам никогда не принадлежал и впредь принадлежать не буду, в чем и подписьуюсь. Учитель Грузинской Словесности и Географии Соломон Додзеев“². სინამდვილეში კი სულ სხვა იყო. სოფომონი ჯერ კიდევ პეტერბურგში იყო ჩაბმული ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლაში, ჯერ კიდევ პეტერბურგში იცოდა მან აზრები და სურვილები ბატონიშვილის ოქროპირისა, რის შესახებაც 1826 წელს ფრალადელფოს კიქნაცეს სწერდა პეტერბურგიდან ჩოვგოროდში, პეტერბურგშივე იყო იგი დიინტერესებული მთავრობის მოწინააღმდეგეთა აზრებით და სტუდენტებისგან პკრეფედა და იქრიდა რილეევის წერილებს...

სამშობლოში ჩამოსკვლისთანავე სოლომონი შეუდგა საზოგადოებრივ მოღვაწეობას. უპირველესიდ ყოვლისა, იგი შეეცავდა სწავლა-განათლების გაურცელებას, იმის გამო მას მოლაპარაკებაც უწარმოებია, პირველ რიგში, თავისი სოფლისა და სილნალის მოსახლეობასთან. გარდა ამისა, მას მოუსურვებით თბილისში დუქნებისა და სახლების აშენება, „რათა შემოსავალი განმდიდრდეს სარგებელიდ მამულისა“. სოლომონი ამავე დროს მეცნიერულ მუშაობასაც აგრძელებდა. 1827 წლის შემოდგომიდანვე შეუდგა ივი ქართული გრამატიკის დამუშავებას, რომელიც 1830 წელს დაიბეჭდა.

ყველაფერი, რაც კი ლირსშესანიშნავი ხდებოდა სოლომონის ცხოვრებაში, მისი წერილების საშუალებით ცნობილი იყო იონა ხელაშვილისთვის; სოლომონი აღრესატს აცნობებდა როგორც პირადულ, ისე საზოვად ოებრივი მნიშვნელობის ამბებს, აცნობებდა თავის სამიჯნურო გატაცების შესახებ,

¹ „1832 წლის შეთქმულება“, გვ. 110.

² იქვე.

ოჯახის წევრთა ყოფა-ცხოვრების პირობებს, იონას ძმების ამ-
ბავს და სხვ.

1828 წლის ივლისში თბილისის სამხედრო გუბერნატო-
რის განკარგულებათ ს. დოდაშვილი დაინიშნა გაზეთის
„Тифлисский - Ведомости“-ს საგამომცემლო კომიტეტში.
ამ გაზეთის დაარსების იდეა პასკევიჩს ეკუთვნის. იგი 1828
წლის 28 აპრილს განათლების მინისტრს აცნობებდა, რომ
სურდა თბილისში დაეარსებია გაზეთი, რომელიც ოფიცია-
ლურ ცნობებს მიაწვდიდა. საზოგადოებას და მოსახლეობას
სპარსეთთან წარმოებული ომის შესახებ: რადგან კავკასიან
ძქტიური როლი აკისრია ამ ომშით და რადგან ბევრი ჭო-
რები ვრცელდება. სამხედრო მაერაციების ირგვლივ, ცი-
ტომ „Сие побудило меня дозволить в прошедшем году
Тифлисскому военному губернатору издать всенародное
сведение разного рода объявления“...¹. გაზეთის ვაბო-
ზაცემად პასკევიჩმა სიპიაგინს დაავალა როგორც საგამომცემლო
კომიტეტის შექმნა, ისე შისი მეთვალყურეობა, „Пред-
принимаемое периодическое издание поручено нарочито
учрежденному для сего комитету и, согласно Высочай-
шей воле Е. И. В. будет производиться под строгим
надзором Тифлисского военного губернатора и будет
выходить под заглавием „Тифлисский Ведомости“². გვ-
ზეთში რუსულ ენაზე გამოსვლა დაიწყო 1828 წლის 4 ივლისიდან,
ხელის მომწერთა რიცხვი ამ წლის 1-ლ სექტემბრისთვის 792
აღწევდა. ამავე რიცხვიდან გამოდიოდა ამ რუსული გაზე-
თის ქართული თარგმანი „ტფილისის უწკებანიც“. ამის შესა-
ხებ სოლომონი შემდეგაა სწერს იონას: „დროსა მოსვლისა
ჩემისასა ტფილისსა დამნიშნა ღუბერნატორმან კომიტეტსა ში-
ნა გამოსაცემად ვედომოსტებისა ანუ გაზეთებისა, სადაცა იქ-
ნებიან სხურავი და სხურავი გუბერნი თხზულებათა წარმოებათანი,

¹ Акты... ტ. VII, გვ. 9.

² იქვე.

რომელიცა შემთხუებულან ანუ შემთხუებულ იქნებიან. ჩეტი
ვიწყეთ გამოცემა ამ ივლისის თუმცი... გარნა რომელიმე
ძუბლი თავნი იმყოფებიან კომიტეტსა შა და ვერა რახ შე-
მისმენია ქართულისა ფრაზისათვეს"-ო. ცხალია, სოლომონ
ლოდაშვილი იმ კომიტეტში მუშაობდა, რომელსაც ევალე-
ბოდა როგორც რუსული, ისე ქართული გაზეთის გამოცემა,
მაგრამ იგი ცდილა ქართული გაზეთი უფრო შინაარსიანი და
მიმზიდველი ყოფილიყო, „ძუბლი თავნი“ კი ამის საშუალე-
ბას, რასაკვირველია, არ მისცემდნენ¹. ამიტომ იყო, რომ ქარ-
თული გაზეთი წარმოადგენდა უბრალო თარგმანს რუსული
გაზეთისას. სოლომონის ცხოვრებაში ამ ფაქტს მაინც ლრმა
კვალის დამჩნევა შეეძლო. მცს საშუალება პქონდა საყვარელ
საქმიანობას დასდგომოდა სათავეში და პრესის საშუალებით,
რამდენადაც მოსახერხებელი იქნებოდა, გაევრცელებია თავი-
სი აზრები. სამხედრო გუბერნატორი, როგორცა ჩანს, ენდო-
ბოდა სოლომონ დოდაშვილს, როგორც ერთ-ერთ განათლე-
ბულ ადამიანს მაშინდელ თბილისში. ამის გამო, კომიტე-
ტის არსებობის მიუხედავად, მან სოლომონს მიანდო წარ-
მოება გაზეთის გამოცემისა. იგიც შეუდგა სტამბის მოწყობას
და ნატრობდა, რომ ცნობილი მესტამბე და მოღვაწე გიორ-
გი პაიჭაძე თბილისში ჰყოლოდა სასტამბო საქმის მოსაწყო-
ბად და დიდი კულტურული ორგანიზაციის შესაქმნელად.
„კომიტეტსა შინა სამხედრო გუბერნატორმან და მზრუნველ-
მან კომიტეტისამან მარწმუნა საკუთრად მე გაზეთებისა და
უურნალების გამოცემა, ამის გამო არა მაქვს არცა ერთი

¹ აღსანიშავია ერთი ამ ძველთაგანის დამოკიდებულება სოლომო-
ნისადნი. საქ. მუზეუმის ხელნაწერების A ფონდში, № 1762a შენახულა
„დიდი კნიაზის“, სენატორის გიორგი იასესძე ერისთავის ლექსი, დაწერი-
ლი შეთქმულების აღმოჩენის შემდეგ. გ. ერისთავი ასე იხსენიებს სოლო-
მონს: „ზე მიკვირს, ვითარ შეეხენით ესგვარ უნდოსა, უგნურსა, უცნობს,
უპატიოს, მჯდამელს ყუდროსა, დოდავს გვარათ, სისხლამლერებულ, უგვარ-
კოდოსა, ძონი სიმყრალით აღვებული, მიზოვეული“.. ამ თხზულების
პუბლიკაცია იხ. პუშკინის სახ. სამასწავლებლო ინსტიტუტის შომებში, II
სფრაგმენტები“—ნ. ტატიშვილი და ს. ხუციშვილი.

ჭამი თავისუფლებითი”...—სწერს სოლომონი. გარდა ამისა, სამხედრო გუბერნატორი სოლომონის პირადი ცხოვრების მოწყობისთვისაც ზრუნავდა, კერძოდ მისი გარიგებით შეირთო სოლომონმა ცოლად ელენე კობიაშვილის ქალი, გუბერნიის არქიტექტორის, ინჟინერ თელორე ბარიშვინის ნაშვილები და ამიტომაც გარუსებული, თუმცა ელენეს ქართული ენაც სცოდნია რუსულსა და ფრანგულთან ერთად.¹ ელენეს დედა ჯავახიშვილის ქალი ყოფილა. სოლომონი 23 წლისა იყო, ხოლო ელენე 14 წლისა, როცა მათ ჯვარი დაიწერეს 1828 წლის 4 აგვისტოს. ელენე თავის დროისთვის კარგად განვითარებული ქალი ყოფილა. 1829 წლის 21 სექტემბერს სოლომონს შეეძინა ვაჟი, რომელსაც მამის სახელი, იოანე უწოდა...

ასე ეწყობოდა თანდათან სოლომონის პირადი და საზოგადოებრივი ცხოვრება.

სოლომონმა თავისი პრაქტიკული პედაგოგიური მოღვაწეობით, შრომის მოყვარულობით და საქმისადმი კეთილსინდისიერი დამოკიდებულებით ყველას პატივისცემა დაიმსახურა. სასწავლებლის დირექტორი შიპულინი მას ახასიათებს: „**как чиновника отличного и усердного к своему обязанности и полезного своим соотечественникам**“². სოლომონს ყოველთვის ჰქონდა სხვადასხვაგვარი სამუშაოები, ხან სათარგმნი, ხან ორიგინალური, სკოლის საქმეებითაც მეტად იყო დატვირთული, ასწავლიდა რამდენიმე საგანს რამდენიმე კლასში; დღეში 5 ან 6 გაკვეთილი ჰქონდა გადასაცემი დილით და საღამოთი; ამიტომაც, როგორც მომსწრენი აწბობდნენ თურმე, მისი სახლის სარკმლიდან ღამეობით ყოველთვის გამოდიოდა სინათლის მკრთალი სხივი. დღე რომ ვერ ასწრებდა სკოლისა და რედაქციის სამუშაოებს, ღამეობით უჯდა სამუშაო მაგიდას და ისედაც ავადმყოფი,

¹ სოლომონი საგამომძიებლო კომისიას აჩვენებს: „ცოლად შეავს სახაზენო ექსპედიციის არქიტექტორის, სამსახურ დან გამოსულ, ინჟინერ თელორე ან ბარიშვინის შვილობილი...“

² კრებული „სწავლა-აღზრდის ისტორია საქართველოში“, I, გვ. 81.

ბევრ ენერგიას ხარჯავდა; რასაც ვერც ჯამაგირით და ვერც სხვა შემოსავლით ვერ აინაშვალებდა¹.

1832 წლის იანვრიდან სოლომონს ახალი სამუშაო და-
ემატა—პირველი ქართული საზოგადოებრივ-ლიტერატურუ-
ლი ორგანოს დაარსება და ხელმძღვანელობა. ეს იყო „სა-
ლიტერატურონი ჩაწილი ტფილისის უწყებათანი“. ამ უკუ-
ნალის ჩასახვის იდეა დაკავშირებულია შეთქმულების ორგა-
ნიზაციისთან, სოლომონი ერთგან სწერდა, რომ მან ელიზბარ
ერისთავისა და ალექსანდრე ორბელიანისგან მოისმინა. პირველად
რამდენიმე დღით მართვის დაარსების შესახებ აზრი 1830 წლის
დეკემბერში: ელიზბარ ერისთავი ხელისმომწერთა შოუნით უნდა
დახმარებოდა სოლომონს, გამოცემის ნებართვის ლება კი
სოლომონის ვალი იყო. სოლომონი, რომელიც ყოველთვის და-
ინტერესებული იყო უფრო რადიკალური პორგანოს არსებო-
ბით; სიამოვნებით მოეკიდა საქმეს და შესაფერი ნებართვის
შემდეგ, კიდეც დაიწყო უურნალის ბეჭდვა 1832 წლის იან-
ვრიდან. როგორც ცნობილია, სოლომონი ამ პირველ შეი-
რეფორმიან უურნალს საკუთარი ენერგიით უძლვებოდა, მას
არ ჰყავდა დამხმარე, სარედაქციო მუშაობის მძიმე ტვირ-
თის გამნახევრებელი. თითქმის ყველა ნომერში იბეჭდებოდა
როგორც ორიგინალური, ისე თარგმნილი თხზულებები სოლო-
მონისა.

გაზეთები („საქართველოს გაზეთი“, „ქართული გაზეთი“) რომელნიც ქართულ ენაზე იბეჭდებოდა თბილისში, მართალია, მთავრობის კანონებისა და დადგენილებების გამავრცელებელნი იყვნენ მხრილი; მაგრამ მათ გარკვეულად დიდი როლი მაინც შეასრულეს; საერთოდ, ქართული პერიოდიკის ნაფუძ-
ვლის განმტკიცების საქმეში. ამ გაზეთებმა შეჰქმნეს საფუძ-
ველი, რომ 1832 წლიდან მათთან ერთად გამოსულიყო ისეთი
უურნალიც, რომელიც გაბედულად გამოეხმაურებოდა მაშინ-
დელი საქართველოს ცხოვრებას. სოლომონ დოდაშვილი
დიდი სიამოვნებით აქტებდა უკეთესისკენ თავის თანამშრომ-

¹ მისი წლიური ჯამაგირი ყოფილა 1600 განეთი ასიგნაციით.

ლებს. „გამომცემელი ვალად ჰრიცხს განუცხადოს მკითხველთა (?) მაღლობა... ღმერთმან ინებოს, რათა იხელოვნონ თხზულებათა შინა მრავალ გვართა სტიზთათა და სასიამოვნო არს, რათა საშუალ მემამულეთა ჩექნთასა გამოჩენენ სხვანიცა მშაძველნი ესრეთთა კეთილთა ხაქმეთანიო“, სწერდა ს. დოდაშვილი უურნალის ერთ-ერთ ნომერში. პირველმა სალიტერატურო უურნალმა ბევრის თქმა, რასაკვირველია, ვერ მოახერხა, რადგან იგი, როგორც საერთოდ ქართული პრესა, შეზღუდული იყო მონარქიული ცენზურით, მაგრამ იმ მასალებშიც კი, რომელიც სულ ხუთიოდე ნომერში გამოქვეყნდა, ნათლად ჩანს ტენდენცია უურნალის ირგვლივ შემოკრებილი ჯგუფისა.

უურნალის ხელმძღვანელობისას, როგორც ჩვეულებრივ, სოლომონმა შრომისა და საქმის ორგანიზაციის დიდი უნარი გამოიჩინა. მან შესძლო ლიტერატურულ მუშაობაში ჩაეხა ახალგაზრდობა. უურნალში პირველად დაიბეჭდა „ოსური მოთხრობა“ ახალგაზრდა, ოცდაერთის წლის გიორგი დავითის ძე ერისთავისა (გლუხარიჩისა), აქვე იბეჭდებოდა დავით მაჩაბლის. მიერ თარგმნილი ლექსები, უურნალში მონაწილეობდა სოლომონ რაზმაძეც, რომელიც პუშკინს თარგმნიდა ქართულად¹, მაგრამ ლერძი მაინც რედაქტორი იყო, უურნალის ყველა ნომერში რომ ბეჭდავდა სხვადასხვა ხასიათის თხზულებებს.

„სალიტერატურონი ნაწილი ტფილისის უწყებათანი“—ს გარკვეული მიზნები ჰქონდა, რაც მისმა ხელმძღვანელმა სოლომონ დოდაშვილმა გამოსთქვა. უურნალს უნდა გაემდიღრებია ქართული ენა, იგი უნდა ყოფილიყო სასარგებლო საქმე „მამულის დიდებისათვის და გონგბის განათლებისათვის“, „რათამცა ეს გუარსა სასარგებლო საქმესა მტკიცე სა-

¹ სოლომონ ივანეს (გივის)ძე რ. ტმაძე, 1798—186?, ქართველი პოეტი და მთარგმნელი, ჯერ შეუსწავლელ-გამოუცემელია. მისი ლექსების კრებული წინასიტყვაობით და შენიშვნებით გამზადებული მაქვს და გაშოქევეყნებას ეჭიას.

ფუძელი შესაწევნელად განათლებისა განვრცელებისათვის
ბუნებითისა ენისა ჩვენისა, მიახლოვებისათვის გამობრძნო-
ბილთა მცხოვრებთა ევროპისათა...“ შურნალის რედაქტორი
სოლომონ დოდაშვილი ევროპული განათლების მქონე იყო,
აღზრდილი განმანათლებელთა და „დეკაბრისტების“ იდეებზე.
ამით, შესაძლებელია, სოლომონ დოდაშვილი გამოირჩო-
დეს კიდეც შეთქმულების სხვა მონაწილეთაგან. თუ სხვებს
გაუქმებული სამეფო ტახტის აღდგენა უნდოდათ, რაც
ძველისკენ დაბრუნებას გულისხმობდა, სოლომონ დოდაშვი-
ლი ცდილობდა ქართული ცხოვრების ევროპულის გვარად
გარდაქმნას და სულაც არ არის გასაკვირველი, რომ მას
რამდენადმე რესპუბლიკური იდეები ჰქონოდა.

პირველი სალიტერატურო შურნალი ცოტახანს გამო-
დიოდა. მეხუთე ნომერზე მან არსებობა შეწყვიტა. მარტის
პირველ ნახევარში (5 მარტს) გამოსული შურნალის ნომერი
უკანასკნელი აღმოჩნდა.

მამულის წინსვლისთვის ზრუნვამ, მისი დიდებისთვის
თავისდადებამ მიიყვანა სოლომონ დოდაშვილი ფარული
საზოგადოების ბჭემდე, ამ საზოგადოების მომავალში სოლო-
მონი ხედავდა თავისი სურვილების განხორციელებას. რუსე-
თის სამსახურში მყოფი აშკარად ბევრს ვერაფერს აცხადე-
და, მაგრამ ყოველ წერილში, ყოველ სიტყვაში ჩანდა მის-
წრაფება სოლომონისა, იგი მოტრფიალე იყო საქართველოს
დიდებისა, იგი მოსურნე იყო ქართული წესწყობილების
დამყარებისა და ეროვნული სიმტკიცის შექმნისა. იგი ეტრ-
ფოდა მთლიანი და თავისუფალი საქართველოს ოდეას და
ამიტომ ყოველ ნაშრომში ატარებდა თავისუფლების იდეის
ტენდენციას. სოლომონ დოდაშვილი წინუსწრებს ქართულ სა-
ზოგადოებრივ აზროვნებაში 60-ან წლებში ჩამოყალიბებულ
შეხედულებებს. სოლომონსაც და სამოციანელ მოღვაწეებსაც
ერთგვარი პოლიტიკური და ნაციონალური საფუძველი ჰქონ-
დათ და სოლომონშა ბევრად ადრე დაყენა და, საკრაოდ
მკვეთრადაც, ეროვნული განთავისუფლებისთვის ბრძოლის სა-
კრითები.

ქართველი შეთქმულნი, მათ შორის სოლომონ დოდაშვილიც, ინტენსიურად მუშაობდნენ ფარულ ორგანიზაციაში. სოლომონს დიდი დავალებები ჰქონდა აღებული, იგი უნდა ყოფილიყო კახეთის ნაწილის ამბოხების ხელმძღვანელი, რადგან მას სამშობლო კუთხეში კარგად იცნობდნენ და როგორც ჩანს, უჯერებდნენ კიდეც. შეთქმულების საქმეები ხან აღიმართებოდა, ხან კიდევ დაეშვებოდა ხოლმე ინტენსივობის მიხედვით. 1832 წლის დეკემბრისთვის თითქმის ორგანიზებული იყო და ელოდნენ საერთო ნიშანს, რომ მოქმედება დაწყებულიყო, მაგრამ... საერთო საქმეს მოღალატე გამოუჩნდა და იასე ფალავანდიშვილმა, რომელიც მთავრობის მიერაც კი უარყოფითად არის დახასიათებული¹, 9 დეკემბერს ორგანიზაცია გასცა...

სოლომონ დოდაშვილი დაპატიმრებულ იქნა 1832 წლის 11 დეკემბერს². თბილისში, ავლაბრის ყაზარმებში მან დაჰყო 18 თვე და 12 დღე. ამ ხნის განმავლობაში მას მრავალჯერ დაპკითხეს, ჩამოართვეს ჩვენება, შეახველრეს პირისპირ სხვა შეთქმულებს, აწამეს... პირველად ყველაფერზე უარს ამბობდა, ჰთარავდა, შეთქმულების წევრებთან შეხვედრას უწოდებდა უბრალო ამხანაგურ შეხვედრებს, სადაც ვითომცდა სრულიად უწყინარ თხზულებებს კითხულობდნენ. ამბობდა, რომ მან შეთქმულებისა არაფერი იცოდა, არც თავის და არც სხვების მონაწილეობისა ამ საქმეში, მაგრამ მეფის მიერ დანიშნულ საგამომძიებლო კომისიას საკმაო დამაჯერებელი საბუთები ჰქონდა იმისა, რომ სოლომონი შეთქმულების ერთერთ ორგანიზატორად ეცნო და სასჯელიც მკაცრა გამოენახა. სოლომონმა გაიზიარა დეკაბრისტების ბედი. შვიდი წლის შემდეგ იმ ისტორიული ფაქტიდან საქართველოშიც აღმართა ნიკოლოზმა სახრჩობელა და 20—30-ანი წლების ქართული ინტელიგენციის საუკეთესო წარმომადგენელი მოსპო.

¹ იასე ფალავანდიშვილზე არქოვრაფიული კომისიის აქტებში სწერია: ნეандрაветების იურიდიული მიზანის საქმეში.

² „1832 წლის შეთქმულება“, გვ. 11; აგრ. მინაწერი საქ. მუხ. ხელნაწერზე № 22-ს.

1834 წლის 20 აპრილს მთავრობის მიერ დადგენილმა სპეციალურმა საგამომძიებლო კომისიამ განაჩენი გამოიტანა. სოლომონი უნდა სამშობლოსთვის მოეცილებიათ სამუდამოდ, უნდა გადაესახლებიათ ვიატკაში ყოველგვარი უფლებების აურით, სულ მცირე სამოქალაქო სამსახურის უფლებით მხოლოდ. სოლომონს რომ სიცოცხლე შეუნარჩუნეს და გადასახლებას დააჯერეს, ეს მოხდა თითქოს იმიტომ, რომ მას ცოლად ჰყევდა რუსი ქალი. სასამართლოს დადგენილებაში ეჭირა: „занять классного звания и определить на службу — ниже ним канцеляристом в одной из северных губерний до отличной выслуги, не прежде однако же 10-ти лет; воспредить навсегда возвращаться в Грузию“. იმავე წლის 3 ივნისს დაპატიმრებულს განაჩენი გამოეცხადა. 24 ივნისს დოდაშვილი სამუდამოდ გამოეოხვდა საყვარელ თბილისს და საქართველოს მხეს¹.

ადვილი წარმოსაცვენია, რა შეკომარეობაში იქნებოდა
სოლომონის ჯანმრთელობა, რომელიც ჯერ აღრევე პეტერ-
ბურგის ჰავაში შეარყია, შემდეგ დაუღალავება შრომაშ საქარ-
თველოში, ხოლო შემდევ კიდევ წელიწადნახევრის პატიმრო-
ბამ და კვლავ რუსეთისკენ გამგზავრებაშ ეტაპით, ჩრდილოე-
თის შორეულ გუბერნიაში. რა იმედიანად გამოიარა სოლო-
მონმა ის გზა რამდენიმე წლის წინ, რომელზედაც ახლა უმე-
როთ მიემართებოდა.

სოლომონი ვიატკაში (1934 წლიდან ვიატკას ქალ. კიროვი ჰქვია) 1834 წლის 4 ივლისს ჩავიდა, მას სამუშაოდ მიუჩინეს საგუბერნიო სამშართველო, რომელშიც გაღამწერის (კოსიც) თანამდებობა ეჭირა, შემდევ კი, რაკი ყურადღება და საჭმის ცოდნა გამოიჩინა, გადაიყვანეს სამოქალაქო გუბერნატორის კანცელარიაში, სათემო გადასახადების საგუბერნიო კომიტეტში, მაგიდის უფროსად². ვადეკის გუბერნა-

¹ Акты... О 8. VIII, 23. 422.

² ლეგპეს მიერ არქივიდან აშოურებულ მას. ლევ ში დოკუმენტების შესრულებაზე დასკვირდა.

ტორად და სოლომონ დოდაშვილის უფროსად იყო კირილე იაკობის ქე ტუფიაევა, რომლის შესახებაც იმ ხანებში იქ გადასახლებაში მყოფი და იმავე კანცელარიაში მომუშავე ახალგაზრდა გერცენი წერდა: „что и чего не производит русская жизнь“. ვიატკა ერთგვარი ცენტრი იყო, სადაც თავმყრილი იყვნენ პოლიტიკურად არასაიმედო აღამიანები, მაშინდელი რუსეთის იმპერიის სხვადასხვა კუთხიდან გაღმოსახლებულნი. გერცენმა შესანიშნავი სურათები დატოვა, როგორც ქალაქ ვიატკის, ისე გუბერნატორისა და საგუბერნატორო კანცელარიისა. როცა აღამიანი კითხულობს გერცენის ჩანაწერებს, ნათლად წარმოუდგება ის ბიუროკრატულ-ჩანოვნიკური ჭაობი, რომელშიც რუსეთის მეფე ახრჩობდა ხალხის საუკეთესო შვილებს. თვით გუბერნატორი, მეტად რეგვენი და გაუნათლებელი ადამიანი, არაფრის გამკეთებელი და მუქთახორი იყო, და მის მიერ შექმნილი წესები განათლებულ ადამიანს სულს უხუთავდა. მოუსმინთ გერცენის გნებამიხვილ ძღვერას იმ კანცელარიისას, რომელშიც მუშაობდა სოლომონ დოდაშვილი ორი წლის განმავლობაში.

„Канцелярия была без всякого сравнения хуже тюрьмы. Не материальная работа была велика, а удушающий, как в собачьем гроте, воздух этой затхлой среды и страшная, глупая потеря времени,—вот что делало канцелярию незыблемой... В канцелярии было человек 20 писцов. Большей частью люди без малейшего образования и без всякого нравственного понятия, дети писцов и секретарей, с колыбели привыкнувшие считать службу средством приобретения, а крестьян—почвой, приносящей доход, они продавали справки, брали двугривенные и четвертаки, обманывали за стакан вина, унижались, делали всякие подлости“¹. ასეთი ხალხი ეზვია მოგვლივ მდ აღამიანს, რომელიც თავისი სიცოცხლის განმავ-

² „Былое и думы“ — Пол. собр. соч. А. И. Герцена, под ред. Лемке, т. III.

ლობაში მოყვასთათვის და მემამულეთათვის. ზრუნავდა, რო-
მელიც ყველაუერს საზოგადოებრივი სარგებლიანობის თვალ-
საზრისით ზომავდა. როგორც ჩანს, გერცენი დაახლოვებია
სოლომონ დოდაშვილს, მასთან დადიოდა სახლში და ალ-
ბათ ხშირად გამართულა მათ შორის საინტერესო საუბარი
ორივესთვის აქტუალურ თემაზე. ალბათ ხშირად საუბრობ-
დნენ იმ აზრებსა და მიზნებზე, რაც ასიცოცხლებდა ქართველ
მეცნიერს და დიდ რუს მოღვაწეს. გერცენი და ს. დოდაშვილი
ერთ დაწესებულებაში მუშაობდნენ, ერთმანეთს იცნობდნენ და
გერცენი ავადმყოფ დოდაშვილთან სახლშიც დაიარებოდა. 1842
წლს 28 მარტს, გერცენი, ნოვგოროდში ყოფნისას, თავის დღი-
ურში წერდა შორეულ მოგონებას ს. დოდაშვილის შესახებ, „... он
не выдержал сурового климата и впал в злейшую чахо-
тку, я посетил его за несколько дней до смерти, он
был едва жив, но с видом глубокого убеждения ска-
зал:—Лиши бы бёсной не было хуже, а то пожалуй
сделается чахотка“¹. იმავე კანცელარიაში, საღაც დოდაშვი-
ლი და გერცენი მუშაობდნენ, მუშაობდა აგრეთვე 1832
წლის შეთქმულების მონაწილე იოსებ მამაცაშვილი, იგი ვიატ-
კაში ცხოვრობდა 1834 წლის 4 ოქტომბერიდან. ეს იქნებო-
და ერთადერთი ადამიანი უცხო ქალაქის შეუფერებელ სამსა-
ხურში, რომელსაც დოდაშვილა ქართულად დაელაპარაკებო-
და. რუსელი მამაცაშვილი და მაღაროელი დოდაშვილი ალ-
ბათ ხშირად ოცნებობდნენ შორეულ ვიატკაში—ერთი ქართლ-
ზე და მტკვრის სანაპიროებზე, ხოლო მეორე—კახეთსა
და ალაზნის ველზე. მაგრამ ი. მამაცაშვილს აღრე დაუმსახუ-
რებია უფროსთა ყურადღება და 1836 წლის მარტში ამიერ-
კავკასიის მხარეში გამოუგზავნიათ².

ვიატკაში ცხოვრება და სამსახური კანცელარიაში მეტად
გაუჭირდებოდა ს. დოდაშვილს. უფროსები მას ეჭცეოდნენ
როგორც სახელმწიფო დამნაშავეს და აუცილებლად დიდ

¹ Полное собр. соч. Герцена, т. III, стр. 19.

² იქვე, ტ. XII, გვ. 390—3 1.

დამცირებასაც განიცდიდა იგი ამის გამო, უბრალო ხალხი კი—სწერდა გერცენი—უფრო ნაკლებ მტრულიდ უცქერდა გადმოსახლებულებს საერთოდო, მაგრამ, როგორც ჩანს, მათ-თან ურთიერთობას მაინც არ ამყარებდა. გადასახლებულები რუსებისგან განცალკევებით იდგნენ და მათთან ურთიერთობას ერიდებოდნენ. სამაგიეროდ, ერთურთს შორის ჰქონიათ კარგი დამოკიდებულება დასჯილებს, ერთსულოვანება დიდი იყო და ყველაფერს თანასწორად ინაწილებდნენ. აღსანიშნავია ის, რომ როგორც ლემკეს მიერ შეკრებილი ცნობები აღასტურებენ, ს. დოდაშვილი ხაზინიდან არაფერს იღებდა თურშე (на содержание от казны не получает). 1834 წლის ზამთარი გაჭირებით გადაიტანა სოლომონმა. ჯერ თბილისში რა იყო მისი ცხოვრება, როცა შემოსავალიც ჰქონდა, დახმარებაც და ჰავაც სელს უწყობდა და ვიატკაში ხომ წარმოუდგენელი იქნებოდა ცხოვრება ავადმყოფი კაცისთვის. ამიტომ მან ითხოვა როგორც ხარისხში აღდგენა, ისე სამხრეთის რომელიმე გუბერნიაში გადაყვანა. თხოვნა გადასცა ვიატკის გუბერნატორს, რომელმაც თავის რიგად შინაგან საქმეთა მინისტრს მისწერა განმარტება სოლომონის თხოვნის პირის დართვით, ხოლო უკანასკნელმა სამხედრო მინისტრს გაუგზავნა საბუთები. სამხედრო მინისტრმა ჩერნიშოვმა ხელქვეითთა მიწერილობა ხელმწიფე-იმპერატორს მოახსენა. ჯალათად დაბდებულმა ნიკოლოზმა არ შეიწყნარა უკანასკნელი სათხოვა-რი, სიცოცხლის შენარჩუნებისთვის გამწარებული ადამიანის მუდარა და ჩერნიშოვის ბრძანებით, შინაგან საქმეთა მინისტრის საშუალებით და ვიატკის გუბერნატორის პირით სოლომონ დოდაშვილს უარი მოუვიდა. ჩერნიშოვი სწერდა: „მე მქონდა ბეჭინიერება შევსულიყავი საქმის გამო მოხსენებით ხელმწიფე-იმპერატორთან, მაგრამ დოდაევის ზემოაღნიშნული თხოვნის დაკმაყოფილება მისმა უზენაესობამ ხელმწიფე-იმპერატორმა არ ინება“¹.

¹ „1832 წლის შეთქმულება“, გვ. 515.

3. მასალები საქართ. და კავკ. ისტ-სათვის, ნაკვ. II, 1944.

სიკვდილს დაახლოებული სოლომონი ერთხელ კიდევ შეეცადა თხოვნით და მუდარით გამოეთხოვა სამხრეთის რომელიმე გუბერნია. ვიატკის გუბერნატორმა კვლავ მისწერა შინაგან საქმეთა მინისტრი¹. მიწერილობას თან დაურთო საექიმო შემოწმების ოქმი, რომელშიც საშინელი, შემზარავი სურათია მოცემული სოლომონ დოდაშვილის ცხოვრების მიწურულისა „...თვალები ამღვრეული და ღრმად ჩაცვინული, სახე გაყვითლებული, ტყვიის ფერი... ხორციანი ადგილები იმდენად გაწვრილებული, რომ ზოგიერთ ადგილას ძვლებზე მარტო კანილაა გადაკრული. მოკლე სუნთქვა ყელში ხიხინით, რომელსაც ხშირად აჩერებს ხველა... ხმა შილეული, სიტყვის გაჭოთქმა უჭირს, ხველას, საუბარსა და მოქმედებას თან სდევს გულის წასვლა. ამგვარი ნიშნები აშკარად მოწმობენ ფილტვების დაჩირქებაზე ან მათ ჩირქოვან ჭლექზე და აგრეთვა იმაზე, რომ მედიცინას არ გააჩნია არავითარი საშუალება ასეთი რთული და ხანდაზმული სენის განსაკურნავად...“¹

ეს ცნობა დაწერილი იყო 1836 წლის 10 აგვისტოს.

„Кавказ“-ში დაბეჭდილი წერილი სოლომონ დოდაშვილის შესახებ ვიღაც მის მახლობელს ექუთვნის, რადგან ვიატკაში სამსახურის დეტალები ყველაა აღნიშნული. წერილის ავტორი აღწერს სოლომონის უკანასკნელ დღეებს: „Еще за неделю предчувствия свою кончину, безропотный страдалец приготовился к ней, как истинный христианин простился с семейством и спокойно отошел в вечность...“².

სოლომონი 1836 წლის 20 აგვისტოს გარდაიცვალა, ჯერ კიდევ ახალგაზრდა, მაგრამ შექმული დიღი ჯაფისა და უწყალთ ავადმყოფობისაგან³.

¹ იქვე, გვ. 516.

² „Кавказ“, 1856, № 48.

³ ვიატკის საგუბერნო არქივში ხურია: „покор от прислачившейся ему болезни“.

სოლომონის ცოლი და შვილები დარჩენენ უპატრონოდ უცხო ქალაქში, უღრმეს მწუხარებასა და გაჭირვება-შიმშილ-ში. კვლავ აღიძრა შუამდგომლობა და მიწერ-მოწერა სოლო-მონის ქვრივისთვის შემწეობის აღმოსაჩენად, რათა ნათესა-ვებს მოშორებული და დაობლებული ქალი შვილებითურთ სა-ქართველოში დაებრუნებინათ. ელენეს 800 მანეთი მისცეს სახელმწიფო ხაზინიდან და საქართველოში გამოისტუმრეს¹.

2

სოლომონ დოდაშვილს ხანმოკლე მოღვაწეობის განვავ-ლობაში მრავალი ნაშრომი შეუქმნია პრაქტიკული ხასიათისა, სახალხო განათლების საჭიროებისათ ვის და წმიდა მეც-ნიერულიც, რომელთაც თავის დროზე სერიოზული შეფა-სებები რგებიათ წილად როგორც ნაცნობ-ამხანაგებისგან, ისე ფართო წრეებისაგანაც.

ზაქარია ჭიჭინაძე თავის წიგნაკში სოლომონ დოდაშვი-ლის თოთხმეტამდე ნაშრობს ჩამოსთვლის. ამათგან მხოლოდ ოამდენიმეს ელირსა დაბეჭდვა. ზოგიერთ მათგანზე თვით სო-ლომონი იძლევა ცნობებს წერილებში. უნდა აღინიშნოს, რომ ზ. ჭიჭინაძის მიერ ჩამოთვლილთა შორის, ნაწილი თარგმნი-ლია რუსულიდან. მაგრამ ზოგიერთ ნაშრომთა დასახელება გვიჩვენებს, თუ რამდენად ძვირფასნი ყოფილან ისინი ქართუ-ლი კულტურის ისტორიისთვის.

სოლომონის ნაშრომთა სია მხოლოდ ზ. ჭიჭინაძის მიერ დანატოვარი ცნობებით არ ამოიწურება. მას დაწერილი ჰქო-

¹ ზ. ჭიჭინაძის ცნობით, სოლომონის ქვრივი ელენე, მეორედ გათ-ხოვილა. დედას და მამინაცვალს სოლომონის უფროსი ვაჟი ისე აღუშრ-დიათ, რომ ქართული დაუვიწყებიათ. (იხ. გამოც. გვ. 21). აღსანიშნავია ის, რომ სოლომონის მეორე და მესამე შვილები არსად აღარ მოიხსენებიან. იქნება შიმშილმა და გაჭირებამ, რუსეთში გამოვლილმა, იმსხვერპლა ორი მცირეშლოვანი ბავშვი. რაც შეეხება უფროს ვაჟს, იგი ცხოვრობდა თბი-ლისში და მწერლობაშიც ფეხი ჰქონდა შედგმული, წერდა ლექსებს, ბეჭ-დავდა „Кавказ“-ში И. Долаев—Магарский-ს ხელმოწერით. მისი ერთი ლექსი „ქმუნვა“, რუსულიდან თარგმნა ანტონ ფურცელაძემ და დაბეჭდა 1861 წლის ნოემბრის „ცაკარში“, ივანე სოლომონის ძე დოდაშვილის შესახებ იხ. აგრეთვე „დროება“, 1875 წ. № 61.

ნია ქართული რიტორიკა, რუსულ ენაზე თარგმნით, კანონი სხვადასხვა თხზულებათა დაწერისთვის ანუ პოეტიკა, ცხოვ-რება და მოღვაწეობა იონა ხელაშვილისა და სხვ.

ს. დოდაშვილის მეცნიერული ფიზიონიმიის წარმოსად-გენად საკმაოა ისეთი სერიოზული თხზულებების დასახელება, როგორიცაა ლოგიკა, ქართული ენის გრამატიკა, სა-ქართველოს ისტორია და სხვ. როგორც ჩანს, თვით ავტორი პირველ სერიოზულ ნაშრომს დიდ მნიშვნელობას აძლევდა, რადგან მის შესახებ ხშირად ლაპარაკობს წერილებში. ამ ნა-შრომის დიდწინიშვნელოვანება აღნიშნა მაშინდელმა ცენტრის პრესამაც.

ს. დოდაშვილის ლოგიკის კურსი იშვიათი მოვლენა იყო რუსულ ფილოსოფიურ ლიტერატურაში. მე-18 საუკუნის გან-მავლობაში რუსეთში ორიგინალური ნაშრომი ამ დარგში არ დაწერილა, სასწავლებლებში სახმარებლად მიღებული იყო გავრცელებული ლოგიკის სახელმძღვანელო ფრიდრიჰ ბაუ-მეისტერისა. რუსთავენ პირველი ორიგინალური ნაშრომი ეკუთვნის პეტრე ლიმიტრის ძე ლოჭიის, პეტერბურგის უნი-ვერსიტეტის პროფესორს, რომელმაც 1815 წელს გამოსცა „Логический наставления“. ს. დოდაშვილის წიგნმა დაიმ-სახურა ქება იმ დროის მსწავლულთა წრისა და იგი მაშინვე მიეკუთვნა საუკეთესო ნაშრომთა რიგს ამ დარგში. წიგნი გამოიცა სათაურით: Курс философии, часть первая. Ло-гика, сочинение Соломона Додаева—Могарсково. Санкт-петербург. В типографии Александра Смирдина. 1827.

ავტორმა წიგნს წარუმდღვარა მიძღვნა, მიმართული ხარკვევის უნივერსიტეტისა და სასწავლო ოლქის მზრუნველის ალექსი ალექსის ძე პეტროვსკისადმი¹.

¹ ალექსი პეტროვსკი (1787—1836), რომელსაც პირადად იცნობდა ს. დოდაშვილი, პუშკინის, ფუკოვსკის, ვიაზემსკის და სხვათა მეგობარი იყო. მისი ლიტერატურული ფსევდონომია ანტონ პოგორელსკი (ალექსან-დრუაინის სოფლის „Погрельцы“-დან). მისმა რომანმა „Монастырка“ მთავის დროზე დიდი სახელი მოიხვევა. ხარკვევის სასწავლო ოლქის მზრუნ-ველად მუშაობდა 1825—1830 წლებში. პეტრის ას. ტოლსტოის დედის ძმა იყო.

პეროვსკისადმი მიმართვის შესახებ განსვენებული პროცესორი ს. ხუნდაძე წერდა, რომ სოლომონ ლოდაშვილის ეროვნულ პოლიტიკაში ცვლილება მოხდა 1827 წლიდან 1832 წლამდეო და რომ ლოგიკის სახელმძღვანელოს წინამიტყვაობაში იმ აზრისაა, რომ რუსეთის მთავრობის მეშვეობით საქართველოს გამოუბრწყინვა შუქი მზისა და განათლებისათ¹. ამის შესახებ უნდა ითქვას, რომ ს. ლოდაშვილის ეროვნულ მრწამისში ცვლილებები არ მომხდარა ზემოდასახელებულ წლებში, რადგან ქართველ ემიგრაციებთან დაახლოებისა მოხდა სწორედ ლოგიკის გამოცემამდე და არა შემდეგ, ე. ი. 1827 წლამდე და ამ წლისთვის სოლომონს უკვე დამთავრებული შეხედულებანი პქონდა საქართველოს მდგომარეობაზე. რაც შეეხება იმას, რომ სოლომონი მიძღვნაში მოიხსენიებს მზის შუქს რუსეთის იმპერატორის მიერ მიპყრობილს საქართველოსკენ, ეს საჭირო იყო ცენტურისათვის. განა უიმისოდ ცენტურა გაუმჯობედა რაიმე ნაბეჭდ პროდუქციას? და რომ ეს ამათ იყო გამოწვეული და არა სოლომონის შეხედულების ცვლილებით, იქიდანაც ჩანს, რომ 1832 წელს სოლომონმა თავის ურნალში დაბეჭდა „დიდი კნიაზის“ გიორგი იასეს ძე ერისთავის თხზულება — „მოწოდება იკერთა ვაჟელის დაცვისათვის დროსა სპარსთა შემოსვლისასა საქართველოს სამძღვართა შინა“, მეტად მონარქისტული სულიერებულების მატარებელი ლექსი². მაკრამ ამას სოლომონი აკეთებდა იმიტომ, რომ უფრო დაფარულა და მოხერხებულად გაეტარებინა თავისი აზრები. ამასთან, პეროვსკისადმი მიმართვაშიც კი, სადაც იმპერატორის უმაღლეს მოწყალებაზეა ლაპარაკი, სოლომონი მაინც თავისებულად გამართულ აზრებს გამოუქვამს³.

¹ „ქართველი ინტელიგენციის პროფილი მეცხრამეტე საუკუნეში“, გვ. 25—26.

² „სალიტერატურონი ნაწილნი ტფილისის უწყებათანი“, № 3.

³ იხ. Курс философии, ის სწერდა: „... во ввереном Вам окружье получив счастливое направление, без сомнения покведет сию Азиатскую страну на степень Европейской образованности... Желание полезным быть моим соотечественникам, всегда будет для меня священным долгом“ და სხვა.

Отбросив всю сколастику и все пустословие Кондильяка и руководствуясь новейшими мыслителями, г-н Талызин и г-н Магарский, ясно, кратко и просто изяснили важную науку мыслить правильно (въѣ б. Змѣївъзмѣївъ) и оба достигают цели своих сочинений.

Книга г-на Магарского есть только начало обширного труда. Он хочет издать полный курс философии. Заметим, что г-н Магарский природный грузинец, и ныне, кончив курс учения в Петербурге, занимает должность учителя в Тифлисе. Он долгом почел сказать читателям (стр. VI), что в издании сочинения его принимал деятельное участие Его Преп. Грузинский Иеромонах Иона. Приятно думать, что просвещение разливает светлые лучи свои и за Кавказом, в таком народе, который доныне лишен был его благоденствий. Дай Бог чтобы г-н Магарский среди соотечественников

и учеников своих нашел себе многих последователей.
Н. П[олевой]“¹.

Ցյուրք հշանալո յշրենալո „Московский Вестник“-ը շյուրտ և գովածվուանաց թյերտ և. Ծոփանցունիս „լոցոյու յշրենե“. ամ յշրենալս հեռայնուածքա մոերոլ Յեթրէս դյ Յոցուանի (1800—1875). Ֆոզնու Մյուսեցա լաւեցէքա յշրուույու յանցուալու յշրենալու². Իւլյենիս լուրաց յշրենալու յիշու յշրենալու, և յմառա յշրենալու, մացրած համայնացաւ մուս իշենան Մունա մելու լանաւ և յերուանչուլո յշրենալու բար-թագցին և. Ծոփանցունիս ձարցուլո ևյուունուլո բարուանու ոցու թուանաց թոմայցի: „Լогика г. Додаева составляет начало полного курса Философии, и потому, в ожидании конца его, мы удовольствуемся здесь несколькими общими примечаниями. Главные условия всякого философского сочинения, основательность и ясность, не могут быть выполнены без соблюдения строгой постепенности в расположении частей его. С этой стороны будем смотреть на курс г-на Д.—В введении в свою Логику (§ 3) он с строгою отчетливостью обозначил пределы сей науки в отношении к Метафизике: Логика, по словам его, есть наука не познания, но размышлений; она не разгадывает сущности внутренних явлений, не доходит до первоначальных истин, но показывает способ переходить правильно от одной данной истины к другой, потому, говорит Автор, справедливо можно назвать ее наукою феноменов. Теперь спрашивается:

¹ „Московский Телеграф“, часть восемнадцатая, стр. 167—168
Москва, 1827 г.

² ան. „Московский Вестник“, журнал издаваемый М. Погоди-
ним, часть VI, № XXII, Москва, 1827 г. стр. 201—203: „Курс фило-
софии. Часть первая. Логика, соч. Додаева-Магарского. С.П.-բург,
Смирница, 1827 года, 93 стр.“ ձեմբանցիքո „Մոսկովский Теле-
граф“-ուան լաւ և „Մոսկովский Вестник“-ուան թուայուան թուան Յ. յամունան, հուտունուաւ թագլուան Մունանեցիք.

явление может ли предшествовать сущности? можно ли говорить о следствии, не обяснив причины? Сам Автор говорит, что дело Логики не отвечать на вопрос: как обыкновенно мыслят? но решить задачу как должно мыслить? и решить ее а priori, выводя свои правила из чистого ума.— Еще прежде (стр. IV) Автор сказал—предметы философии суть: 1) отвлечение и размышление, 2) познание самих себя и 3) удовлетворение себя таким самопознанием. Но познание самих себя, мысль о нашем Я, не есть ли мысль первоначальная, которой условляется всякое последующее размышление?— Из всего сказанного следует, что курс философии должен бы начинаться не Логикою—наукою явлений умственных, но наукой чистого, безусловного ума и первоначального познания—Метафизикою; она послужила бы удовлетворительным введением во все части философий. Автор, избрав другой путь, приужден был, не взирая на то, изложить основные Метафизические мысли в двух Введениях и в статье о Разуме, но оне не достаточны: высочайший закон ума, единство, идея¹ пребывают погруженными в таинственный мрак, и во 2-й части Курса должно будет повторить все то с пополнениями. Рассматривая расположение Логики г-на Д., нельзя также не сожалеть о том, что он, повинуясь привычке некогда господствовавшей, поместил вслед за введением Историю сей науки.— Возвращаясь к Логике г-на Д. скажем, что всякая книга должна сама обяснить свое содержание, не предполагая в читателе никаких сведений предварительных; если так, то какую цену будет иметь для читателя следующая фраза (стр. 13): „Аристотель весьма пространно говорит о видах силлогизмов и обманах в умозаключении; но в теории силлогизмов не упомянул о фигуре четвертой и об ус-

ловном силлогизме", когда читатель еще не знает, что такое фигуры Силлогизмов, Силлогизмы и проч.?

¹ ხაზი ეუროპალისაა.

торые вообще хороши и занимательны, критика сделалась гораздо живее. Не должно презирать и самой пустой книги. Надеюсь вскоре доставить разбор сочинений Булгарина и Логики Додаева—Могарского. Мне нравится тон, принятый нами в критике: учтиво и часто дельно¹. ტიტოვის წერილი უფრო სერიოზული დაკვირვების შედეგია, იგი წიგნის ავტორს მიუთითებს რამდენიმე სერიოზულ ნაკლოვანებისკენ, მისი გამოსწორება დოდაშვილს, სამწუხაროდ, არ დასცალდა.

6. ა. პოლევის და ვ. პ. ტიტოვის შეფასება ნათელსა ხდის სოლომონის ნაშრომის რეზონანსს მაშინდელ რუსულ ლიტერატურაში. სოლომონის პირველმა მეცნიერულმა ნაშრომში არა ნაკლები გამოხმაურება ჰქოვა ახლობელთა წრეშიც. შეთქმულების საქმეებში დაცული ერთი წერილი ამის დამადასტურებელ ფაქტად გამოდგება. „საზღვარგარეთიდან დაბრუნებულმა,—სწერს სოლომონს ერთი, — მივიღე და გადავათვალიერე რა იგი, ვპოვე, რომ როგორც თავისი შინაარსით, ისე მოთხოვთის ხერხით განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია. თქვენი, ამ ფრიად მნიშვნელოვან და ჩვენში ნაკლებად ტამუშავებულ საქმეზე მეცადინეობის ასეთი ბეღნიერი დასაწყისი თავდებია უფრო ბეღნიერი შედეგებისა“—². დაახლოებით ასეთ შეფასებას იძლევა ის ანონიმი ავტორიც, „Кавказ“-ში რომ წერდა მოგონებებს სოლომონ დოდაშვილის შესახებ³.

აღსანიშნავია აგრეთვე ერთი საინტერესო ფაქტიც, რომ მელიც სოლომონ დოდაშვილის ნაცნობთა წრეს შეეხება და

¹ წერილი, მიწერილი ტიტოვის მიერ პოგოდინისადმი, მოთავსებულია 6. ბარსუკოვის ნაშრომში—ჟизнь и труды М. Н. Погодина, წიგნი მეორე, გვ. 126.

² „1832 წლის შეთქმულება“, გვ. 518.

³ „Кавказ“, 1856, № 48. „Книга эта (ლოგიკა—ს. ხ.) заслуживающая похвалу в тогдашнем ученом кругу, была отнесена к числу особенно-замечательных произведений этого рода; слог которым написана Логика, и теперь еще отличается легкостью“..

დაკავშირებულია ლოგიკის გამოცემასთან, კერძოდ ის, რომ წიგნი დაბეჭდილია ცნობილი გამომცემლისა და წიგნის მაღალაზის პატრონის ალექსანდრე ფილაპეს ძე სმირდინის მიერ. ის ფაქტი, რომ სოლომონ დოდაშვილს სმირდინთან ურთიერთობა ჰქონდა, მაფიქრებინებს, რომ წიგნის მაღაზიის საშუალებით სოლომონი იცნობდა იმათაც, ვინც ყოველთვის იკრიბებოდნენ სმირდინის მაღაზიაში¹. სმირდინთან დაახლოვებული იყვნენ უუკოვსკი, კრისტიანი, პუშკინი და მრავალი სხვა მოწინავე რუსი მწერალი მე-19 საუკუნის პირველი ნახევრისა. სმირდინის წიგნის მაღაზია იყო ერთგვარი ლიტერატურული ცენტრი, სადაც ხდებოდა შეხვედრები და ნაწარმოებთა კითხვა მწერალ-პოეტთა წრეში, აქეე ხდებოდა უცხოური ლიტერატურის გაცნობა, აზრთა გაცვლა-გამოცვლა და სხვ. საფიქრებელია, რომ ახალგაზრდა სოლომონი, მცნობი სმირდინისა, შესული იყო იმ წრეში და იცნობდა რუსული ლიტერატურის მნათობებს. რუს მწერლებთან ნაცნობობას და დაახლოვებას თვით სოლომონი შემდეგნაირად აღწერს: „აქამომდე მაქტინდა ჩინებულსა პოეტთა და მწერალთა საუბრობა, რომელიცა იქებდნენ პეტერბურლსა შინათვისითა საქმეებით და ყოველსა ქვეყანასა ზედა ისმიან პატიოსნებანი მათნი, მათ მთხოვეს თბილისიდამ წერილისა შეერთება, ერთი მათგანი მიღის ევროპასა შინა უმეტეს განათლებისათვის, მე ვსთხოვე მუნითგან მოწერა ავთრათხსა და ლირიკის ხსოვისა ცნობა, მან აღმითქმა“². აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ დოდაშვილი არ ასახელებს იმ ნაცნობს, რომელთანაც ევროპაში მიწერ-მოწერა უნდა ჰქონოდა.

მეორე სერიოზული ნაშრომი სოლომონ დოდაშვილისა არის „შემოკლებული ქართული ლრამმატიკა“; იგი დაბეჭდი-

¹ ა. ფ. სმირდინი, (1795–1857), ცნობილი წიგნით მოვაჭრე და გამომცემელი, 13 წლისა ხელზე მოსამსახურედ შევიდა შირიავეის წიგნის სავაჭროში, შემდეგ კი საკუთარი გამომცემლობა მეჭქმნა. 1834 წლიდან დაარსა „Библиотека для чтения“. ბეჭდავდა რუს კლასიკოს მწერლებს, 1834 წლიდან ბეჭდავდა „Сын Отечества“-ს გრეჩისა და პოლევოის რედაქციით.

² წერილი დაწერილია 1827 წლის 15 ივნისს.

ლია თბილისში 1830 წელს „სტამბასა შინა გამომცემელის კომიტეტისასა“. როგორც ლოგიკის კურსი, ისე ქართული გრამატიკაც მიღებული ყოფილა მაშინდელ სასწავლებლებში, „она также пользуется уважением знатоков грузинской словесности и долгое время преподавалась с успехом в здешних учебных заведениях“, სწერდა „Кавказ“-ის ავტორი. ქართული გრამატიკის სკოლებში ხმარებას ეხება ლევან მელიქიშვილისგან გაგონილი და იონა მეუნარგიას მიერჩაშერილი დიალოგი ს. დოდაშვილსა და ნიკ. ბარათაშვილს შორის¹.

ქართული გრამატიკული ლიტერატურის შიმომხილველის პროფ. ილ. ცაგარლის აზრით², ს. დოდაშვილის გრამატიკის ენა დამუშავებულია და ამის გამო ადვილად გასაგებიც, გრამატიკული კატეგორიებისა და ტექნიკური ტერმინების განსაზღვრისათვის ხმარებული მაგალითები სალაბარაკო ენიდან არისო აღებული, ამრიგად, ს. დოდაშვილის ნაშრომი უფრო დემოკრატიზებულია, ვიდრე მის წინამავალთა ოხსულებანი ამ დარგში, თუმცა რადიკალურად არ განსხვავდება შედარებით ძველ, განსაკუთრებით ანტონ კათოლიკოსის, გრამატიკულ ნაშრომთაგან³.

ზ. ჭიჭინაძეს დოდაშვილის სხვა ნაშრომთა შორის დასახელებული აქვს „ისტორიული აღწერა რომელთამე მწერალთა და რომელთამე ამბავთა“ და შესაძლებელია ამ ნაშრომის ნაწილები იყო სალიტერატურო უურნალში გამოქვეყნებული მასალები „მოკლე განხილვა ქართულისა ლიტერატურისა (ანუ სიტყვიერებისა)“⁴ და „მეფობა ირაკლის მეორისა“⁵.

¹ ნ. ბარათაშვილი, 1922 წლის გამოცემა, ბიოგრაფია ი. მეუნარგიას მიერ დაწერილი, გვ. X—XI.

² „О грамматической литературе грузинского языка, критический очерк“. С.-Петербург, 1873.

³ გადვით ამის შესხებ იხ. „ბარათაშვილის ენა“, აკადემიკოს აკადემიური შანია-დის წერილი ნ. ბარათაშვილის თამაცულებათა გამოცემაში 1959 წელს.

⁴ დაიბეჭდა პირველ და შეორე ნოტერში.

⁵ დაიბეჭდა მესამე და მეოთხე ნოტერში.

ქართული ლიტერატურის მიმოხილვას სოლომონი იწყებს კამათით მათ წინააღმდეგ, ვინც უარჲყოფდა ქართული კულტურისა და ლიტერატურის ტრადიციებს. ვიდრე ლიტერატურულ ფაქტებს შეეხებოდა, სოლომონს მოუტანია ისტორია ქართული ანბანის შემოლების შესახებ და ეწინააღმდეგება იმ აზრს, ვითომც ქართული ანბანი სომხურის მეშვეობით იყოს შექმნილი. წინასწარი მიმოხილვის შემდეგ ავტორი დაწვრილებით ჩერდება ძველი ქართული აზროვნების წყაროებისა და მისი რაობის შესახებ, აკეთებს მიმოხილვას ქართველ ფილოსოფოსთა მოღვაწეობისას და კულტურული ურთიერთობისას საქართველოსა და საბერძნეთს შორის. განსაკუთრებული ყურადღება, სოლომონს შეუჩერებია ითანე პეტრიჭონელის მოღვაწეობაზე და ფილოსოფიურ შრომებზე. შემდეგ მოსდევს მიმოხილვა ქართული ლიტერატურის კლასიკური პერიოდისა, რომლის შექმნაში მოსე ხონელს, თმოგველს, ჩახრუხაძეს და სხვათა დიდი მონაწილეობა მიუღიათ. მათ შორის გამოიჩევა შოთა რუსთაველი, როგორც დამაგვირგვინებელი კლასიკური პერიოდისა. ამ მწერალთა შემოქმედების მიმოხილვის შემდეგ, სოლომონი აღწერს საქართველოს პოლიტიკურ ვითარებას მონღოლთა შემოსევით გამოწვეულს. შედარებით მოკლედა მიმოხილული აღორძინების ხანა, რომელშიც ანტია პირველს კათოლიკოზს საკმაოდ დიდი ადგილი აქვს მიკუთვნებული.

უურნალში დაბეჭდილი წეორე ნაშრომი არის „მეფობა ირაკლის მეორისა“. იგი ვრცელი მიმოხილვაა საქართველოს პოლიტიკური მდგომარეობისა მე-18 საუკუნეში. ირაკლი მეორე, რომლის ცხოვრება-მოღვაწეობის აღწერა ბოლომდე არ არის დაბეჭდილი, წარმოსდგება როგორც მხედართმთავარი, ნიჭიერი სტრატეგი და ახალგაზრდობიდანვე მებრძოლი და დამცველი სამეფოს მთლიანობისა.

„სალიტერატურონი ნაწილნი“ ხომ მთლიანად თითქმის სოლომონის მასალებით არის აღსავსე. მასში, გარდა ზემოთ-დასახელებულ თხზულებებისა, იბეჭდებოდა პოლემიკური და

ბელეტრისტული ხასიათის ნაწარმოებები რედაქტორისა და ფურნალის ხელმძღვანელის სოლომონ დოდაშვილისა 1.

3

„Под игом власти, сей, рожденный,
Нося оковы позлещены,
Нам вольность первый прорицал“

Радищев.

სოლომონი „მამულის განთავისუფლების შეთქმის“ ერთ-ერთი მთავარი მონაწილეთაგანი და ორგანიზატორი იყო. ჯერ კიდევ 1826 წელს იგი, პეტერბურგში მყოფი, „მამულის სარგებელ სხვაც ზმნობაზე“ ლაპარაკობდა და წარმოდგენილაც ჰქონდა მომავალი მუშაობა მამულის განთავისუფლების საქმეში. ფარული საზოგადოების არსებობის ისტორია უფრო მოკლესნოვანია შედარებით იმ აზრებთან, რომელთაც ეს ორგანიზაცია შეჰქმნეს, მაგრამ მაინც აღსანიშნავია, რომ პირველი ხელშეკრულება, დადებული 1828 წლის 13 მაისს დიმიტრი, გიორგი და ელიზბარ ერისთავებს შორის პეტერბურგში უფრო ნაგვიანევი გამომულავნებაა ბრძოლის დასაწყისისა, სოლომონ დოდაშვილის სურვილებსა და მისწრაფებთან შედარებით.

„საიდუმლო შეთქმის“ მონაწილეებს და ორგანიზატორებს რამდენიმე ლირსშესანიშნავი ისტორიული ფაქტი ჰქონდათ წინ იმგვარივე ხასიათისა, როგორის მოხდენასაც აპირებდნენ. ეს იყო 1825 წლის „დეკაბრისტებისა“ და 1830—31 წლების პოლონეთის აჯანყება. ქართველებს წინ ჰქონდათ მაგალითები მთავრობის წინააღმდეგ ბრძოლისა. შეთქმულნი ფარულ კრებებზე მსჯელობდნენ და აფასებდნენ ისტორიულ

¹ ურნალში დაიბეჭდა ს. დოდაშვილის ორიგინალური მოთხრობა „ე ლ ე ნ ა“ (შეიძლება იგი ცოლისადმი იყო მიძღვნილი) — ფსევდონიმით. მისი ფსევდონიმი იყო არაბული რიცხვი — 4, დოდაშვილის გვარის პირველი ასოს რიცხვითი გამოსახულება. დონი ქართული სათვალავრო უდრის 4-ს. დაწვრილებით ამის შესახვები იხ. ჭურნ. „ბიბლიოგრაფიის მოამბე“, № 1, გვ. 88—89.

ფაქტებს, რომელნიც ამხელდნენ რუსეთის სახელმწიფოს დამოკიდებულებას მცირე ერთა მიმართ. პოლონეთი და საქართველო, ამ მხრივ, ერთგვარ პირობებში იმყოფებოდნენ¹.

საქართველოს დაპყრობას რუსეთის მიერ სოლომონი აბრალებდა გარკვეულ ისტორიულ პიროვნებებს და ისტორიულ ფაქტებს, რომელთა გამო საქართველო დამდაბლდა და დავიწყებულ იქმნა მოქალაქობა ანუ საზოგადოებრივ—ნაციონალური ინტერესი. ეს აზრი სოლომონმა ერთხელ საჯაროდაც გამოიტარა: „უკანასკნელ ერთ კერძო განუჭრეტელობამან და ერთ კერძო შეიწროებამან ძლიერთა ერთამან, მიიყვანეს საყვარელი მამული ჩვენი ესე ვითარ ხარისხადმდე დამდაბლებისა, რომელ დამვიწყებელი მოქალაქებრისა თავისუფლებისა და თანაც წარმწყმედელი მაღლისა მის წინა—დანიშნულებისა კაცთა და მეფობისა...“² ამ სიტყვაში, სრულიად გარკვეულად, სოლომონ დოდაშვილი აკრიტიკებდა ერთმეფობას, მონარქიულ პრინციპს და ირაკლი მეორის მოქმედებას განუჭრეტელობის სახელით ნათლავდა. ამის შემდეგ სრულიად ნათელია ნიკო ბარათაშვილის ის იდეები, რომელნიც მეფის უფლებების შეზღუდვას გულისხმობს და რაც კარგადა აქვს გადმოცემული მსაჯულის ლეონიძის პირით:

„მაღლობა, ღმერთო, შენსა განვებას!
ერთს კაცს მომადლებ ყოვლთა უფლებას.
და მისს ერთს სიტყვას მონებენ ერნი,
განურჩეველად სულელნი, ბრძენნი,

¹ უფრო დაწვრილებით შეთქმულების მიმდინარეობისა და რაობის შესახებ იხ. პ. ინგოროვას ნაშრომი—„ქართული მწერლობა“, 1928 წ. № 6—7 და „ლექსიბა“, პოემა, წერილი—ბარათაშვილი—ბიოგრაფიული ნარკვევი.

² სიტყვა თქმული სოლომონ დოდაშვილის მიერ 1823 წლის 6 ივნისს კეთილშობილთა სასწავლებლის მოწაფეთა საჯაროდ გამოცდაზე, „ივერია“, 1887, № 227. სრული ტექსტი იხ. საქ. მუხ. წ. გ. გ. ს. ფონდი № 388—ქართული ტფილისის კეთილშობილთ სასწავლებლის მოძღვრისა მიერ სოლომონ დოდა ევისა მაღაროელისა, დროსა მოწაფეთა გამოცდისას საზოგადოსა შეკრებილებასა შინა წელს 1823 ივნისის ვ-სა დღესა“.

და იგი მათს ბედს ასე განაგებს,
ვითა ამლერდეს იგი კამათლებს!
მაგრამ შენ, მეფევ, ვინ მოგცა ნება—
სხვას განუბოძო შენთ ყმათ ცხოვრება,
მისდევდე შენსა გულისკვეთებას
და უთრგუნვიდე თავისუფლებას?
შენ ერმა მოგცა პირველ ლირსება,
რათა დაუცვა ყოფა-ცხოვრება,
და რაღ ივიწყებ რომე მარადის
ერსა ეკუთვნის გულის თქმა მეფის!..“

ამით უკავშირდებიან ერთმანეთს სოლომონ დოდაშვილი და ნიკოლოზ ბარათაშვილი. ამ გვარ აზრებს სოლომონი შეთქმულთა კრებებზეც გამოსთქვამდა, რაც ვახტანგ ორბელიანს საგამომძიებლო კომისიისთვის მოუხსენებია: „в 1832 году я слыхал от Додаева сии слова: когда я провожал Окнопира царевича из Тифлиса, то он мне сказал: да Господа Грузинцы, пострайтесь об освобождении Грузии. В прочем я желаю свободу Грузии,—დაუმატებია სოლომონს,—не для того, чтобы кто нибудь из рода Багратионных воцарился в оной, но чтобы из Грузии сделался род республики“¹.

სოლომონი დაპატიმრებისთანავე იქნა დაკითხული. იგი ყოველთვის ცდილობდა დანაშაული მეტად სუბუქად მოეჩვენებინა საგამომძიებლო კომისიისთვის, პირიქით, თითქოს საყვედურსაც გამოსთქვამდა; რომ დაპატიმრეს საზოგადოებაში სწავლა-განათლების ჩვევების შეტანისთვის. რამდენიმე ჩეუნებაში იგი შეთქმულების ნამდვილ აზრს პფარავდა და ამბობდა: „ყველა ესენი (შეთქმულების წევრებიო) ლაპარაკობდნენ იმაზე, თუ რა მოეგონათ კეთილი საქმე საქართველოსთვის, მე შევიტანე წინადაღება შეგვეგროვებია“

¹ „1832 წლის შეთქმულება“, გვ. 92.

შემოწირულება და ამ შეკრებილი ფულით გვეყიდნა ბიბლიოთეკა, სტამბა და დავხმარებოდით გიმნაზიის ლარიბ მოწაფეებს“. ¹ ასეთ ჩვენებას სოლომონი სხვაგანაც იმეორებდა. ერთგან სოლომონმა ისიც კი აჩვენა კომისიის, რომ რუსების წინააღმდეგ არაფერი მითქვამს და დამიწერიაო და გორდევიც კი მოიხსენია, რომ მე მის წინააღმდეგ არ წავსულვარო და არც არავის გაუგონებდი ასეთ პზრსო, მაგრამ სოლომონს ავიწყდებოდა, უკეთ განგებ ივიწყებდა და კომისიაც უნდოდა დაებნია, რომ მას, სოლომონს, თავის უურნალში, სწორედ გორდეევი ჰყავდა გალანძლული, როგორც უაზრო თხზულებების დამწერი, როგორც უვიცი და სხვა. ² მაგრამ ს. დოდაშვილს, რასაკვირველია, არ დაუჯერეს. და არ დაუჯერეს იმიტომაც, რომ ჯერ ერთი მის ქალალდებში იპოვეს რილეევის ლექსის „ნალივაიკოს აღსარების“ თარგმანი, რილეევისავე, ცოლისადმი ცომბირიდან მოწერილი წერილის ასლი და მეორეც, საგამომძიებლო კომისიას ჰქონდა საქმეებში დოდაშვილის ლექსი, მოწოდება აჯანყებისაკენ და პროკლამაცია იმავე ხასიათისა. განა მთავრობა ვერ მიხვდებოდა დოდაშვილის ლექსს, რომლითაც იგი ქართველობას მოუწოდებდა:

„... შემოვიკრიბოთ გულით მსურველნი,
ვიცეთ, ვეძგერნეთ გაგულებულნი,
განვდევნოთ სოფლათ ძალით მოსრულნი,
ჩვენ მამულისა მაოხრებელნი“. ³

ასეთივეა მის ქალალდებში ნაპოვნი მისივე პროკლამაცია:
„... მტერი მარადის მოწყლულ იყო და დამხობილ მათგან
(ე. ი. წინაპართაგან), ხოლო აწ ხედავთ დამხობასა და არა-

¹ იქვე, გვ. 140.

² გორდეევი, ს. დოდაშვილის თქმით, „არამცოდნეა ქართულისა ენისა, ჰსწყრს მრავალსა ტყუულსა და გამოჩენილსა სიცრუესა... უსვინდისოთ გარდმოუწერია უფალს დარდივეს...“ და სხვ. ამ კამათს, დოლაშვილსა და გორდეევს შორის, გამოუწევია თადეოზ გურამიშვილის (ილია ჭავჭავაძის სიმამრის) ლექსი — „საყვარელო მამულო“, რომელიც დაიბეჭდა „სალიტერატურონი ნაწილნის“ მეზუთე ნომერში.

³ „1832 წლის შეთქმულება“, გვ. 95.

4. მასალები საქართველოს, და კავკ. ისტ-ეთოგის, ნაკვ. II, 1944.

რაობასა მამულისა ჩვენისასა, ჰერიძნობთ შეიწროებასა ყოვლისა კაცისასა. რაისათვის არს ესე ესრეთ? ნუ უკვე ჩვენ არა ვართ შვილნი მამა-პაპათა ჩვენთანი? ნუ უკვე ჩვენ არ ძალგვიძს შენახვა საკუთარისა მამულისა? ნუ უკვე ჩვენ არ გვაქვს სიმხხე და ძალი ესე ოდენი, რაოდენიც ჩვენს მამათა ანუ სხვათა მსგავსთა კაცთა? ზაჟ რაისათვის ვცოცხალვართ?*¹. საგამომძიებლო კომისას არც ის გამორჩა მხედველობილი, რომ სოლომონი ლიტერატურულ უურნალს იყენებდა როგორც ბრძოლის საშუალებას, რომ უურნალში ბეჭდავდა ისეთ მასალას, რაც დამპყრობელთა წინააღმდეგ გალაშქრებას ქადაგებდა, როგორც ვ. ერისთავის „ოსური მოთხრობა“ იყო.

სოლომონ დოდაშვილი გარკვეული შეხედულებით მივიღა შეთქმულებამდე, ეს ორგანიზაცია შისთვის საშუალება იყო საქართველოს განთავისუფლებისათვის და ახალი სახელმწიფოებრივი წყობის დამყარებისათვის ჩვენში.

სოლომონ დოდაშვილი მე-19 საუკუნის მოღვაწეთა შორის ყველაზე ადრე აჩვენებს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის დასაწყისს. მან პირველმა აღიმაღლა ხმა ქართველი ხალხის მთლიანობის დასაცავად და საქართველოს დამოუკიდებლობის მოხაპოებლად. სრულიად შეეფერება სოლომონის მოღვაწეობას რუსი მწერლის რადიშჩევის სიტყვები:

„Под илом власти, сей, рожденный,
Нося оковы позлащены,
Нам вольность первый прорицал“.

4

სოლომონ დოდაშვილის წერილები იონა ხელაშვილის მზრუნველ ხელს შეუკრებია და თავი მოუყრია დიდ ხელნაწერ წიგნში. წარმოდგენილი წერილები დაცულია სხვადასხვა ფონდებში. ხელნაწერები № 2226 H. და 1532 S, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმშია. ხელნაწერი № 2226 რუსეთიდან დაბრუნებულ ფონდს ეკუთვნის. ეს ფონდი 1922 წელს წამო-

¹ იქვე.

ვიდა საქართველოში, მანამდე საიმპერატორო ბიბლიოთეკაში
ინახებოდა, კატალოგში იგი შესულია სახელით: ოთა ბერძო-
ნაზონის ქადაგებანი დაზიშერ-მოწერა, არიცხულია 397 ფურ-
ცელი და უდაში ზის. იგი სხვადასხვა ხელითაა ნაწერი, გატამ-
ბა 1828 წლის შემდეგ, შიგადაშივ იყლია ფურცლები. გადამ-
წერი თვით იონა ხელაშვილი არ არის, გადაწერაში მონაწი-
ლეობა მიუღია ცნობილ მესტამის გიორგი დავითის ძე პაი-
ჭაძეს. პაიჭაძეს იონას დავალებათ, თუმცა არა კალიგრაფიუ-
ლად, ბევრი ხელნაწერი გადაუწერია და გაუაუთეთრებია.
იგი თურმე სამ წელიწადს იონასთან მუშაობდა ამ საქმეზე.
გარდა პაიჭაძისა, იონას სამუშაო შეუსრულებია ვინმე დია-
კონ პეტრეს, რომელიც იონასთან გაუგზავნია 1827 წელს დე-
დოფალ მარიამს. გიორგი პაიჭაძეს ოთა ხელაშვილი სწერს:
„ეგრეთვე უმაღლესისა დედოფლისა მარიმ კაცია დადიანის
ასულის წინაშე ვარ მეოხა ესოდენ, რომელნიცა თვითცა უკ-
ვირს უმაღლესისა დედოფალსა, რომელიც ხშირად მიბრძანებს
შენის პატივისცემისთვის — უმეტეს მებრალებაო. ესე რა ლან-
წკოვის სახლში მოხშესლა ჩემთანა და მითხარ სამისოთხის
დღით ლოვინის დასალგმელი მიბოძოს და მყისვე შევსთხო-
ვე უმაღლესსა. ესე რა სამი წელი სდგეხარ და გეძლევის
თვითეულესა თვის თავზე ოცდახუთი რუბლი, ხადილი, ვახ-
შამი და ჩაი და ლეინო და იყი და სახლი, შეშა, წყალი და
ყოველნივე სიცოკრებელი. ეკრეთშეს შეიღისა შენისათვის
მივაწერინე ველიკა კნიაზთან და მიიღო კორპუსში და დღის
გამოუშებს აფიციად ესე რა ჩემის შერათ. მე ღმერთმან მი-
მანიჭა ძალი შეწევნად შენდა შვილითურთ“.

იონა ხელაშვილის ბიოგრაფიის შესახებ საინტერესო
ცნობები გამოაქვეყნა ივანე ბარნაბიშვილმა 1911 წელს.¹ შე-
რილში მოცემულია გენეალოგია. ხელაშვილებისა, რომ ისინი
წარმომდგარან ჟემოსოდაშნელ მიხელაშვილთაგან. ისინი ყო-
ფილიან „სწავლული ცრიად საღმრთოითა წერილით, მეცნიე-
რებით, მწივნობრობითა და სრულისა მკალობლობისა ხელოვ-

¹ „სახალონ გაზეთი“, 1911, № 347—348.

ნებითა მშვენიერ და ტკბილად მგალობელ". იონა შეილია გიორგი ხელაშვილისა, კანთა ჯარების წინამძღოლისა ლექების წინააღმდეგ ომებში. ონა დაბადებულა 1772 წელს. ერეკლე მეორეს იგი მიუბარებია მეტეხის დეკანოზ იესესთვის.¹ ეს მომხდარა 1793 წელს, ხოლო 1796 წლიდან იონას უცხოვრია იოანე კალატოზიშვილთან.. გიორგი მეფეს თავის მხრივაც შრომა დაუდვია იონას აღზრდისთვის. მისი შეწევნით იონას უსწავლია თელავში დავით ალექსანდესთან. 1802 წელს იონა იმერეთის გზით რუსეთს გასძლოლია იულონ და ფარნაოზ ბატონიშვილებს. პეტერბურგში მიტროპოლიტ ამბროსის შუამავლობით უსწავლია ალექსანდრე ნეველის აუადემიაში, რაც დაუმთავრებია 1812 წელს. სარჩოს იღებდა იმპერატორის ხაზინიდან. „ავისისა კაბინეთიდან... იმპერატორმან ალექსანდრე პიგლეს ძემ, რომელმან საკუთარისა ხელმოწერილისა უქაშითა წარმოზავნა წმიდის ალექსანდრე ნევესკის სემინარიასა შინა 1809, თოტტისა პარილსა 24, გარნა ეგზამენითა მიმიღეს ჭილოსოფიისა და ლის—მეტყუმბლების კლასებსა ში და სურვილსა ჩემსა მოხედნა ღმან...“² 1812 წელს აღიკვეცა ბერად დოსითეოს მწყემსმთავრის ხელდასხმით. იონა დაახლოებული იყო ყველა დედოფალთან და ბატონიშვილთან. იგი დახასიათებულია, როგორც „... მოყვარისადმი სიყვარულის მოუკლებელი და სიყვარულსა შინა მშობლისა ჩვენისა უგულისმოდგინესი... პატრიოტი“. იონა გარდაიცვალა 1837 წელს. მას მრავალი ნაშრომი ეკუთვნის, უმთავრესად სალეთისმეტყველო ხასიათისა, თუმცა არანაკლები უმუშავია გრამატიკაში, რიტორიკაში, ფილოსოფიაში და სხვ. მის ხელნაწერთა ყდებზე ორმოცხვე მეტი თხზულებაა ჩამოთვლილი³. იონა ხელაშვილა იშვიათი ენერგიისა და დიდი ცოდნის პატრონი ყოფილა, რაც აღმეცდილია იოანე ბატონიშვილის „კალ-

¹ იხ. წინასიტყვაობა ჩელნ, შერში № 307 S და სრვაგანაც.

² იქვე.

³ იხ. ხელნაწერები მუზეუმში № 306, 307 S და სხვანი. იონას ნაშრომები ჩამოთვლილი აქვს აკად. კ. კეკელიძეს — „ქართული ლიტერატურის ისტორია“, ტ. 1, 1911 წ. გვ. 371—372.

მასობაში“. თავისი ცოდნითა და გამოცდილებით იგი მრავალ ქართველს დაეხმარა და მათ შორის სოლომონ დოდაშვილსც.

კრებულებში, რომლებშიც თავმოყრილია წერილები, მოთა ქსებულია სხვადასხვა მასალა, უმთავრესად მიწერ-მოწერა იონა ხელაშვილისა სოლომონ დოდაშვილთან, რუსეთში მცხოვრებ მეფის წულებთან და დედოფლებთან, იონას ძმებთან რუსეთიდან საქართველოში და ძმისშვილებთან. კრებულშივე შეტანილი ქადაგებანი, სოლომონ რაზმაძის მიერ თარგმნილი მასალები რუსულიდან, რამდენიმე სიტყვა, წარმოთქმული იონა ბერ-მონაზონის მიერ სხვადასხვა პირობებისა და შემთხვევის გამო. იქვეა მოთავსებული ქადაგება- „სიტყვა სიკვლილისათვის ცოდვილისა“ თარგმნილი გიორგი ჩუგუნოვის მიერ. უკანასკნელს თარგმანი წარუგზავნია იონასთვის, რაღანაც იგი „მსჯავსად შრომისა მოყვარეთა ფუტკართა იკრებს ყოველთა უძვირთასესთა ნიჭთაგან“.

სოლომონ დოდაშვილის წერილთაგან ამ კრებულში (№ 2226) მოთავსებულია 35 წერილი, ერთა მათგანი ლექსი— აკროსტიხი იონა ხელაშვილისადმი მიძლვნილი, ერთი წერილიც ანა დედოფლისადმი. კრებულში მოთავსებული წერილები დაწერილია 1827 და 1828 წლებში.

მეორე ხელნაწერი № 1532—S შეიცავს ს. დოდაშვილის უფრო ადრინდელ წერილებს იონა ხელაშვილისადმი, კერძოდ: 1825 და 1827 წლებში დაწერილებს. ამ ხელნაწერის ხელიც შერეულია, მაგრამ ძლიერა ჰგავს წინა ხელნაწერის ხელს. მისი გადაწერა 1827 წლისთვის დამთავრებულა, რაც ფარსადან ციციშვილის მონაწერით ჩანს: „ტაები. წიგნი ეს ვნახე უმდაბლესად მონამ, თავი ჩემი ვყავ თქვენდა მოსმენად: თავადი ფარსადან ციციანოვი, ჩყვზ-ს წელსა (1827) აპრილის თ-სა (9) დღესა“. მინაწერი ხელნაწერის უკანასკნელ გვერდზეა. ხელნაწერი ციციშვილების საგვარეულოს ქონება ყოფილა და შემდეგ პეტრე უშიკაშვილს ჰქონია. ამ უკანასკნელს სხვადასხვა გვერდებში შენიშვნები გაუკეთებია, კერძოდ იმ წერილისთვის, სადაც იონა ხელაშვილი თავის ძმებს სწერდა, რომ იოანე ბატონიშვილი სწერს წიგნს 12 წელიწადია და წიგნ-

ში მე ჩალაპარაკებსო, რაც „კალმასობას“ შეეხებოდა. პეტრე უმიკაშვილი სწერს: „ეს წიგნი „კალმასობა“ დაბეჭდილთა ქურნალ „ცისკარში“ და ცალკე 1862 და 1867 წლებში. პეტრე უმიკაშვილი, ტუალასი, 1883 წ.“ პეტრე უმიკაშვილს იქვე მოჰყავს იონა ხელაშვილის დაბადებისა და გარდაცვალების წლები.

მესამე ხელნაწერი № 388 S (წერა-კითხვის საზოგადოების) ფონდისაა; მასში მოთავსებულია ათი წერილი. კრებულს პქვია „საქრისტიანო მოძღვრება“. ეს წიგნი იონას დაუწერია თავისი ძმისშვილებისთვის სახელმძღვანელოდ. „მოძღვრებას“ მოსდევს წერილების ტექსტი, დათარიღებული 1829—31 წლებით. ამ კრებულშივეა მოთავსებული ტექსტი იმ სიტყვისა, რომელიც სოლომონ დოდაშვილს წარმოუთქვას 1828 წლის 6 ივნისს გიმნაზიელთა გამოშვებისას.

ამრიგად ეს წერილები ივტოგრაფები არ არის, ისინი სხვადასხვა გადამწერთა მიერ იონა ხელაშვილის დაკვეთით რჩის თავმოყრილი ნახსენებ კრებულებში. ალბათ ამის შედევია ას, რომ ზოგან ტექსტებში შეცდომებსა აქვს ადგილი, იტყვები აკლია და სხვ. უნდა აღინიშნოს, რომ ენა წერილებისა არქაულ — რიტორულია.¹ სოლომონი აუარებელ ეპიტეტებსა ხმარობს იონას მიმართ. ყოველი წერილის დასაწყისში სიამოვნებით და მოწიწებით იგონებს იონას კეთილ გულს და მოყვასთათვის გაშეულ დახმარებას. წერილებში ხმარებულია ნიშნები ტ, ც, ა, კ და სხვანი, მაგრამ მათი ხმარება არ არის ყველგან დაცული. სადაც მოსალოდნელია ამათუიმ ნიშნის დასმა, იქ არ ჩანს, მათ მავიერ ახალი ქართულისთვის დამახასიათებელი ასოებია ნახმარი. გადამწერს, როგორც ჩანს, ვერ დაუცავს სიზუსტე წერილების ტექსტისა. ჩვენამდე მოსულა სოლომონის ივტოგრაფები და დაბეჭდილიც, სადაც აწარებული ასოები ასოებია ნახმარი.

¹ ერთი — კი უნდა აღინიშნოს: ს. ტოდაშვილი ჟოველთვის ცდილობდა ქართულ ენის სიშინილის და იგას. მას ამის ის ვლევ პოლეშიკაც პქონდა „სალიტერატურონი ნაწილნი“-ს ნომრებში... როგორც დაბეჭდილ ძასალებში, ისე წერილებშიც ს. დოდაშვილი ქართული ენის სიწილდის პრინციპული დამცველი.

თთხიოდე წერილი ამოღებულია ცენტრალური არქივის საგანგებო საქმეთა ფონდიდან (ОВД) № 170, ესენი სოლომონის წერილებია ფილადელფის კიუნაძისაღმი და ავტოგრაფებს წარმოადგენნ.

ერთი წერილიც ამოღებულია გ. გოჩალიშვილის მიერ გამოქვეყნებული მასალებიდან 1832 წლის შეთქმულების შესახებ.

ნახსენებ კრებულებში მოთავსებული წერილები გამოქვეყნებული არ ყოფილა. აქა-იქ დაბეჭდილია მარლოდ რამდენიმე წერილის ნაწილი.

ამ ხუთოოდ ათეულ წერილს ნათელი შეაქვს. ს. დოდაშვილის ბიოგრაფიაში და უფრო გარკვევით წარმოგვიდგენს იმ ადამიანის ცხოვრებას და მოღვაწეობას, რომელიც გასული საუკუნის 30-ან წლებში შეეწირა საქართველოს განთავისუფლების საქმეს.

სექტემბერი, 1940 წ.
თბილისი.

P. S. ეს ნაშრომი დიდი ხნის დაწერილი და უკვე სტამბაში იყო გადაცემული, როცა გამოქვეყნდა წერილები ს. დოდაშვილზე: გრ. კალანდარაშვილისა (უკრნ. „მნათობში“, 1942 წ., № 4) — „სოლომონ დოდაშვილის „ლოგიის“ შესახებ“, სადაც განხილულია საკითხი ს. დოდაშვილის ფილოსოფიური აზროვნების წყაროების შესახებ და ალ. ქუთელიასი (გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1944 წ. №№ 31, 38 და 39) — „ნ. ბარათაშვილის ფილოსოფიური მსოფლმხედველობა“, რომელშიც ლაპარაკია ს. დოდაშვილის როლზე ნ. ბარათაშვილის ფილოსოფიური მსოფლმხედველობის გამომუშავებაში და ს. დოდაშვილის შესახებ („კომუნისტი“, 1944 წლის 1 ოქტომბერი) — „გამოჩენილი ქართველი ფილოსოფოსი“.

ს. ხ.

७३५० लग्न १८०

1. ოთხა ჰელაშვილისადმი

ლირსო [გამაო]. მელვლელ] მ[ოძღვარო] იონა და სულიერო სულისა წმიდისაო!

სიტუუანი თქვენი, სიტყვია მას ჩემისა გება, მივიღე პელითა ეკკლესიის მცურავისათა, და იყავნესრეთ; გარნა, მა- ქუს მიცემული სიტყუბა პროფესორთან, რათა ყოველს შაბათს მიიღოს შრომისათვს, სრულად თხუთმეტი რუბლი, მე ვიწყე სწავლა ამ თთვს ექტესტი. მაძლევს სამშაბათს, და შაბათს, ორ- ირ უამსა, ორის კვირისა ვივასხე, და შემდგომისათვს არ ვუწ- ყი რა ვჰქმნა, და აქ არა ძალ-მიქს ვსვანებად; არა- მედ თქვენ გთხოვ ჩემთვს იზრუნოთ ვიღრე შესრულებადმდე სწავლისა, გინა კაცად შემოსლვადმდე ჩემსა, ყოველი შრომა თქვენი და წარსაგებელი ჩემზედა რანიცა დათესილან და იქ- მნებიან დაოცესილ, ყოველნივე კეთილად მოიმკიან და არა ბო- როტად წარხდებიან, ჭრშმარიტებით ირწმუნეთ, რომელ სახე- ლის დადება თქვენი ჩემზედა უკუნითი უკუნისამდე იქმნების სენებულ ჭრშმარისა-ზედა და უმეტეს ცათა შინა.

წინამდებარე წიგნი ესე ალსრულდების, ჭრშმარიტი სწ- ტყუბა ღისა და ალიწერების ივი მას უამაღმდე, რომელ თქუბინ გიბრძანებიათ, ესე ივი, ვიღრე შობის მარხუადმდე, და ადამისა¹ ზედაცა ვმეცადინებ განმხნობად გინა განლვიძებად- უსე ვითარისათვს აღვსწერე ვიღრე ას მეათ ჩვიდმეტე პარა- გრატამდე.

უამსა წიგნისა მიღებისასა იმყოფებოდა იოანე ბატონის- შვილი² აქა, და ყოველივე მიუთხარ მისად შესაბამნი, გინა- რანიცა ეკუთვნოდნენ მას წიგნსა, ანუ ავთრათსა შინა თქვენ- სა, და მიიღო კეთილად, მაგივრად მანცა თაყუანის ცემა გი- ძლუნარ და ეგრეთობის სხუათაცა უგანათლებულესთა, რომელ- ინი იყუნენ ერთბამად ბატონიტ ბატონის შვილის³ მოსახელის დღესასწაულსა შინა.

სხუცბრ აქა ყოველი კეთილ და ეგე თქუბინცა შშვიდო- ბით; ვითხოვ მოტევებასა დიდ სულობისა თქვენისა მიერ ჩემ- ზედა და კუალად ვითხოვ, რათა არა განგრძელდეს დრო, ვიღ- რე მოსლვადშედე თქუბინისა.

თქვენი ლირსების პატივის-მცემელი მოწაფე თქუბინ

სოლომონ დოდაგვა

ივლისის 10-სა, 1825-სა წელსა.

2. 9 1 6 3 9

თქმულობის დირსებავ მ. მ. იონა!

უმოწყალესო მამაო და მზრუნველო საღმრთო!

გამოიხატებიან სულსა შინა ჩემსა ესოდენ დიღნი უხუც-
ბანი სოფლის შემოქმედისანი, და მისი მიუწოდელი განგებუ-
ლება, რომელიცა დანთხეულ არს ყოველთვის კაცსა ზედა და
უმეტესად ჩინებულსა ამას დღესა, რომელსაცა ინება მოვლი-
ნება მხოლოდ შობილისა უწინარეს საუკუნეთა ძისა თვისისა
სოფელსა ამას შინა, არა მხოლოდ გამოხსნისათვს კაცობრი-
ვისა ნათესავისა ცოდვისაგან, არამედ ყოფადცა ჩუცნისა ნა-
წილად საუკუნოება თვისისა დიდებისა, ვგრძნობ გულსა შინა
ჩემსა ესრეთთა უსასიამოვნესთა აღტაცებათა, და მყოფსა აღვ-
სილითა არა ძალ-მის, რათა განუცხადო ესოდენ დიღნი და
ძლიერნი კმანი სიხარულისა და განცხრომისანი უკეთუ არა
მას, რომელსა ესმის ფასი დღისა ამის, არა მასაა? რომელი
უხვითა მოწყალებითა სიბრძნისა და სიმართლისათა, სიყუ-
რულისათვს მამულისა, სარვებელად სულისა და კეთილ-
დღეობისთვს მემამულეთასაჭ გარდაპფენს თვისა მზრუნველო-
ბასა და მფარგებლობასა.

და ესრეთ სიბრძნის-მოყუარეო ღურის—შეტყუცულო და
ქართულთა სიტყვერებისა მამაო! აღმასრულებელი დღესა
ამას შინა, მიუწოდელისა სიხარულითა მოვართმევ თქმულნა
ღირსებასა უუმწუცრვალესსა მოლოცვასა ჩემსა, რათა ამის
მიერ განვაცხადო ვალი მაღლობისა და, ვსთხოვ აწინდელსა
ამას დღესა შინა შობილსა ქრისტეს ღმერთ-კაცსა, რათა იხა-
როთ დაულევნელითა მოწყალებითა მისითა განმრავლებასა
შინა დღეთასა, და აღყუავებასა წელთასა ბეღნიერებისათვს
ჩუცნ მექმუცნეთასა უკუნითი უკუნისამდე, მრავალ უაშიერ.
[თ. ღ.— ასომთავრულით]. 1825-სა დეკემბერის მოწყალისა მოძღვ-
რისა უუგულითადესი მსმენელი მოწაფე სოლომონ იოანესი
დოდაევი

სანკტ-პეტერბურლსა.

ინებე, რომელი შენ-მიერ ჩემდა სულიერ-ჭეშმარიტ-
მზისა მხილება,

ორობა მის ბრძნისა სოფლად ჩქონება,
ნეტარი ჩქონთვის კანად სოფლისა-მოქმედება,
არსება უზესთაესი არს თქონდა ყოველი უწყება,
სიტყუჟა პირობლი მამისა-თანა ერთ-ლუთაება.

დ ო ዩ ა ე ვ ი

3. მ ა ს ვ ი

ლირსო მამაო მ. მ. იონა და ბრძენო ურ ბრძნისაო!
სულისა-მიერ განათლებულს და წმიდას მარჯობნასა
ზედა ამბორ-ვჰყოფ სიტყბოებითა სიყვარულისათა, და სუ-
რვილითა სულისათა, და ჩემს სრულიადსა გულითად პატივის-
ცემასა განვაცხადებ თქონდა მამაო.

შემდგომად იუწყებო ჩემ შეწყალებულისა, ესრეთვე
ვჰყიე, ვითარცა უწყით... სასტენელი ჩემი შეკრულ-არს მსგავ-
სადვე უწინარესისა და ტკივნეულებაცა მცირე მცირედულ
ამასთანა, უკანასკნელ თქონ ბრძანდებოდეთ სიცოცხლით
უკუნისამდე, მშვიდობისათვის და კეთილ-შემთხვევისა, ანუ
დიდებისათვის და სახელ-ყოფისა მემამულეთასა გინა მექონი-
უნეთასა, და მე ვსდგე გზასა ზედა თქონსა.

9 ფებრუარი 1826

თქონი სულიერი შვილი

ს. დ ო ዩ ა ე ვ .

4. მ ა ს ვ ი

ლირსო მამაო მ. შ. მ. იონა,

უმოწყალესო კელმწიფევ!

მომლოდე ვიდრე აქამოდე აქარე ხილვისა თქონისა ვარ
ონცებასა შინა; ვინათვან დამიტევეთ უხილავ მე მდებარე სა-
რეცელსა ზედა სნეული სენისაგან სენთასა, რომელსა მაკლის

სასმენელი და სახილველი მტკიცნეულებისა გამო თავისა, ათი დღე შეუძლებელი საქმობისა, ვუშინდელისა დღიდამ ლამესა ამას მკურნალმდნ დამაკრა შპანსკი მუხა, რომელი იდუა უამ-სა ცამეტსა და მეათოთხმეტესა აღილეს, მივიღე მწუხარება დიდ ფრიადი და მრავალი წყალი და სისხლი მეღინა, ნივ-თიერება ყურიდამ მოლის ჩსგავსად უწენარესისა, გარნა თა-ბრუ არ მეშტება და დიდად მიშლის საქმობასა და წილვასა, წამსა ერთსა ვიზილავ და მეორესა ვერა; უკანასკნელ ვსოდე, ესრეთ მიბნელდება თუალი; რომელ არ ძალმის ერთი მეო-რისაგან განრჩევა, და ერთის სახლიდამ მეორესა შინა განსულა არა ძალმის თავბრუჭტებისა-გამო; უკეთუ ინებებთ გამობრ-ძანებასა, ვითხოვ ლტოთის-მეტყტებლებისათვეს ქაღალდსა.

მ. მამაო მარადის მორჩილი მოწაფე ს. დ.

მარტის 9. 1826 წელსა

ხ. მ ა ხ გ ა

ლირსო მიმაო მ. მ. მ. იონა,

უუმოწყალესო კელმწიფევ!

გუშინ, უამსა მეშვიდესა, შემდგომად საშტალისა დღისასა, ესმა ყურსა ჩემსა კმითა შეეღართავსათა კშავ ფლ ჩემდა სამ-წუხარო, რომლისა-გამო გამოჩნდა მსწრაფლ გრძნობათა შინა ჩემთა ნიშანნი მწუხარებისანი, უკეთუ მართალ არს შემთხუება თქუნდა მამაო სნეულებისა რადესამე, თუმცა უამსა მასვე მსურ-და კეშმარიტნი ცნობანი; გარნა არათუ მაშინ, არამედ დღე-საც ვერ შემძლებელ-ვიქმენ რომლისამე წარმოვზავნასა, და, ვერა რადე საშუალობა მოვიძიე გარდა უმაღლესისადმი თხოვ-ისა და ესრეთ მცირედ გამოვხატავ მხოლოდ თხოვასა, რა-თ ჰყოთ ცნობა ჩემდა მოწაფისა.

თქუნდნო ლ. თქუნდნი მორჩილი და მსმენელი

† მარტის 22-სა 1826 წელსა.

ს. დოდა ე. გ.

6. გ ა ს გ ე

თქუმის დირსებავ მ. შ. შ. და მოძღვარო იონა,

უცმოწყალესო კელმწიფევ!

მაკუროხეველსა ჩემსა წმიდას მარჯულნას უამბორებ! აპა, უმაღლესნი ძალნი გონებრისა და სულისანი აღსდგნენ და წარმოსდგნენ მიღრეკილებისადმი ჭილოსოფიურთა სწავლათა განათლებისათვის გულის-კმის-ყოფისა და სიტყუშათა სამკეროთა გამოხატვისთვის გულისა, რომელიცა სიმდიდრე ენისა. არს სიმდიდრე გულის-კმის-ყოფისა, წარმატებანი სწავლათანი ჰმოწმობენ საზოგადოდ აღმატებასა. კაცობრივისა გონებისასა, და წარმატებანი ენისა და სიტყვერებისანი ჰმოწმობენ აღმატებასა ერისასა, გამოცხადდებიან ხარისხნი. განათლებისანი, აღიფსებიან გრძნობანი, განვრცელდებიან სიმგრავილენი გონებისანი შეხედვთა მოქმედებულთა. მშეცნიერებათადმი.

კაცო ბრძენო, მოძღვარო და მასწავლელო ჩემო სწავლათ სხვსა და სხვსა ტალანტითა, ზეცისა და ჭერისაო! თქუმი დამერწმუნებით, რომელ მე მტკიცედ მიპყრიეს და ნამდვილ აღვასრულებ ყოველთა სწავლათა თქუმისა კეთილმოქმედებითა და სიმშვდითა, და შეუდგები კანონთაცა და რჩევათა, მე განლდებულ—ვარ თქუმისა მეტყულებითა, ვითარცა სიტყვერ, ეგრეთულ წერილთამიერცა მიმართუად ესოდენ მაღლისა და კუთილშობილურისა სწავლისადმი, მზრუნველობით თქუმისა ვიზრდები, გარდა მოძღვრებისა თქუმისა ბუნებითა ენასა-ზედა ჩემსა სხუათაცა მოძღვართა დაკავებითა საგანთათვს ენასა-ზედა ევროპისასა, რომელნი საჭიროებენ მაღალნი ცნობანი უნივერსიტეტსა—შინა, მე განლვიძებულმან მივხედე რა ჩინებულთა ამათ საჭიროა, რომელნიცა ამაღლდებიან და განდიდნებიან; თხზულებათა შინა თქუმისა ვინილე ჭეშმარიტება სიბრძნესა, რომელი მისწრაფებით აღმაღლებთ ზენა ჭრისტიანებრისა სარწმუნოებასა და გამოავლენთ დარღვევასა განდგომილთასა; ვინილე ღრთის— მეტყულებისა —

შინა თქობენსა, სული ამაღლებული, გონება განდიდებული და გული განკადებული და ხარაკტერი მარცვლისა მშენებნიერ—მსიტყობული ჭეშმარიტებისა; მომეცა ცნობა საზუალობითა თქობენითა და იუწყა სულმან ჩემმან გარეგანთა გრძნობათა მიერ გარდაბეჭვდითა სოფელი ესე, და მიზეზი ამისი, მდგომარეობა ერთა საზოგადოობისა პოლიტიკებრი, ზნეობითი მოქცევა ურთიერთაშორის, ხარაკტერი სხვისა და სხვისა ნათესავისა, მოქმედებანი მათნი გამობრწყინდებიან უუმაღლესსა ხარისხსა-შინა სიბრძნისასა, რომელნი აღაშვენებენ შეცნიერებასა და განაშენებენ ენასა დიდითა სიმდიდრითა ლექსთათა. ჭუხს და სჭექს მთასა-ზედა მაღალსა ჩინებულება მწერალთა და პირსა ზედა ყოვლისა ქობულისასა განთხესების კმა უკვდაებისა მათისა, ესე იგი ძულსა ზა ენასა ბერძენთასა: არის-ტოტელი¹, ლონლინ², დიონეისიოს ღალიკარნასელი³, ათინელი დემოსფენ⁴; რომაელთა: ციცერონ⁵, კვინტილიან⁶: ახალსა ენასა ზედა; ფრანციისა: როლენ⁷, ბიტტე⁸, ლალარნ⁹; ანგლიისა: ბლერ¹⁰; ნემეციისა: ეშენბურლ¹¹, მოას¹²; რუსეთისა: ლომონოსოფი¹³, რიუსკი¹⁴, კარამზინ¹⁵, და სხუანი ჩინებულნი მწერალნი იქმევიან უკუდავითა სახელითა.

ხოლო საგანი ჩემი მხოლოდ არს ესე, რომელ მიშედმან სულმან ჩემმან სიბრძნისა მათისა და ესე ვითართა სხუა-თაცა ჩინებულთასა განიღვდა მწყურვალისა სურვილითა, წარმოსდგა გამოხატუასა-შინა ჩემსა ძალი მის სულისა, რათა სდგეს მხოლოდ გზასა ამას ზედა.

მამაო სულისა ჩემისაო! მე სათნო შემდეგი სწავლისა თქობენისა, თუმცა ვარ დადგენილ თქობენ მიერ მათისა უგანათლებულესობის მეფის ძის ბ.¹⁶ ძეთა-ზედა მასწავებლად, კეთილმოქმედება ესე ჩემთვს სასეფურო და სახალისო-არს, რომლითაცა ვრაცხ თავსა ჩემსა ბეღნიერად ესე ვითარისა მოქმედებისათვის და აღვასრულე თანამდებობა ესე ჩემი ამ დროდმდე, რომელი მდგომარებს მეორესა წელსა, შრომად ჩემი მაქტნლა უშურველ მეცადინეობასა-შინა, გარნა აწინდელნი შემთხუებულებითნი მიზეზნი მომცემენ დაბრკოლებასა მზგავ-სადგე მოქმედებად და, უკეთუ ინებებთ თქობენ და მშობელნი

შათნი, შრომისა ჩემსა არარად აღვრაცხ მათთვეს, და მუნით-
გან ვჰვლი მისაცემად სწავლისა არა ნაკლებითავე საჭიროა ორ-
ჯელ, და ოდეს მეცულება სამჯერ (კა კვირაში. მიზეზნი:

- 1) სიშორემან გზისამან შემამხვიდ ვნება სნეულობითა;
- 2) სნეულობისა ამის გამო ვიქმენ შეპყრობილ საში თთუტ და
უმეტესუა; 3) ამის გამო დავშთი უკან და შოვცდი საგანგა,
მასწავლელნი მოუთხრობენ, „დღისა დაკლება განავრცობს
წელიწადსაო“; 4) ყოველსა დღესა თანამდებარ მენ ყოფად;
- 5) მრავალნი საგანგი ვარდამოიცემიან და წელსა ამას მომა-
ტებულ;
- 6) დრომ შემოკლდა და უკანასკნელისა ეგზემენისა
მომზადება თანა მაძს და; დასასრულ ვთქუა, მე ვარ კაცი და
მეშიშვის, რათა სული ჩემი არა იცურალოს სხუა და სხუათა გა-
რემოებათა მიერ, რომელსაც ეწინააღმდეგების თვისებანი პირ-
მოთეთა კაცთანი:

ამისთვეს გაფხედავ თქუტნისა ღირსებისადმი მამაო! ინ-
ბეთ ცხოვრებად ჩემი იმპერატორის სასწავლებელსა-შინა, რა-
თა ვისმინო ვარდამოცემიანი სხუა და სხუათა პროფესორთანი
ყოველსა-შინა დღესა:

და ესრეთ იპყარით სწავლად ჩემისადიდებელად სახელ-
სა თქუტნისა, ვითარცა ცათა-შინა წინაშე მეუფისა, ეგრეცა
ქუტყანასა-ზედა წინაშე ყოველთა შემდეგთა სიბრძნისათა.

ამასთან წარმოვავლენ დაწერილსა წუთსა რეტულსა
ლვთის-მეტყველებისასა.

ვვიე სრულიადსა ჭეშმარიტებითსა პატივის ცემასა შინა
ყოველთვე მოწაფე თქუტნი სოლომონ ლოდაევი.

შარტის 27 დღესა 1826 წელსა, სანკტპეტერბურგი.

7. მ ა ს ვ ე

თქუტნო მაღალლირსებავ! ქრისტე აღსდგა!

სიხარული იგულისხმევის ჩუტულებითად უამსა მას, ოდესცა
მივიღები სასურტულსა კეთალსა, ანუ განთავისუფლებასა რომ-
ლისამე უბედურებისასა.

5. მასალები საქართ. და კავკ. ისტ-სათვის; ნაკვ. II, 1944.

დღესა არა ესე ვითარი ხუცდრი გამობრწყინდებისაა? არა ლირს ვიქმენითა ჩენ სიმრთელით ხილუასა დღესასწაულისა ამის ძლიერისა და დიდებულისასა? ვინათგან უმაღლესობს დღესასწაული ესე ეკლესიისა ჩუცნისა, გამოხსნისათვს ცოდვისა ჩუცნისა და მომზადებისათვს საუკუნოესა ცხოვრებისა ჩუცნისა, აწინდელსა ამას დღესა აღსდგა გუშინდელი ვნებული, აღსდგა საფლავისაგან ყოვლითა ძალითა და დიდებითა, და ყოველი სული განსუპნებული მისთანა, ყოველნი ქრისტიანენი ვიხილავთ სიტკბოებასა გრძნობისა ჩუცნისასა, სიხარულსა სულისა და გულისასა, რომელი დღეს შთაიბეჭდების მას შინა განმაღვიძებელად ზნეობითისა განათლებისა, დღეს მივიღებთ ჭეციურსა სიხარულსა და გამოუთქმელსა კმაყოფილებასა, დღეს მიუთხრობენ ყოველნი სულნი ურთიერთ დიდებასა აღდგომისასა მშეცნიერითა კმითა სიხარულისათა, დღეს შეემთხოებულიან ალტაციბულნი გრძნობანი შეერთებულად, შემოკლებულად ვსთქუა: დღე ესე დღესასწაულთ დღესასწაული არს დიდებულ და ამაღლებულ ყოველთა ქრისტიანეთათვს, იხილეთ გუშინ რა იქმნა, ხოლო დღეს, რა გვესმის, რას ვიხილავთ, რას ვგრძნობთ? ჩაცხოვარი ჩვენი აღსდგა.

აპა კმაცა ჩემი შეტყუბლებს მიუწოდომელსა სიხარულსა ესე ვითარისა სმენისათვს წინაშე თქუცნისა მაღალ—ლირსვისადმი მოლოცვითა თქუცნისა განთავისუფლებისათა და ყოდა ბუნებათა შოუტასთა ჩუცნთასა. ღა მან შალმან აღდგომისამან აღაყუავოს დღენი თქუცნი სიხარულსა და კმაყოფილებასა შინა ჩუცნისა ნუგეშის —ცემისათვს უკუნისამდე ამინ.

თქუცნისა მაღალ-ლირსებისა მორჩილი მოწავე
სოლომონ დოდა ევი.

აპრილის 18-სა დღესა, 1826-სა წელსა, სანკტპეტერბურღით.

8. მ ა ს ვ ი

თქუცნო ლირსებავ მ. მ. მ. ონა და მზრუნველო
მამობრივ!

დიდ ფრიად აღმამჯობელი და განმაღვიძებელი სულისა, მარგებელი ჭონებისა, და განმანათლებელი გულისა ჩემისა, ავ-

თრათი თქუცინი მივთღე კელითა მათის უგანათლებულესობის მეფის ძის ბაგრატის ძის ნიკოლოზისათვა, ¹ რომელმან მიჩქუცნა ჭეშმარიტი ყდი მოძღვარება სიბრძნისათვს, რომელი იპყრობს შიშისაცა ღურთისასა და მტკიცედ დადგრომასა ჩემსა სარწმუნოებასა ზედა, და სხუათა მრავალთა მაგალითთა შეიცუამს იგი ცნობისათვს ჩემისა, ყოველთა ამათ ცნობათა აღადგინეს გულსმოდგინება, წარმოადგინეს გონება, და აღძრეს ძალნი გულის-კშისყოფისა ჩემისანი განვრცომად ძკრფასისა ამის საქმისა წინარე ამისსა, პირუცილსა ავთრათსა შინა თქუცინსა მაცნობეთ პირი ყოვლისა ქუციანისა, რომელნიცა იქადგიან დაფუძნებულთა სწავლათა სასიბრძნოთა და ყუავილოვნობს ყოველი ქრისტეს მრავახელე ერი, ესრეთ ვსთკუა, რომელი ქუხს და სჭექს, ამასთან ყოველთა დაბადებულთა სიტყვიერთა და უსიტყოთა ცხოველთა შრომანი მამხილეთ, რომელნი იღვწიან დღითი დღედ და უამითი უამაღ მაღიდებელნი ღურთისანი იქრეფენ თვეთა თვესთათვს და საზოგადოობისათვს ყოველთა საქმეთა, აწინდელსა ავთრათსა შინაცა მაცნობეთ ესე ვითარნი და ბევრეულნი ცნობანი სწავლისანი ისტორიებრ აღწერილნი, ფილისოფიისა, ღურთის-მეტკუცილებისა და მატემატიკისა გამოხატუანი. ორთავე ამათ ავთრათთა შინა გარდმოცემულნი ვსცან იგინი ყოველნივე. და ესრეთ დაიდუა საფუძველი თქუცინ—მიერ ჩემ—შორის სწავლისანი და მზრუნველობანიცა თქუცინი—არიან დიდ ფრდ კეთილნი ჩემ-ზედა, რომელთაცა ვვრდნობ ჩემ-შორის და ესრეთითავე ხატითა ნიადაგ იწარმოებს შთაბეჭუდითა ზატებთა შინა ჩემთა დიდ—ძკრფასინი საქმენი თქუცინი, რომელი მივმღებლობ ცნობასა სიბრძნისასა საკუთრითა მზრუნველობითა და გზასა —ზედა ძლომითა თქუცინითა და მეცა იღვსთქუამ წინაშე თქუცინსა ქრისტიანებრ, რათა მოძღვრებათა თქუცინთა და საქმისა ცნობათა შთაბეჭუდავ სულსა შინა ჩემსა და შეუდგები მას ყოველთვის. კუალად მოწყალეო მამაო! მიბრძანებთ სოლომონის ძის მიხაილის ² აღზრდასა, უკეთუ ღმერთსა ნებავს არა თუ მას, არამედ ყოველთა შთამაშავლობათა სახლისა თქუცინისათა სიცოცხლესა შინა ჩემსა მივიღებ მეცადინეობასა შეძლებისა-მებრ ჩემისა და

აღვასრულებ მათხედა წინადადებასა ამას თქვენსა, სარწმუნოდ ბრძანდებოდეთ.

ამ თოვს 13, იწყო ადამმან³ ქადაგებისა წერამ ჩემთანა, მივეც გეგმი, წარვგზავნე თვისაუ სახლად და აღმიოქმუა მეცადინეობა და გულს-მოდგინეობა, წარმოვზავნილი ხუსტავი სრულად მივიღე, თუმცა მე მაქტენდა საჭიროება, გარნა ადამსაც ესე ვითარივე და თვის თვისი ნაწილი მივიღეთ, რომლინათვის დიდსა მაღლობასა ვავლენთ, მეცა აღვსწერე ღუთის-მეტყუტლება ვიღრე ასოციათურამეტადმდე პარალრაფი 138. ვაქებ და ვადიდებ სამებასა პირებით და გუამოვნებით და-მტკიცებასა, რომელმან მიჩრდინა ცხადად მაგალითებითურთ და ვიმეცახ მტკიცედ.

17 ივლისის უნივერსიტეტსა შინა იქმნა შემთხუევა სა-ზოგადოება გამოცდისა აღსაზრდელთა კეთილშობილთ პანსიონისა, მინისტრნი იყუნენ მუნ და სხუანი მრავალნი ჩინებულნი კაცნი, ცერემონიამან იწარმოვა ესრეთ: უამსა მინისტრის მოსწრელისასა იქმნა კმა. ბგერისა საყეირთა და მას ზედა გა-ლობა, შ-დ შესხმა რუსული, ამასთან საგანი სჯულისა ლ-თისა, კ-დ სტატისტიკა, რიტორიკა, ჰინა რუსული სიტყვებისა. როსიის ისტორია, კანონი რომისა და სამოქალაქო, მარტინი, ფიზიკა, სამკედრონი სწავლანი, ლათინური ენა, ნემე-ცური და ფრანციცული, შემდგომად საგანოა ამათ სოქტა შესხმა მღწედელმა მაღლისტრმან მაღლოვშა (შესხმა რუსული), კურალად აღსაზრდელთა მიღეს, რომელნიც მუნვე დაშონენ ჯილდოდ წიგნები, და რომელთაც შეასრულეს კურსი, ექვსს შიდა შეა-თე კლასის ჩინი და ოთხშა მათგანმან ოქროს მენაბალიცა და რტეამან მეათორშეტე კლასის ჩინი, უკანასკნელ იქმნა გალობა და საკრავნი მშეტნიერ-ხმად, ესრეთ შესრულდა და ერნი მა-იქცნენ თვის თვისად.

მოწყალეო მამაო და მზრუნველო, სხუები და-
შთები თქუმნის ლირსებისა მორჩილი მოწიფე

ს. დოდავა.

[1826 წ.]

9. მ ა ს გ ე

მაღალ ღირსო მამაო, მ. მ. მ. უფრო წყალესო
კელმწიფევ იონა!

მყოფი აღრეულ პითა ანუ აღშფოთებითსა მოძრაობასა შინა სხეულისა ყოველთა კერძოთასა მიზეზთა გამო სხუა და სხუა-თა უსიამოვნოთა კუთხებათათა ე. ი. პირველად შედგენასა შინა ჩემსა მდგომარეობითა უნეულებისათა, მეორედ გარემოთა შემ-თხვეულებათა მიერ, რომელნიცა მიმცემენ საქმეთა შინა ჩემ-თა დაბრკოლებასა, წარვპლერ თქუცნდამი უჩიყებასა ამას მოკ-ლედ, მამაო!

ვინახოგან თქუცნ მიერ ანუ გამო მიყვანილ ვიყავ სასოე-ბასა შა (იმედსა), რომელმანცა ვიპყარ საქმეცა ეგრეთ, მე ვჰო-ნებ უწყით, რომელ ყოველი საქმე; ჩემი არს მას საგანსა შა, რათა არა იცტალოს ატცა ერთითა წერტილითა, გარნა გამო-ხატუასა ამას შინა შინაგან სულისა ჩემისასა ვქმენ მრავლითა ცოოშითა ცვლილებათათა, რომელნიცა ვნებად შეშერაცხებიან მრავალთა გარემოებათა შინა; 1) განსჯასა შინა საბრძნისასა; მომავალსა სამშაბათსა იწყების გარდამოცემა საგანთა და ამას-თან რეპეტიციანიცა გინა ეგზამენნი, რომელიცა დაჰვშო უქო-ნელობისა შინა მრავალთა საგანთასა მოუმზადებელ; 2) განს-ჯასა შა მომცემთა სიბრძნისათა, ივინი არა კმაყოფილი არიან ჩემ მიერ, ვინახოგან ჯერეთ არა რამასა სამსახურსა ჩემსა იხილ-ვენ საქმითა რახოამე; 3) განსაჯასავე შა ვასხ მომცემთასა; ესე შეადგენს ფრიადსა უპატიოებასა კაცისასა ზნეობით და ბუნებით მე ვჰყავ დებულ შათოვს ნიშნად დრონი და ვჰცუტალე მრავალჯერ, ხოლ მათ ვიხილავ თვით იწროსა შდგომარეო-ბასა შინა, და არა ესრეთ ივინი აზმნობდენ ჩემ ზა, რომელთა არტარა დარწმუნება ექმნებათ ჩემდა (იხილეთ რამეთუ მკერ-ვლისა და სხუათა ვასხი შესდგების ვიდრე ათხუთმეტ წითე-ლადმდე). ესე ვითარითა წარმოებათათვს მოვმართვ თქუცნისა მაღალ ღირსებისადმი ვედრსა ამას, რათა ჰყოთ სული ჩემი

თვისა მდგომარეობასა შა, ორჩელიცა არა განკუთვნილი სა-
კუთრიად თქმულამი ყოველსა უამსა თვისისა მოქმედებისასა..

თქმულისა მაღალ-ღირსებისა მორჩილი მოსამსახუ-
რე ჰეშმარიტითა პატივის-ცემითა დავმოები მოწაფე
თქმული სტუდენტი სოლომონ დოდაევი.

აგვისტოს 14. 1826 წელსა, ს. 3. ბ.

10. მასეგი

მაღალ ღირსო მამაო მ. მ. მ. იონა,

უმოწყალესო კელმწიფე!

იქმენ ბრძენ ნაოელ ბრწყინვალე სწავლათა,
ოვბაბ წყაროო მომფენელო კეთილთა,
ნაყოფ გამომლებ, მეცნიერ წყურევილ-მომდინარედ,
არსთა არსებამან გყოთ სათნოებ სავსედ,
სახენი კეთილთა მომდინარებულ,
შრიცხველ ჩემდა არიან ხილულ,
ძალსა ბუნება და ზენება გულსა,
ღმრთისაღმი აღძრავს ვედრებად თვის თქმულისა,
ვერ-შემძლებელ-ვართ, არა ვჰყო ცხადად,
ნუგეშ-საგრძნობელ ჩემდა მოქმედად,
იდია ჩემი მდგომარეობს მისად,
ხიტყვით წარმოვადგინო თვისება თვისად,
ოდესმე იქმნას კეთილი მემამულეთა საცნობლად,
ლოცურად ზედა ჰყონ და თვით ჰქმნან მსგავსად,
ოცად ტრიქონად მოკლედ აქ წარვსწერ,
გაშინცა ჰსცნობენ მხოლოდ სახიერ,
ოდესმე აღრიცხულ სათნოს სახეთა,
ნადებსა თანა ვასრულებ ყოველთა დღეთა,
ამათდა ვავლენ მოლოცურასაცა,
ჭინაშე თქმულისა და ზემო წმიდას თხოვადცა.

სოლომონ დოდაევი.

სეკლემბრის 21-სა, 1826 წელსა, ქალაქსა პეტრეს
დიდისასა.

11. მ ა ს ვ ა

მაღალ-ღირსო მ. მ. მ. იონა, უმოწყალესო
კელმწიფევ!

შემდგომ დიდ ფრდ ძლიერისა გრძნობათა შა აღტყი-
ნებულისა მწუხარებისა, მაქუს პატივი უწყებად თქვენდა ამის-
თვის მოკლედ, დღესა ხუთშაბაოსა ამ კვირისასა სასმენელად
ლექციისა დავჭყავ უნივერსიტეტსა შა, მუნ მიხაილ მკურ-
ნალმან¹ მკითხა, რახსა ჰსტკივნეულობო! მიუგე ოდესმე მტკივ-
ნეულება თავისა, მან მიითხოვა ქალალდი და დასწერა რე-
ცეპტი, ხოლო მუნითგან წარმოსრული მტკივნეულებითა თვისი-
თა მოვედი სადგომად თუსად, წარვგზავნე ბარაკიელი² რე-
ცეპტითა მოტანაჟ სამკურნალოსა, მოტანილი ვიხილე; რო-
მელ იყვნენ შპანსკი მუშკი, აბები და ზეთი, ლამესა მას ვიდ-
რე განთიადმდე მაქვნდა კისერსა ზა მუშკი, რომელმან მაც-
რემლა დიდად და ალძრა შედრგენილება სხეულისა ჩემისა,
ალყარა ტყავი კისრისა, იწვის მსგავსად ცეცხლისა, მიდის
ყვითელი წყალი მოუწყვეტელ მსგავსად მდინარისა და მე ვმწუ-
ხარეობ უმეტეს შავისა დღისა, დიდ ფრიადსა სუსტობასა შა
კუჭისასა, კისერი გამოუთქმელად ალრეულარს და ესოდენ
ვალს მატერია ალრეული, ოომელ მეოთხედ სამოსი სავსე
ვჰცვალე, ვჰცვალე და არა ვანიკურნების შსწრა ჟლიად, რომ-
ლისა გამო კიდევ ვიშიშვი ვნებულებასა, ვინავოგან სა-
შიშრად მკურვალე არს, აღმორგებელ ანუ აშლილ, რახსა
ყოფად ძალ-მიძს მოკლებული საქმისა და არა რახობისა
ცალიერ ყოვლით ურგ. და ესრეთ გთხოვ, ჰყოთ მაღალლირ-
სო მამაო ყურადღება ჩემ ზედა, რათა განვიკურნო და
არა წარიშყმიდოს ღვაწლი და შრომა თქვენი ჩემზედა. დღეს
წირვაზედ უკეთუ გახლდეთ უბრძანეთ ერისთოვს შანშეს ძეს,³
რათა მწერალნი წარმოგზავნოს ჩემთან, მე წერად არა ძალ-
მიძს ამ შემთხვევასა შინა, ეგების საქმე ესე სრულ ვჰყოთ და
მივმართო სხუათა და გრძლდად არა დაშთეს; მამაო იონა,
ამას მცირავისა ავთრათსა შა აღმახსენდა შეკითხუად იქვენი
ცალიერობისათვის. კარტეზიანნი იტყვიან ლოლიკებრ ესრეთ,

უკეთუ არს ბუნებასა შინა ცალიერობა მაშა სათანადო არიან, რათა არსებანი იყვნენ თვისები შინაგანთა ვითარებათა; გარნა ესრეთთა არსებათა არა ძალ-უძს ყოფად ბუნებასა შა, მაშასადამე შედგების, რომელ არა არიან ცალიერობანიცა. ზღასსენდი ესრეთ შეიცავს; უკეთუ არს ბუნებას შინა მოქრანობა, ჯერ არს რათა იყოს ცალიერობა, გარნა მოქრანობასა შა არავინ არა იიჭვილის, ამის გამო შესდგების რომელ არს ცალიერობაცა. აწ უკრეც განსაჯე ტალანტითა თქვენითა წინააღმდეგ დადებადნი; ესე მე ვჰვილებ შემდგომსა ვეშმარიტად; უკანასკაულ მშვიდობით და მას შა მტკიცედ ვსასოებ, რომელ ყოველთვის თქვენს ლოცვასა შა დაუვიწყებელ ვარ.

მორჩილი მსმენელი მარადის თოწაფე თქვეცი
სულიერი შვილი სოლომონ დოდიევი.

ოკტომბერს 3-მა 1826 წელს.

12. მას ვე

მარტი გრანტ მ. მ. ი. იანა, მოწყალეო მამა!

აპა, აღმომყინული უუბატავეშეულესისა ავთრაოისა თქვენისა და შეიალუელი პშმნობათა გამოხატულა მას შინა მივიღებ არა ნამდვიალ ვამუცხაუცებად, ვარნა ვანმა ურთხილებლად და ვანმამყაცხებელად. და შეიმართოვ მოკლედ ყერადუბას ჩემსა ვამოცდილებასა შეუბა თქვენსა თუმცილა წარმოსუკებია მრავალნი ძალი სულსა შა ჩემსა ძმათათვეს.

ახლუეთ მამა სამარაუსოთ, აქ განააზლვრებას შინა ჩემსა წარმოეპულიანაკ რაცამე შემთხვეულისა ნალავ ლოტონა აღმომენდლარს და ესრეთ ნამულება ავთრაოისათვეს, რომელსა შა იხალვების ზოდა—ვიავ. ლექტა ესე აზას უამსავე მესმოზა, ვარნა ივი დაიდების არა საჭიროადოსა მნიშვნელობასა შინა, ვითარეცა თქნ პშმნობა, არამეუ კერძოობითსა მხოლოდ საქმესა შინა, ე. ი. დროისა მნიშვნელი—აგვისტოს პირველისა რაცხვისა, ივი ნიშნავს ერთსა ნამყოსა და არა

მრავალსა, რომელმან განვლო, იგი პნიშნაქს ერთსა თქვენსა ლექს ა, რომელი აღმითქვით მის დროშსათვს და არა ვრცელ-სა აზმნობა ა, წერილი იგი იყო იუო კერძოობითი და არა საშოგადო. აპა, მნიშვნელობა მისი ნამდვილი; ბ, ოთხი მდგა ბრალ-ნი თქვენ მიერ დადებულნი ჩემდა არიან უსაფუძვლო და უმო-ზეზო; 1. იმპერატორის უნივერსიტეტი¹, საკუთრად წოდებუ-ლი, არს ფრდ მაღალი სას იბრძნო ადგიელი, რომელთაცა აქა აღ-რიცხუად შეუძლებელ არს; სადაცა სიძნელე სჭავლათა მიღებს მცირეთა მოსწავლეთა და ამის სიმკრიისა გამო ეკამენი არს, ჟოველთვს მმართებლობასა. შინა უნივერს-ტეტისა, რომე-ლიცა არს ვასილის ჭალაჭა შინა, მექესესა მწეროვსა და სცხოვრებუნ მუნე პროფესორიცა და ცეუფროსენი მისნი, ხოლო ორნი ესე განსვენებისა თთუტინი წარსრულნი, დატევე-ბულ იყვნენ უმუშავად და არცა ერთი ვინმე თანა მოსწავ-ლეთა ჩემთაგანნი იმყოფებოდენ უნივერსიტეტსა შინა და ამათ-დაში გარემოებაცა ჩემი იცვალნენ, ვინათგან ვედრი ვჰყავ, რათა ეგზემენი მივცე და ამისთვის ვამზადებ სჭავლათა, რომე-ლი შემთხვეულ იქმნების აქავე; გარდა ამათა მუნ დგომი-სათვს წარსაგებელი ჩემი არს რომელიცა არა მხოლოდ მისთვს, არამედ უმეტესთა მრავალთა დიდ ფრდ საჭიროთათვს, მცირა-კიცა არარის შემოსავალი ჩემი. ერთისა მხოლოდ სიტყვითა ირარად იმოქმედების ანუ გამოხატვა მოქმედებანი საქმენი და გარემოებანი მიზეზითურთ მიიღებიან განსჯასა შინა; 2: შვიდეულისა დღეთა და უამთა ყოვლის დღისათვს ვიხილავ და უკეთუ გნებავსთ გარუაბეჭდვა ვჰყავ ამათი სულსა შინა ჩემსა, მაშინ უნივერსიტეტსა შინა ათი წელი ყოფად ჭერარს. შესაძლებელ არსა რათა კაცმან თვისისა ცხოვრებისათვს ყოვ-ლისა წლისა შეიკრიბოს ერთსა წელსა რაცცა საჭიროდ შე-ემთხვევის? ვგონებ შეუძლებელ არს; მაშასალამი ყოვლისა მისთვის მცირესა არაც დროსა შეუძლებელ არს გარდაბეჭდად, თვით უშეით, მდევნელმან ოისაპან, ვერცა ერთი შეიპ-ყრა, ესენი თვისისა ღროვასათვს დაიდებიან, ესე გუარნი დიდ ფრდ საჭირონი არიან. სემინარიისათვს, ვინათგან მისი მთავარი საგანი არს, ხოლო უნივერსიტეტს თვისი საგანი.

აქვს, დაღათუმცა ყოველსა აღმსარებელსა სარწმუნოებისასა ესაჭიროების, გარნა მას თვისი ეამი აქვს; აქ ვარ გონებით წარმომადგენელ, პირითა მღალადებელ და საქმითა მსახურებელ მას მაღლისა, ესე კმა იყავნ ამისთვის; 3. ახლისა გასაღებისათვს ორი დღე არის. მიბოძეთ და ბრძანებთ ზიზღებასა, რომელი დამტკიცებასა არა რადესა ვიხილავ ესე ვითარისა უსაფუძვლი, უმიზეზო, უკიდუროსა მეტყველებისათვს. განკსჯა ჩემი შომცემს ვაბედვასა მართლად წარმოთქმად, რამეთუ ტყუილ არიან; უკეთუ მე მაქუს მეცადინეობა, რათა მემამულეთათვს. ვჰშრომობ და საქმესა შინა ჩემსა ვაცხადებ თხზულებასა თქუცნსა, რათა შეეშეცნენ ყრმანი ენისა ჩვენისანი, მაშა ჰსჩანს არა სიმართლე ენისა ჩემისა სიძულილი; 4. თქუცნი ნაყოფნი იგი უმაღლესნი და უჩიჩებულესნი ჩემ შორის ფრიად უუტკბილესად გოლისა და ვერსადამე ფასისა დებად შეუძლებ მე და გამომიხატავს მე, რათა თხზულებათა გამო თქვენთა ფასვდა ივერიასაცა, ვინათეგან სხუათა ენათა ზედა არა არიან იგინი, და ჩეგნ საკუთრად მთხზველი აღმოგვჩნდების ნათიად ივერიის, ინებოს ჭრალესმან, რათა იქმნან სხუათა მსგავს თქვენსა, რამეთუ ივერიას უმეტეს სრულება მიეცემის, რომელნიცა სიბრძნისა გამო სურეელ არს; მე ვჰგონებ, ყოველსა ცხოველსა ძალ-უძს ცხოვრება სოფელსა შა და მეცა შემეძლო საქართველოსა შა ცხოვრება, გარნა სიყვარულმან მამულისამან განმაღვიძა, რათა სარგებლად ამისსა ოდესმჟ ნებითა განკუმულისათა ვიქმნა სწავლისა გამო და უხვება მოწყალებისა თქუცნისა ქმნილნი ჩემზედა მტკიცედ გარდაბეჭვდითა დამტკიცებულარს გონებასა ზა ჩემსა აღმოუფხვრელად, რომელი ვიკრეფ სიბრძნესა მამულისათვს. შემდევი თქვენისა მოძღვრებისა, თუმცა ჯერეთ ყოველნი მოქმედებანი ჩემნი იმყოფების თეორიულისა ჭეშმარიტებასა შინა დაფუძნებულ, გარნა უკეთუ ბრძენი ბრძენთა ინებებს, პრაკტიკებრისა შინა აღმონდების ხელმძღვანელობითა თქვენითა და სახელისა თქვენასათვს თვისად დროს, გონება ჩემი წარმოიდგენს გამოხატუასა ღრთისასა სულისა და ამოვნებასა, ხოლო ნება სიმართლესა, სიმშვიდესა, სიწრფოებასა ჭმიდასა ჭეშმა-

რიტებასა და სათხოებასა, არ თვალისა სულისა ჩემისა, რომელ-ნი მიმიღია თქუმუნ მიერ და ამათ გამო იდიასა შინა ჩემსა თქუმუნ კართ ბრწყინვალე სანთლად წინაშე ღრთისა, უმეტესად ვიტყვ, არა თავისა თვისისისათვს მხოლოდ, გინა ბედნიერები-სათვს ვჰმუშაკობ, არამედ სიყვარულისათვის მამულისა, რა-თა ევროპამან ოდესმე პსცნას ივერია საშუალობითა წერილთა სარწმუნოთა. მომიტევეთ უკანონო მოწერისათვს, ვინათვან ვჰსწერ არა სხუასა, არამედ მამასა ჩემსა სამარადისოსა, ყო-ველთვის მსასოებელი და მონა

სოლომონ დოდაშვილი

განსჯასა შინა ჩემსა აშინდელსა საუკუნესა მაძიებელი კაცთა მამულისა ჩვენისათა, წაროვადგენ მე მხოლოდ თქონთვს უალშატებულესსა ხარისხსა შა ჩინებულებისა ლირსებასა და სრულებასა შემძლებელობისასა სიბრძნეთა შა ნამდვილ ვიტყვი, უარ მწუხარე სიხარულისა თქუმუნისა. ნოემბრის 14-ს, წელსა 1826-სა.

13. მასევა

მაღალა-ლირსო მამაო შოდ. იონა,

უმოწყალესო კელმწიფევ!

ფიზიკ-მატემატიკებრი ავთორათი თქვენისა მაღალ ლირ-სებისა მივიღე რ-ლსა შა [ვიზილე] მაღალნი ტალანტნი გონე. ბისა თქნისანი ზეგარდამო ნიჭებულნი გამოხატვითა უძლურე-ბისათვს ს-დ შემცუმულისა ერთისა ყულისა სხეულისა, სხუა და სხუა სახეებრ, კერძოებრ და შეუმცენ გარდამოცემულისა გა-რემოებასა ყოვლით კერძო მოქმედებისასა, ესე იგი, ვა ფიზი-კებრსა სჯულსა შედრენასა შა კაცისასა, ეგრევე მათემათი-კებრსა მოქმედებასა განვენილებასა შა; რ-ლთა გამო დამერთო დიდ ფრიადნი მწუხარებანი მომატებულ მწუხარებასა შა მათ კუმინებათათვს გარეგანთა მავნებელთა, გარდა შინაგანისა მდგომარეობისადმი გარდამეტებულად შესრულთა მისსა, რო-მელნი გამოვალნ მქისენი, ურგებნი გინა მავნებნი მატერიალნი

საშუალობითა ბრძნობათა კაცისათა, რლთაგამო მოჰკულებიათ
ძალი მოძრაობათა აღვსითა ძარღვაკთა, მუსკულა-
თა და სხუათა; გარნა მტკიცე მსასოებელი წმიდა-
თასა მოხარულ -ვარ ერთკერძ თქვენსა და ჩემსა მხოლოდ
კორცისა უძლურებასა და სისუსტესა და არა მას შინა მთავ-
რისასა, უმაღლესი და უდიდებულესი ძალი ყლთა ძალთა დიდ
ფლ გვპსუყალობს, ვინახთვან ესე ვითარისა კორცისა მოუძ-
ლურებითა უმეტეს ამორჩილებს სულისადმი და სულსა უმეტეს
და უმეტეს განაძლიერებს და განამტკიცებს მოქმედებასა და
გრანობასა მისსა, ხოლო ჩუცნ მოგჭანიჭა გონებამან გონება-
თამან ნუგეში და მოთმინება ლოცვა და დიდებისა მის
მხოლოდსა და უშორეს საქმენი თქუცენი, რლთაცა მე ვპგრ-
ძნობ მარადის უკუნისამდე, ვპყოფთ (იგი) ცხოველობითსა
ცხოვრებასა შინა. მაღალ ღირსო მამაო, ჩვენ ვანეჭსაჯეთ ქვე-
ყანისა ცალიერება მატერიათა შა, ვა იხილვების შეკითხვასა
მიგებასა ზა თქვენსა და აწ უკუც მივმართავ ყურადღებასა
ჩემსა მცნობელი ქუცყანასა ზა ცალიერობისა სულთა შინა
არსა ანუ არა? კითხუასა ამას ზედა მოკლედ ვიტყვ მამაო!

ცალიერობა არს აღვილი ცალიერი, ხ სულთა და ანგე-
ლოსთა არა ძალაუქსთ აღვილისა ქონებად და არცა მოძრაო-
ბისა, არამედ მოქმედებისა, ვინახთვან, მაშასადამე არცა სულ-
თა ანგელოსთა, ჩვენთა და ლემონთა არა ძალ-უქსთ ცალიე-
რობისა ქონებად. მამაო წმიდაო, დასასრულ გთხოვ, რათა
ინებოთ და გამოძრძანდეთ ვასილის ჭალაკში მეათორმეტესა
მწერივსა შა საქმისასა რამსათვსმე.

თქუცენი მაღალ-ღირსების ჭეშმარიტისა პატივისა-
ცემითა მორჩილი მოწაფე.

სოლომონ დოდიევ.

14. ფილადელფიოს კიქნაძისადმი

თქუცენო ღირსებავ მოწყალეო კელმწიფევ,
მამაო ჭილადელფის! ¹

ღირსებილი მიღებად უუპატივცემულესისა ავთრათისა
თქუცენისა, შემდგომად განგრძობისა მოლოდებასა შინა მათ

დარიოთაცა განვლეს საშუალ პირისპირ თქუმტნთანა ხილვისა ჩემისა ვიღრე აქამიმდე, ვპრაცხ თავსა ჩემსა ბედნიერად გარდმოფენისათვს კურთხევისა თქუმტნისა ჰეცით ჩემზედა და დიდ ფრად მოხარული სიმრთელისა თქუმტნისა სმენისა მივიქეც ყოვლითა ძალითა ჩემია ნათლისაღმი ნათელთა მაღლობად და ვედრებათცა პირისპირ ხილვისა თქუმტნისა.

წინააღმდეგ წიგნისა თქუმტნისა წარმომიდგებიან იღიანი, უარნა მხოლოდ ესეცა კმა არს მართლებად თავისა, რომელ ჩემმიერ რაოდენთამე წარმოგზავნილთავან, მაშინც ერთი მოგრომევიათ და მე კი არცა ერთი მბოძებია, მხოლოდ პირუმილი ესე არს, რომელი მივიღე ნიერნილოროდით დეკემბრის 15-სა, მე მსურდა შეერთება აზმნობისა ჩემისა უმეტეს თქუმტნდამი, ვიღრე და სხუათადმი, რანეთუ თქუმტნ ხარ ჭეშმარიტი გულითადი იგი მეგობარი, რომელსაცა ვსურდათ ნათელი ჩემუო მომართ და კეთილისა მოცემა, რომელნიცა წარმოგიდგებიან ესტეტიკებრისა გრძნობასა შინა მარადის, უოველთადმი ვიკითხვი მოწერისა თანა საქართუმტლოსა შინა ვითარებასა თქუმტნსა და მდგომარეობასა, არცა ერთჯერ არა მიცნია არა რომლისაგან, განკურვებასა შინა ვიყავ დაღუშებული. არა მამა-პაბური მოთხრობა მიწეზად იღმოჩნდების, ვინათეგან რკერდ განხილვად სათანაურ ყოვლისა; კაცი ყოველთა მკარეთი შინა და ყოველსათ დროსა ჰერძნობს თვს შორის განხვნასა ამაღლებულთა ძალთასა გულის კმიერისა სულისასა. უმთავრეს გულსა კაცსა შინა არს დასაბამი რაჭმე ანუ უონება, და ესრეთ ვუტევოთ ყოველი ზრახტა, უკეთუ მე მაქტს ბრალი, გვედრი შოტევებად წარსრულთათვს, და განახლებად ძრტლისა სიყვარულისა.

შემდგომ მიიხსენებთ ჩემს მდგომარეობასა, ტაძარსა შინა აღნთებულისათ წწავლისასა გახლავარ მეძიებელი სიპრნისა სახელდებით იმპერატორის უნივერსიტეტსა შინა მესამე უკუტ წელი მივლის რაოდენიცა შესაძლებელ არს უკეთესად წარმატებით მაღლობასა შინა განგებულისასა. კურ-

სისა შესრულება ჩემი მომავალს იანვარს იქმნების. კურსნი ანუ საგანი სწავლათანი ურიცხვ არიან, ესე იგი მრავალნი ანუ ბევრნი. ტფილისში მაღალი საკეთილშობილო სასწავლელებელი გაიხსნება 1827. უნივერსიტეტის მზრუნველმა წარმადგინა მინისტრთან განათლებისა უფროსს მასწავლებელად ტილოსოფიისა და რიტორებისა რუსულს ენაზედ, უკეთუ ღმერთი ინებებს, იქმნება მინისტრმან წარმოზავნოს ტფილისად, მე კი ჯერთ არა მსურს წარსვლა; ჩემს კერძო არა სასიამოვნოდ არს თქუცნი აქ დაახლოება, მე ვაზმნობდი სხურავამე, და ოდეს მთავრობასთანა სრულ—ვჰკოფ, მაშინ ძალმის ცნობად თქუცნდა, რომელი აწცა მაქტს იგივე და მსურდა თქუცნი მყოფობა ამის მიზეზისათვს საქართველოსა შინა. არა შესახებელად მისსა, სადაცა მე მაწესებენ, არამედ სხურავაზმნობა არს სარგებელად მამულისა.

გთხოვ მიიღოთ რუკა ესე წაგნი, გარნა ლექსი იგი ავთრათსა შინა თქუცნსა („მენდე“) შემაწუხებს ნუ უკუც ესე ვითარნი შცირაკნი რამენი შესარაცხ არიან წინაშე ჭეშმარიტისა მეგობრისა? და კულად გიზრაზავთ ფულის წარმოვზავნა მისთვს ესეცა ვამოხატუა უტევეთ, და გთხოვ სხუნიცა სამსახურნი მიბრძანოთ, რომელსაცა მარადის სეფურობით აღვასრულებ. მომიტევეთ, უადრეოს ამისსა ვერ წარმოვგზავნე, მდინარესაზედ გზა არ მაქვნდა.

უკანასკნელ ნუ მომაკლებთ თქუცნისა ვითარებისა, სიმრთელისა, ცხოვრებისა და მდგომარეობისა, წარმოებისა წერილსა,

მოწყალეო კელმწიფევ!

თქუცნის ღირსების მორჩილი მოსამსახურე დეისტვიტელნი სტუდენტი იმპერატორის უნივერსიტეტისა

სოლომონ დოდევი.

დეკემბრის 20-ს 1826 წელს

ს. პეტერბურგი.

ზაგრატ მეფის ძემან გთხოვათ თქუცნს მიერ თხზული ქადაგება რომლისამე დღესასწაულისა და სიყუარულით მოგი-

კათხათ, თუმცა პირისპირ არა მაქვს ცნობაო, გარნა სული კი ჩემი გიცნობსო. მას კელმწიფეშ უბოძა ღენერალ ლეიტენანტობა და სენატორიბა.

15. მასევ

საყვარელო ჭილადელი!

მცირედ შეუძლო განლავარ და ამისთვის არ ძალმიძს ხლება, უკეთუ ინებებთ და თქუმბნ აქ გამობრძანდებით, დიად დამავალებთ და სასიამოვროთ განვატარებ დროსა.

თქვენი მყვარებელი სოლომონ დოდაევი.

16. იონა ნელაშვილისადმი

თქუმბნ შალალ ღირსებავ მამაო მოძლუარო

მ. მ. იონა,

უუმოწყალესო კელმწიფევ!

ბევრის ბევრი უხვება თქუმბნი ჩემზედა მოღებული დიდ ფრიად საგრძნობელ არს ყოველსა უამსა შინა, არა მხოლოდ ჩემ შორის აწ, არამედ ყოველთათვს იქმნების მარადის, და თვისსა დროსა გამოჩენდების ყოველი მოქმედებანი, წარმოებული თქუმბნისა მაღალ-ღირსებისანი, სიბრძნისათვს ჩუმნთა შემდეგთა ბრძნისადმი.

წყაროო სიბრძნისაო! ადრე იქმნება თუ გვიან, ნათესავი ჩვენი ჰსცნობს შრომასა ჩუმნსა და ყოველთვის ძალ-გვიძს მათდამი შეერთება წერილთა ჩუმნითა, ხოლო რა ბევრის ბევრობს სიბრძნე ნათესავთა სლავიანისათა; ამისთვის შევაერთოთ პირულსა ნაწილითა სიბრძნისა სიყრარული სახელი თქუმბნი და ჩემი ცნობად, რომელ ნათესავნი ჩუმნი მახვლობენ გონებითა სწავლასა შა, ვინავთგან იგინი მთავრობენ ჩუმნებიდა და მით გზა გულემნების ყოველგან მემამულეთა; და უსრეთ გთხოვ სახელისა თქუმბნისათვს, ინებეთ მამაო დაბეჭდიდად წიგნისა მის, რომელიცა აღიწერა ბრძანებითა თქუმ-

ნითა, და წირსაგებელი იყი შევკრიბოთ ზედ დაბეჭდისა სარ მგებლობისათვისვე მამულისა. მომიტევეთ არა სრულებისათვის ის ავთრათისა, ვინაფთვან არა მაძლევს ნებასა ივი, რომე-ს ლიცა უწყით თქვენ ერთი მათემატიკა. გთხოვთ უმორჩილესად მაკურთხოთ ჩულებისამებრ, თქვენისა მაღალ ღირსებისა რომელიცა მარად ვარ კურთხეულ თქვენ მიერ.

თქვენისა მაღალ-ღირსების მორჩილი მუსამახურე

ს. დოდავა.

გარტის ზ-სა 1827 წელსა ს. პ. ბ.

17 მას ვა

თქუმნო მაღალ ღირსებავ მ. მ. მ. იონა,

უმოწყალესო კელმწიფევ!

იხილეთ მოკლეთ შემთხუევა ესე, რომელიცა აწარშოვა მცირისა გამო მოქმედებასა სარგებლობისათვს მათისა და რ-ლი მათ მიერ მიღებულ-იქმნა უსარგებლოდ და დიდ—ფრიად გულ-ძირებულად. მე ვიწყებ უწინდელისა და აწინდელისა და მოთა გარემოებასა, საქართველოდამ მ-ველ მზრუნველობისა შა თქვენსა, მიღებისათვს სიბრძნისა და თქვენ ჰპოეთ ავგილი, საღაცა მაღებულ ვიქმენ, რ-ლსა მომეცა მუნვე სად-გომიცა და მიეკიდე განვითარება შემწეობითა თქვენითა.

თქუმნო მაღალ—ღირსებავ! წინაგადება თქუმნა პ-ლ მუსვლასა შა ჩემსა სწავლისათვს ბაგრატ ბატონის შვილის ძებასა მივიღე და აქამ ამდე არა დავზოგე ძალისაებრ ჩემისა შრომა და მეცუდინეობა; შემდგომად გაისაქლისა წინასწარი-სა სადგომისაგან კანოვრებასა შა მათ თანა ჩემსა, შემემთხვია დიდი უნებანი, მოუსვენებლობანი და ამათ გამო სნეულება-ნიცა, რომელი ვითმინე აქ-მომდე, ვა სიტყვითა, საქმითა და მრავალს მოტყუებითა მათვან. თქვენ უწყით, უკეთუ ამათ არარა იციან, რ-ლ სწავლასა შა დიდის კაცისა და მკირისა ერთნი და იგივეი არიან, ერთად შესარაცხ არიან მასწავ-ლებისათანა; და ესრეთ უფროსსა შვილსა მათსა ვასწავე რუსული ღრამმატიკა, ქართული ღ., არიხმეტიკა, ჰესჯული

ღოთხა ანუ კატეხიზმო, სამღვდელო ისტორია, და ეგრეთვე რაოდენიმე შსოფლიო ისტორია და ლეოლრაფია, საშუალ-სა და უმცროსსა საექლესიო და სამოქალაქო კითხული და ქართული, ეგრეთვე ასოებისა დასხმა. პირველს მოს-ვლაში აღმითქვა ყისავე კმაყოფილება და მეცა თანხმა ვიქმენ მისი, ვა მეფის ძეს ვერწმუნე, ვგონებდი მოაქცევდა ყურადღე-ბასა შვილთათვს მისთა მასწავლებთა ზედა. შემდგომად ერთის საგნის შესრულებისა აღმითქული საუამე და რაოდენს წიგნს შეასრულებინებო, ესოდენსა საუამეს მოგცემო და შენს ხვას-ტაგს მოგაგებო, შესაბამსა საცმელსა და სახურავსაო, აღმით-ქვა ფიცით, არცა ერთს დღეს არ გაგზავნი ქვეითიო თანამ-დებობასა შინა და ესე ვითარნი ურიცხვნი აღთქმანი აღუ-სრულებელ იქმნა და სრულიად მოთმინებით ვმყოფობდი, წარ-სულთა დროთა შარ რაოდენჯერმე წარმოუთქვამს შვილებს მიკოცაო, არა მხოლოდ მასწავლებელს, არამედ არა რომელ-სამე არა ეთქმის ესე ლექსი, რომელიცა წინააღმდეგ არს ყი-სა ჰსჯულისა და სარწმუნოებისა უმიზეზოდ. უკანასკნელ დღე-სა ამას ერთმან შვილთა მათგანმან წარმოიდგინა ნიშანი ტირი-ლისა და ამისთვის თვესი მართველი მოგზავნა: ჩემი შვილები მოსაკლავად არ მომიბარებიაო, ხუალვე გადიო! უგუნურება არ არის? რა ხვასტაგის აღრიცხული არ მოუციათ ესოდენთა უამებთა შრომისათვს და; წარმოიტყვიან ყი ლექსხა ამას. უმორჩილესად გთხოვ, ვინადღვან თქვენ ბრძანდებით მიზეზი ჩემისა მათსა სახლსა შარ ცხოვრებისა; რათა იხილოთ შვილნი მათნი და გამოიძიოთ, თუ რამე აკლიათ შვილთა მათთა ჩემგან, პასუხი მიიღოთ, თუ არა, რადესათვს ჰბედვენ ესრეთსა ლექსსა მძიმესა და გამოთქმელსა სავნებელად სიმრთელისა ჩემისა, იგი არს სენატორი და ნებავსა რათა ლექსსა ამას ზედა სტა-ტივები უსამართლობისა წარუდგინო სენატსა, რა ღისაცა მთქმე-ლი მიეცემის კანონითა სამსაჯულოსა ქვეშ და კუალადვე-გთხოვ ჰკითხოთ მათ და პასუხი მიგოთ.

თქვენი სულიერი შვილი და მარადის სათნო
სოლომონ დოდა აევი.

მარტის 16 დღეს 1827 წელს.

6. მასალები საქართ. და კავკ. ისტ-სათგის, ნაკვ. II, 1914.

18. მარტი

ქრისტე აღსდგა!

მოგმლოცველობ დღესა ამას სიხარულისასა, და ვჭიროვ თქუცნს კეთილდღეობასა, ვითარცა დუბესა (sic) ამას ზედა, ეგრეთვე ცათა შინაცა, ხოლო მე გახლავარ გაციებისა გამო დიდსა შეუძლებლობასა შინა და ამისთვის გთხოვ შომიტეოთ, თუ რამე არა შესაბაც ანუ შეცოომა იხილვების ჩემ შორის და ამისთვისვე მივიჭცევ სახლად გინა სადგურად, თქვენი შვილი სოლომონ დოდა აევ.

1827-სა აპრილის ვ-სა.

19. მარტი

ქრისტე აღსდგა!

თქვენო ჭალალ-ლირსებავ მ. მ. იონა.

მომლოცველი აღდგომისა და მგრძნობელი უწმინდესისა ამის დღესასწაულისა მიუწოდომელისა, ვლალადებ და აღვამალლებ დიდებასა და სულ-გრძელებასა ღვთისასა, ვინახდგან დღეინდელსა ამას დღესა ყდ შემძლებელმან მეუფემან იხსნა კაცი ვაებათაგან და ცოდვათა და მოანიჭა სოფელსა მაღლი და მშვიდობა. ოჰ, თუ ვითარ საგრძნობელ არს აღურაცხელნი ძალნი და მოქმედებანი სულისა და გულისათვის, ყოველნი ქმნილნი ადიდებენ მას, ყოველი სოფელი ღაღადებს სიხარულითა და დღესასწაულობითა; ხოლო მე რაღ ესთქუა ამისთვის, უკეთუ კელ-ვჰკო აღრიცხუად სიყვარულისა და მოწყალებისა მისისა ჩვენ ზედა. არა ესოდენ ძალ-მის აღწერად, რაოდენიცა იცის და უწყის მან, ვისდამიცა გამოხატუად მნებავს გრძნობისა ჩემისა მილოცვად და მაღლობად, ვარნა აღვავლენ მაღლობასა ჭრისტეს აღდგომისა, რამეთუ მიგებებულ გყოთ წმიდისა დღესასწაულსა სიმრთელითა და კეთილ-დღეობითა. ვმაღლობ და კუალადცა გვმაღლობ, რამე-თუ მოგანიჭათ ნიჭი კეთილ-მოქმედებისა, უპატიოსნესი და

უსამღელელოესი განხრახტა და საგარი საქმეთა, რომელი ვრაცხ ვალად ჩემდა შარადის წარმოთქმად საქმეთა შინა, ვინახდგან ვიხილავ თქმა შორის უუტკბილესსა პირსა სიბრძნისასა, ბრწყინვალესა კაცო-მოყვარებისა კეთილობათა, უხვსა კელსა მოწყალებისას და ყოველთა თვეებათა სათნოებისათა. სამართლად ჰსთეჭა არისტოტელმან, გუამი კაცისა შეიქმნების უბრწყინვალეს და უკეთილშობილეს მაშინ, ოდეს მიიღოს ცნობა და სიბრძნე. მხილველსა ესრეთთა ხარაკტეროსა, მომეცა სიყვარული აღუსპობელი არცა მახვილითა, არცა მოტყინებითა რათმე და უმეტესად მისთვის, რომელ მიღებულ გაქუსთ საკუთარი მფარველობა და დიდი კეთილმოქმედებანი, რომელნიცა დაშთებიან გულსა და განზრახუათა შინა ჩემთა და თვესა დროსა გამოჩნდებიან თითოეულად ისტორიასა შინა ჩემ მიერ აღწერილსა.

სიბრძნის მოყუარეო მამაო! ყოველთა კეთილთა მგრძნობელი მოვმლოცველობ აწინდელსა ამას დღესასწაულსა დღესასწაულთასა, და ვჰქმნოვ რა სიმართლესა შინა და კეთილდღეობისა განგაგრძოს დღენი თქუმბნი ვიდრე მიხრწნილადმდე სარგებელად შაშულისა და მემამულეთასე.

თქუმბნის შაღალ-ღირსებისა მორჩილი სულიერი შვილი.

სოლომონ დოდაშვილი.

აპრილის 3-სა, წელსა 1827-სა ს. პ. პ.

20. ანა დედოფლისადმი

უმაღლესო დედოფალო ანნა¹!

უმოწყალესო კელმწიფევ!

ვინახთგან ყოველად მთხელულთა აქტის ჩუმბელება ევროპასა შინა წინა პირველ უწყებად უმაღლესთა გუამთადმი, ამის მიხედვისა შებრ მეცა გავბედავ წინაშე თქუმბნისა უმაღლესობისა, რომელ სარგებელად მამულისა შვილთა იქმნების თბილება ფილოსოფიისა ნებისა განგებულისა ა, რომელთაგან აწ იბეჭდების პირული ნაწილი ლოლიკა, ვითარცა ქართულად, ეგრეთვე როსიულადცა ჩემ მიერ თხზული, ორივე

ფასობს ორ თუმნად ასიგნაციად, რათა სხურავიცა დაიბეჭდოს. და ესრეთ უმაღლესო დედოფალო! უკეთ ინებებთ მოწერას მიღებისათვის, ტიტულითა თქუმნისა უმაღლესობისა სახელითა დაიბეჭდების ყოველსა შინა წიგნსა და რაოდენსაცა წიგნსა ინებებთ მიუცილებლად მიიღებთ.

თქუმნის უმაღლესობისა მორჩილი შოსამსახურე
სოლომონ დოდავი.

21. იონა ხელაშვილისადმი

მაღალ ღირსო მამაო იონა!

მე გუშინ ვჰეცან უნივერსიტეტისაგან, ამ წელსა იქმნება შემდგომად ევზემენიის შესრულებისა გამოშვება ჩემი სრულის ატესტატიითა, დეკანმა მითხოვა დროზედ წარმოადგინელოდავა, ამისთვის ვთხოვ იმეცადინოთ მოსწრაფებით მოძიება წარსაგებელისა, რათა რუსულს ენაზედ ახლა დავაბეჭდინოთ და ქართულზედ შემდგომ მისსა. ადამის¹ მიღებისათვს ვიკითხე და ყოველნი მისაღებელნი წარუდგენიათ მინისტრთან, რომელთა რიცხვში ისიც ჰსჭერია და ერთის კვირის შემდგომი იცნობება ღიმნაზიაში.

თქუმნის მაღალღირსების მოწაფე
სოლომონ დოდავი

22. მასეგე

მაღალ ღირსო მამაო მ. მ. მ.

უმოწყალესო კელმწიფევ!

ნიაკო ცვლილებამან მომცა გრძნობა სნეულებათა ყოვლისა კერძოდესა და უმეტესად თავისა, გუშინდელსა დღესა შინა, ხოლო აწინდელსა დღესა ამის მივიღე რწყევისა მკურნალება, რომლისაცა მოქმედება გარდამოვიდა რვაჯერ და ფრიად სუსტებულ ყო სხეული ჩემი და მწუხარებულ. გარნა გულა ჩემი შფოთავს და არა უწყი ვითარ დასრულდება.

მდგომარეობად ესე. მე ვჰგონებდი, თქუმნი მაღალ ღირსება ინებებდა აქარე მობრძანებასა; და ესრეთ უმორჩილესად ვთხოვ საქმენი ჩემნი სრულ ჰყოთ, რათა კურთხევითა წარვემართო უვნებელად, ვინახთგან ვჰგრძნობ ფრიადსა ვნებულებასა და დროვცა დანიშნულ არს განსვლისა. ოცამდი ამ თთვეს რიცხვისა; სხულებრ მარადის თქუმნი შვილი დავშთები უჭიშმარიტესსა პატივისცემასა შინა.

სოლომონ დოდაევი.

მაისის 1827-სა (sic)

23. მარტი

შალალ ღირსო მიმართონა,

მოწყალეო ხელმწიფევ!

შაბათს გამომგზავრებულ მანდიდგან ვიქმენ დიდად შეწუხებულ განმორებისათვეს, მოშეცა სიცეე და თავისტკივილი, მერწმუნეთ მე ვსცრემლეოდი ორ დღესა განუწყვეტელ, ვინათგან უსა წამსა შა მზა იყავით კმაყოფილყოფად ჩემდა და მათ საქმეთა, არა თუ მხოლოდ ვგრძნობ გარეგან, არამედ სული ჩემი გამსჯელ შინაგან დიდ ფრიად განცვიფრდების, აწ უკუც ვითარი განმორება არს ესე! გარნა სული ჩემი არს თქვენთანა და სიყრარულსა ჰქონავეს და შემდგომთა დღვთაცა ვგოდებ, უკეთუ არა დაატკბოთ წერილითა თქვენითა სული ჩემი. კვარას მეათესა უამსა მოუელ ნოვლოროდში, რახდა მრავალი განვაგრძო, ერთი ბრმა ცხენების პატრონი შემხუდა ნოვლოროდით, აცთუნა თუალმანდა ერთი კერძო კეცსა მისცა და გარდამიბრუნდა საჯდომი, მე მსწრაფლ უსწარ გარდაკდომასა, გარნა კაცი იგი მცირედ მოემწყუდა, აღსდგა იგი ფრიად მწუზარე, შეჭმუნეილი და ვგონებ უმეტეს შაშისაგან, რათა არა ვგვემო იგი, ვინახთგან შემდგომ რაოდენისამე მინუტისა იქმნა მრთელ და არა რაღაც მტკივნეულ. შემდგომად მოვუწოდე კაცთა რაოდენთამე მორით, ჩავაწყობინეთ და წარვემართე გზად, თუმცა მუნ არა რაღ ვატყდა, გარნა შემდგომად

ერთისა დღისა მოუნდა წინა ვორგოლებსა გაკეთება და წინა დაკიდებულისა რკინასა. შემთხვევანი ესე, მაღლობა ა, ლო-ცვთა და კურთხევითა თქვენია, კეთილად იცუალა და აქა-მომდე მოველ სიცოცხლით მე და უგნებელად ქონებულთა. დასასრულ განვკვირდები თვისებასა ერისასა, ვითარნაცა გზასა ზა ფიჩილე. იური უკა მოვშორდებოდი ქონებათა, ვთხოვდი წყლის მოტანასა, არა ოდეს არ აღასრულებდნენ, უკეთუ არ მივსცემდი ორ შაურს, ყოველსა ადგილსა გორგო-ლების დასხმისათვს მთხოვდნენ ფულსა, უკეთუ თბილს წყალს მხოლოდ მოვატანინებდე, მისთვეცა ორ აბაზსა მთხოვდნენ და გამომართმევდნენ და ესე ვითართათვს, უკეთუ როსნი არიან და ქრისტიანნი. რათა იქმან ამას, ვკითხავდი მათდა და მომიგებდნენ მართლშადიდებლობასა, გარნა საქშენი ესე ვითარნი მოგზაურსა ზედა არა არაან მორწმუნეთა. ყოველნი ესე არა რად, გარნა მწუხარება მაქტეს დიდ განშორებისა თქვენისა. დღეს განლავარ მოსკოვსა ივნისის 2-სა. ბაგრატ ბატონის შვილის¹ სახლში მსუროლა დალგომა და სახლი ვერ ვპოვე, განმაშორა ცხენების მეურნემან ადგილსა მას. მივახ-ლოვდი დედოფლის² სახლსა, პ-დ ვიკითხე შესაძლებელი არსა აქ სადგურობად? მომიგეს ძალგიძსთო. მიმიღეს კეთილად მათმან უმაღლესობამან რაოდენსამე უამსა იმეტყველა ჩემთანა, ეგრეთვე ბატონის შვილმან ოქროპირმან³ და თამარმან⁴, ილია⁵ კი თვისი ცხოვრებით ბრძანდება ზაფხულის სახლსა შა და დედოფლიც დღესავე წაბრძანდა. დიმიტრი მლუდელ-მან⁶ თაყუანისცემა მოგახსენათ.

აქაურთა ყოველთავე მოკითხუ, მოგახსენეს და თაყუნის-ცემა. მამა ტარასის⁷ რუსულის ვრცელის კატეხიზმოთგან⁸ ნათარგმნი იძექდება აქ, რომლისათვს დოსითეოსს არხიეპის-კოპოსს⁹ კელი მოუწერია და პავსკისათვს¹⁰ დაურწმუნებია და მას ნება ურთავს, სხუა ახალი არა რად არს, კ-დ ფილა-დელფი¹¹ შეპყრობილი პყოლიათ ერთი თთუმ აქა და აქით-გან ქვევითი ნენი ნოვლოროდს. ჭარუყანიათ, რომელიც დიდ ფრიად შესაწუხარ არს, ლ-ნ ინებოს იხსნას თავი თვისი ამ განსაცდელისაგან. ჩემთან მანდ მოუწერია ავთრათი და თქენ.

მიიღეთ, ბაგრიანი ბატონის შვილის სახლში იქმნება. ადამ ლიკ სიევს¹¹ და სხურავი სიყვარულით ვიკითხავ. უკანასკნელ ხურალ თუ ზეგ განვალ გზასა ზა და თქვენ მშეიდობით მამაო სამარადისო სულისა ჩემისა მამაო!

მოწყალეო კელმწიფევ თქვენი მაღალ ლირსების
მორჩილი შვილი ყოვლისგზით ს. დოდა ევ.

1827 ივნისის 2, მოსკოვი.

24. მ ა ხ ჭ ვ

მაღალ ლირსო მამაო იონა,
უუმოწყალესო ხელმწიფევ!

წმიდასა და ნათლით შემოსილს მაკურთხეველსა ჩემსა მარჯვენასა ზედა ვემბორები, მოსრული ძუბლსა სამეუფოსა ქალაქსა ზა, ვიდრე აქამომდე სიმრთელესა. ზა გახლავარ ეს რეთ, რომელ სიცოცხლე იპყრობების ანუ იცულბს. აქაურნა ბრძენი ვიხილე და შემთხულებათა გამომცდელნი, მიმიღეს დიდ ფრდ კეთილად, მთხოვეს მეგობრობა კეთილი და შეერთება მათდამი წერილისა და სხვათა გარემოებითთა შემთხულებათა თბილისით, რათა აცნობონ საზოგადოობასა უურნალსა ზა დაბეჭდითა, ჩემ მიერ აღუოქვი ესე ვითარისა მოქმედება¹. ვიხილე უნივერსიტეტი, თეატრი, ბიბლიოტიკა, და სხუანი ჩინებულებანი ყოვლით კერძო გამოვიარე, მოსკოვი ვრცელი ესე და ჩინებული ქალაქი, თუმცალა აღმომიჩნდა საამო სახილველად, გარნა, ყოველივე კეთილ-გურარობა ს. პეტერბურ-ლისა უწარჩინებულეს არს ქალაქისა მის, ანუ ვიდრელი აქა, გარნა მე ვსწუხვარ განშორებასა თქმუნსა, არა რად არს ჩემ-თვის საამო ესრეთ, ვა თქვენი ხილვა და ვითარებისა თქვენი-სა ხილვა, მამაო მე დამიხანდება აქა კიდევ შაბათამდინ ანუ კვირამდინ, ნივთები ძრიალად ამძიმებდა ბრიჩკას, ამისთვის სრულად ერთს ყუთში შევკრიბე და განვისტუმრე, რომელიცა მოვიდა თორმეტი პული, თითო პული თბილისამდინ წარიღვს ცხრა რუბლად, ვითარ სსტავაცა ესრეთ განისტუმრეს, ნაკლებ

ვერ მოვიძიე; მეორე მიზეზი ესე არს, რომელ ბრიჩების უკან ყუთში სრულად წაბლალულიყო ყდები და უყდონი წიგნები, დიდად შევსწუხდი ამის წარხდენისათვს (- სიმძიმისათვს და წარხდენისათვს წარვგზავნე წყნარის მოგზაურისათანა ნივთები პირობითა ტფილისად-); ნიავი. აქა არს მძიმე, წვიმიანი და უსიამოვნოდ ლრუბლიანი, რომლისა გამო მტკივა თავი დიდად შესაწუქებელად, გარდა სმენისა, ხელჭაცა დამაკლდა, დაკლება-სა ამას ვგრძნობ გამოცდილებისა მიერ, და არ ვუწუი ვითარ შეიცულების საქართველოსა შა, თუალებისა, ძარღუნი მტკივა და სრულიად თავისა ჩემისა სისტემა მოშლილია, და დიდ ფრიად სუსტი. დასასრულ რაც მრავალი ჰაზრი ვითარებისა და გარემოებისა ჩემისა მოგახსენო, რამეთუ არა სახლსა შა ჩემსა ვაკხოვრებ საკუთრად, რათა ალვსწერო კანონიერად და შესაბამად ყოველივე გრძნობა და ზრახტა, ვითარნიცა იწარ-მოებიან ჩემ შორის. პბრძანდებოდეთ სიცოცხლით და სიმრთე-ლით, რათა ლოცუამან თქუმუნისა მაღალ ღირსებისამან გან-მცურნოს განზრახულისა საგრისა აღსრულებისათვის, სარგებ-ლობისათვის და აღზრდისათვის მემამულეთა.

მშვიდობით! უუმოწყალესო მამაო!

თქუმუნის მაღალ ღირსების მორჩილი მოსამსახურე

ს. დოდევკა.

ივნისის 9-სა 1827 მოსკოვი.

ადამ ღირსიევს² და სხუათა, გიორგი პაიჭაძეს³, პეტ-რეს⁴ მოკითხუას მოვახენებ.

25. მასავა

მაღალ ღირსო მამაო, უუმოწყალესო კელმწიფევ
მამაო მ. მ. ბონა!

ბალტიის ნისლისაგან გამოლტოლვილი შეპყროვილ ვიქ-
შენ ვიდრე აქამოშე გარემოებათა მიერ სხუადა სხუათა მოს-
კოვსა შა. ესე ვითარიზა შემთხუცევისა მიზეზიარიან შემდეგი:

1. შეუძლებელ იყო, რათა არ წარმეგზავნა წყნარისა მგზავრითა ქონებული ნივთნი, რომლისა სიმძიმისა გამო, ბრი-ჩეას წინა ხეები შემუსრვილ იყო და მასაცა უნდა განახლება.

2. გაკეთებისათვს მოუნდა წარსაგებელი ათი თუმანი მრავალსა ადგილსა გატეხილსა. 3. წარსაგებელი შემემთხვია არა მცირედი წარგზავნისათვს, გაკეთებისათვს და საბუთების მრავაჭრებისათვს, და ამისთვს მგზავრსა შეუცადე, ალექსანდრე¹ წარმოვალს ლინიამდინ და მუნ დაშთების იგი.

4. მგზავრმან ჩემთანა წარმოსასკლელმან მოიგვიანა, ბრიჩეის გაკეთებამან, და ამათ შორის მე განვიხილე ჩინებულებანი და განათლებულებანი მოსკოვსა შა წარმოებული. ესე ვითართა მიზეზთა გამო აქამომდე უძვირფასებისა დროსა წარმებელ, რომელსაცა მრავალი მძიმენი ტვირთნი კეთილ-თა საქმეთანი მიმელიან. აქამომდე მაქტნდა ჩინებულსა პოეტ-თან და მწერალთა საუბრობა, რომელნიცა იქებოდნენ პეტერ-ბურლსა შა თვისია საქმეებითა და ყოველსა ქვეყანასა ზედა ისშიან პატიოსნებანი მათნი, მათ მახოვეს თბილისიდამ წერი-ლისა შეერთება, ერთი მათგანი მიღის ევროპასა შა უმეტეს განათლებისათვს, მე ვსთხოვე მუნითგან მოწერა ავთრათისა და ლირისი ხსოვისა ცნობა, მან აღმიაჯერა. დასასრულ დღეს მე განვალ გზასაზედა და თქვენ გთხოვ უმორჩილესად, რათა ხარებულ-მყოთ მე მშვიდობითა უძვირფასებსა ავთრათისა შა გამოხატვითა, მერწმუნეთ მამაო, მე არარა მომცემს სასია-მოვნოსა კმაყოფილებასა, ვითარცა სმენა თქვენისა სიშროელი-სა და სიცოცხლისა. უკანასკნელ ყოველთა კაცთავან ვიქშენ კეთილად შილებულ, მომცეს კმაყოფილება ზნეობითითა შილე-ბითა და უმეტესად პოლიტიკებრისა ქცევითა, ჰგარნა არა რახსა შემწეობითა.

პარენ მღელელმან² კეთილისა გულათა მოხარულითა მის-ტუმრა აქამომდე, რომელსაცა ვმაღლობ დიდად, და თქვენდამო მთხოვა თვისისა პატივისცემისა განცხადება. თბილისის სამკედ-რო ღუბერნატორის მეუღლემან სიბიალინისამან³ მიმილო ფრდ კარგა, წარსაგზავნი და ავთრათი წარმატანა მასთან. და ეს-რეთ მშვიდობით მამაო! გთხოვ ბრწყინვალესა თავადთა ფარ-

საღან თეიმურაზიჩთან¹ ჩემ მიერ პატივისცემა განაცხადოთ,
და ყოფელთა სხტათა კეოილის-მყოფელთა-თანა.

მაღალ ღირსებისა თქვენისა უუმორჩილესი მოსამსახურე
სულიერი შვილი თქვენი ს. დოდავვ.

იუნისის 15, 1827. მოსკოვი.

26. მ ა ხ ე

მაღალ ღირსო მამაო იონა,

უუმოწყალეს კელმწიფე!

შემდგომად მიღებისა იმპერატორის ხარჯოვის უნივერ-
სიტეტის წევრთაგან (ეს შოგახსენე ხარჯოვილამ მოშერილსა
წიგნსა შა) ¹ ჩეორესა დღესა, შემდგომად შტადლისა, უამსა შეო-
თხესა იწყო დღესასწაულობა, სლობოდო უჭიანისეს ლიმნა-
ზიასა შახარჯოვის ჭლაქსა: მუნ მიშითანკემეს უნივერსიტეტი-
სათა, საღაცა პირველი შტადლები იყო ყდ საშლუელო, მეო-
რე რეკტორი უნივერსიტეტისა ივან. იაკოვიჩი ჭრინბერლი,²
ხოლო ჩე მამულისათვეს არა მიშიასურია და არცა ღირ-
ესოდებისა მათსა პატივისცემასა, რაოდენიცა რეკტორმან ჩემ-
ზედ აჩერნა საშტადლ საზოგადოობისა და სტუაცია მუნ კმისა
მქონებელთა: პირველად შესვერისა ჩემისა ზალასა შა (საკრე-
ბულოსა). კარებ იან. მომეგება ინსპექტორი ლიმნაზიასა; მე ქვე-
მო ყთასა მნებავდა ჯდომა, გარე ა რეკტორმან გარდამიუწევანა
და თვისთან დამაჯურინა. საზოგადოობა იყო დიდ ფდ მრავა-
ლი ორისავე სქესისა; თავაუი ლექსანდრე რიფსიმასიც ³ მუნ
მყოფობდა; დღესასწაულება ეს შესრულდა შემდგომითა ხატი-
თა: პირველად იწყეს საამოს კმასა სედა კონცერტი, ამის შემდ-
გომ ერთმან მასწავლებელთაგანმან საქტა შესხმა ლაიმნერსა
ენასა ზედა სიყვარულასათვის მამულისა: ჰსჯული დათასა, როს-
სიული რიტორიკა, ლათინური ფინა, ბერძნული, ნემენცური და
ფრანციული, მაფემატიკა, სტრონიია, ლეოლრაფია, ჭიშკა
ჰერთხეს; დასასრულ მუზიკა გუასმინეს და ამასთან მიპაცეს
მოსწავეთა რომელთამე ჯილდოვ მეღალი და რომელთამე
წიგნი ტეტერატა; უკანასკნელ მასწავლებელშინ არტილ-

ლერიისა წარმოსოთქუმა და საჭიროები მკედრობისა საკულტუროსა შა, ამასთან იყო სასიამოგნო კრიტიკობათა — ერედ შესრულდა საგანგანო ამის დღესსასწაულობისანი. — ლოლიკა, გან- პყვეს სხუმა და სხუმა პსწავლად: შინავანად; გარეგანად და ბუ- ნებითად, გამოცდილებითად ანუ კულტურულებითად და სხურლ მრავლად. — ლოლიკა არაოდეს განიყოფების, იგი არს პსწავლა გულასკმისკოფისა, ხე ვულისკმისყოფა განიყოფების იჯსა მოქმედებასა ჰელა არა გარეგან, არამედ შინაგან ფორმაუ- ლი არს. სხუმბრ მხილველი კმაყოფილ იუუნენ და მეცა.

შესრულებისა შემდგომ რეკტორი ადგა, თავი დაუკრა ყდ სამღელელომა, მე კელი გამომართუმა და მკითხა ვითარ (მოგეწონაო) გესამოვნაო? მუვუგე: მადლობა ღრთსა საკმაო კარგად. ინსპექტორმან ღიმნაზიისამან მთხოვა. მუნევ თერმონიისა და სხუმათა სასმელებთა მიღება, გიახელით რა იგინი, რეკტორმან წარმიყუანა კალასკითა სახლად თვალსად, მასთან ვიმეტყუმბლე ყლივე საჭიროება მამულისა ჩვენისა, პსწავლისთვის, სხუმათა მრავალთა მოთხრობათა შორის. — სხუმა- თა შორის სიტყუათა მითხრა: ეცადე მამულისა. შენისათვის სარგებელად და სახელისა შენისა პატივად, რადესაცა ითხოვ ყლივე აღგისრულებთო, მასწავლებელს უნივერსიტეტიდაში გა- მოგიგზავნითო, ფდ მსთხოვა, მე საკუთრად მომწერდეო შენს წერილსა და ყოვის შეწევნასა შენსა ვიმეცადანებო აღსრულე- ბად და დირექტორსაც მოვჰსწერეო შენთვს. პირველს შისუ- ლაში, ოდეს წარიკითხა ჭილოსოფია, მკითხეს სახელისა თქუმბისათვის, განათლებული არსო ანუ სადა არსონი მიუუგე მათ: ნებაკის მონასტერის აკადემიაში სრულ ჰყო პსწავლა და პსცხოვრებს მათს უმაღლესობას დედოფლალს მარიამისათანა, მრავალნი თხზულებანი არიან კმისნი, რლნი სახელდებით მიუ- თხარ, რომელმანცა ფრიად მრავალნი მოქმედებანი აღმოაჩინა პსწავლისა ჩემისათვს და განმაღვიძება სიყუარულსა ზედა მამუ- ლისასა... ნუ განმირისხდებით მასზედა, რომელ არ სრულიად ქებასა გწერ ეგზემენიისასა, კარგი იყო. გარნა მე უკეთუ არ ვგრძნობდე შეციომასა მათსა, არაოდეს არ ვიტყოდი. მამაო სულისა ჩემისაო! და მარადის მსრუნველო! ყოველივე დიდ

ფრდ კეთილი, ყოველივე დიდ ფრდ წარმართება არს, გარნა სული ჩემი მწუხარებს განშორებასა თქვენსა, და ჰერძნობს არა სრულიად სიმრთელესა. ხარკოვიდამ გამოთხოებული გამოვედით ხუთშაბათს საღამოზედ.

მრავალს ადგილს გაგვიტყდა ბრიჩა, თუმცა ჯერედ არ მაძლევდნენ ნებასა გამოსვლისასა, მთხოვდნენ რაოდენსამე დღესა მუნ ყოფნასა, გარნა მიზეზნი წარუდგინე, დიდად მსურდა, რათა მგზავრობა ჩემი სრულ-ვჰყო.

თქუმნი მაღალ ღირსების სულიერი შვილი
სოლომონ დოდაევი.

ხარკოვიდამ გამოვლე ქალაქნი, ჩუგუევი და იზიუმი, ბახ-მუტი, ეკატერინოსლავი, როსტოვი და ნახევანი, საღაცა ახალნი, მდიდარნი სომეხნი კრიმიდამ გარდმოსახლებულან და ჰსცხოვრებენ უკეთილესად. კურთხეული ალექსანდრე პირველს უსაღგურია მუნ სამჯერ. სიმრთელე ჩემი ლოცვითა თქვენითა უკეთილესდების; გარნა ჯერეთ ეგრეთვე არს ვა პეტრებურლ-სა შა იყო, მიზეზი ხარკოვსა შინა დაუღდომლობისა არს: მრავალნი საქმენი, ქიზიყს წარსულა და უმეტესად მოსკოვიდამ მეუღლემან ლუბერნატორისამან ტფილისს წარმატანა ავთ-რათი და წარსაგზავნი; ხოლო მე მოვიგვიანე; ეგრეთულ მოსკოვიდგან ჰსწავლულთაგან მოვიდოდა ტფილისს, ვითარისამე აზრისა შეერთება და მათ უნდა პასუხი და სხუანი.— გთხოვ სულისა ჩემისა მამაო ბრძენო, მახსენოთ უთა პირთა თანა ადგილისა და დროიდესამებრ.

დოდაევი.

წელსა 1827 ივნისის 9 დღესა.

27. მასავა

თქუმნი მაღალო ღირსებავ მ. მ. მ. იონა,
უმოწყალესო კელმწიფევ!

წმიდასა მარჯვენასა ზედა ამბორს მოგახსენებ და ვისურვებ სიმრთელესა და პირისპირ ხილვასა თქუმნისა, კუალად

მოგახსენებ შემდგომსა განზრახვასა, „ესე ჯერ იყო ყოფად და იგი არა დატექბად“, აქამომდე მეცადინეობამან ჩემმან და ლოცვამან თქულნმან დამფარა და მსურს, რათა არა რამ უკანონო შემემახურას შემდგომადცა და არცა მოქმედება ჩემი სიბრძნისადმი დასცხების აქაურსა აეროვანებუსა შინა მოიძნელებს დაცხრომა ბუნებისა; და ამის გამო გთხოვ უმორჩილესად ნება მრთო ქორწინებად, უკეთუ ინების მაღალმან და თქულნმან მზრუნველობამან, განვრცელებად ესე ვითარისა გამოხატავისა ნება არა მაქვს საქმეთაგან კლასისათა, მხოლოდ ნებასა ზედა თქულნსა დამოკიდებულ-არს, კდ კდ უკეთუ შეიძლებოდეს კვედრი ჩემი სრულ ჰყავით ანუ შვილისა მისისა სიზმარი ჩართეთ, ვინათვან ერწმუნებიან აღვილად.

შემდგომად სიღნაღელთ სწავლის გახსნა განვუცხადე, მათ აღმითქულს და სიხარულით მიიღეს სახელსა ზედა თქულნსა და ზაფხულში მე წარვალ და მიუკილებლად შევასრულებ, გარნა მე უკეთუ არა მარჯულნებან თქულნმან, არამ ძალ-მიძს, გთხოვ უმდაბლესად აზრი თქულნი შაერთოთ ჩემთანა, უკანასკნელ უკეთუ ინებებთ ტფილისა შინა და ბომცემთ შემწეობასა, აღვაშენებ დუქნებს და ზედა სახლებს, რათა შემოსავალი განმდიდრდეს სარებელად მამულისა. რამცა წარეგება, მალე შეკრბება ფა გთხოვ ინებოთ განზრახვათა ამათთვის მალე მიბრძანოთ აზრი თქულნი.

მდაბლად ყოველთავე კელს კოცნას, თაყვანისცემას და პატივისცემასა ჩემსა განუცხადებ. მშვიდობით, მიგვიანდება კლასში.

მორჩილი შვილი თქულნი ს ოლომონ დოდავენი.

თქულნ მიერ წარმოგზავნილი გლარძი მებოძა და დიდად გადატლობ, უკეთილესნი გახლდენ.

სეკდემბრის 5-სა, 1827-სა.

28. მ ა ხ ვ ე

თქვენო მაღალ ღირსებავ უმოწყალესო კელმწიფევ!
მამაო! მ. მ. იონავ!

მაკურთხეველსა ჩემსა მარადის მარჯვენასა ზა ამბორებას მოგახსენებ და სიმრთელით განსვენებას ვისურვებ ყითა

ძალითა სულისა ჩემისათა. აპა მამაო სამარადისო ვითარება, გარემოება ჩემისა. შედ სამის დღისა, დროის მოსვლისა ჩემისასა მკედართმთავარმან მთართველმან სამოქალაქოება წარმოებისმან¹ საღილად მიმითანკმა თვესთან და დამსჯა და შეგერთა აზრი თვესნი განათლებისათვეს მემამულეთა.—მე ჩემს კერძო ყლივე მივუთხარ სარგებლად და მოჰსნერა განათლებისა მინისტრს; გარდა ამისა, რაოდენჯერმე გაზლდით საღილად და დიდ ფრდ კარგა მიმიღო, რსუა განკვეირდებიან უნივერსიტეტი თავადნი და ნიშვანენი კაცნი და არიან გაოცებასა შა; კდ სობორსა შა ექზირხებინ შედ შეწირვისა მიჰსცა სეპისკვერი და მან მე, სხუათა შს მკედართა ლექსითა აშით,— „ძიღეო, რათა უმეტესად განათლდეს და ასწავლო ჰსწავლანიო“, და ესე ვითარნი სხუანი ლექსნი, რსუა დაუეთხოვე კახეთსა და მომცა ნება შედ ერთისა კვირისა ტფილისიდ განსლუტამდე და შემოსტლადმდე ქალაქსა მას შვე და ეთ გახლდი მქისიყს, მამულსა შა ჩვენსა სამი დღე, ყვან მოვცლე და მოვფინე ვითარება თქვენისა კეთილობისა, წარმოტანებულნი მივე თვეს თვესსა ადგილსა, რლთათვს არიან და იქმნებიან ლოცურისა და ვედრებასა შინა ნეტარებისათვს სუფევისა თქვენისა ნათელსა შა სოფლისასა. გახლდი სახლსა შინა ძმისა თქვენისა სოლომონისსა, ყნივე ვახილე სიმრთელით, იგი წარმოვიყუნე ჩემთან და მივუთხარ სოფლისათვს, რლ მას შა კაცი უსწავლელი რად არს და ჰსწავლული და ვითარსა განსხუაებასა შა არიან! იგი ჩემს ლექსებს დაემორჩილა, განლგიძებული მომითხრა, ყოველსაფე თქმულსა შენსა აღვასრულებო: აპა, ცნობა ცხადა სახლეულთა ძმისა თქვენისათა? უფროსის ძმისა იობისა არა რად არს დაშთომილი შეიღი და ცოლი ყორცა იქმნა სხვისადმი ცოლად; შეორისა ძმისა გარდაცვალებულისა იოსებისა გახლავსთ ერთი ნინეველი წლისა ცაშეტისა, რლსა სახელად გრიგოლ და ორი ქალი; უფროსი არს ითორმეტისა წლისა და საკელი მაია, მეორე წლისა ხუთისა და საკელი ძისი მარიამ, დედა მათი ქვრივი გახლავსთ სახლსავე მას შა, რლსაცა ეწოდება მართა. მესამის ძმისა სოლომონის არიან შემდგომნი: ცოლის საღლო მაია, შლნი მამრისა სქესისნი ან სამნი, უფროსი არს წლისა ცატსა, რომელსა საკელად ეწოდების

ითანე; მეორე წლისა ოთხისა და საკელად მიჩაიღ, ხუ მესამე წლისგ და ნახევრისა, სახელად ნოდარ; მდედრისა სქესისა შვილნი ან ორნი, პლასა ეწოდების ქონია და არს წლისა ათორმეტისა, მეორასა სოფიო, არს წლისა ექტესისა. გიორგი ვერ ვიზილე, მოვახდენეს, რომ წამოსულა თქვენთანა უწინარეს მოსვლისა ჩემისა, ცოლსა მისსა ეწოდების ნატალია და შვილსა უიმიტრი, რომელიცა არს წლისა და ნახევრისა.—ითა სების შვილსა გრიგოლს და თვესს შვილს ითანეს მოგაბარებო სასწავლებლად—სოლომონმან მომითხრა და შეგვევედრად, რათა მწუხარებათაგან განმათავისუფლოთო. პლ ესოდენთა სულთათვეს მე ერთი გახლავარო. პატრიონი ცხოვრებისათვეს მათისა და მთლად სხუათაცა მითხრეს მის შეწუხება შრომათა შინა, ამის გამოხსნისათვეს საჭირო ვახლავს, რათა მოიკავოს კაცი ვინმე და ნინველი იგი მოიყუანოს ჩემთან; ამისთვეს მეც აღუთ-ჭვი წარსაგებელისა მიცემა და მათთვეს აღსრულება; რდენიცა შეიძლება ჩემ კერძო; მლ გახლავს გასა[...]ლებსა შა, რლთაცა ვერ ძალ—უდვათ დამტკიცება აზნაურობისა, კელის მოწერი-სათვეს ნიკოლაოზ არჩიმანდრიტს კელავს³ უთხოვნია ოცი თუმანი თეთრი ფული, რლიცა მე ვერ ვიზილე ჯერედ თელავს შინა მყოფობისა გამო შისისაც. მესამედ ფრ გთხოვენ მამული-სა მოვაჭრებისათვეს, რლიცა ამას წინად შანდ მყოფობასვე შა ჩემსა მოგხსენდათ. დიდად სურს სოლომონს მამულისა მის ქონება. იგი ფასობს ოცს თუმან თეთრ ფულად, სივრცე სი-განისა და სიგრძისა მისისა არს ორმოცი აფლი და ათი ად-ლი ვენაკი ესე არს გვერდსა ზა თვესისა ვენაკისასა. მეოთხედ მოთხოვა სწმან, რათა მოვახდენო დროსა გარდაცურალებისა ძმა-თა ჩვენთაო, დამიტევეს ანდერძი შდე გომითა ლექსითა: „რათ-გან არ აღსრულდა სიცოცხლესავე შა ჩენი სურვილი ხილვი-სა თქვენისა, მაშინც ინებოს და საფლავი ჩენი აკურთხოს“ ლექსი ესე გამოხატულნი სიტყვითა მიუჯრობიათ გარდაცუ-ა-ლებულთა დროსა სულის განსვლისასა; მეხუთედ, ქალთა ჩვენ-თა თხოულობენ ჩინებულნი აზნაურნი მამულისა ჩვენისანი და შეუძლებლობასა შა გახლავართო გასტუმრებად შარისა; მცრა-ბი ყრისა სამთა შა დღეთა საქართველოს იტალიისა შა ანუ მჯისეიყსა, მოვიქეც ქალაქად ტფილისად. ერთსა დღესა გამო-

ვცხადდი ღუბერნატან და მივიღე თანამდებობა; გარნა უბედურება შემემოხურებულისა, რასა გამო მკუდართან შეჰსწორებულ ვიქმენ, ტუთმეტი დღე არა რად სანოვაგისა მიმღებელი, სიმწარემან, ესრეთმან მიმიყრანა დიდსა სისუსტესა შა, მკურნალნი ცუადნენ და ორის გზით მიჰსცეს გზაჯ განსვლისა ბალლამთა და შემწეობითა ლოცვისა თქვენისათა მოვბრუნდი განმრთელებად არსებისა ჩემისა და თანამდებობამან უბეტესად შემაწუხა: ვდგან ორშაბათიდგან ვიდრე შაბათადმდე თვითოვეულსა დღესა რეა რეა ქაში მაქუს კლასი ესრეთ, რომელ მოწაფეთათვეს ვერ მომისწვრია, რათა შევაღვინო ჰსწავლანი რწმულთ შა. სნეულებასა შა მრავალი ანუ ბევრი წარსაგებელა მომივიდა; გარდა ამისსა ცხოვრებასაც ხუასტაგი არა საკმაო არს სიძვირისა გამო ყოთა საზრდოთა ხუთი რუბლი ასეიგნაცია და ოდესურ უმეტესიკა.— მხოლოდ ნუგეში თქვენისა მაღალლირებისა ამტკიცებს სულსა ჩემსა და კუდ კურთხევა თქვენი, რლიცა მოუკლეელ არს ჩემთვეს საზრდოდ ორისავე ცხოვრებისა.

დასასრულ უუსასურველესო მამაო და მოყუარეო მამულისაო! ხუთს სეკდეზბერს ნათელნი გონებისანი და წყარონი საბრძნისანი ე. ი. ავთრაოი უუძირფასესი კელითა თარხანივისათა⁴ [მივიღე], რთაცა განვიკურნე სნეულებათა მწუბარებათაგან და შევჰსწირე მაღლობა ნათელსა ნათელისა. მე მარადის ვიპყრობ მოძღურებათა თქვენთა ჸსწავლისა გარდაცემათა შა. ჭეშმარიტი ქება, პატივასრულება და თვთ დიდებაცა მიეწერების მიზეზსა ანუ მოქმედსა მიზეზებულისა და მოქმედებულისასა, ხოლო თქვენ ხართ დასაბამი ჩემისა კაცობრიზისა და შემყუანელი საზოგადოობასა შა, რლიცა ვაძლევ სიბრძნეთა მემამულეთა ჩემისა სასორეპითა მით, რლ იგინი თვესა დროსა აღვლენან ხარისხსა ზა განათლებისა, სადაცა მე მაჭუს სახესა შა სიყუარული მამულისა და მაგალითად ართულდენ. მხოლოდ მოწაფეთა თანა წარმოშიდება თვესება თქვენის მაღალლირებისა, ად ყლისა შეკრულებასა შა განძლიერდება მოქმედებანი, გარდა ამისსა არათულდენ ლექსებითა, არამედ სიტყუაობითა ქარტასა ზა; მაშასადამე, ვისნი ჸსწავლებანი მექ-

მნებიან მე განმაღლებელად უკეთუ არა მისი, რა ლისაფანაც მიმიღიებ ჰქონდებინი გასამათებელად გულისყმის ყოფისა, უის მიერებიან ესეოდენი მაქმედებანი, უკეთუ არა თქვენ. ამის გამო შექვე სასოება და მექმნების მარატის, რა არა დამო-ტექტ, რათა [არა] განახაროთ სული ჩემი ტალანტებისა, ნიჭი-ბულით მაღლით გამო; კარნა იპ, კაო! ოდეს ვიქტორი ბერ-ნიერ ხილვითა თქვენითა და სადაზ უკეთუ მექმნების შემთხვევა ესე, რა ოდენ მაღლობას მივჰსცემ მომნიჭებდენა ცურვა, ბისასა გამოუთქმელისა და მოუწოდომელია ამის ხელისერებისათვის.

თქვენი მაღალ ღირსებისა მარატ შორჩილი შვილი

და მსმენელი. სოლომონ დოდა ევგო.

1827 წელს, სეკდემბერი 10 დღეს.

29. მ ა ს ხ ე

მაღალ ღირსებ მამაო, მ. მ. იონავ,

უმოწყალესო კელმწიფევ!

განმანათლებელი სულისა ჩემისა, ჟენამკობელი გულისა და აღმნითებელი გამოხატვა აფრათი თქვენი მივიღე და მათ თანა განმახარებელი გრძნობასა, მასიამოვნებელი სხეულისა და სასურველი ნებისა. რაოდენ საგრძნობელ არს ჩემთვს და რაოდენ სახელლობელ, გარნა კუთილობანი და სათნოებანი თქვენი გამოუთქმელ არიან და ყოველი საჯურნესა შა სახსოვარ და შეუძლებელ მაღლიდ ქოდენთა საქმეთა, რო მელთა მიერცა ნიჭებულ მყავით მე, არა მხოლოდ ჩემ მიერ, არამედ ივირიისა ნათეხავთა მიერცა განუმარტებელ და მიუწოდელ, გნა დგან პსავე მოსვლასი ჩემსა იქნება ქალაქმან თბილისისამან, საცა მიუთხრობენ ერთი მეორესა სიბრძნისათვის მნიღველნი რტულთა შინა წარწერილითა და გარდაწერილთა კანონთა სისტემატიკებისა წყობილებითა, რომელნიცა შოქმედებენ სულიერთა ძალთა ზა უმეტეს კორს სხეულთა წარ-მოებათა. მე აღვწერე ახალსა ფრასსა ზა უმეტეს სიტყვიერებითი სწავლა, სადაცა მივეც თვისი განსაზღურება შესაბამი და წესიერი და ერთეც განწყობილებანიცა საყუთარსა წესიერსა გჭირსა ზა დავაწყე. თვით ლრამშატიკასა მომზატე ნაკლი და

7. მასალები საქართ. და კავკ. ისტ.-საზოგის, ნაკვ. II, 1944.

განუტევე მეტნი; ყـსა წამსა შეკრულ ვარ საქმეთაგან, ყـსა შემთხვევასა ვმეცადინეობ, რათა მოეპსდრიქო მსმენელნი ჩემნი კეშმარიტებასა და საყუარულსა სწავლად ამის. ჭმე არასოდეს არა მავს ცნობა არა რ~ლისა უსაქმოდა კაცისა და არცა საქმიან იანა—უკეთუ არა არს მხრახველი, ზეციურთა საქმეთა მქონებელი და დამწობელი მაღლით. ავთრათი თქვენი მივიღე სეკდემბრის 16 დღესა მაშინ, ოდესცა ვიჯექ კათედრასა ზედა და ვმარტებდი აღსაზრდელთადმი მატემატიკურისა და ფიზიკურისა მდგომარეობისათვის სოფლისა საგადოდ, გარნა სიხარულმან ავთრათისა თქვენისამან მიმცუალა ფერი, რ~ცა აპგრძნეს მოწაფეთაცა ჩემთა და ესრეთ მოსრული კლასთაგან ჰ~ლსა ყამსა წარვპსწერე ესდ მოკლედ და მუნვე მივიქეც. ამის გამო გთხოვ მომიტეოდ მოკლედ წერისათვს, ვინაადგან ჟ~ლი გარემოება წარსულსა დროსა მოგართვი ვ~ა სახლეულთა ძმისა თქვენისათა, ე~თუც ჩემნიკა. სოლომონ¹, და სახლეული თქვენი უვნებელად მყოფობენ, გარნა მოელიან ჩემ მიერ მოხსენებულისა პასუხსა; მამა ჩემმან² მგრძნობელმან თქვენისა ჩემდა სიყვარულისამან, მდაბლად გულითადი პატავისცემა და თაყუანისცემა მოგახსენათ; ე~თვე მორჩილმან ჩემმან ძმამან სტეფანემან³ მოგახსენათ მარჯვენასა ზ~ა ამბორება. —უმორჩილესად გთხოვ მიძრძანოთ თქვენი ვითარება მამაო სულისა ჩემისაო! ჩემს ვითარებას მოიხსენიებთ, ვმადლობ ღმერთსა სიმრთელით გახლავარ. თქვენი მაღალ ღირსების მორჩილი მოხამსახურე

თქვენი შვილი სოლომონ დოდავგო.

სეკდემბრის 17 დღესა, 1827 წელსა.

30. ბახვა

მაღალ ღირსო მამაო მ. მ. იონა,

უმოწყალესო ჰელმწიფევ!

სიყვარული, დანერგული გულსა შინა ჩემსა პრა ძალამის წარმოვადგინო წინაშე განათლებულისა გუამისა თქუცნი-

სა და ა+ცა შემძლებელ-ვარ გამოთქმად თვისებათა თქუმუნისა მაღალ ღირსებისათა, თუმცალა კი ვპერძნობ, გარნა ვერ მოვ-სწოდები; ხოლო შეძლებისაებრ ძალთა ჩემთასა ზრახტასა ამის საგნისათვს გამოვხატავ ისტორისა ანუ ცხოვრების აღწერასა შინა მოთხრობითა ყოველთა გარემოებათა და შემთხუმულებათასა, არა რომელსა წამსა არა ძალ-მიძს დადუმება, რათა არა წარმოვსთქუმა ზრახტა ჩემი სათნოებათა და სიბრძნითთა მოქმედებათათვს თქუმუნისა უხვებისათა; გარნა ტკრთი სქე-თა შრომათათა არა მაძლევს უფლებასა, რათა ყოველი გამოხა-ტუმა და აზრი შევაერთო სხუტათა თანამდებობათაგან. სულ-გრძელებითა თქუმუნითა მომიტევები ბრალსა ჩემსა მცირავი-სა ქარტისათვს, რომელსა ზედაცა წარსულერე ჩემ შორის და-ნერგულის სიყვარულისათვს და შევაერთებ თქუმუნდამო აქა-რე წარმოებისათვს.

თითოეულსა მჩის შოქცევასა შინა, მღვდარებასა და მძი-ნარებასა შინა გული ჩემი და უმეტესად სული არს თქუმუნ-თანა, რომელიცა შემდგომად განლვიძებისა ჩემისა ძილისაგან ვჭვრეტ ცასა და ვიტყვ მარიდის ესრეთ: „ვის განვშორდი, სადა ვარ, და ოდეს ვიზილავ მას, რომლისაგან ვიყავ და ვარ ჩე-ტარებასა შინა კურთხევითა, გარნა უხალაობითა მწუბარე შეესრხოვ უძირულესესა ღროსა ხილვსასა მომცემელსა თქუმუნ-სა ჩუმინთვს“. დაუფასებელო, სამარადისოო სულისა ჩემისა მამაო! ნუ დამიტევებო მე შხოლოდ ერთსა თვნიერ შეერთე-ბისა მოქმედებათა თქუმუნთასა, მომეცით მაღალნი ტალანტნი, ნიჭებულნი თქუმუნდა ზეცით გამო მამაო! აპა, ქართულის ლო-ტერატურისათვს ჰსცანით თუ ვითარი ვაწარმოე ცვლილება: 1) ღრამატიკასა შინა: თვო დაწყებითგან ვაწარმოვე განსაზ-ღურებანი საზოგადონი და მოუმატე ნაკლნა რაოდენიცა ძალ-მედუმა, დაწყებით ბრუნვა განუტევე დამტკიცებითა, რომელ არა-არს საჭირო ცნობისათვს ცვლილებათა ლექსთათა და სხუტანი მრავალნი, რომელიცა დაიბეჭდება და მუნ სკნობთ. 2) სიტყვიერებასა შინა უმეტესად, რომელსაცა მივეც შესაბა-მი სისტემატიკებრი წყობილება და განყოფილება განსაზღუ-

რეპითა; უკეთუ ინებოს ღმერთმან და დაიბეჭდა, მაშინ ვჰქს ქობთ
საჩიგებლობასა მისა კეთილმწრახაშეცლნი მყითხუცლნი.

გარნა სახლეულთა ჩემთა ძლიერ შემაწუხეს, და ჩემი
მისცეს ჩირსელაშვილს ანაგაში, შეუძლებლობისა გამო მათისა
მოეიდნენ დიდის ახოვითა სავაჭროლ ნივთებთა წარსატანებ-
ლად და ჩემზედ ოცდა ათი თუმნის თეთრი ფულისა წარიღლეს
ვაჭრობაგან, რომელიცა იქმნების ას ოცი თუმანი ასიგნაცია;
საზრდოდ და სწავლისათვის თახი სული ჩემის სახლისა გახლავთ
და ერთი სოლომონის შვლი ითანებული და მისწული თქუცლნი ჩემ-
თან არის, ათორმეტის წლისა გახლავთ და ისწავებს სწავლა
თა გონებითთა და საქმითთა; ბრძანებისაებრ თქუცლნისა პური
და ლვინო სოფლილებან შევიკვეთე, რომელსაცა მომოტაშენ
თვალს დროსა, გარნა ფრიად ძვირობს; სხუცბრ ყოველივე
შშვადობით არს, მკედრობაცა ჩეცლნი წინაშე მტრისა გმირობს
და იმარჯუცლს. რვა სული იზრდების ჩემთანა მოწყალებითა
თქუცლნითა, მამა ჩემა თაყვნისცემა მოგახსენათ, სოლომონიც
ამან ჩამოიყურან თავისის შეილითა. რაოდენიც შემცირდო მი-
ვეც შეწევნა სოლომონის სახლსა მცირედ და სხუცბრ თქუცლნი
ბრძანების მოველი. სოლომონ, მა თქუცლნი იყო ჩემთან ერთი
კვირა, რომელმან მოიყვანა შეილი თვისი ითანებული ჩემთან, რო-
მელსაცა დიდად სურის და სწყურის სწავლა, არვის უწევდა-
დინებია მათვის, ამათ არა რა ბრალი აქესთ მოუსვლ ლო-
ბისა სწავლასა შინა, ახლა მე ვითარ უსცდილობ, ვგონებ
თქუცლნ სცნათ.

თქუცლნის მაღალ ღირსების სულიერი და მსმენელი
შვილი სოლომონ დოდაევი.

ოკიომბრის 8, წელსა 1827.

ს1. მასებე

მაღალ ღირსო მამაო, უმოწყალესო კელმწიფევ, იონა!

წმიდასა და განათლებულს ზარჯუცლნსა ზედა ამპორებას
მოგახსენებ, სულითა და გულითა ვისურვებ. თქუცლნის მაღალ
ღირსების ხილვასა და ვსოხვ ყოვლითა გულითა ჩემითა

მომნიჭებელსა ყოფელთა კეთილობათისა თქმუნს სიმრთელესა და მშეიღობას, გარნა განკეთირებულ გახლავაზე უხვებისა თქმუნისა სიმრთეთიგან, რომელ და დღროეთ წყარონი ნიჭითანი შეერთებად ჩემდა მოცემისათვის გონიერათადმი მემამულება ჩემი მიმართებულ არიან ჩიტრიკთადმი ანუ მსდელთადმი და არარა ვიზილე გამოჩრდისათვის წმიერისა და წწყურვალისა სულისა ჩემისა, რომელიც ეკუმენურის უძვინდფასესთა სიტყურათა ანუ პაზრთა განათლებისათა თქმუნ მიერ მოღვაწლთა. და ესრეთ გთხოვ უმდაბლესად მამაო, რათა არა დამიტეოთ თქმუნ შიერ წარმოებული საზოგადოობასა შინა. მე მარადის ვმეცადინეობ შიწდომისათვის საგნისა ჩემისა, გარნა ვერცა ერთსა ვიხილავ მემამულეთავან, რათა ეძიებდეს სარგებლობასა მამულისასა, მხოლოდ თავის თავის გამოსწოდას სცდილობენ დღიურად, არცა ეძიებენ სწავლასა, არცა სწავლულთა, არცა წიგნთა სწავლითა, არა მოყენარე არიან შრომისა, უკანონოდ და უწესოდ და ფრიად შერევნულად მდგომარეობენ, მზად არიან ვნებისათვის რომლისამე პირისა უბედურებისათვის და სხუათა, ხოლო მე ჯერეთ დაღუმებული გახდავარ სხუა და სხუათა წარმოებათათვის და განხსნათა სასწავლოთა დავილთა, ვეძიებ ლონესა და ვსწურეტ მდგომარეობათა. არ უწეი ვითარითა ხატითა ვაწარმოო სავანნი ჩემი აქაური სასწავლებელი, თბილისისაც ჯერეთ უწესოებასა შინა არს, მოსწავლენი შრავალ არიან და მასწავლებელნი მცირე, არავინ მიაქცია ყურადღებასა და არცა სპერეტენ სწავლათა, გარნა ამის შემდგომ ვგონებ იმეცადინოს მთავრობამან განვრცელებისათვის სწავლათა, ვინათგან ინება ლმერთ მან მშეიღობისა მონიჭება, მტერნი განივლტნენ ძალისა გამო მხედრობათა ჩემი მისათვის და საჭურველთა. ასან ზანი ერევნისა დღეს მოიყენეს ოკლომბრის 23-სა თბილისის ციხეში და სხუანიცა ოთხი ათასი კაცი სპარსთა, მაღლობა ღმერთსა!

დასასრულ, მშესწული თქმუნი ითანე მეხსიერ-არს და კარგათ სწავლობს. მამაო! უმდაბლესად გთხოვ განუსვენოთ სულსა ჩემსა შეერთებითა ვითარებათა თქმუნისა მაღალ ღირსებისათა. მშეიღობით!

მომიტევეთ სულგრძელობითა თქუცნითა ცთომანი აფთათისანი! ვინახოთგან ვჰსწერ მამასა და არა სხუასა. თქუცნის მაღალ ღირსებისა წორჩილი მოსამსახურე

სოლომონ დოდავი.

ოკედომბრის 24-სა, 1827-სა.

32. მასაცე

მაღალ ღირსო მამაო, მოძ[ღვარო] იონა!

ყოვლად ნათლისაგან ნათლით შემოსილო ნათელო ჩემო და ბრწყინვალებაო! რახ ძალ-მიძს წინაშე მოძღვრისა მოწაფე-სა და მამისა ძესა თქმად, უკეთუ ვსთქება მადლობა, შეუძლებელ არს სრულ-ვპყო იგი, ვინახოთგან მოქმედებანი ბევრეულ არიან ყოველთა ღროთანი, ესე იგი ნამყოვსა, აწყოვსა და მყობადისაცა, რომელთაც მარადის ვგრძნობ მე მათ თქუცნ მიერ და არიან გამოუთქმელ და განვსაზღვრებელ; მაშასადა-მე მადლობაცა მიუწერელ-არს, გარნა შრომანი და ძალის კმევანი ჩემნი სარგებლობისათვს მემამულეთა ჩუცნთა, რომელ-ნიკა გარდიცემიან სწავლითად მიმდინარეობასა შინა ერთისა კვრისასა 46 ქამი არიან ზეცისა სასუფევლისათვს გუამისა თქუცნისა, გარდა უამთა ამათ ზემოხსენებულთა თხზულება-თათვს სხუანი ღრონი შენიშნულ არიან.

მე არ ძალ მიძს უკეთილესად ვიკმარო პირველი წამი თაჭისუფლებისა ჩემისა, რათა არა ცხად ვპყო მადლობად ჩემი თქუცნდა, მრავალნი მონაწილეობანი და კეთილობითნი ლონენი თქუცნ მიერ მოლებულნი არიან უბალლესნი ხარისხნი კეთილმოქმედებისანი, კურთხეულ არს წარსული იგი ღროვ, ოდეს მოვიპოვე მე რაღმე უძვირფასესი, ესე იგი თქუცნი მფარველობა და სიყვარული—ესრეთ ესრეთთა ჩემთა გარე-მოებათა შორის ვითხოვ მოტეებასა სულგრძელებითა თქუცნითა, უკეთუ ბრალეულ ვიყო წინაშე გუამისა თქუცნისა.

მაკურთხეველო ჩემო! მომვლოცველობ ახალსა წელიწად-სა და ყოვლითა გულითა ჩემითა ვისურვებ აღყუშაებასა და

განგრძელებასა წელთასა ბეჭნიერებისთვის მემამულეოთ ჩეტნ-
თა საზოგადოდ და საკუთრად ჩემისა წარმატებისთვის და სა-
ზოგადოებასა შინა, იყავნ და იქმნის მაკურთხეველისა ჩემისა
დღენი და უამნი საუკუნოდ განკეთილებულ — განცხოველებულ —
განზეციერებულ, — განბრწყინებულ — განძლიერებულ — განცფ-
ლებულ და გინკელმწიფებულ.

ამა, მოიხსენეთ მდგომარეობა ჩემი: მეცადინეობა ჩემი
თხზულებათა და გარდაცემათა შინა და ქცევა შეკრებულება-
თა შინა და საზოგადო ცხოვრებათა შინა განსხუაებულ არიან
სხუათაგან = მნთეპარეობენ იგინი; გარნა, რადესათვის არა მო-
ვიძული ჩეტულებისძებრ უსაქმოთა კაცთა წარმომთქმელთა
უსარგებლოთა ლექსთა, მავნებელთა და ლიზლთა, ვითარც
უწყით რომელზამე ქართულობი? ამის მიზეზისათვის გარეგან-
ნი კერძონი პირნი მიმღებელობენ შურითსა ძიებასა და მტე-
რობითსა, უმეტესად სომეხი და რომელნიმე მცირედ მოსაქმენი
რუსნი; ხოლო შალალნი გუამნი. მოყვარეობენ ცნობასა ჩემსა,
მეტადრე რომლისთვისცა ვისურვე ნებისა მოცემა თქუმნისა
შილელ ღირსებისაგან, ესე იგი მეგობრესა ანუ ცოლისა;
ქალი იგი ესრეთ არს აღზრდილი, რომელ ძნიდ იპოების
ლორისონტსა ზედა საქართველოსასა, რომლისაცა საქმე
აჩეტნებს, იგი არს პოლკოვნიკისა ქალი, მამა გარდაცვლილი
და დედა ჰყავს ქართული რომლისამე ჯავახოვისა, მოძლვარ-
მან ჩისმან მარწმუნა პატიოსნება მისი და საქმენიცა ამტკი-
ცებენ ესრეთ: ქალმან იცის რუსული, ქართული და ფრანცი-
ცული ენები, ლრამატიკა, ტიტორიკა, არიფმეტიკა და ლეო-
ლრაფია, ცოკვა (ტანცაობა). საკეთილშობილო შეკრებულება-
ში იმყოფებოდნენ ყოველნი გუამნი, მან იტანციავა და შემ-
დგომად შესრულებისა მკედართ ღუბერნატორი და მმარ-
თული საქართულოე[სა] ² დაჯდა შასთანა და იმეტყველდა
რომელთამე საგნებთათვის, რომლისაცა საუბრობა მოეწონა და
ჩემთანაცა ღუბერნატორმან მრავალნი აზრნი შეაერთა დროსა
შეკრებულებისასა. ქალი იგი არს ჯერეთ ათოთხმეტის წლისა
და უმეტესად განათლდების. მრავალნი მკედარნი მეცადინეო-
ბენ დაწინდვასა მისსა, გარნა დედასა პსურს, ხათა მე ნიშ-

ნულ ვჰყო, მხოლოდ მივეცი სიტყუები და ნებასა თქმულნაა მოვლი, შე თვისები კურთხევისა თქმულნაა არა ძალისა. და ეს-რეთ იყავნ სუბა თქმულნი ჩემზედა.

რადცა შეეხების ცხოვრებასა ჩემსა, თუმცალა წეასტაკი კრია იქმნების და კიდეც დაშთების შემდგომად, გარნა მყო-ობადმან და აწინდელმან მდგომარეობამან სახლისა ჩემისამან და თქმულნისამან მყო დიდ ფრინდ გლახავად, მგზავრობასა წინა წარსაგებელი არა კრია იყო, რომლისთვისაც მოვიგასხე გზისა შეუდა ორასი რუბლი. მეორე დროსა მოსვლისა ჩემისასპ. არა რამ მაქტინდა, მოვიგასხე ორასი რუბლი, გიახელ მქისიყს, მუნ ვიხილე შეწუხება ნაკლულევანებისა საზღოთა შინა, მუნიდვან მოვიტეც ქალაქად და ვაქმენ ავად, რომლისთვისცა წარეგო ხუსტაგი ჩემი, შემდგომად ჩამოიყენეს აღსაზრდელიად ოთხნი სულნი და საზრდო დაბა-თა შინა არ იშოების, ვვაჭრობ და დიდ ფრიად ძრუად, იმო-სუბიან და იზრდებიან რაზა სულნი ხუსტაგით ჩემითა, დად ჩემი განისტუმრეს და ოცდახუთი თუმანი წარეგო; ამ უკუტ ძმაც ჩემი სტეფანე³ ფრიად მწუხარედ ივად გატლავსთ და დიდად ვსწუხვარ. გთხოვ უმდაბლესად, რათა მზმცეთ ღონე შემოსავლისათვის, ვარგი დროშეა მოიხაჭრეთ, თუნდ ათასი რუბლიც წარეგოს, შემოსავალი კარგი იქმნება და ჩემთვაც საჭირო გახლავთ.

უმაღლესთა მარიამ დედოფალს,⁴ ანნა დედოფალს⁵ და, ნინა დედოფალს⁶ გაუტებედავ ხელზედ კოცნას. უგანათლებუ-ლესთა: იოანე მეფის ძეს⁷, თეიმურაზს⁸, მიხეილს⁹, ირაკ-ლის¹⁰, მირიანს¹¹, ფარნაზზს¹², ლექარსაბს¹³, დიმიტრის¹⁴ და სხუათა ეგრეთუტ ხელს კოცნას მოვახსენებ.

მწყალობელთა ჩემთა შატონის რძლებს. ეგრეთუტ და სხუათა და სხუათა მდაბლად ამბორებას მოვახსენებ. თავადის დავით ციციმვილს¹⁵ მდაბლად თავის დაკვრას და სიყვარუ-ლით მოკითხუს მოვახსენებ;

თავადმან აღექსანდრე ჩოლაყევმან¹⁶ თაყვანისცემა მუ-გახსენათ, გუშინდელს რიცხვს წარევისა კახეთს და იუვ შალე მოიცევა თბილისად. ზაქარია ორბელიანოვი¹⁷ და იოანე¹⁸ მომიამბორეთ უკეთუ ინებოთ. [ს. ლოდაევი]

ვ ვ ვ ა ხ ვ ა

მაღალ ლირსო მამაო მ. მ. მ. იონა,
უმოწყალესო კელმწიფე!

წარსულთა დღესასწაულთა მოჩლოცველიდა მვედრებელი თქუმნისა ნეტარებისთვის ვისურვებ ყოვლითა-გულითა და სულითა სიმრთელესა და სიცოცხლესა, უმეტესად წმიდასა მარჯუმნასა ზედა თქუმნის აძმორებას. ხული ჩემი დიდ ფრიად მწუხარე-არს უსმენელობისათვის თქუმნისა ვითარებისა და დატევებისათვის მიმდინარეობასა შინა რაოდენისამე დროებისა თვინერ ყუადლებისა თქუმნისა და მზრუნველობისა მუარველო სულისა ჩემისაო! უკეთუ მაქტინდეს ცთომილებად რამე წინაშე თქუმნისა მაღალ ლირსებისა, ინებეთ მხილებად ჩემი. ყოველსა მოგომარეობასა შინა ჩემსა გამოხატულარს გრძაში თქუმნი, თვენიერ რომლისაცა არა რაღ არს ჩემთვის სოფელსა შინა, რომლისაც მოქმედება მაცნობებს საზოგადოსა მამასა. წარსრულთა ავთარათთა შინა ცხად ვჰყავ გარემოება ცხოვრებისა ჩემისა ე. ი. ცოლოსნობა, გარნა განშენილველმან ესრეთისა [ზიჯისამან წარმოვადგინე სავსესა შემეცნებასა შინა, განვსაჯე და აღმოვაჩინე, რომელ ივი ჯერეთ არა მეთვსების მე, ვანაოვან ნუგეში სიბრძნისა მაღლო[ინ] და უმეტეს-არს მყოფობა სიტკბოებისა შინა ფილასოფიისასა, ვიტრელა და მორჩილება ესე ვითარისა სუსტობისა; გარნა მორჩილება ჩემი არა დასცრების და შეჩუმულება ჩემი მარადის იქმნების ყველთა სხეუათა შორის. მე გახლავარ ესე ვითარისა სიშროვე-ლესა შინა საზოგადოობისასა, საღაცა ვერა რადესა ლირებისა ვერ ვიხილავ, არა არს მათხა სულსა შინა ჭეშმარიტება, არა მეღ დანერგილ არს ყოველი ვნება, არა-არს მიღრეკა შათ შორის სიბრძნისადმი, არა არს მეცადინეობა, არა-არს სიყვა-რული სწავლისა და სწავლულთა, არამედ ყოველი სიძულილი და მტერობა, რად ვჰყო მუნ, საღაცა ვერ მომიძიებია არა რად ღონე და საშვალობა. ყოველსა წინააღმდეგსა მეტ-ყუმნებისა შინა პირთა თანა სხეუად საშვალობა არა რად მაქვს, გარდა ღუმილისა, ქართულნი ცუდ მოშურნეობასა ში-

ნა არიან, ხოლო რუსი უმეტესად; ვინათოგან ლენინიალ ლუ-
ბერნატორმან რადათვს აღმირჩია მასწავლებლად შეკლთათვს
თვისთა¹, რამეთუ არიან მრავალნი როსნი როსსიულისა ენისა
შემძლებელნი სწავლად. გარნა ტკრთთ ჩემდამო მოღებულთა
უმთავრესისა მართებლობისაგან ვასრულებ უადვილესად შემ-
წეობითა. ნათლისა ნათელთბოასა და თქუცისა კურთხევითა,
მხ ილ იდ უსმენელობა ყურისა ჩემისა და სნულებანი, რომელ-
ნიცა შინაგან ჩემსა მდგომარე არიან, ბალტისა სენივე ნამ-
წუხარებენ და ჯერეთ არა თავის უფალ მყოფენ, უკერუ ღმერთის
ნებავს, საგანი ჩემი არიან იგინი, რომელნიცა უწყის თქუცი.
მან მაღალ ღარსებამან, და ოდეს ინებოს შანვე განთავისუფ-
ლება სენთაგან და ლოცვამან თქუცისა — ალსრულდების. დასა-
სრულ ვპსთქუცი ერთის სიტყვით: ყოველსა წამსა ვიზრახავ
და ვიტყვი ვედირებასა მაღლისადმი, მაღლობასა თქუცინდამი
აღზრდისათვს, აღსრულებასა საგნისასა, რომლისათვსცა გან-
მსწავლეთ და ლტოლვასა ბოროტთა პირთაგან, საშუალ რო-
მელთაცა ვპგიე მე. ცვლილება იმყოფების არა მხოლოდ ერთი
შორის, არამედ ყოველთა კერძოთ შინა სოფლისათა, ბუნე-
ბათათა, არსებათა ანუ ფიზიკებრისა მდგომარეობასა შინა
სოფლისასა, იხილეთ ჩრაფალი იუჭინენ საქართველოსა შინა
შეძგომად მედრობისა ანუ აღრეულებისა მედართასა და
აწ არს ნანდკლ ჩრდილოეთის ყინვა გიორგიასა შინა, შიმში-
ლი, ვაჟა და მსგავსნი, არა უწყი რადესა მივაწერო • ნუ ვი-
თარ ვიაზმნო, ხოლო მე ესე ვითართა- საწუხართა სნეულება-
თა და შემთხუცულობათა შინა დიდ ფრიად მტკივა ვვერდი,
ესრეთ რომელ არა ძალის მრთელსა უამსა წერა, შრომათა
ჩემთა დიდად სნეულ — მუჭუს, რომლისაცა (სიმრთვლისა) მოქ-
ცევა შეუძლებელ არს. არა რე არს ჩემთვის უსასიამოვნეს, ვი-
თარცა ავთრათი თქუცისა მაღალ ღირსებისა და ცნობა სი-
მრთელისა თქუცისა, არა მაქუს შიმოსვლა სახლად არავი-
სადმი, გარდა დღესასწაულის. განთიადიდგან ვიდრე მიმწუ-
ხრადმდე თანამდებობასა შინა გახლავარ, ხოლო დღესასწაულ-
სა დღესა ვეზიტით ვიახლები ჩინებულთა გვაშებთა თანა, ესე
იგი ღუბერნატორთან. სასწავლებულში სადგომი არ გახლავთ,
ფრიად განშორებულად ვცხოვრებ, ჩემთვის დიდად საქირო

გახლავთ დროშვა, უკეთუ ინებოთ მოვაჭრება, ვითარცა მიბრძანებთ, შემოსავალი კარგი იქმნება და სიმრთელესაცა ჩემსა შეეწევის, ვინახდგან მიმოსვლისაგან მკერდი მტკივა და შრომისაგან. ცხენები მზად გახლავო, გარნა უკეთუ მოივაჭრებთ სათანადო არს მოვაჭრება ესე ვითარისა, რათა წარსაგებელი თვისი ყოველს დროს აქვნდეს.

თომა ენდრიოეკოვმა² მარჯულნას ამბორება მოგიძლვანათ, ნიკოლოზ არხიმან ურატმა³ და სხუათა ყოველთავე.

ქმა ჩემი სტეფანე⁴ სნეულობს დიდად და გახლავსთ მქისეიყს, სხუანი მშვიდობით გახლავან. სახლობა თქულნი მშვიდობით არს, სოლომონმა⁵ აღმითქება ამ იანვარში მეორის ჩამოყვანა, ესე იგი დბლისა, შვილი შისი⁶ კარგათ სწავლობს. სასწავლებელი ჩვენი უწესოსა მდგომარეობასა შანა არსს, არავინ მეცადინეობს განვრცელებასა სწავლათასა და დატევბულ არს თვინიერ ყურადღებისა. მე სიმშვიდით გახლავარ, შრავალმა კაცმან იმეცადინა ჩემთან ძვირის შემთხვევა, ხოლო მე უტეებ თვინიერ ყურადღებისა.

უკანასკნელ ვითხოვ მოტეებასა ყოველთა ჩემთა შეცოდებათასა, მაკურთხოთ და განმათავისეფლოთ ყოველთა წინა აღმდგომთა შემთხულებათაგან და მიბრძანოთ თქულნი ვითარება და აზრიცა ყოველი შეაერთოთ ჩემდამო. ვეშურები კლასსა შინა ლექციისა გარდაცემად და იყავნ მოტეებად ჩემდა და იყავნ ნებისაეპრ თქულნისა! მშვიდობით მამაო ჩემი თქულნის მაღალ ღირსებისა უმოწყალისა კელმწიფისა, მფარველისა და შზრუნველისა ჩემისა მორჩილი მოსამსახურე და მოწაფე სოლომონ დოდაევი.

იანვოის ე-სა 1828-სა წელსა. თბილისით.

84. მ ა ს ვ ე

თქულნო მაღალ ღირსებავ წმიდაო და განათლებულო მამაო, სამარადისოო მოძღვარო სულისა ჩემისათ მ. მ. ოონა!

სიყვარულით მარჯულნასა ზედა მაკურთხეველსა ჩემსა გიამბორებ. ჭეშმარიტნი, კეთილნი და საამოდ აღმკომილნი

აფთრათნი თქმულისა მაღალ ღირსებისანი მებოძა მარტის 5-სა. პირველსა შინა მიზრძანებთ ცნობისათვს იოანესა¹ თვესებისა და მეორესა შინა მეუღლეობისასა და ეგრეთქმულ გამოპხატავთ ზრახუათა სხუა და სხუათა საგანოათვს. აპა ხარაკტერი იოანესი, იგი არს წყნარი, მშვიდი, ერთის ლექსით, კეთილისა თვესებისა არს გარნა ძალნი სულისანი მძიმე საზოგადოდ; მქისე და ზლაგვ აქვს; უყუარს სწავლა და აქვს საშუალო მეცნიერობა, რუსულსა და ქართულსა კითხულობს, და ასოებს ცა სხამს მიხედვსაწყის დროსა; სვინადისი კარგი აქტებს და მორჩილ არს თვესისა უფროსისა; თმა ბნელ-წითელი, სახე ნაყვავილარი მოწითლო, თვალები მოჭრელო, ტანი მოსქე შვილედ და კელები მსხვილი—აპა საზოგადონი ხაზნი მისისა ფიზონომიისანი, გარნა განათლება გონებისა და განვითარება გულისა ხშირად შესცვლის ყოვლადუობასა და ცისასა. გრიგორ² ავადმყობობს და არს სახლსა შინა მამისა ჩემისასა. სტეფანე³ ასწავებს, ვიდე განთავისუფლებადმდე წარმოვიყენებ სოლომონიდებინ⁴ და მაისამდე დაუტავე მუნ. ყოველნივე საგანნი თქმულ მიერ მოძლვებულნი ჩემთამო აღსრულდებიან აღრე თუ ვგან, ვარნა მეცადინეობა ჩემი ყოველსა ფამსა შინა მოქმედებს, ნუ ერშმუნებით ტყუილსა არა კეთილ მსურველთასა, რამედ ჟუშმარიტსა ლექსისა და სიტყობისა ჩემსა, რომელნიცა მართალ არიან და საჭმეცა აცნობებს კაცა. რომელიცა მოსამსახურე მყავს, ეს კეთ ემსახურება იოანესა, ვითარც მე. არა რად საჯმე არა აქვს რა ძმისწულსა—თქმულსა, თვნიერ სწავლისა სახლსა გინა საღვომა შინა ჩემსა. ყუტეოთ, რომელ სიბრძნე ვერ მიიღოს მაღალი, ხოლო განვითარება ექმნების კეთილ გუარობითი, ცნობა ღვთისა და კაცთა რამდენცა საჭირო არს საზოგადო ცხოვრებასა შინა თვთოეულის კაცისათვსა დიდად საჭირო გაბლავსთ ღრამმატიკა რუსული ნაკრლოოზ ღრეჩისა⁵, ახალი გამოცემული და განვრცელებული, ინჯეო გამოგზავნა ორისა ანუ საშისა ეგზემპლიარისა, ეგრეთვე ადამს⁶ უბრძანეთ კარგი რვაულები ლეოლრავისა გარდაწეროს და წარმოვავნოს, უკეთუ სხუათა სწავლათა

რეგულურებით გარდასწერს და წარმოპეზების, დიდიდ მადლობელ შეოფა.

მეუღლეობისათვის წარსულთა ავთრათთა შინა მოგახსენე აზრი და გრძნობანი ჩემნი. რომელ ჯერეთ დაუტევე ზრახვა იგი წარსრული მყობლადისათვს, ვითარცა ღმერთს ენებოს, ესრეთ აღსრულდეს, თუმცალა ყოვლით კერძო მომითხრობენ რათა ვიქონდწინო, გარჩა შეუძლებელ არს აღსრულება, დრო არა მაქტეს და ყოველი წინაგანზრახული ჩემი შეიცვლების, რომელთაცა მიზეზისა მის გამო ვერ ძალ-მის მიწდომა, და ესრეთ ნუგეში სიბრძნისა უუსასიამოვნებ არს ვიდრე სხუანი მიღებულნი სუსტნი შემთხუებითნა გარემოებანი და წარმოებანი.

კატეხიზმი ჩემთანა-არს და ჯერეთ გადუწერელია, ვინცა იწყო წერა ვერ შეასრულა მიღებისა გამო სნეულიპისა, ეგრეთვე ლექსიკონიცა ვიწყე, გარნა თანა შემწე და მწე იარა მყავს, ხოლო ქადაგება წმიდის ნინას მონასტერსა ში. ითხოეს გარდასაწერად და მუნ არს. არცეთი წამი არა არს ჩემთვს თავისიუფლებითი, უმეტესად ეგზემენიამდი; ყოველთა მოქმედებათათვს საკუთრად წარმოვსწერ.

ალექსანდრე⁷ ჩე თან დგას, რიცხიმა მეფის საულესა, თაყუანისცემა მოგახსენათ და თვთონ სიმრთელით იმყოფება, ზაქარიასგან⁸ წარმოგზავნილი წიგნი მომივალა, გარნა ჩენ აქვევ ტელედრაფსა შინა ვახილეთ ქები ლოლიკი⁹ ა, ხოლო თავალს ზაქარიას მოგახსენებ [მაღლობასა]. ლენირალ სიპირინმაბ განხსნა კომიტეტი, საღაცა გამოიცემა როსიულება, ქართულსა და სომხურსა ენასა ზედა სხედა და სსუანი ცნობინი ანუ გაზმონი და ცხუანი. წარსრულსა ავთრათსა შინა მოგწერე მამაო სსიბ იკოლიჩინ¹⁰ დუქჩებისათვს, მე ჭითხრეს ორა დუქანი დაუქცევაო პლანისაგან და თუ ინებებთ; უცადენით დროზე ანუ მსწრაფელად წარმოგზავნა, რათა მიიღოთ თვისი საკუთარი, წინა აღმდეგსა შემთხუევასა შინა შემდგომად არღარ იქმნების მისაღებელი, მოვალეცა მიიცვალა.

მსურველი ხილეისა თქმუნისა და სიმრთელისა

სოლომონ დოდაევი—მაღაროელი.

პარტის 10-სა 1828 წელსა.

35. მასაკრი

მაღალ დირსო მაშაო სულისა ჩემისაო იონა,

უმოწყალესო კელმწიფევ!

დღესასწაულთა დღესასწაულისა შომლოცველი და შლა-
ლადებელი მისდამი სურკლისა ჩურუნისა ალსრულებისათვს
წარმოვსწერ მაკურთხეველისა ჩემისადმი შცირება შემთხულე-
ბასი: დღესა მესამესი ქრისტეს აღდგომისასა მეექტესა ქამსა
განთიადისასა იყო ძლიერი ძრვა მიწისა ტფილისსა შინა, რო-
მელისა გამო ყოველნი მძინარენი განლვიძებულ-იქმნენ, გარნა
არა სულითა, არამედ სხეულითა.

მეორე, უკეთუ ინებოს ნათელმან-ნათელთამან, თთუტისა
მაისსა გამოცხადდება მოკლე თხზულებად ჩემი როსსიულსა
ენასა ზედა სიბრძნისათვს რომლისამე შემთხულებისა, ესე
იგი ოთხისა მდგრმარეობის საქართხულოსა შინა ძულისა
დროსა, უკანასკნელწა აქამომდე, აწინდელისა და ყოვლისა,
რომელსაცა იხილავთ სრულიადსა შედრგინებასა მისსა
ცხადად. მაისს გასულს ვგონებ ქართულადცა იქმნას. უძნე
ლესი თანამდებობა ჩემი მიმკდელი უფლებისა არს შესაწუ-
ხებელი სულისა ჩემისა, რომლისა გამოცა არა ძალმის ყოვ-
ლისა სურკლისა ალსრულება. მოწაფეთა ჩემთა არა აქტისთ
სული აღძრული და განლვიძებული მისწვდნენ ჭეშმარიტსა კე-
თილსა და საამო აღმკობილებასა, არა აქვსთ მიღრეკილება
განათლებისადმი ზრადებისა, ცნობისადმი (სურვილისა) ნებისა
და განკთარებისადმი გრძნობისა (გულისა). არა შესაბრალე-
ბელ არსა კაცი მყოფი სიმგრგუალესა შინა ესე ვითართა ერ-
თასა, სადაცა არა/იხილვების არკა განათლებულნი, არღა
ლონენი ანუ საშუალობანი მისნი, და სადაცა არა ისმის სათ-
ნოებანი. კაცი ესე ვითარი შესაბრალებელ-არს, რომელიც
ეკუტოების მაღალსა ჩასამე და არა პპოებს ღონესა და
დროსა ადგილსა შინა. და ესრეთ მამაო წმიდაო და განათ-
ლებულო! გოხოვ უმდაბლესად მომცეთ შემწეობა ქარგისა
წიგნებითა შესაწევნელად და ნუგეშად სულისა ჩემისა ყოველ-

თა სხუათა, ამათ წარმოებათა შინა, ოდეს მექმნება მე უსასია-
მოგნესი სიხარული პირისპირ ხილვისა, ინებოს მაღალმან მო-
ნიჭება მის დროება და აღსრულებად კეთილისა სურვლისა
და ღირსყოფად პირისპირ მეტყეტლები ა თქმის და. სიყჟა-
რულით ძმასა თქმისა¹, აღამსა² და სხუათა მიულოცავ
დღესასწაულსა. ადამ ყავით განლვიძებულ, რათა დრონი. არა
წარსწყილოს და წარსაგებელნი ამაო არა იყონენ, ნუ უკვე
არა ჰერიტენობს არებობასა თვესა და მოქმედებათა თქმის
თა. აწინდელსა დროსა მამულისა ჩატანისათვეს დიდ ფრიად
საჭირო არს სწავლა, რომელნიკა ყოვლით კერძო იხილვებიან
თვალით, მე აქა არა საჭიროდ ვრაცხ დამტკიცებასა, ვინამთ-
გან ჰეტეროტროპისა შინა მყოფი ვინარა ჰერახავს და გრძნობს,
უმეტესად მეტყეტლებანი თქმის აღმოჩინებისათვეს მისისა
არა სახილველ არს მისთვეს.

მიბრძანეთ ვითარებანი თქმის, რომლითაცა მახარებთ.
ოსებ³ იაკოვლევიჩს³ მოაწერინეთ წერილი ანუ ავთრათ დარ-
წმუნებით ლუბერძესკის პრავლენისთა მიღებისათვეს ვასხისა, რო-
მელიც იღებს ფულსა, ესე იგი პლეშჩიევი⁴, არღა ემსაბურე-
ბის სუდსა შინა რომლისამე შემთხვეულებისათვეს, მან მითხრა
ექვსისა თვესა აკლიაო ექვსი თუშანი, ეშურეთ დროსა უკეთუ
ინებოთ

თქმის მაღალ ღირსების შორჩილი შკლი და
მსმენელი სოლომონ დოდაევი.

1828-სა, მარტის კ-სა.

86. მასევ

თქმის მაღალ ღირსებავ მამა ა წმიდაო მოძღვარო
მამა იონა, უმოწყალესო კელმწიფევ!

განწმედილსა და მაკურთხველსა მარჯვენასა ზედა ამ-
შორებას მოვახსენებ და დაცებასა სიმრთელით და მშვდობით
გულითადურ ვისურებ და უბება ამას ზედა ქუცინისასა ბედ-
ნიერებისათვეს ჩნისა, რნიცა მოველით მზრუნველობითსა ყუ-
რადლებასა თქნისა. მაღალ ღირსებისასა და ვმაღლაბ წმიდა-

Տա վմուգատասա ռրուսաց կրնձո, յե օգո մելուտա და յալուշիտս տէպէնուս քյուլ-დլուրծիսատէս, հռմելմանց զումոնց թու լըթման աշտառատուս շյունուսաման, Մեմդզոմ միուսեցուտ մռևլզուս հյուսա յալուշիտ Ծոյուլուսաց օվլուսուս 2-սա. մաստանաց մեծութ լունու Քարմոցթազնունո, ցարնա առա դուրմուսա հյուսանու დա ար-ցա օնմարեծուն հյու մոյր, հռմելուաց մուսածրունեթլաւ Քար-մոցթացնու մանգաց միութ գուհիւմունու անյ Շոյրույուտ, զոնաց զան լունու յե առա արուն եռրկուզուս պնուցերս տէրուսուս, առամեծ եռնյուցուս լութերնուսա պնուցերս ուրուսութէրուս լունտա այլս լուր-ծաւ առնիցու.

մօնրմանց գամուգատա այսայնուս Շյուլուս თաვալու დա աննայնատասա. Քարմուսուլու մացաւ տացալու დա աննայնատա առա այլս մուլցթալու սյուլո օգո, հռմելուաց մոմուլուս մե տէպէն մոյր. այսաւ պմիազլուս հուցէ մատგաննա մոմուլաց զան ոյն-օյս, առա մընունու արցա տացուսա տէսուս დա արցա Սոյուլուսա մնյ առնեծուսա დա ծյունեծուս. մոտմոնց բա დա սյուլցրմէլութ մա-տ-տէս; հռմելուաց առա այլս տէպէն գանմինհյուց լութ տացուսա տէսուսա թուրուցուան დա առա պնուցուն սացան տէսնու մամաց սասուր-ցալո. պնուցու տացալուն օյո Շյուլս սիրուլ սիրու մամյուլուց գան, առ համեստէս օյածուն մամյուլս մինա հյունսա? ռաւ այլս տացուսա մնյ պնուց մամյուլս დա անյ ասալս մինա սայժադելու, զո-նաց զան առա օնու օնուլց զան սայուտրեթ մատու დա արցա մոյ-մելութ չունեծուն დա կըլուցնեթու. պուզուաց օնաւ գյուարուսա մնյ սյուսուս մայիթալու մույց լութ յերշտ: առա ցյարուտա օյեծու կացու, առ ցու գունեծուտաւ մոյմելութ կըլուցնաւ, օցոնու պնար-ցեթլու լույս յեթու Քարաց գեթն լուրիս տէսսա დա առա հառ- լամեթեթ, մե յե օնուն գանմուրեթուլ-ցար Ծորածանուան, զո- տարցա Ծոյուլուս პէրութան կըլուցն սոցրուս, պնու დա պնար- ցեթլու մեթիթուլութ օնուսա դրու առա օնութ հյու Սորուս დա արցա մեթիթ. սացան հյու առս սութինց, զոտարցա պնուու դա զսարց ցեթլութ յերշտ: տէպէն մոյր, զոտարցա զսարց ցեթլութ օնութ Քոնանու, հռմուսու տէսսա մագլութ սա հյուսա առա այլս կանութարու დա արցա յեթնեծուս պուզուս հաս մոմարտութ օնյ պուզութ գարեմուց օնութ մալուսայթ մոյմելութ սյուլուս

ჩემისათა; და ყოველთა კეთილობათათა თქუმნით გვარდნობ მარადის და აღვავლენ ვედრისა უმაღლესისაღმი საუკუნოება ცხოვრებისათვეს თქუმნისა, ვინათვან მზა ხართ წარმართებად მარადის საქმეთა ჩემთა.

შემდგომ ეგზემენისა შესრულებისა ივნისის 6-დღან ორს კვირას დავპყაფ თბილისსა შინა, სხუა და სხუათა საქმეთათვეს წილველ მქისეიყად, სადაცა წარმართე სახლისა ჩუმნისასა, ესე იგი მამისა ჩემისა და ძმისა თქუმნისა საქმენი სხუა და სხუანი. სოლომონის¹ მარანში გახლდი ერთი დღე და დიდ ფრიად მხიარულებით და სიყვარულით დამიხტედა, მრავალჯერ თქუმნი ვჰსვით და ძმისა თქუმნისა გიორგისა სადღეგრძელო. სილნალის ნაჩალნიკთან მიუწოდე ვაქირის ქვეხას და უთხარ, რათა სახლსა ძმისა თქუმნისასა არა რად უსიამოვნოება არა მისცეს, რომელმანცა ფიცით აღმითქუა. ვიდრე ჩემს მისვლად-მდე სოლომონს ქალი თვისი დაენიშნა ვაქირსა შინა მცხოვრებს დემეტრა შვილზედ², რომელიცა არის მლუდლის შვლი, მე მოუწოდე და განვხილე იგი, ვსუან ფრიად კეთილად და გა-ვითარებულად ჩვეულებისაებრ ივერიის. ძმა თქუმნი სოლო-მონ და სახლეულობა მისი გთხოვსთ შემწეობასა ქალის მზითვ-სასა. ესე ესრეთი, გარნა ერი მის მაზრისა ფრიად მწუხარე და მტირალი ვიხილე, ნახევარი მცხოვრები არღა იპოება, რომელნიცა გარდაეგნენ სხუა და სხუასა მხარესა ანუ კერძო-სა ამას ქუმანის ნაწილისასა შიმშილისა გამო, მრავალი არ მოვიდა, ახალი არა რად და ძველი ხომ არღა-იყო: კოდი ფქვლი ოთხ მანეთათ თეთრ ფულად კახეთში და მადლობა ღმერთსა ქალაქში უფრო იაფია, გლეხთა ვინ მისცათ, რათა მოივაჭრონ ფასითა ამით, ესე ვითარმან მდგომარეობამან სახ-ლეულთა ჩენთა და მემამულეთამან დიდ ფრიად მწუხარე მყო და შეჭირვებულ, მოვაჭრებითა ვზრდი თავსა თვისსა და მო-ყეასთა ჩემთა და თქუმნთა.

შემდგომ მუნ რაოდენისამე დღისა ყოფნისა ჩემისა სილ-ნალს მობრძანდნენ ლუბერნატორნი: მკედართი და ქალაქთი², განიხილეს ერისა მწუხარება და ადგილისა მდებარეობა, მე მიბრძანა მსწრაფლ ქალაქიდ ტფილისად ჩამოსვლა, მხოლოდ

დავყავ მუნ ორა კვრა, დაუტევე ძმანი ჩემში და ძმისწულნი თქუმბინი სახლსა შინა ჩ'ნსა, ვიღრე, კანიკულის შესრულებად-მდე თხოვისაებრ შშობელთა მათთა. დროსა მოსვლისა ჩემისასა ტფილისა ღამიშნა ღუბერნატორმან კომიტეტსა შინა გამო-საცემად ვეღომოსტებისა ანუ გაზეთებისა⁴, საღაცა იქმნებიან სხურავ და სხურანი გრულებათა წარმოებათანი, რომელ-ნიცა შემთხუმულან ანუ შემთხუმულ იქმნებიან, ჩუმც ვიწ-ყეთ გამოცემა ამ ივლისის თუმცი ღმარხნის⁵ ღმიღგან, გარ-ნა რომელნიმე ძუბლის თავზი იმყოფებიან კომიტეტსა შა და ვერა რაა შემისმენია ქართულისა ფრაზისათვს.

შეკითხუანი თქუმბინი ათვრამეტნი და მეორე ბოლოს შედნი ღვთის ცნობისათვს მივიღე და ვსასოებ, უკეთუ ინ-ბოს მაღალმან, რათა განვმარტო ძალისაებრ ჩემისა. მოცე-მულთა უამებთა შინა მამულისათვს, გთხოვ ხშირად მიბრძანებ-დეთ თქუმბინს ვითარებას, რომლითაცა ფრიად მახარებთ. აღამ ლირსიევს მოკვითხავ სიყვარულით და ვაწარებ მშვიდო-ბასა სახლეულთასა.

მდაბლუად თავის დაკვრას მოვახსენებ მათ, რომელთად შეცა ძალ მიძს. მამა ჩემმა მდაბლუად თაყვანისცემა მოვახსე-ნათ და ძმამან ჩემმან სტეფანემან, შემოდგომასა ჰსურის წარ-მოსვლა რუსეთად და რახსა მიბრძანებთ.

მე ყოველთვის მზად გახლავარ შემოდგომად რჩევისა თქუმბინისა და ვპგონებ აქამომდე სცნობდით ყოველსა თვისე-ბასა სულისა ჩემისასა და მოქმედებასა, ვითარცა ჰსცნობდით პეტერბურხსავე შინა. მაკურთხეთ მწოდებელმან შეკლად სუ-ლისად; უკეთუ ინებებთ წვასტაკისა დადებასა ტფილისის ლომბარდსა შინა, იგი იქნების არა ერთისა სულისათვს, არა-მედ მრავალთათვს და საუკუნოშა ნეტარებისათვს თქუმბინიკა, უკეთუ არა მაქუნდეს ნაკლი წვასტაკისა, მაშინ უმეტესი საჭ-მენი იწარმოებდა ჩემ მიერ მამულისათვს.

დროსა მყოფობისა ჩემისასა სიღნაღსა შინა გამოუცხა-დე განხსნა სასწავლებლისა, რომელთაცა ვამხილე სარგებლო-ბა, გარნა რომელნიმე თანკმანი იქმნენ და უმრავლესი ნაწი-ლი არა, მომაგეს შიმშილი გვაწუბებსო, თანკმანიცა სიტყვთა

ჰო ჰო და საქმითა არა რაც, გარნა თკო მთავრობასა ჰნებავს
ყოველსა წელს შინა განხსნა სასწავლებლისა.

თქვენის მაღალ ღირსებისა სულიერი შეკლი

სოლომონ დოდაევი.

1828-სა, ივნისის 6.

37. მასაზე

თქუმუნო მაღალ ღირსებავ, მამაო წმიდათ და ნათლით
შემოსილო, მაკურთხეველო სულისა ჩემისაო იონა!

ამ ეამს ჩიკრიკი (ფოჩტი) წარმოვალს და ვეშურები წე-
რასა მოკლედ, საღაცა გამოეხატავ შემთხუცულებასა მდგომა-
რეობისა ჩემისასა. დღეს შესრულდა ჩემხედა საიდუმლო ქორ-
წინებისა შემდგომითა წესითა: ლუბერნატორმან¹ ინება პირ-
ველად წინა დადება, რათა მივიღო მეუღლეობა აღრჩეულისა
მის მიერ სძალსა ზედა, ესე იგი, მან აღარჩია ჩემთვის ნათესა-
ვით ქართველთა კეთილშობილთაგანი კობიერებისა და შეილო-
ბილი ღუბერნიის არხიდეკტორისა, ² რომელსაცა იღუბრდია
უკეთილებად ორსავე ენასა, ესე ზედ რუსულად და ქართუ-
ლად, წლისა ათოთხმეტისა, რომელიცა შესაძლო არს უმე-
ტეს განკუანებად ამისა, ვითარცა ჰსთნდეს მეუფესა, სახე-
ლი მისი არს ელენა ფეოდორესი. ვიცი, რომელ თქუმუნსა მა-
ღალ ღირსებასაცა ჰსთნდა ესე და მაქუნდა კურთხევა ამის სჯუ-
ლიერისა შეერთებისათვის და უმდაბლესად ვითხოვ, რათა
კ' დცა მაკურთხოთ, რომელიცა შემემთხუცემ მსწრაფლად, თუმ-
ცალი მაქუნდა მისი უღრე, გარნა არა ზრახვა, კვრიაკესა ღი-
ლით ღუბერნატორმან მიპრანა და საღამოზედ ღამით ჯვა-
რისწერა იქმნა ჩემი. მეუღლეობისა ამის ჩემისა შე კმაყოფი-
ლი გახლავარ და ესრეთ ესე ჯერ იყო ყოფად და იგი არა
დატევებად. ამის გამო მამაო უსაყვარელესო და უძვირფასესო
სულისა ჩემისაო, ნუ იზრახვთ რათა სხურავი საქმენი ჩემხედა
რწმუნებულნი იყუჩენ ამის შემთხუცეის შემდგომ დაყოვნებულ,
უმეტესი ძალის კმევა და შრომა მოუწყევეტელი მექმნების. კო-
მიტეტსა შინა, სამხედრო ღუბერნატორმან და მზრუნველმან

კომიტეტისამან^۳ მარწმუნა საკუთრად მე გაზეთებისა და უურნალებისა გამოცემა, საქმისა ამის გამო არა მაქვს არცა ერთი წამი თავისუფლებითი, არცა ღამე და არცა დღე მოსვენება არა მაქვს, მერწმუნეთ ყოველსა ამას და შემიბრალეთ ესოდენისა საქმისათვის, რომელ საკუთარნი საქმენი ჩემნი და სახლისანი დაშთომილ არიან ჯერეთ, უმეტესად სხურავ და სხურანი თხზულებანი ჰშთებიან შეუსრულებელად და დიდად ვპსწუხვარ. თქუმცნ ბრძანდებოდეთ სიმრთელით და მშვდობით და ყოველივე აღსრულდეს ვითარცა ენებოს მაღალსა ბრძენსა.

აგარის დაკავებისათვს ანუ დაგირავებისათვს გებრძანათ წარსრულსა ავთრათსა შინა, ესე დიდ ფრიად კეთილი და სასარგებლო მარად ცხოვრებისათვს ჩენისა და კეთილთა საქმეთათვს ფრიად საჭირო არს და ცნობისაებრ ჩემისა, კაპიტალი რაოდენიცა იქმნების, ერთსა წელს ათად შეიქმნების, და გთხოვ უმდაბლესად აღასრულო ბრძანებული იგი თქუმცნი და მომცეთ კეთილ შემთხუევა და სარგებლობა სახლეულთა ჩენთათვს. დიდად ვპსწუხვარ, რომ გიორგი პაიჭაძე^۴ აქ არ იმყოფებოდა ამ შემთხუევაში. ტიპოლრაფიისთვს, რომელიცა კომიტეტსა შინა სიჭირო იყო, ერთი სომეხი განაწესეს და მისცა ოცდა ათი თუმანი თეთრი ფული ღუბერნატორმან.

მომიტევეთ, რომ არა ყოველი გარეშოება გამოხატულ არს ამა ავთრათსა შინა, ვინახთგან არღა არს ჟამი და არცა წამი დროხესა. მშვდობით მიბრძანეთ ვითარება ძმისა თქუმცნისა^۵ და სხურავითა ვითარებანი და მოიკითხეთ ყოველნივე. სახლეულნი ჩენი მშვდობით არიან. დროშვა მოივაჭრეთ და დროზედ წარმომიგზავნეთ, რომლისათვსცა ვალი განმრავლდების ჩემზედა.

მდაბლად თაყვანისცემა მოგახსენეს ბარებარე ბატონის შეილმა^۶ და სხურათა. დიახოეს კახაბრიძე^۷, მდაბლად გთხოვსო, რათა უბრძანოთ მის ბატონის შვილს ჯორჯაძეს^۸, რომ დაიბაროს თვისთან.

თქუმცნი მაღალ ღირსებისა უმორჩილესი მოსამსახურე შვილი თქუმცნი სოლომონ დოდაევი.

აგვისტოს 4, 1828-სა, ტფილისით.

38. ვას ვა

თქუცინ მაღალო ლირსებავ მამაო იონა,
უმოწყალესო კელმწიფე!

„სულო ჩემო ყურადღი ინტენ სიტყუანი ტკბილნი სავსენი მაღლითა, ვეტყვი მე მარტივსა ცხოველ არსებასა და ჰესან გამოხატული აზრი მამისა. შენისა, ჰერძენ გულო ჩემო კეთილი მხრუნველობა მაკურთხეველისა შენისა, რომელიცა ყოველსა წიმისა მოღწეაწებითა თვისითა არა დასცხრების თვინიერ შრომისა და ძალის კმევისა თვისთა მოქმედებათა შინა სარგებლობისათვს საყვარელთა მემამულეთა თვისთა თავისა შენისათვს, რომელიცა მზად გეყო შეწირვად მამულისა ანუ სასარგებლო წერად - საზოგადობისა“. მამაო ბრძენო, მიმღები ავთრათთა თქუცინთა აგვისტოს 8-სა და მოხარული სასიამოვნო ცნობათათვს სიმრთელისა თქუცინისათა და სხუათა ზრახუათათვს კეთილთა გამოხატავ თვისსა ზემო წარწერილსა; მე მაქტუნდა გეღანიერება სამისა ავთრათისა თქუცინისა მიღებად: პირტეცლი თავადის ფარსადან ციციანოვთან¹ ყოფილის კაცისაგან, რომელისაცა სახელი მიმეფარა, აგვისტოს 3-სა ივნისის ე-თვან წარმოვზავნილი, ხოლო ორნი ავთრათნი ერთს და ერთსა დღესა, ესე იგი 8-სა აგვისტოს ერთი ათისა და მეორე კდ-სა ივნისისა მოყვსისა ჩემისაგან, რომელსაცა მიეღო პოჩტასა შინა.. პირველსა ავთრათსა შინა თქუცინსა, ვიხილენ განხილვანი თქუცინი, სხუა და სხუათა გუამთანი, რომელნიცა ჭეშმარიტ არიან აქაცა მამულსა შინა ჩქუცინსა ეგრეთ. ბრძანებო კუჭითა და ტანტალითა განკთარებულნი, ხოლო ორთა მათ ავთრათთა შინა შეიცვებიან მიღებისათვს ავთრათთა ჩემთა პასუხი და სხუანი ტალანტნი სულისა თქუცინისანი, რომელთაცა სული ჩემი გარდაიტვიფრავს საზრდოდ თავისა თვისისა და სასარგებლოდ მოსწავლეთა მიმართ, მიბრძანებო რა სოლომონისათვს ძმისა თქუცინისა ხვასტავისა-გან ჩემისა. ათის თუმნის მიშველებასა მოვაჭრებისათვს საზრდოთა. მე ესე ვითარისა შემწეობისათვს მზად გახლავარ, ამას წინათ ეთხოვნა ორი თუმანი თეთრი ფული და წარუგზავნე,

ამასაც ვეცდები მსურაფლად აღვასრულო, ამ წელი აღსა შინა
მოსავალი არ გახლდათ მქისეიყში და ფრიად დრტვინვაში იმ-
ყოფებიან და დიდს მწუხარებაში ყოველნი მცხოვრებნი ჩუპ-
ნის უტბლისანი, მეც თვით ვპვაჭრობ საზრდოსა და ფრიად
ძრად, უკეთუ სხერ ლონისძიება არა ვპოე, მოიძნელებს ხვას-
ტაკითა ცხოვრება. ვითარცა წარსრულს ფოჩქაში მოგახენენ,
ბედი ჩემი სრულ იქმნა და ვიქორწინე ნათესავით ქართულ-
სა ზედა და რუსულად აღზრდილა, რომლისათვის მაქტნდა
კურთხევა თქუმნისა მსღალ ღირსებისა, მე თუმცა არა ფრიად
ჰმსურდა, ჰგარნა ნება ღმრთისა აღსრულდა, თქუმნი, მშო-
ბელთა და ღუბერნატორისა. ხოლო მე ესე შემთხუცელება
არას დამაბრკოლებს საქმეთა შინა, არამედ უმეტეს წყნარ,
მშვდ და სრულ მყოფს გონებითა და გულითა. გარდა სას-
წავლებლისა კომიტეტისა, საქენი მრავალნი მარწმუნა პრე-
ზიდენტმან სამეცდრო ღუბერნატორმან.² მოუთმენელსა და
უძლეველსა შრომასა შინა გახლავარ, რმელიცა შეუძლებელ
არს, რათა აღსრულებული იქნას რომლისამე მამულისა შვლი-
საგან და ჩემთვისცა მოიძნელებს, გარნა ლოცვთა თქუმნითა და
შემწეობითა მღვთისათა, ჯერეთ ვასრულებ რწმუნებულსა
ამას თანამდებობასა. მრავალნი მირჩევდნენ, რათა არა ლან-
კმა მექმნა მას ზედა საძნელისა გამო, გარნა არა ვისმინე
რჩევა მათი და მივიღე თანამდებობა კომიტეტისა, სადაცა
ყოველსა დღესა მაქტს ურიადი შრომა და ღამე საქმენი საღ-
გომსა შინა მომაქტს. მამხედა ესრეთთა ჩემთა შემთხუცელე-
ბათადმი ვიცი ყოველსა წამსა შემიბრალებთ და კეთილ მიდ-
რექილებით მიხედუა გექმნებათ ჩემზედა. გარდა მათსა ორი
მრთელი კვრა მოუთმენელთა სიცხეთა შინა გახლდი ფრიად
ავათ თავის ტკივილისა, სიცხისა, და მუცლის ტკივილისა გა-
მო, და აწ მაღლობა ღმერთსა განვთავისუფლდი, გარნა საქ-
მენი დაშთომილნი მას ღრობა შინა არიან გარემოს ჩემსა და
ტფალისა უწყებანიცა დაჩჩნენ რრ კვრას გამოუცემელად და
ამის მიზეზისა გამო მათს უკანათლებულესობას ბაგრატ ბა-
ტონის შვლს დაუგვიანდა და არა მიერთო.

საზღეული ჩვენი ე. ი. ძმათა თქუმნოა და შაშისა ჩე-
მისა მშედობით და მრთელით გახლავან, ომელთაცა თა-
ყვანის ცემა მოგახსენეს, ეგრეთვე ადამისა? სახლეული სიმრ-
თელით მყოფა ბენ, სრულად კეთილ დღეობით იმყოფებიან,
სოლომონის შვილს ითანეს! შეურს მანდ წარმოსვლა, უბნობს
შეუძლებელ არსო უკეთუ არ წარვედიო, გარნა, ჯერეთ აქ იმ-
ყოფებოდეს უმჯობეს არს და უკეთუ ინებებთ უკეთუ ენებოს
ლა სა, დავეთხოები ერთს წელს შემდგომ მთავრობასა სამი-
სა ანუ ოთხის თვთ წარმოსლვად თქუმნოანა და მაშინ თანა
წარმოვიყვან. ფრიად სასარგებლო და საჭიროცა არს დაგი-
რავება უგარისა ანუ ვითარცა: პბრძანები: ტფილისის ლომ-
ბ. რდს შინა! აქ შესაძლო იყო დაბეჭდი რომლისამე წიგნი-
სა, უკეთუ ხუსტაკი ვახლდესთ მზად. თუ სადამე ნებებთ
ანუ ძმითათვს ანუ სხუათათვს რადესამე წარმოგზავნესა, ინე-
ბეთ ჩემს სახელსზედა ფოჩით წარმოგზავნეთ.

გლარწი არ მომივიდა, ხოლო ღილნი გიახლათ, გარნა
არა წორმისა, იგინი ღუბერნიისაა და ირა უნივერსიტეტისა.
პბრძანდებოდეთ მშვიდობით და მახარებდეთ ავთრათითა
თქუმნითა თქუმნის ვითარებისათვის.

უკეთუ რომელნიმე შემდურებოდნენ მოუწერლობასა ავ-
თრათისასა, მდაბლად თავის დაკრვა უბრძანეთ და ბილიში
მომზადეთ, რომ ვერ მომისწვრია მოწერა, მერწმუნეთ ირა
მაქვს დრო.

თქუმნი უმორჩილესი შეკლი სოლომონ დოდაევი.

1828-სა წელს, აგვისტოს 10-ს.

9. შასგე
თქუმნო შალალ ლერსებავ მ. მ. მ. იონა,
მოწყალეო კელმწიფევ!

მწყურუალითა გულითა წმიდასა მარჯუმნასა ზედა თა-
ყვანსა გცემ. აპა ჟეშმარიტო ბრძენ მამაო, მაკურთხეველო
და ძრღვასო მხრუნველო! ჟეშმარიტი ზრახვა კეთილი გრძნო-
ბა, მაღალი გამოხატეა და ყოველნი ძალნი სულისა ჩემისანი

ეკუტებიან მაღალსა რადესამე უხილავსა, ეძიებენ ნათელსა საუკუნოსა ცხოვრებისათვის განმანათლებელისა ჩემისა მზრუნველობითა ანუ ესრეთ ვჰქსთქუა, მაცხოვრებელისა ჩემისათვის ეძიებენ უმთავრესო ძალი ჩემის საუკუნოსა ნათელსა. ნუ იზრასვით შამაო, რომელ ძალისაებრ ჩემისა ყოველსა წამისა არა უგრანობდე ანუ არა ვზრახდე თქუცისა კეთილ მოქმედებასა და მხრუნველიბასა, ეგრეთვე თქუცისა მოძღურებასა, რომელიცა მტკიცედ გარდატკურულ არიან გონიერასა შინა ჩემსა, გარნა საჭირო არს მიუცილებლად საგანთა მათთვის, რომელიცა დანიშნულ არიან თქუცი მიერ განმრავლება საშვალობისა, რომლისა გამოცა უადვილესად ძალმიშ აღსრულება მისი აღრე თუ გვან შემწეობითა ლვთისათა; ინებეთ რათა მომცეთ საშუალობა და ლონის ძიება დანიშნულებისაებრ თქუცისა ნებითა ღმრთისათა, ანუ რაცცაცა ინებებთ, მიბრძანეთ. აწინდელი შრომა ჩემი მდგომარეობს შეძლვომთა მუკლთა შინა: საკეთილშობილო სასწავლებელსა შინა, ორშაბათს განთიად ორს ე მს მეხუთეს კლასში გარდავსცემ რიტორიკასა—ქართულსა და რუსულსა ენებზედ, მეოთხეში ორს უამს ქართულს ღრამატიკასა, ლექსთხზულებასა და მართლწერასა. დაშოონილს დროში ვჰქსთხზავ რომელთამე საგანთა, რომელიცა იქმნებიან ქუცი აღწერილნი. საშშაბათს დილით ორი უამი მაქვს მესამეში და ოთხი მეხუთეში ღეოლრაფიისა და რიტორიკისათვის, ოთხშაბათს მესამეში დილით ორი უამი დანიშნულს საგნისათვის და ორი უამი მეხუთეში სალამოზედ რიტორიკისათვს. ოთხშაბათს მესამეში დილით ორი უამი დანიშნულის საგნისათვის და ორი უამი მეხუთეში სალამოზედ რიტორიკისათვს, ხუთშაბათს ორ-ორი უამი 3, 4, 5 და 6 კლასებში ღეოლრაფიისათვს. პარასკევს ეგრეთვე ორორი უამი 3, 4, 5 და მეექვსეში რიტორიკისა და ლოლიკისათვს. გარდა ამათს, ოთხშაბათს და შაბათს კომიტეტში ვსაქმობ, დაშოონილს უამებში და ლამით, თხზულებასა შინა ვატარებ დროსა, ესე იგი, ქართული რიტორიკა სრულ ვჰქსავ ქართულსა ენასა ზედა და ვჰქთარები რუსულად. სისტემა მისი არს შეძლვომი: შეყვანებასა შინა რიტორიკისა არს განსაზღვრება სიტყვიერებისა, განყოფა მისი, განსაზღვრება რიტორიკისა, დამტკიცება, რომელ არს სწავლა და არა კელ უვნება, განსხვავება

ძუღვისა და ახლისა რიტორიკისა, საგანი რიტორიკისა ანუ დასასრული საჭირონი თვესებანი ორატორისანი, შესაწევნელი სწავლანი მისნი, განსხვაება რიტორიკისა და პიტიკისა, სარგებლობა მისი, ისტორია მისი და განყოფა ამასთან წინადაღებათათვს, განვრცელებისათვს მათისა; პერიოდთა და ხრიიათათვს.

2. პირველი ნაწილი რიტორიკისა—პოფნისათვს, მეორე ნაწილი განკარგვსათვს და მესამე გამოლებისა ანუ ფრაზისათვს, ესე იგი, თვესებისათვს ფრაზისა, ტროპთა და ფილურათათვს, რომელთათვს, რომელთა შინაცა იპყრობიან საზოგადონი კუნონი პროზაიკებრთა თხზულებათანი:

3. საკუთარნი კანონი სხურავ და სხურათა თხზულებათანი: ავთრათთათვს, საუბრობათათვს, შესხმათათვს და სხურათა: ამასთან იქმნება ისტორია თქუმუნი ე. ი. ცხოვრება, თვესებანი და ბოქმედებანი თქუმუნი. მხოლოდ შესაწუხარ-არს ესე, რომელ ქართულს წიგნს არა პერვედენ თუ არა არს ქართული და ნათარგმნი ან თარგმნილი, და ფრიად მოიძნელებს ლექსიკონისა თარგმნა.

ძმისწული თქუმუნი იმანე¹ იმყოფება ჩემთან და სწავლობს. სოლომონ, ძმა თქუმუნი იმყოფებოდა ჩემთან სამი დღე, რომელმანცა მთხოვა ფული და ერთი თუმანი თეთრი ფული მივეც, შვლი შიშველი, ხოლო მეორე გრიგოლ² ვაიპარა გზიდამ. მე მყავს ცხრა სული შესანახად დიდ ფრიაღსა ამას ძკრობასა შინა, წარმოადგინეთ წირგება თუ რაოდენი არს ესოდენთა სულთა ზედა ჩაცმა, დახურვა, ჭამა და სმა, ჩემთვს და მათთვს. უკეთუ იშოუბოდეს საღმე სოფელში, მაშინ არა ესრეთ შესაწუხ იქმნებოდა, თვით სახლეულთაკა ჩუმუნთა აქშეს სასოება ჩემზედა, რათა მოუტარო იქქლი, გარნა საიდგან? არა საღა ძალმიძს მიმართვა, არა საღა იშოება და თუ იშოება დიდ ფრიად ძკრად ხვასტაკიცა მცირე არს წარსრულს აქთრათსა შაბა მიბრძანეთ ლომბარდსა შინა დადება ხვასტაკისა მამაო! მე გახლავარ ბედნიერ თქუმუნ მრერ და გახლდები მარადის თქუმუნ მიერვე ბედნიერ, წინაშე მღვთისა თვინიერ თქუმუნსა არავინ მივის და თუ საღამე დამითესიეს ანუ დავ-კსთეს კეთილსა მემაშულეთა თანა ჩუმუნთა, არს და იქმნების

თქმულ მიერ დაუძინებელი მზრუნველობა თქმული, კეთილი-
სათვის მოსცემს ნაყოფსა და უკუტ მოსცა საგრძნობლად ნაყო-
ფი. მამულისა მოქმედება ესე საამოდ დაშთების დაუვიწყებ-
ლად შთამოებათათვეს.

ბრძენო კეთილ მზრახველო! უკეთუ ინებოთ აღსრულება
ბრძანებისა თქმულისა, ანუ პრაეკტისა თქმულისა ანუ ჩემისა,
და წარმოვგზავნოთ ხვასტაკი ფოჩტით, ჩემ სახელზედ ინე-
ბეთ; რომელნიცა განკარგულ იქმნებიან დანიშნულებისაებრ
თქმულისა და ყოველთვის წარმოვგზავნილნი ფოჩტაში სრულიად
და თვისს დროს მოჰივა, ანუ ძმისათვეს, ანუ სხურავი საგნისათვეს.
ვჰვონებ თქმულ, ბრძენსა, გექვნებისთ სრული ცნობა ჩემი,
რამცა წარმოიგზავნება თქმულ მიერ, იგი შეიქმნება ერთსა
წელსა შინა ერთი ორათ, თავნი თქვენი უძრავად იქმნების
და მას ერთსა და ორს წელს დაერთვს რაოდენნიმე შე-
ძინებანი, როგორიცა აღადგენს ცხოვრებასა ჩქულისა და წარ-
მართებს ყოველსა საგანსა. იოანე, ძმისწული თქმული ისურ-
ვის მანდ წარმოსვლასა, ეგრეთვე ძმა ჩემი სტეფანე, მოწერი-
საებრ მეფის ძის ბაგრატისა". ვითარ მიბრძანებთ ამისთვეს?
ხოლო შე ვჰვონებ მეორესა წელსა შინა გიახლო თქმულთან
რომელთამე საქმეთათვეს შესაერთებელად მთავრობისა. ლენე-
რალს გიორგი ერისთავე * ჰსურს, უკეთუ დაითხოვეს, წარმო-
ვა პეტერბურლში. აპა ესეცა, უკეთუ მიბრძანებთ და წარმო-
ვა გზავნათ ხვასტაკსა, მე შსურს სახლებისა აღშენება ქალაქს
ტფილისში; რაოდენიც დუქანი ძირს და ზედ საღვიში სასლი-
უსახლობისაგან დიდად შეწუხებული გახლავართ, რომლისა-
გან შემოსავალიც იქმნება. მშვდობით მაჩაო ძრაფას!

სახლობანი ჩვენნი, ეგრეთვე ლირსიევისა ⁵ სირთელით
და სიცოცხლით გახლავინ. ძმისა თქმულისა ⁶. ადამს ლირსიევსა
და სხურავათა სიყვარულით ჩემს პატივის ცემის განუცხადებ

შორისილი შკლი თქმული სოლომონ დოდაევი.

სტკრემბრიას 21-სა 1828-ს წელს.

40. მ ა ხ გ ვ

თქუმნო მაღალ ღირსებავ მამაო სიბრძნის-მოყვა
რეო იონა, უმოწყალესო მზრუნველო!

მაკურთხეველსა შარჯუმნასა და ნათლით მოსილსა ზედა
ამბორებას მოგახსენებ... ავთრათნი სიცოცხლისა ჩემისანი მე-
ბოძა თქუმნისა მაღალ ღირსებისაგან სეკდემბრის 26-სა, მომ-
ცემელი ცრნობისა განსვლისათვს ამიერ სოფლით მეფის ძის
ასულის ნინასი¹ ნათელსა შინა დაკლება მისი და ჩრდილო-
ბა თქუმნი მომცემს მე დიდ ფრიადსა შორისინებასა და მსგავს-
სავე მწუხარებასა კეთილისა და სათნოდს შის სულისპთვის
შტენიერი გული მისი განალვიძებს ყოველსა გრძნობასა მცნობ-
თა მისთასა მწუხარებისალმი, მწუხარება ჩრდინი არს უმეტეს
დალტობისათვს ნათესავთა შისთა და უმაღლესისა, ვინათ-
გან იგი იყო ანგელოსი და წურვიდა ცათა შინა უწმიდესსა და
უბრწყინვალესსა სოფელსა შინა, ამისთვის არა ჯერ არს ტი-
რილად და მწუხარებად, არამედ ლოცვად და მოთმინებადი
სარწმუნეობა, სასოება და სიყვარული მაშისა მოსცემს ნუ-
გეშსა და მოთმინებასა ყოველთვი ქრისტიანეთა და ესრეთ
ინებეთ წინაშე ღვთისა მაღლობად და წინაშე უმაღლესობისა-
ნუგეშად, რათა ძვირფასი ეგე გვამი ნუგეშად ჩრდინდა კეთილ
დღეობდეს სიმრთელითა და უმეტეს თქუმნი, ჩემთვის ძვირფა-
სო მამაო სასურველო, დაიცეთ სიმრთელე თქუმნი.

სეკდემბრის კე-სა მისმან ბრწყინვალებამან საქართვე-
ლოს მთავარ მართებელმან ლრაფმან პასკევიჩმან ერევანსკი-
მან² შომწერა და მასთან წარმოავლინა უდი წიგნი რო-
სიელსა ენასა ზა დაბეჭდილი კხენის სრბოლისათვს ანუ ჭე-
ნებისათვს და მდგომარეობისათვს შისისა სხურავი და სხურა-
ვა საკელმუითპუშინა, რათა ვსთარვმნო ქართულსა ენასა ზე-
და, ეგრეთვე, გარდა ამისსა ორი დიდ ფრიად ვრცელი წიგ-
ნი, რომელსაცა შა იპყრობის სამოქალაქო სჯულნი, ჰასა-
მართლოვესა და პოლიციისა კანონი და მოქალაქეთა ვალნი
და თანამდებობანი, მომცა ღუბერნატორმან ღენერალ ალიუ-
ტანტმან სიპიალინმან სათარგმნელად ქართულსა ენასა ზედა,

რომელთაცა დააბეჭდინებენ აქაურთა მცხოვრებთათვის. ოპნი ესე წინადაღებანი თუმცალა ჩემთვის არა მოიძნელებენ, გარნა ითხოვენ მრავალსა დროსა, რომელსაცა არცა ერთი წამი მაქვს თავისუფლებითი. ქილიკ³ უბრძანეთ, რომელ ძმის-წული მისი ისწავებს სასწავლებელსა შინა და მე მაქვს მას ზედა საკუთარი ყურადღება. ყოველთა საგანთა ზედა მაქვს ფრიადი შზრუნველობა მოძღვ რებისამებრ თქუცინისა]. ითანესა* ძალისაებრ ჩემისა ვასწავებ, რომელმანცა უკუც უწყის ორსავე ენასა ზედა კითხუა კარგად და წერა საშუალოდ; ეგრეთუც რუსული ენა ესმის. შევმოსე სახლითგან ჩამოსული შიშველი, ხოლო გრიგოლ⁵ გაიპარა გზიდგან და მოველი, რომ მალე ჩამოიყვანონ. ყოველნივე სახლეულნი მრვიდობით და სიმრთელით და კეთილად მყოფობენ.. ეგრეთუც ნათესავნი და მცნობნი, ძმაჲ ჩემი⁶ მყოფობს სიღნაღს და მოველი ჩამოსვლას ტფილისად.

ოსით იაკოლიჩის⁷ საქმისათვის, უკეთუ არა თკთ მისი წერილი ანუ ავთრათი არ მოიწერეთ, არ შეიწყნარებენ, ანუ ჯერ-არს, რათა ღუბერსკის პრავლენიდგან წარმოიგზავნოს წერილი ანუ დოკუმენტის დარწმუნება თქუცინ მიერ და მის მიერცა, რათა მე მივიღო მისის დუქნების ფული, რომელიცა არს დარჩომილი ამათ ზედა; რომელნიცა ავაჭრებენ საქონელსა. თქუცინ ინებეთ გამოცხადება მისის წერილისა, ესე იგი ვექსილისა და ესეცა, რომელ იგი ფარულად წარსრულ-არს ანლლიასა შინა და ამის მიზეზისა გამო დაშთა გამოუცვლელი ვექსილი. უკეთუ იქმნების კმასაყოფელნი წერილნი მმართველობისა მანდიდგან, მაშინ მე ძალმიცს აღება აქა თვინიერ დაბრკოლებისა.

უკანასკნელ ლოცვითა თქუცინითა სიმრთელით გახლავას და ამ წამს კომიტეტიდამ კაცი მომივიდა მუნ წარსკვლისათვის და სასწავლებელსა შინაცა მეშურება წალსვა; ამის გამო მომიტევეთ, რომელ არა ძალმიძს ამა ქარტასა ზედა გამოხატუა ზრახვა და გრძნობისა ჩემისა სრულიად: ერთისა სიტყვით სული და გული ჩემი არს თქუცინთან. ერთს უამს წინ ზრახვათა ჩემთა წარმოადგინეს მიუწდომელობა განმგებელისა და სიბრ-

ქნისა უამსა შინა შესვენებისასა და ვსცრემლეოდი მე დიდ ფრიად.

მემცხედრემან ჩემმან⁸ სიყვარულით თაყვანის ცემა მოგახსენათ წმიდასა მარჯვენასა ზედა.

მმასა თქუმისა⁹ სიყვარულით მოვიყითხავ და ეგრეთვე ადამ ლირსიევს და სხუათა დავარწმუნებ სიმრთელესა მშობელთა და ნათესავთასა.

მამაო მ. ბრძენო! გთხოვ უმდაბლესად უკანასკნელი ესე ვედრი ჩემი აღასრულოთ რომელიცა-არს ფრიად საჭირო— სამისა ანუ ოთხის თუმნისა ასიგნაციის ფასისა მოიგაჭროთ სანაწილე ვეცხლისა მცირავი, სადაცა არს ბარძიმი და სხუანი, რომელსაცა ვალად მყოფთ ამის ალსრულებისათვს და წარმოგზავნისათვს.

თქუმისა მაღალ ლირსების მორჩილი შვილი
სოლომონ დოდა ევგ.

სეკდემბრის 28-სა, 1828-სა წელსა.

41. მასამ

თქუმისა მაღალი ლირსებავ მაშაო იონა,
უმოწყალესო კელმწიფეო მზრუნველო ჩემო!

ავთრათი თქუმისა მებოძა სეკდემბრის 28-იდგან ოკტომბრიდგან 23-სა, რომელსა შინაცა ვსცან წარმკითხუმისან ყოველი გარემოებანი სამწუხარებელია სულისა ჩემისა, გარნა მაჭუს სასოება, რომელ შემოქმედი და მფარებული იქამომდე და- გიხსნით ყოვლისა ბოროტებითისა განსაცდელისაგან ყოველსა წამსა შინა საუკუნოდ და კეთილ მოქმედებისათვს თქუმისა მოგცემსთ საუკუნოსა უკუდავებასა და ჩქუმ აღვავლენთ მონუმენტსა თვთ გულთა შინა მემამულეთა ჩქუმონასა უკანასკნელს მდგომარეობადმდე ამის სოფლისა აღყანებითა სახელი- სა თქუმისათა, ხოლო მას სირცხვლი და უპატიონება, რო- მელმანცა იკადრა შეწუხება თქუმის, რომელიცა თანამდებ-

იყო დიდ ფრიადის მაღლობით მიღება მოწყალებისა თქუცნისა მე ძალ მის თქმად სიმართლით, რომელ მოქმედსა ეგვითართა საძაგელებათა და შეურაცხებათასა არა ეკუთვნის არცა ეგვი მოწყალება, რომელიც დაგინიშნავთ უსარგებლეს მაგისსა არიან სხუანი და უმახლობელეს თქუცნა, რომელთაცა უმეტეს ეყვრ თქუცნ მიერი მოწყალება და მზრუნველობა სასარგებლოდ თავისა თვისისა და საზოგადოობისა. ღრმ დაიფაროს შემაწუხებელი თქუცნი, გარნა განმწარება თქუცნი არა არს სასარგებლოდ შისდა, ნუ ინებოს ბრძენმან განსვლა ბრძნისა და კეთილმოქმედისა ამის სოფლისაგან, რომელიცა იღვწის ყოვლისა მამულისა სარგებლობისათვს, თქუცნ მიბრძანებთ მამაო სამარადისო! ანდერძის დაწერასა და თვისა დროსა შინა კელითა ფრისტავისათა აქ მოწევასა არა ინებებდა უადრესს შეერთებად ჩემდა? ვითარისა საგნისათვს და სადა-არს დანიშნულ ინებეთ სასამართლოსა შინა დამტკიცება განზრაზვსა თქუცნისა და დანიშვნა წიგნთა სასარგებლოთა თქუცნ მიერ თხზულთა და ჩემ მიერ სახელსა ზედა თქუცნსა ანუ თქუცნისა ცხოვრების აღწერისათვს დასაბეჭდად. წარსულს ავთრაოთა შინა თქუცნთა იცნობების ტფილისის ლომბარდსა შინა ხვასტაკის დადება, ოდეს იქმნების ალსრულება ამის მოწყალების მონებება, მიბრძანეთ ნინველთა ამათ ზედა მზრუნველობა ჩემი მაშინ არღა იქმნების, ოდეს ზრახუა და გრძნობა ჩემი განქრების, მე არა ვგრძნობა მზრუნველობასა თქუცნსა და სოფელსა შინა შემოყურანასა ჩემსა თქუცნ მიერ? ნუ უკვე მე არა მესმის კეთილი და ვალი კაცისა? ძმისწულმან თქუცნმან, როანემან ოდეს ჰსცნა ჩემ მიერ ავთრაოთისა თქუცნისაგამო განცხადებული მზრუნველობა თქუცნი მასზედა და მასთან უგუნურებითი მოქცევა ბიძისა მისისა თქუცნთანა, გარდმოუვიდა. ცრემლნი მწუხარებისანი შეწუხებისათვს თქუცნისა. უმეტეს ჩემსა მეცადინებს ამისთვს მოწაფა თქუცნი ელენა¹, ოდესცა მე გართულ ვარ საქმეთა შინა თანამდებობისა ჩემისათა, ჩუცნ სულიერნი შვილნი არა დავსცხრებით ვეღრებად და ალვლენად ლოცურათა ჩუცნთა სიმრთელისათვს, განრინებისათვს

ყოველთა ეშტაკეულთა განსაცდელთაგან და განგრძობისათვის უამთა და წელთა თქუცინისა მაღალ ღირსებისათა. კვემადლობ წმიდასა სულსა ნუგეშის მცემელსა, კვემადლობ და ვაღიდებრ მეუფობასა მისა მშვიდობისათვს, რომელიცა არს ერთი უმ-თავრესთა სათნოების სახეობან.

რაიცა შეეხების მდგომარეობასა ჩუცნისა, მოწყალებითა თქუცინითა ვსცხოვრებთ კეთილად, მაღლობა ღრთსა და ვსა-სოებთ კეთილად ყოველნივე სიმრთელესა შინა. უსახლობა გვაწუხებს, საღაცა ასსაღა იშოების საკმაოდ არცა თვით სას-წავლებელსა შინა. უკეთუ მაქუნდეს ლონე, აღვაშენებდი სადა-მე რაოდენსამე დუქანისა და ზედ სადგომისა სახლსა, რომელიცა არს ფრიად საჭირო და სასარგებლო. ყოველთავე თაყვანი მოგახსენეს. მთავარმართებელი² ბრძანდებოდა სასწავლებელ-სა შინა ამ დღეებში და განგვიცყადა დიდ ფრიადი შემწეობა სასწავლებლის განკეთილებისათვს და სხურავის მიცემისათვს, მხოლოდ თქუცინ ეცალენით რუსულის ენისათვის—გვითხრა ჩუცნ. საშედრო ღუბერნატორი გარდაიცვალა. ნოემბრის ათსა. კეთილ მზრახველობა თქუცინი განაგებს ყოველსავე კეთილსა და განსაზღვრის სამარადისოსა სარგებლობასა. მშვ-დობით! ჰბრძანდებოდეთ სიმრთელით და გვანარეთ მშვიდო-ბა და სიმრთელე თქუცინი, ამ წამს გიახლები სამოქალაქო ღუბერნატორთან, საღაცა დაბარებული გახლავართ.

თქუცინი სულიერი შვილი სოლომონ დოდაევი.

ოკტომბრის 25 დღესა ჩყეც-სა.

ადამ ღირსიევს⁴ მოვიკითხავ დიდი სიყვარულით და ვთხოვ უმდაბლესად რათა შეიტყოს უნივერსიტეტში იაკობ კრუპსკინ, რომელიც იყო სტუდენტად, საღა-არს, ვითარ სცხოვრებს და რატომ წიგნს არა მწერს? ხომ არ მიღის ფრანციაში? და ვითარება მისი წვლილად მომწეროს, რომელ-საცა ფრიად დაუმადლებ, მშობელი მისნი მშვიდობით არიან.

42. მ > ხ ვ ე

სულისა მიერ წმიდისა ნათლით შემოსილს მარჯუტნასა გიამბორებ და სულით-გულით ვისურვებ თქუტნსა სიმრთელესა და ხილვასა.

აპა, ყოველსა ცხოველსა არსებასა აქვს მისწრაფება ანუ მიმართება სხვსა მის მიერ არა ხილულისა საგნისალმი, რა-თამცა ალიხილნოს თვალნი სხურა და სხურა სახილველებთა შინა წარმოებისათვის ცხოვრების დასასრულისა (საგნისა) და წყაროდა კეთილშემთხურვისა მისისასა. არა სხურბრ, არამედ თან კმობითა კეთილმოქმედთა კაცთათა და შემწეობითა კაცთ მოყურარეთა და კეთილ მოსურნეთათა — ესე ვითარსა საგანსა კეთილ შემთხურვისასა ეძიებს ძმაჲ ჩემი სტეფანე შემწეობითა თქუტნისა კეთილ-მოქმედებითის კელთ მძღვანელობისათა, ვინახოგან კეთილობა თქუტნია ჰსხანს არა მხრლოდ ჩემ შორის, რომელიცა ვიქმენ ბეღნიერ მზრუნველობითა თქუტნითა და აწცა ვარ და ვიქმნები მამობრივითა სიყვარულითა და მზრუნველობითა თქუტნითა კეთილ შემთხურვასა შინა კურთხეულ და წარმატებულ უმაღლესსა ხარისხსა შინა, არამედ სხურათა მემამულეთა შორისცა იხილვების კეთილობა ეგე თქუტნი ზომი რისა ხარისხისამებრ ლირსებისა მათისა.

თუშცა მათმან უგანათლებულესობამ მეფის ძე ბაგრატმან ინება რაოდენითამე წარმოწერილითა ავთრათითა წარმოგზავნა ძმისა ჩემისა, რომელიცა მიბრძანებს გაბედნიერებასა ამისსა, გარნა მღვიმარეობა მათი თქუტნ უწყათ, უკეთუ არა იყოს მზრუნველობა თქუტნისა მაღალ ღირსებისა, ვერა მისწვდების თვისსა საგანსა, რომლისაცა-არს განსაზღვრება სამსახურსა შინა და მიღება მაშინც პირველისა ჩინისა, რომელიცა იქმნების პირველს საფუძვლად კეთილ შემთხურვისა მისისა.

მამაო ბრძენო! მიიღეთ მზრუნველობა, ასწავეთ კეთილი, აღუზილეთ თვალნი და დააღვინეთ მტკიცესა გზასა ზედა, ეგრეთვე განაცანთ უმაღლესნი და უგანათლებულესნი—უკანასკნელ, ნუცა მე მიმცემთ დავიწყებასა შინა, უწინარესი

მზრუნველობა გარდამოავლინეთ ჩემზედა. სახლეულთა ვითა-რებისათვს ყოველსავე მოგახსენებთ ჩემი ძმად სტეფანე.

ჩემს ვითარებას მოიხსენებთ. იწროსა მდგომარეობასა შინა გახლავარ და არცა სრულიად სიმრთელით, უმეტესად მაწუხებს უსახლობა, რადა მრავალი განვავრცელო, ყოველ-სავე გაცნობებთ ესე სტეფანე.

დღეს ნოემბრის 20-სა გახლდი მთავარმართებელს ღრაფ პასკევ ჩერევანსკისთან, რომელმანცა მიბრძანა, რომელ ტფილის საკეთილშობილო სასწავლებელსა შინა დაწყობს სხუა-სა კანონებსა, მრავალს ცვლილებასა ჰყოფს და ეგრეთვე უეზ-დებში ჰგახსნის სასწავლებლებს და მისცემს თვისისა წესს და მდგომარეობას, მე მოგახსენე ესრეთ: დიდ ფრიად საჭირო არს ესრეთ საფუძველი სიბრძნისა მკარესა ამას შინა და მან მიბრძანა, მალე იქნება ესრეთ და რაცა შეუდგება წინა და-დებასა ამას, მე მალიად ვაცნობებ თქუმნის მაღალ ღირსებას. ობლის ქალის გათხოებისათვს არღარა მიბრძანეთ-რა¹, ერთ-სა სემინარიის ფილასოფიის მოწაფესა ჰსურის ქორწინება და მიგზავნის ხშირად კაცს, გარნა თქუმნ-მიერ მოელის ნებარ-თქასა და წარსავებელსა, რომლისათვს ძმა ჩემი მოგახსენებსთ.

მემცხედრე ჩემი სულიერი შვილი თქუმნი ელენა² მდამლად თაყვანისცემას მოგახსენებსთ. ვთხოვ უმდაბლესად, რათა ხში-რად მიბრძანოთ თქუმნის სიმრთელისათვს, რომელიცა ფრიად მახარებს.

თქუმნის მაღალ ღირსების მორჩილი სულიერი

შვილი სოლომონ დოდაევი.

ნოემბრის 22-სა დღესა, 1828 წელს; ტფილისით.

43. მ ა ს გ ე

თქუმნო მაღალო ღირსებავ მ. მ. მ. მამაო იონა,
უმოწყალესო კელმწიფევ!

ავთრათნი, გარდაშოცემულნი სხუა და სხუას იდეადს შპყრობელნი, ესე იგი, თვითოეული თვისისა საგნისა თქუმნ მიერ მივიღე ნოემბრის 20, რომელთაცა ძალისაებრ ჩემისა

9. მასალები საქართ. და კავკ. ისტ.-სათვის, ნაკვ. შ. 1944.

შევემცენ მჭერეტელი რაოდენისამე უამისა და გამოვიხატე სულსა შინა ჩემსა, მაღალნი იგი დიდ ფრიად, წყარონი ზრახვისანი მომცემენ დიდსა შტებასა, მხიარულებასა და ქინდა ალტაცებასა ანუ ოღვრენასა უკეთილესისა საგნისადში. მარად მზრუნველო მამაო ჩემო! უკეთუ არა კეთილთა მოქმედებათათა სარგებლად სულისა და სხეულისა საჯუნოვსა ცხოვრებისათვს თქუმნ, რომელნიცა არა კშად იმყოფებიან გარდახდად ვალთა ჩემთა მათ მოქმედებათათვს ზეციურთა, რომელთა მიერცა მარად ვსარგებლობ თქუმნ მიერ კეთილისა ცხოვრებისათვს, ვითარითა ხატითა ძალ მიძს სრულყოფად მათ ყოველთა სათნოებისა სახეთა თვს, რომელთაცა თქუმნ მიერ მე ვგრძნობ ყოველსა შინა წამსა. იჩწმუნეთ მამაო, რომელ მე ყოველთვს მზად გახლავარ აღსრულებად ბრძანებათა თქუმნთა და თანამდებობათა ჩემთა. აპა ლიტურლიისათვს ქართულისა მიიღეთ მოკლედ ესე განსჯა ჩემი აზრისაებრ თქუმნისა. ღრამატიკასა შინა შესაძლო-არს უადვილესად და უცხოვლებად წარმოდგენა ყოველსა შინა საზღვრე ასა და განყოფილებასა შესაბამად წესიერად. და უმეტეს კანონიერად ყოველნი კუთვნილებანი და პყრობილებანი მისნი (ვათარცა მე გარდავეც მოწაფეთა და ჩემდა ცხადითა განმარტებითა). ღრამატიკა განარჩევს ლექსთა კმარებულთა ჩუმნს ენასა ჟედა. ყოველსა ლექსსა აქტეს სხტა და სხტა მნიშვნელობა, მ შასადამე სათანადო-არს, რათა მიუწეროთ თვითოვეული ლექსი თვითოვეულსა კლასი აღმნიშვნელსა საგანთასა. რომელნიმე გარდაეფინებიან ყოველთა მყოფობათა — საზოგადოდ, რომელნიმე თვითოვეულად — კერძობითად; წოდებანი, კუთვნილობანი და რაოდენობანიცა დანიშვნენ სხტა და სხტასა, უმეტეს და უმეტეს დანაწევრდებიან იგინი შეცვალებითად წოდებულნი ნაწილნი და შეცვალებულნიცა შეერთდებიან მათ თანა, ეგრეთცა ნათესავსა შინა, რომელიცა ღრამატიკასა შინა პნიშნავს განსხტავებასა სახელთასა განსჯასა შინა სქესისასა...

შეერთებისა გამო ლექსთასა წარმოსდგენის სიტყვა ანუ წინადადება, რომელნიცა იქმნებიან ესოდენ ურიცხვნი, რაოდენცა ურიცხვ არიან საგანნი სოფელსა შინა. წინადადებანი

განვრცელდებიან წყაროთაგან პოვნისათა, რომელნიცა არიან საზოგადონი აღგილნი და არიან შემდგომნი; ყოვლადი და კერძონი; ნათესაკი და სახე; მოქმედი და ვნებული; ადგილი და დრო, კუთვნილებანი არსებითი, ვითარებანი, მიზეზნი უმთავრესი, ნივთიერებითი, საჭრველითი და კმა მიზეზი; გა რემონტი განსაზღურება და ოლწერა; პოვნილთა და განვრცელებულთა წინადადებათა მიეცემის განკარგული და შესაბამსა თვეს თვესა აღგილსა ზედა ალწერებიან, უკანასკნელ გამოცდილი ორატორი იხმარებს შესაბამსა ფრაზესა წინადადებისა-სა და თვესებასა ენისასა საჭიამოვნოდ, კეთილ-გრუაროვნად, ცხა-დად კეთილ-წყობილებითად კეთილ-კროვანად, მხურვალებითად და ბუნებითად, განწყელილად და თავსებითად, მიკედვსაცემი აზრისა იხმარებს ანუ მაღალს ანუ საშტალს და ანუ დაბალსა ფრაზესა გინა შტილსა. საგანთა შორის ბუნებითთა, კელოვნებითთა და შერევნილთა ორატორი უმეტესად მიჰმართავს პლ-მკობილსა ანუ შტეტნიერსა, ვინავთვან იგი უმეტესად მოქმე-დებს გრძნობასა ზედა და ყურად ლებაცა მიმართავს განკსჯი-თად; საზოგადოდ ორატორი გულისკმისყოფითა (თეორეტი-კეპრ) ეკვეთების ჭეშმარიტსა, ნებითა (პრაკტიკებრ) კეთილსა, ხოლო გრძნობით (ესტეტიკებრ) ეკუტერების აღმკობილსა ანუ შტეტნიერსა კელოვნებასა. მხოლობა ესე კანონთა განსაზღუ-რებითა და განყოფითა გარდაეფინების ყოველთა გრძნობითთა და გონებითთა თსზულებათა განმარტებითურთ და ოღმოჩე-ნით ანუ დამტკიცებით; გარდა ამათსა იქმნებიან საკუთარნი კანონი თვეულებისათვეს თხზულებისათვეს კერძოობითად, მაგ. ავტორათთათვეს, ქებათათვეს. დიდ ფრიად საწუხარ-არს ერთ კერძო ჩემთვეს, რომელ დრო მცირე მაქტის შეერთებისათვეს აზრისა ჩემისა განათლებულისა გრუამისა თქმებისაღმი: მოქმე-დება ჩემი გარდა სასწავლებელისა, საღაცა რუდა ათეჭუსმე-ტი უამი მაქტის კვირაში სწავლა, მმართველის საქართულოისა მკედარო ლუბერნატორის ლენერალ სიპიაღინის შვლებს ვას-წავლი კვირაში ოთხჯერ ორორ უამს როსიულსა ენასა ზედა ღრამმატიკასა. და რიტორიკისა, ორნი შვლნი შისნი ერთი ათორმეტისა და მეორე ათისა ისწავებენ. სასწავლებელსა შინა როჭიყი მაქტს ორმოცდაათი (თუმანი). გარნა პირველსა შემ-

თხუცეასა შინა არა საკმაო გახლავთ გამოზრდისათვეს ყრმათა
და ნინელთა, რომლითაცა ათი სული იზრდების და იმოსე-
ბის ჩემთანა, გარდა ამისსა, დამან ჩემმან იქორწინა და შეუძ-
ლებლობამან მათმან განსტუმრებად მიიტაცა ჩემგან ლცდანუ-
თი თუმანი (25) თეორი, ესე იგი ათასი რუბლი ასსიგნაცია.
შეზავრობამან და ესე ვითარმა შემთხუცეამან დიდ ფრიად
მწუხარე მყრა სოლომონ, ძმა თქუცნი, გახლდათ ჩემთან ნოემ-
ბრის 26-სა და დაყო ერთი კვრა ჩემთან, შელი მისი იოანე
იზრდების. წერილნი ანუ ავთრათნი თქუცნისა მაღალ-ლირსე-
ბისანი წარუკითხე; ობოლი იგი არს ავათაო¹ და შემდგომად
განთავისუფლებისა მიუცილებლად მოვიყვანო, ყოველნი ავთ-
რათნი თქუცნი წარვატანე მქისეიყად და განვისტუმრე, და
ესრეთ მოწყალეო მამაო! უკეთუ ინებებთ ყოვლით კერძო გან-
თავისუფლებასა მწუხარებათგან მათთა და გასტუმრებასა ქალ-
თასა, წარმოგზავნეთ ჩემდა ათასი რუბლი ასიგნაცია და აწინ-
დელსა მდგომარეობასა მათსა მე გავმართავ მოწყალებითა
ამით თქუცნითა და შემდგომად მე ჩემ კერძო სხუცბრ თვინიერ
შეწუხებისა თქუცნისა ვეცდებით მათსა შემწეობასა. მე ვგო-
ნებ ამ შემთხუცეაში კმაღ ზემოხსენებულსა, მე ღიღად ვსწუხ-
ვარ მათვეს, რომელნიცა მრავალსა მომითხრობენ, გარნა
ჯერეთ ლონე არა მაქვს კმაყოფად მათდა.

[1828 წ.]

[ს. დოდანვი]

44. მას გე

მაღალ ლირსო მამაო იანა, უმოწყალესო კელმწიფევ!

უხესა მაკურთხეველსა, სულისა მიერ წმიდისა განათლე-
ბულსა მარჯუცნასა თქუცნისა თაყუანსა ვჰსცემ. მამაო, ჩუცნ
წარსულთა ეამებთა შინა მაქუნდა აზმნობა არსებისათვეს სუ-
ლისა. შემდგომ მისსა ვიაზმნე რაოდენიმე წამი, რომელსა
წარმომიდგა ცნობა მისთვეს შემდგომითა ხატითა და ძალი-
საებრ ჩემისა მოკლედ ვსჯი ესრეთ: ფილოსოფისობა ჩუცნი
ყოვლისა საგნისათვეს მდგომარეობს: თეორიასა შინა, პრაკტი-
კასა და ესტეტიკასა: პირველი არს ცნობა; მეორე ქცევა და

მესამე კელოვნება; კუალად იგივც პირველი ე. ი. თეორია არს ჰსწავლა გონებისა; მეორე გულისა და შესამე გრძნობისა. ჩეუცნ ვუწყით, რომელ თეორიასა აქვს ნაწილი: ლოლიკა, ფსიხოლოგია და მეტაფიზიკა; პრაკტიკასა აქვს: ზნეობითი სწავლა (ითიკა), კანონითი სწავლა და სარწმუნოებითი სწავლა; ხოლო ესტეტიკასა შინა იპყრობიან: გეოგრაფია, მჭევრ მეთქმბა და პოეზია. და ამის გამო ვიკითხვა—სადა არს სულისათვეს სწავლა? იკი არს პსიხოლოგიასა შინა, ხოლო პსიხოლოგია სადა არს? თეორიასა შინა. თეორია რაჭსათვეს არს სწავლა? კაცისა თავისათვეს, საიდამაცა იწყებიან ყოველნი ზრახუანი, რომელიცა არს დასაბამი ანუ ხატოვან დასაბამი ძალთა სულისათვეს და სხეულისა ძარღვთა. გარნა ყოველნივე ნაწილი იგი შეკრულ არან ურთიერთა შორის, ესე იგი, გონიება, გული და გრძნობა არიან ღარმონიებრ მოქმედნი ანუ თანკმანი, მაგალ. იზრახავს სული, იტყვის გული რომელრაცცა აქუნდა სულსა გრძნობისა მიერ მიღებული და ესრეთ სულისა მოქმედებანი იწყებიან ტვინსა შინა, გარნა თვთ სული არს ყოველგან და იქმნების ყოველთათვეს. აპა, მოკლე თეორია შემეცნებისათვეს სულისა, უკეთუ ვიწყო ამისთვეს სჯა, შესდგების სრული ფილოსოფია და მე დრო არა მცემს ნებასა, გარნა თვსსა დროსა განიმარტებიან კურსსა შინა ფილოსოფიისა ჩემისასა.

სოლომონ დოდაევი მაღაროელი.

45. ვასე

შამაო ძვირფასო იონა! წარმოგზავნილი ჰქვენ მიერ ეკ-კლესიური და მოქალაქური გარმარტება მივიღე. წარმკითხველ-მან მისსმან ვცან მას შინა განრცენებული გონება, ბედნიერი აღსარება და ღრმანი ცნობანი თქუცნი, მადლობელი ვი-ტყვი ესრეთ: აღვედ ბრძენო განათლებულო დიდებით ზეცათ და იქე შთამოებასა შა უკუნისამდე. მიუცელებელად მოგა-ნიჭათ გონებამან გონებათამან ორკერძო სოფელი კეთილგონიე-რებითნი, დაუცხრომელნი შრომანი თქუცნი არიან. ღირსნი დიდისა ყურადღებისანა, ყოველსა კეთილმზრახველსა მემამუ-

ლისათანა ამას ღმრთისადმი ლოცვად და ვედრებათ კეთილ-
აყუშავებისათვს დღეთა სიმრთელისა თქუცნისათა და თქუცნ-
წამი მაღლობად შრომისათვს და ნიჭებულისათვს სიტყვიერე-
ბასა ზა ჩუცნსა ძვირფასისასა საუნჯისა და უმეტესადმე,
რომელმანცა მივიღე უძვირფასესი თხზულება ესე, ვგრძნობ
მამაო უძვირფასო კეთილმიღრებილებასა თქუცნსა და გმად-
ლობ ყოველითა გულითა და სულითა.

ამასთან მივიღე პირველად 1) სამღვდელო სანაწილე 2)
ბარძიმი, 3) კოვზი, 4) განსაზავებელი, 5) ოთხი მოქროული
ყელის ჯუარი, 6) ლცდაოთხი დიდროვანი ლილები და 7) ოთ-
ხი წვრილი.

სახლობა ძმისა თქუცნისა¹ სიმრთელით ცოცხალან და
კეთილათ სცხოვრებენ, ხოლოდ ჰსწუხვან მოუსლელობასა
გიორგისასა², მეცა ლოცვით თქუცნნი ვცხოვრებ კეთილათ
შრომასა ზა თხზულებათსა.

იოანე მეფის ძეს უკეთუ შეესრულებინოს ქართული-
ლრამმატიკა წარმოპეზავნეთ. მე ქართულათ სრულ ვყავ და
კთარგმნი რუსულათ³. სხუანი მთავრობისაგან დარწმუნებულ-
ნი საქმენი მაბრკოლებენ, რათა აღრე სრულ ვყო. სულიერი
შვილი თქუცნი ელენა⁴ მდაბლათ თაყვანისცემას მოგახსენებთ
და მაღლობასა მოკითხვისათვს. გთხოვთ უმდაბლესად მახა-
როთ ვითარებითა სიმრთელისა თქუცნისათა. მდაბლად თავის
დაკურას მოვახსენებ მათ, რომელნიცა მეცნავ არიან ჩემნა
შშვიდობით თქუცნი სულიერი შვილი

სოლომონ დოდაევი მაღარისა.

1829-სა წელსა აგვისტოს 15 დღესა, ტფილისით.

16. მ ა ს გ

მ. ლ. მ. იონა!

საყუცრელსა, წმინდასა და განათლებულსა შარჯუცნასა ზა
გეამბორები და თქვენს სიმრთელეს და კეთილდღეობასა ცხოვ-
რებისა თქვენისასა ვისურვებ ყოვლითა გულითა და სულითა

აპა, უკრაური და უგულისკმიებითი წარმოება ძმისა და ძმისწულთა თქუცნთა; მიწერისაებრ ჩემისა ოკდოშტრისა გუსრულსა ჩამოვიდნენ ძმა თქვენი ხოლომან, შვილი მისი ითა' ე და ძმისწული თქუცნი გრიგოლ, მივიღე შესაბამისა ხატითა, შეპვითხე ყოველივე გარემოება მდგომარეობასა თვისისა და მოუცდენელობა მათი აქამოდე, რომელ შესრულ არიან ვაჟკაცობასა შა ასაკობასა და კნინლ გარდასრულ და გარდახრულ სწაფლასა დრო. ჩვეულებრივ მომიგო სნეულება მათთ და შეუძლებობა. ახლაცა ესცანითა, რომელ მამა იონასვან მოგვსლია ფული ორმოცდათი თუმანი თეთრი ფული, ამისთვის ჩამოვედით, რათა მივიღოთო, რომელსაცა შემთხვევასა შას შა მაქვნდა ესრეთი მდგომარეობა, რომელ ერთი მანეთის მეტი არ იპოებოდა ჩემს სახლში, ვინაცდგან ღმერთმან ინება შვილისა მოცემა¹, გარდავიხადე ნათლობა, სადაცა რწა თუმანი თეთრი ფული წარეგო. ნათლიად იყვნენ: დირეკტორი სასწავლებლებისა² და ბარბარა ბატონის შვილი — მეფის ძის [გაურკვ.] ასული, თუმცა ვშსცხოვრებ ჭილოსოფიურად, გარნა შემთხვევასა ამასა შა მიუცილებელ უკო წარუგებლობა. მეფის ძე ოქროპირ ბრძანდებოდა და ამას ექვსი ჟამიდგან, ვიღრე შუალამიდგან მესამე საათაძღე, სხუა დროსაც ბრძანდებოდა რაოდენჯერმე და მრავალნი მამულისა სასარგებლონი და საჭირონი დიდნი კაცნი³ — ეს იყო ოკტომბრის 20-ს, ფ შემდგომ ამისა, სულიერი შვილი თქვენი, მემცხედრე ჩემი ელენა შეიქმნა დიდ ფრიად სნეულ. მკურნალთა და სამკურნალოცა ზა წარეგო და ჯერეთცა არ განთავისუფლებულა ცნეულებისაგან.

ძვრობასა ამას შინა ჭამა, სმა, ჩაცმა და ხურვა შეაწუხებენ კაცსა მას, რომელსაცა არა რად შემოსავალი აქუს, გარდა ხვასტაკისა.

ძმამან თქვენმან⁴ მიჩუცნა წარმოგზავნილი ავთრათი თქუცნი ზუთასის თუმნისა. ვუთხარ მე მას ლოცუშა და მოთმანება რაბამ მიიღებს, მსწრაფლ წარმოგიგზავნის მეთქი, მცირეს დროს მოიამინე. არ დავაყენებო ამათ არცა სწავლაში და არცა აქაო, ვიდრე ფულსა არ მივიღებო. უკეთუ ზე არ

დააყენენ, იანვარში სასწავლებელს გავხსნით სიღნაღს-და შენს
ახლო მივაბარებ ჩეთქი; მან მითხრა: ერთი საუკეთესო გამოუგ-
ზავნია სკოლი მღვდლის კელით, რომელმანცა გამომართვა-
ხუთი მანეთის თამასუქი, ოკნიერ რომლასცა არ მაძლევდა,
შენი ძმა გზიდან დამიბრუნდა და ნაცვლად მისსა, მეურმეებს
ქირა მე მივეციო და ერთს თუმცი შემდგომ მომთხოვსო. სა-
უკეთესო იგი მიჩურნეს, რომელიცა დაუმტრევიათ სრულებით,
უცნობელ ჩემსა წარმოვგზანეთ საუკეთესო ავთრა-
თი მათდამი, ესე არა ეკუთვნის მრთელსა განმსჯელობასა,
არცა ძმა და არცა ძმისწულნი არა ლირს არიან მოწყალეები-
სა თქვენისნი, უმაღლობასა და უგრძნებელობასა შა არიან.
შამაო საყუარელო და სასურველო, სიყუარულითა თქვენითა
განვუშვენე მათ დღე იგი, ბოლო ღამესა მას თქვენ მიერ წარ-
მოწერილნი ავთრათნი ფარულად წარიპარეს და განთიად
წარსულან უცნობლად ჩემდა, აზრითა მით, რომელ ავთრათ-
თა შინა თქვენთა ჰპოვონ წარმოგზავნით ხვასტაკი თუ არიან.
შემთხვეულებამან ესრეთმან მომცა წარსულამან შაომან, რაო-
დენცა ავთრათებისა თქვენისა წარტყვენამან, არა ჰპოვონებენ
შზრუნველობასა ჩემსა და თქვენსა, აპა, მჭმუნვარება! მე ვგო-
ნებ აზრისა ჩემისათანა ინებებთ თანკმობასა. მხრუნველობა
თქვენი ძმისწულთა თქვენთა იოანესა⁶ და გრიგოლისთვეს⁷,
ფუჭი და უსარგებლო იქნება, ვინახდგან იგინი არიან: პირ-
ველად მქისენი, ესე იგი, რაღცა გამოუხატავთ ძალთა შინა
სულსათა, მათ მიუღიათ ძირი ესე ვითარი, რომელ ძნელად
აღმოიხვრებიან მათგან, ვინახდგან გარდასრულ არიან იმ წლი-
საგან, რომელსა შინაცა უნდა მიიღოს ჰსწავლანი უულის-
კმიერმან არსებამან მეორედ წარმოდგენილ აქვსთ თხოვნა
მეულლისა, რომელთაცა წვერი და ულვაში პირსა ზედა მათსა
იმყოფებიან. სოფელსა შინა საკმაო არს იგი იოანესათვეს, რაღ-
ცა ისწავლა, ხოლო შემდგომი განვითარება მისი შეუძლებელ
არს იცხოვრონ მათ სოფელსა შინა, ანუ თუ ინებებთ იანვრი-
დგან მივაბარებ სიღნაღის საწავლებელსა შინა ორთავე მათ;
ხოლო მე, ვითარცა აღმითქვამს აღვზრდი შეწევნოთა ღვთისა-
თა სოლომანის შვილს მიხეიღს, რომელიცა არს ექვსის წლი-

სა, გინახდგან მცირეს წლიდგან მიიღებს ყოველსა სიბრძნეა. საფურძვლიანად და შეურყეველად.

თქვენ მიერ წარმოგზავნილი ავთრათი მებოძა, რომელსა ზედაცა დიდ ფრიად ვინარე და ამასთან თავადს სიმონ სოლომონის ვაჩინ[ა]ძესთან⁸ მოწერილი ავთრათი წარვუგზავნე არზრუმს, სადაცა პოლკი მათი იმყოფების. დიდ ფრიად ვწუხვარ, თრი თვე არის ჩემის ძმის სტეფანეს ავთრათი არ მიმილია, არ ვუწყო მიზეზი მდუმარეობისა მისისა. გთხოვ მამაო მაცნობოთ, ვითარცა თქვენი, ეგრეთვე ძმისა ჩემისა სტეფანეს გარემოება.

უმორჩილესი სულიერი შვილი სოლომონ დოდა ევგი-
ნოვმბრის 7-სა 1829-სა წელსა, ტფილისით.

47. 8 ა ს 8 ე

თქვენო მაღალ ღირსებავ მ. მ. მ. იონა!

უმოწყალესო მაკურთხეველო და მზრუნველო
ბრძენსა უნდა ბრძნული სიტყუა
გონებასა ზესთა აღსლუა,
ღმერთმან ინება ქუც შთამოსვლა.
კაცისა მამასთან მისლუა!
ენა ჩემი ვერ იტევისა
ამის-შეაბამს სიტყუასა,
ჰეონებს მას განკვირვებასა
წინა უდებს ღოის მეტყუცლსა

დ.

ქრისტე შობის დღესასწაულს და მომავალს ახალს წელიწადს მოვლოცველობ და თქვენს სიმრთელეს ვისურვებ ყოვლითა გულითა და სულითა, განმტკიცდეს კაცობრიობა თქვენი ძალითა სულისა წმინდისათა და აღსრულდეს საგანი სურვილისა თქვენისანი.

მამაო, შემდგომ ამ ავთრათის დაწერისა მივიღე ავთრათი თქუცნი, რომელსა შარცა ვსცან მშვიდობა თქუცნი და

ვიქმენ ხარველ. მას შა ჰსჩანს, რომელ თქუცნ არა კმაყოფილ ხართ მას მეცადინეობასა ჩემსა, რომელიცა დავშეერ. ითან ძმისწული თქვენი განვასწავლე და კაცობრიობასა შინა მოვიყუანე მიმღინარეობასა შინა ორისა წლისა, გარნა მაკლდა საშუალობა ლონის ძიება. მიბრძანეთ როგორ დაჯდება, ამასთან უმდაბლესად გთხოვ ჩემ მიერ მოცემული ბარათი წარმოგზავნოთ, უ. გ. ფულის წერილი და ამასთან თქვენის შეთხულის ლექსიკონისათვეს მიბრძანეთ და რაოდენიმე წარსაჭებელი იზრუნეთ, დავაბეჭდინებ, ნურღარა გარდავაგდებთ შემდგომის დროხსათვს.

აპა! მამაო საყუარელო! რაცხვნი მოქმედებათა ჩემთანი:

- 1) შევადგინე ქართული ლრამატიკა სასწავლებლისათვს.
- 2) სრულვავ რიტორიკა ქართულსავე ენასა ზედა.
- 3) ვჰსთარგმნე, რწმუნებისამებრ მთავრობისა სჯული გალდებულებანი სასამართლოებისნი.

4) ვსთარგმნე ბრძანებითა მთავრობისათა ცხენის სრბოლისათვის წიგნი.

5) შევადრგინე რეესტრი ქართულის წიგნებისა რიცხვით ექვსასადმდე: ვისგან. საღა და ოდეს! და თვითოეული რას იპყრობს თვს შორის.

6) შევადრგინე სხუადასხუანი ზნეობითნი ნაწვეტობანი (ოტრივკი), შესკმანი, ავთრათნი და სხუანი.

7) შევადრგინე მოკლედ ფილოსოფიისა ძალნი საზღვრეო ბითა და განყოფილებითა მისითა.

8) ისტორიული აღწერა ვიწყე რომელთამე მწერალთა და რომელიმე სრულ ვყავ..

ესენი არიან შინაურნი გონებისა ჩემისა შრომანი, წარსულისა დროხსანი და მომავალნი ღმერთმან უწყის.

ძმამან თქვენმან დაიგვიანა მოსვლა, ვიშიშვი, რათა უქუნ არ მოიქცეს. სახლობანი იმისა თქვენისა — სოლომონისანი მშვიდობით ჰცხოვრებენ. მეცა სახლობით გსცხოვრებ ლოცვითა და სასოებითა და სიყუარულითა თქვენითა.

მათ ლგანათლებულესობამ მეფის შემ თქობისირმან მოგილოცათ დღესასწაული და ლოცულ-კურთხევა თქვენი ისურვა

მამაო სასურველო იონა, სასურველ არს ჩემთვს და მრავალთა მემამულეთათვს ხილუა თქვენი. თუ შესაძლო იყოს ინებოო თქვენმცა გამზილვა სამშობლოს მაულისა თქვენსა და მობრძნებით. თუ გსურთს წ. პ. ქალაქსა შინა მყოფობა შესაძლებელ არს უკუნ მიქცევა, განგუანათლებთ მოსვლითა თქვენითა.

და ახლა ამას გევედრებით რომ თქვენი ვითარება მიმდანოთ და მახაროთ მე სულიერი შვილი თქვენის მაღალ ღირსებისა.

სოლომონ დოდაევი.

თუ შეიძლებოდეს, ერთი ხელი ტანისამ სი კ. ი. ფრაკი და ბრუკი კარგათ შემიკერვინოთ, კარგის მაულისა და წარსაგებელს მოგართმევ.

შიხეილისა და დიმიტრის² ჩამოყვანასა მსთხოვთ, ვითარცა მე მოგწერე, ესე არა თხოვა თქვენი, არამედ ბრძანება არს ჩემთვის, ვინათვან მამა პბრძანდებით და მზა გახლავარ თქვენის ბრძანების ალსრულებისათვს.

დეკემბრის 28-ს 1829-სა წელსა ტფილისით.

48. მასევ

ქ[რისტეს] მ[იერ] ღ[ირკო] მ[ამაო] ი[ონა]!

წმინდასა მარჯვენასა ზედა ამბორებას მოვახსენებთ და თქვენს სიმრთელეს და წელთა განგძო[ბა]ს ვისურნებ. ძმანი თქვენი და სახლეულნი მშვიდობით ბრძანდებიან. ძმასა თქვენსა გროვების რაოდენჯერმე წერილითა ვსთხოვე ჩემთან მოსვლა და არ ინება, თკთ მეც გახლდი მის სახლში—დამემალა-სოლომან და შვილი მისი იოანე გახლდნენ ჩემთან, რომელთაცა მომითხრეს გიორგისა მიერ მრავალჯერ შეურაცხება და არა რადსა შემწეობა მისგან. ყოველივე თქვენ მიერ წარმოანებული მიიტანა თვს სიმამრთან—ონისიმე მღდელთან და არა სახლში. მრავალი მწუხარება მომითხრეს, უკეთუსტუმარი მომივიდეს, ანუ ნათესავით და ხაფენი მისი დაგუფინოთო,

მაშინვე აიღებს და არ დაგვაწებებს. ფრიად შემაწუხა მოთხოვაბაზან სოლომონისამან. მე კუთხარ: „ძმასა შენსა წავართმევ და შენ მოგცემ“, მან მომიგო: შენ რომ წახეალ მომკლამსო. ფრიად ცუდი ძმობა არს, ერთი შაურიც არ მიუცია. თოანემ, ძმისწულმან თქვენმან მთხოვა თქვენთან გამოსტუმრება, უკეთუ მიბრძანებთ წამოვგზავნი.

მესისიყში სიმრთელე გახლავსთ, გარნა ტფილისში, განჯაში და ჭარბელექანში გაჩნდა ხოლერა, რომელიც ხოცს მრავალსა მსწრაფლად.

მოსავალი ფრიად მრავალი და კეთილი გახლავსთ. სხვებ თქვენ კეთილ დღეობით ბრძანდებოდეთ ჩვენთვის სანუგეშოთ და მზრუნველად.

მამაო გთხოვ მიბრძანოთ, თოანე წარმოვგზავნო თუ სილნალის სასწავლებელში მივაბარო, რომელიცა იხსნება სეკტემბერში.

ს. დოდავვი.

აგვისტოს ი-ს 1830-სა მაღარო.

49. მასვე

ქ[რისტეს] მ[იერ] ღ[ირსო] მ[ამაო] ი[ონა]!

წმინდასა და ნათლით შემოსილსა მარჯუტნასა თქუტნსა ვეამბორები და თქვენს უძვირფასესა სიმრთელესა ვისურვებ ყოვლითა გულითა ჩემითა და სულითა. ამასთან მოვახსენეფ თქვენს მაღალ ღირსებას ჩემს სიმრთელესა ყოვლითურთ სახლეულით და ყოველთა მონათესავეთა თქუტნთა.

სტამბა გავმართე დიდ ფრიად ქარგა ქართულს ასოებისა. ღრამატიკა იბეჭდება¹ და ამასთან იწყების, უკეთუ ინებოს ღმერთმან და შეგვეწიოს, იგი ლექსიკონიცა თქუტნი, ეჯრეთვე გამოიცემა ყოველსა თთუტს უურნალი ქართული, წელიწადში ათორმეტი წიგნი², გთხოვ კელი მოაწერინოთ ბატონიშვილებს და ბატონის რძლებს მიღებისათვის უურნალთა. ამ უურნალში იქმნება მოღაცა ქართველთა. ფასი მთელს წლისა არს ოცი რუბლი ასიგნაცია წარმოვგზავნითა.

ბარბარუ ბატონის შვილმა, ბაგრატ მეფის ძის ასულმან თაყუანის ცემა მოგახსენათ, კოველნივე სახლეულნი მათნი სი-მრთელით არიან.

მუხრანის ბატონმა კონსტანტინემ³ გამომიცხადა, რო-მელ ჩემის შვილის იანესაგან აღებულს ვალს მაშინ მოვცემო, როდესაც ვექსილს მომიტანო; ამით ინებეთ გამოგზავნა ვექსი-ლისა ფოჩტით, შემდგომ მიღებისა ამის. ვიდრე ვექსილი არ მივუტანო არას მოგვცემენ. მაშასადამე საჭირო არს, რათა წარმოგზავნოთ აქა მისგან მოცემული ვექსილი, მე უთხარ: სულერთა მე მივწერ მიღებასა ფულისასა და ვექსილს, თუ ინებებთ, თქვენ წარმოგიგზავნით, თუ არა, იქ ბატონის რძალ-თან დახევს. არაო, შენთან წარმოგზავნოსო, მოიტანე და ფული მიიბარეო.

ვჰსახებ, რომელ ოცს კელის მომწერს იშოვით მანდ უურ-ნალის მისაღებად. ეგრეთვე ვითხოვ, რათა ყოველთავე ქარ-თველთა გამოვუცხადოთ, რომელ თვისი თხზულება ანუ გასჯა რომელსამე საგანსა ზედა, სტიხათ, გინა უსტიობოთ, წარმოგ-ზავნონ უურნალსა შინა დასაბეჭდად. ეგრეთვე გთხოვთ უმ-დაბლესად, რათა წარმოგზავნოთ ოდა ლვითისა (ოდა ბოლა), ვგონებ ქართულად ნათარგმნი აქვნდეს ბატონის შვილს მირიანს, თქუცნ არ დაგიჭერს. გადააწერინეთ და წარმოგზავნეთ⁴. ეგრეთვე მაცნობეთ სახელნი ქართულთა წიგნთა, რომელნიც მანდ ქართველთაგან შეთხუზული აჩუ ნათარგმნი იყვნენ, სა-ხელებიცა მთხზუველთა და მთარგმნელთა, განრჩევით, რო-მელს ნაწილს ეკუთვნის: ლვითის მეტყუბლებასა, ფილოსოფიასა თუ ისტორიასა და სხუათა.

მომიტევეთ მამაო სასურველო და უსაყუარელესო ესრე-თისა კმელისა ავთრათისა და მოკლეხსა მოწერა, დღეს ექვსი უამი კლასში მაქვს გარდასაცემად სწავლაონა და ავთრათისა ამას გწერ დროსა სანოვაგისა მიღებისა და ვეშურები კლას-შიაც. მშვიდობით. თქვენი სულიერი. შვალი

ს. დოდავვი.

იანვრის 15-სა; 1831-ს წ. ტფილისით.

50. განვითარების მიზანი

უ[მოწყალესო] მ[ღვდელ] მ[ოძღვარო] იონა!

უსაყუარლესო მიმაო! მოქმედებათა მიერ თქუცნთა, რომელთა მიერცა სული ჩემი მღვიძარეობს, ყოველი კეთილი საქმე სასარგებლოდ თავისა ჩუცნისა, მამულისა და ყოველთა მემამულეთა დაგვირგვინდების სრულითა წარმატებითა.

სილნალს სასწავლებელი გაისხნა, გარნა იოანე ძმისწული თქვენი განწესდა ტფილისის ღიმნაზიასა შინა თხოვითა ჩემითა, [გაურკვ.] მე არას ვაკლებ, ყოველსავე საშუალობასა და ლონის ძიებასა ჩემსა ვაძლევ მწრაფლისა წარმატებისათვს. მცირეწლოვანი ძმა¹ მისი ჯერეთ არ მოუყუანდა, გარნა ჩამოიყუანს მოკლეს დროებში. ყოველნივე სახლობანი ძმათა თქუცნთანი სიმრთელით გახლავან.

წარსულის ავტრათის პასუხს მოგული, რომელსაცა შინა მოგახსენე გარმოგზავნა ხვასტაკო კავკასიის აქთ. ისტომუნეთ მამაო, რომელ აქა აწინდევლს მდგომარეობასა შინა საქართველოსასა, უკეთუ კაცი მოიქცა კეთილ გონიურებითა და შეუდგა საქმეთა კეთილთა და სასარგებლოთა, მიუცილებელათ მიიღებს ყოველსა სასურველსა, გარნა კრედიტურთა ძმათ საქმეთათვის საჭირო არს პირველისა დათუდვნებისათვის საშუალობა, რომელიცა მდგომარეობს ფულთა შინა. თვით თქვენ განსაჯეთ კეთილ გულის კმიერებითა საქშე ესე, ვინავდგან ნიჭებულ ხართ ყოვლითა სიბრძნითა და განიხილავთ ცხადად და ნათლად. ქალაქში ტფილისში ყოველი შემძლებელი კაცი აშენებს სახლებს, მრავალნი რუსნიცა, სომეხნიცა, ხოლო ქართველნი ვართ დაშთომილნი, გარნა სხუათათანა მეც გამრვითხოვე საკელმწიფო აღგილი მთავარ მართებლის სასახლის სიახლოეს, ოცდათერთმეტი საჟენი სიგრძე და ოცდახუთი საჟენი სიგანე. უკეთუ იწებებთ თქუცნცა, ავაშენებ სახლებს და დუქნებს, რომელთაცა ფრიად მრავალი შემოსავალი ექმნებათ. ამ აღგილსა აქვს სააგურე, უკეთუ ინებებთ და შემეწევით ხვასტაკითა, რომელსაცა ოთხს წელს ერთი ორად აღვადგენ და დავსდებ დანიშნულებისამებრ

თქუცნისა ადგილი (sic) გავაკეთებ... გთხოვ უმდაბლესად მაცნობოთ აზრი თქუცნი. განმრავლებითა ესრეთითა ზატითა შემოსხვალთათა განმრავლდების ბეჭდანი წიგნთანი და სხუანი.

მუხრან ბატონის შვილის² ვექსილი გთხოვე, რათა მსწრაფლად წარმოგზავნოთ და აქამომდე არა სჩანს. მამა მისი არას იძლევა უვექსილოთ. ინებეთ წარმოგზავნა ფოშტით.

ოსიფ იაკოლიჩის³ დუქნებისასა რას ბრძანებო, ანუ თვითონ პატრონი რატომ არას ჰზრუნავს, რომ დაუქციეს?

მომლოდინე თქვენის ყოველთა გარემოებათა ცნობის სულიერი შვილი თქვენი

სოლომონ დოდავა

თებერვლის 26-სა 1831-სა წელსა. ტფილისით.

31. მანგი

თქვენო] მ[აღალ] ღ[ირსებავ] მ[ამაო] იონა!

უწინარეს ყოველსა ვისურვებ უძვირფასესა სიმრთელესა თქვენსა. შემდგომ მოვახსენებ თქვენს მაღალ ღირსებას მდგომარეობასა და ვითარებასა ძმისა თქუცნისა და ძმისწულთასა.

მარტის 6-სა ჩამოვიდა ძმა თქუცნი სოლომონ ჩემთან ივანეს სანახვად, რომელმანცა მომითხრა ყოველივე მშვიდობა და სათნოება. ძმინი, რძალნი, ძმისწულნი და ყოველნი ნათესავნი თქვენნი მშვიდობით და სიმრთელით იმყოფებიან. ითანე ძმისწული თქუცნი ტფილისის ღიმნაზიაში მივაბარე, სწავლობს კეთილად, გარდა მისსა, მე შინ ვასწავლი. შინელი შევუკერე და საჭირონი ყოველნი სწავლისათვეს წიგნი მოვუგაჭრე.

აპა, შიზეზი სიღნაღისა სასწავლებელსა შინა მაუპარებლობა [ისა]: მასწავლებელმან მის სასწავლებლისაგან მთხოვა ასი ოქრო წელიწადში ე. რ. ასოცი თუმანი ასიგნაცია, მე ნაკლებს ფასად არავის მივიბარეთ. ყოველს წელიწადს რომ ექლიოს ასოცი თუმანი შეუძლებელ არს ჩუცნებან, ამის გამო აქვე მივაბარე და თვით [დაჭ] ვასწავლი საკუთრადცა, ხოლო ძმა ამისი მიხეილ, ფრიად მცირეწლოვანი. არის, ექვსი

წლისა არის, შეუძლებელი არს ჯერეთ მისი სწავლის დაწყება, არა რომელს სასწავლებელში ექვსის წლისას არ მიიღებენ. ყოველნივე მიებარებიან რეიდან თორმეტ წლამდინ. მართალია მე წარსულს ავთრათში მოგახსენე, რომ ჩამოიყუანეს ძმა თქუცნი სოლომონ, გარნა ახლა ჩამოვიდა და მითხრა ესრეთ: მცირე არისო და დედას ვერ მოჰშორდებაო, მერვე წელი წადში როდესაც გადადგება, მიუკილებელად ჩამოგვრიო, მე თანხმა მისი შევიქმენ, მართალიც არის, ვითარცა ამტკიცებენ სხუანიცა ყოველნივე მსწავლულნი, თქვენც საყუარელო მამაო თანხმა შეიქმნებით, რომელ ესრეთს მცირეწლოვანსა არ უნდა დააწყებინონ სწავლა, თვით თქვენ უწყით მიზეზი ამისი. დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომელ მიხეილ ძმისწული თქუცნი შეწევნითა ლუთისათა განსწავლულ იქნების ყოვლითა სწავლითა, უმჯობეს ჩემსა და სხუათა, ნუ რაოდეს წარმოიდგნესა], რომელ მე არა ვპრგრძნობდე კეთილობათა თქუცნთა და მზრუნველობათა, მიუკილებელად აღვასრულებ ყოველსა აღთქმასა ჩემსა, უკეთუ შემწე მექმნას მეუფე დიდებისა, რაოდენიცა შეიძლება ჩემგან, დავზოგ მეცადინეობასა შინა არა რომელსა ლონისძიებასა კეთილობათათვეს მათდა, უმეტესად, რომელთაგან მე ვარ ესრეთსავე მღომარეობასა შინა.

ავთრათთა თქვენთა მოუთმენელად მოველი ყოველსა დღესა, ვინახდგან იგინი სულსა ჩემსა მწყურვალესა ჰერდიან ტკბილითა ბანანამთა—გოლითა.

წარსრულთა ავთრათთა შინა ჩემთა გთხოვე სახელნი თქვენთა თხზულებათანი და სხუათაცა წიგნთა ქართულსა ენასა ზედა თხზულთა, რომელნიცა საჭირონი არიან ჩემთვს ისტორიასა შინა ქართულთა მწერალთასა და საკუთრად ისტორიასა შინა თქუცნსა, ეგრეთვე იყვნენ სხუანიცა ვედრნი, მიბრძანეთ ვითარ ინებეთ.

შე თქვენის ლოცვით მშვიდობით გახლავარ სახლობით აურთ თქვენი სულიერი შვილი

სოლომონ დოდაევი.

1831 წელსა, მარტის 14 დღესა.

52. მ ა ს ვ ა

ქრისტე აღზდგა! თქუცნო მაღალ ღირსებავ

მ. მ. იონა, უმოწყალესო კელმწიფევ!

ოჰ, თუ ვითარითა სიხარულითა წარმოვიტყვი ლექსა ამას „ქრისტე აღზდგა“ და მოულოცავ თქუცნსა მაღალსა ღირსებასა დღესასწაულობითსა დღესა ამას, სიხარული გამოიხატების გულსა შინა ყოვლისა ქრისტეანისასა და უმეტეს ხარისხად პგრძნობს კაცი იგი სიხარულსა და შუებასა, რომელიცა ახლოს არს ქრისტეს ანა. უკეთუ ვპწერდე სხუასა და არა თქუცნ, მაშინ ძალმედუა სრულებით წარმოდგენა დღისა ამის, ხოლო რა ვპწერ კაცსა ბრძენსა და მეცნიერსა მახლობელსა ქრისტეს თანა, თანამდებ ვარ მხოლოდ თქმად—მოვმლოცველობ და ვისურნებ სულითა განგრძნობასა წელთა თქუცნთასა სიმრთელით და კეთილ დღეობით და ვევედრები მას, ვითარცა ყოველსა დღესა, რათა დაგიცვათ სიცოცხლით ორკერძოდა ცხოვრებისათვის, ამას სოფელსა შინა ფსალმუნისამებრ ბედნიერებისათვს ჩუცნ სულიერთა შვილთა თქუცნთა და შემდგომ საოხად სულთა ჩუცნთა ყოველთა წმიდათა თანა.

დიდმარხუაში წარმოვიდა თქუცნის ძმის სოლომონის სიძე პეტერბურღში, უკანასკნელ კვირაში მე მრავალი ვურჩივე წარმოუსვლელობა და ვპკითხე საგანი, რისთვის მისდიხარ, არც მითხრა და არც დამიჯერა. მე მივდივარ ბატონის შვილებთანაო, საქმე მაქუსო. მე მრავალი მიზეზნი წარმოვუდგინე, რომ ტყუილი შრომა გექნება, გძელი გზა არის, იქ ვინ გაცხოვრებს, მამა იონა აქ მობრძანდება, ბატონის შვილები სხუა ლუბერნიაში მიბრძანდებიან და სხუანი, გარნა არა რამ შეისმინა ჩემგან და წამოვიდა, ეგე ვითარი უსმენელი ლირარს უკანვე წარმოგზავნისა ეგრეთითავე ხატითა, ვითარცა წარმოვიდა თქუცნის უკითხავათ, სხუცბრ იყავნ ნება თქუცნი.

ძმისწული თქუცნი იოანე, აღდგომის კვირაში შინ დამეთხოვა, მეც ვაპირებ სასწავლებლების განსაჩხრევათ სილნახს და თელავს ამ კვირას წარსვლას. ყოველსავე გარემოებასა საქმეთა ჩემთასა და მდგომარეობასა ჩემსა, ეგრეთვე

სახლეულთა თქუცნოასა წვლილათ მოგამუნებ შემდგომ კინ-
თიღამ უკუნ მოქცევისა ჩემისა.

მთავარმართებელი ჩუტნი ივან ფეორდოროვიჩი ღრაფი
პასკევიჩი ერივანსკი დღეს ვამობრძანდება თფილისიდამ ს.
პეტერბურლიდ. მაწყალე შირუნველი და წავლის მოყვარე,
არღა ვუწყით, უკეთუ მრვაკლდეთ გმირსა მფარველსა ჩუტნ-
სა. რყავ ნება უფლისა საქართულოსა ზედა.

მამამ საყუარელო და სასურველო! მიბრძანე ყოველივე
ვითარება თქუცნი, მახარეთ ამბითა თქუცნითა გულისა ჩემი-
სათვა სასიამოვნო მომავლინეთ კურთხევა თქუცნი
მწყურვალსა სულსა ზედა ჩემსა და ჰყავნ შენდობა კაცოვრო-
ბისა ნაკლებობისა, უკეთუ იხილოთ აზრთა შინა ჩემთა. მშვი-
ღობით.

სულიერი შვილი თქუცნი ელენა, მემცხედრე ჩემი, მო-
გილოცავსთ დღესასწაულსა აღდგომისასა და თქუცნს სიმრ-
თელეს ისურვებს:

თქუცნის მაღალ ლირსებისა უუმორჩილესი სულიერი
შვილი თქუცნი სოლომონ დოდავ 30.

აპრილის 28-სა დღესა, 1831-წელსა, თბილისი.

53. მანავა

[მღვდელ მოძღვარო მამამ იონა!]

წმინდისა და მაკურთხეველისა მარჯუცნასა ზედა თქვენ-
სა ვეამშორები და სულით ვისურვებ თქუცნ სიმრთელესა და
მრავალსა წელსა სიცოცხლეს, ვინაფდვან ყოველივე კეთილი
მდგომარეობა და ცხოვრება მაქვს თქვენგან და შემდგომცა
მოველი ამას. ყოველი კაცი ესრეთ პზრახავს. აპა პაზრი, რო-
მელიცა განმეცხადა დიდსა შეკრებულებასა შინა და თვით მე
ამას ვგრძნობდი და მარალის ვჰერძნობ, მხოლოდ ეს მე-
წუხება, რომელ ვერ შემძლებელ ვარ თანასწორისა მაღლობი-
სა გამოთქმად დიდ ფრიადთა მოწყალებათათვს, მზრუნვე-
ლობათათვს, კეთილობათათვს, მფარველობათათვს.

შანშე ერისთოვთან¹ და სხუათა თავადთა და აზნაურთა
მეცა ვიმყოფებოდი სტუმრად მიწვეული, მუნ შემოვიდა დე-

კანობი აარონ², რომელიცა შემდგომ ოაღდენისანე წამისა შეუდგა ფარულად გამოყითხუა შინა ჩემსა და მოვიდა, იწყო კოცნა. ჩემი: შენ ხარ ხაშვილები მამი იონასო — მეტხა. მიუ-გე — მე გარ შეილობილი. ლმერთმან გაკურთხოსო, სთქუა ამან, მამა იონა არს ბრძენი. შენს მოსვლამდე შრივალნი ქართველ-ნი იყნენ და არავინ იშვილა, რენ შორის იხილა შენ შიში ღყვთასა და სიბამნე; ამისთვის გიშვილა. შრივალი წარაგო შენს პსწავლაზედ და ყოველი მოგებული თვისის კანდაკით შენ მოგცა და ყოველი შენთვის უნდა, ეს სრულიად საქარ-თველომ იცის, ძმებიცა ჰყავს, ძმის წულნიცა, გარენა ურჩნი ლმერთმან აკურთხოს მაშა იონა, ლმერთმან გაკურთხოს სო-ლომონ დოდავ და სხუანი.

შემდგომ იწყო ძმისა თქვენის შემთხვეულებანი³, თუ ვითარნი მწუბარებანი მოგცათ, აუ ვითარ მე მემუქროდა და სხუა საგნად საუბრობის შეკრებულობასა შინა შეიქმნა თქუც-ნი და ჩემი სიყუარული ჯრთიერთა შორის.

ტე აქამომდე აარონს ვერ ვიცობდი და ვერცა ივი მე. — შრივალჯერ მსურდა შეჩრან მოსვლა, შენი გაცინბა — მითხრა მან. მე ვსთხოვე ინებებდეს მობძანებასა და სხუანი.

მოძღვარებათათვეს მამობრივთა სიყუარულთათვეს და სხვ. მე სრულებით უოვლით თვისით თქვენგან ვარ და თქვენი ვარ. ვარნა ვანმიკირდა დავვინანებამან თქვენის ავთრათისა-მან. ვანვლო მრავალმან დრომან და არ მივიღე ცნობანი თქვენის ვითარებისანი, დამივიწყეთ მამაო საყუარელო? ნუ ინებოს ლმერთმან, არა რომელსა შემთხვევასა შინა არა მო-ველი მე ამას, რომელ თქუცნ ინებოთ ჩემი დატევება — დავი-წყება, ვინახდან თქუცნი ვარ და თქვენგან ვცხოვრებ და დიდი იგი მოწყალებანი და კეთილ მოქმედებანი, რომელთა მერ მე ვსარგებლობდი და ვსარგებლობ, არ ვანჭვეთებიან, ზრამედ ვანგრძელდებიან და ვანმრავლდებან უმეტეს აღმო-ცენებად ნაყოფთა.

უსაყუარელესო მამაო არი კვირა მგზავრათ ვახლდი გორს და დუშეთს, ამასთან მთიულეთს, საღაცა ვიზილე მთიერნი, ვსცან თვესება შათი, ზე და მდგომარეობა და აღვ-

წერე გაზეთებისათვის. დროსა ამას იყო დღესასწაული წმინდის გიორგისა—ლომისად წოდებულისა 12-სა ივნისს, ვილოცე მთასა ზედა ლომისისასა და მოვიქეც ქალაქად. გზაზედ ვგონებდი, რომელ, მოვალ რა, დამხვდება თქუცნი ავთრათი, გარნა არა, შევწუხდი. ავიღე რა კალამი, გწერ ავთრათსა ამას და ვის გწერ და ანუ გეზრახები.

ჭი მამაო! ნუ, დამივიწყებ—მახარე ამბითა თქვენითა მქისეყიფგან არავინ მოსრულა და სახლეულთა ჩუპნთათვის არარაც ვუწყი. მომავალს კვირას გიახლები მუნ და ყოველსავე განცნიბებ ძმათა და ძმისწულთა თქუცნთათვის.

მე სიმრთელით გახლავართ სახლობითურთ. რომელიც თქუცნთვის, ცენზურობის პროცეტი მთავარ მართებელმან წამოიღო, და არ ვიცი მალე დაამტკიცებენ თუ არა, მაგას ველით, რა რომ მივიღებთ, მყის მე ლე ქსიკონის ბეჭდას ვიწყება.

მშვიდობით, თქვენი სულიერი შვილი
სოლომონ დოდავი.

ივნისის 19-სა დღესა. 1831-სა წელსა.

54. მასევ

თქუცნო მაღალ ლირსებავ მ. მ. მამაო იონა,
უუმოწყალესო კელმწიფევ და მზრუნველო!

წმიდასა და მაკურთხეველსა მარჯუცნასა ზედა თქუცნსა ვეამბორები და სიმრთელესა თქუცნსა ვისურნებ გულითადიერ.

ოჟ! რა მწუხარებაში ვარ მსმენელი გამოჩენილისა ხოლერისა. მგლოვარე გულითა ვევედრები მეუფესა ყოველთასა, რათა დაგიფაროთ თქუცნ, ჯოველსა წამსა მღვიძიძარე და ძძინარე გამოხატვასა შინა მაქტეს გარემოება თქუცნისა მღვიმარეობისა და ვევედრები და მით ნუგეშსა ვცემ თავთა თქსსა.

აქამომდე, შემდგომ მანდ ხოლერის გამოცხადებისა, მოველოდი ავთრათსა თქუცნსა და ვერ მივიღე, ხოლო შე ვიყავ დაშთომილ მდუმარედ ლოცუასა შინა.

მშვიდობით ლმერთმან დაგიფაროსთ განსაცდელისაგან, გევედრები, მიბრძანო მამაო უსაყვარლესო, ყოველი ვითარება.

და გარემოება თქუცნი და ძმისა ჩემისა სტეფანესი, რომლი-
საცა მუარველათ, ნუგეშათ და მზრუნველათ თქუცნ ბაბან-
დებით. ჩუცნ ყოველნივე თქუცნი აქ, საქართველოსა შინა.
მყოფნი, სიმრთელით და სიცოცხლით გახლავართ. ეგრეთუ
საქართველოსა შინა მშვიდობა არის და კეთილ დღეობა
ღმერთმან ინებოს მანდაც ყოველი კეთილი და თქუცნ გამო-
გიხსნად უფალმან ყოვლისა სხეულებისაგან.

შვიდობით იყავნ, წყალობა უფლისა თქუცნ ზედა, ვი-
თარცა მე ვესავ მას. მშვიდობით, თქუცნი სულიერი შვილი
სოლომონ დოდა ევი.

ოსიპ იაკოლიჩის დუქნების ნამდვილი დოკუმენტები გა-
მოგზავნეთ, კოპიოს მთავრო[ბა] არ ერწმუნება. კრდ მითხრეს
რომ დუქნები კი არ არს დაგირავებული, მხოლოდ დოკუმენ-
ტები მიუციაო.

ივლისის 30-სა დღესა, 1831 წელსა, თბილისი.

ნნ. ოქროპირ ბატონიშვილისადმი

თქვენო უგანათლებულესობავ საქართველოს მეფის ძე
ოქროპირ¹,

უმოწყალესო წელმწიფევ!

მდაბლად თავის დაკვრას და ხელზედ კოცნას მოგახსე-
ნებ, თქვენს უძვირფასეს სიმრთელეს ვისურვებ ყოვლითა სუ-
ლითა ჩემითა და მრავალს წელს სიცოცხლეს. ბატონიშვილო!
არ ვიცი რომელი დრო იქმნება, განგრძელდება ეს დრო, თუ
ახლო არის, რომელსაც ყოველი გონება ჰქონავს, მოძრაო-
ბასა შინა და მოქმედებასა არს... როდის გიხილავთ მამულსა
შინა. თუმცა აქამომდე გახლდი მდუმარე და არ ვაცხალებდი
წინაშე უგანათლებულესობისა თქვენისა სიყვარულსა თქვენსა,
გარნა ამის გამო ნუ ჰგონებთ, რომელ თქვენც დავიწყებული
ჰგრძანდებოდეთ ჩემგან. მე ყოველთვის მახსოვხართ, და მაშეს
გულსა შინა დამარხული წინადადებანი თქვენი ყოვლისა
დროსა შინა სწავლათა გარდაცემისასა.

ამ წიგნის მომზადები გახლავსთ. მღვდლის შვილი², ამის მამა ბატონიშვილს ალექსანდრეს ახლავს. ეს გიახლებათ პეტერბურგს ფარნაონ ბატონიშვილაან³ და ინებეთ უბრძანოთ თქვენს მოსამახახურეთ, უჩვენონ გზა წარსვლისა.

უკეთუ ინებებს იქცევი უგანათლებულესობა და მაბედნიერებს ამბითა, ჩემთვის იქმნება. დიდი სიხარული.

თქვენის უგანათლებულესობის მოწყალისა ხელმწიფის მარადის მსურველი - სიმრთელისა უმორჩილესი მოსამსახურე და მონა სოლომონ დოდავი.

სექტემბრის 18 სა 1831-სა, ტფილისი.

56. ფილადელფია კიკნაძიხადში

შაშაო წმიდაო ფილადელფოს!

უსასიამოვნესი წერილი თქვენი მებოძა, რომელმანცა ფრიად მახარა უძეირფასესი სიმრთელე თქვენი. თქვენის საქმისა მე წარსრულს წელს მოგწერე, და არ ვუწყი მოგერთვათ თუ არა? არქიერთან რაოდენჯერმე გახლდათ დირეკტორი, გარნა არ ინება წარმოედგინა მიშეზნი სხუა და სხუანი. შემდგომ არ ვიცი რა იქმნება¹. გაზეთები და უურნალი გამოდის², წელიწადში რაჭა მანეთი თეთრი ფლული გახლავსთ იმისი ფასი. უკეთუ თქვენ აღშერთ რასმე სტიხად თუ პროზად, დაპერეჭდენ უურნალებში. მე გირჩევ იყიდოთ, ამისთვის, რომელ მრავალი სასარგებლო აღწერა იქმნება იმაში და უკეთუ თქვენ შეპნიშნავთ რასმე ცუდსა, ძალგიძსო წინააღმდეგომნი დასწეროთ, რომელიც დატეჭდება. ორს ნომერს ეხლავე გიგზავნი, რაჭა მანეთი გამოგზავნეთ, თუ გნებავდეთ მანდაურს ნაჩალნიკს მიართვით და ის გამოჰვავნის, რათა შემდგომნი ნომრებიც კამიტეტმა გამოვიგზავნოს, სხუათაცა ჰსთხოვე და კიდეც ეცადენით, რათა კელი მოაწერონ, მე ფრიად დამავალებთ, ამისთვის რომელ ცოტინი არიან კელის მომწერნი და ხარჯი მრავალი უნდა, თუ დადგეს დაბეჭდუა მთავრობისგან, ქართველთათვეს სირცეებილია, გამულის დიდებისთვის და გონე-

ბის განათლებისათვს ესრეთი სასარგებლო საქმე. გთხოვ ეცალნეთ ათიოდ მსურველი იშოვოთ, თუ მეტს იშოვით უფრო უკეთესი, ნურვინ დაპზოგავს რეა მანეთს. ყოველთავე ურჩიე. თქვენი და ელენა³ მდაბლად თავის დაკვრას და კელზედ მთხვევას მოგახსენებს, ვანაცა⁴ ეგრეთვე. ჩუმნ ყოველნივე სიმრთელით გაბლავართ, თქვენს ამბავს ნუ დაგვაკლებ.

თქვენი მეგობარი სოლომონ დოდა ევი.

თებერვლის 6-ს 1832 წელს ტფილისი.

შ 0 6 0 შ 3 6 0 ბ 0

სოლომონ დოდაშვილის წერილები ამოღებულია რამ-
დენიმე ხელნაწერიდან; წერილების ნაწილი ავტოგრაფებია,
ნაწილიც — პირები, სხვის მიერ გადაწერილი და ერთად და-
გროვილი აკინძულ წიგნ-ხელნაწერებში.

გამოყენებულია შემდეგი ხელნაწერები: საქართველოს
სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილების ხელნაწე-
რი № 1532 = S; იქიდან ამოქრეფილია წერილები №№ 1—5,
7, 8, 10 და 19; იმავე ფონდის № 388 ხელნაწერიდან
№ 45—54; საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების ფონ-
დის № 2226 = H ხელნაწერიდან №№ 6, 9—13, 16—44; სა-
ქართველოს ცენტრალური ორქივის საგანგებო საქმეთა ფონ-
დიდან (ОВД) № 170 საქმე წერილები №№ 14, 15 და
56; წერილი № 55 ამოღებულია გ. გორგალიშვილის მიერ
გამოცემული მასალებიდან იხ. „1832 წლის შეთქმულება“,
1935 წ. გვ. 21—22.

წ ე რ ი ლ ი 1.

1. ადამ ლირიიაშვილი — კახელი მღვდლის შვი-
ლი, ცხოვრობდა პეტერბურგში იონა ხელაშვილის მზრუნვე-
ლობით. ისწავლა ჯერ გიმნაზიაში, შემდეგ იუთ პეტერბურ-
გას უნივერსიტეტში თავისუფალ მსვენელად. მოხსენებულია
გ. გრიგორიევის წიგნში „Императорский С.-Петербургский
университет в течение первых пятидесяти лет его
существования“, С.-П.бург 1870 წ..

2. იოანე ბატონიშვილი ძე საქართველოს უკანა-
სკნელი მეფის გიორგი XII, დაიბადა 1772 წელს, იუთ განა-
თლებული და პროგრესულად მოაზრობნე პიროვნება. 1799

წელს მამას, მეფე გიორგის წარუდგინა მოხსენება სახელმწიფო რეფორმების შესახებ. მისი პროექტით საქართველოში (ქართლ-კახეთში) უნდა დაარსებულიყო დაბალი და უმაღლესი ტიპის სასწავლებლები, გაზეთი, ტიბლიოთეკა. მუზეუმი და სხვ. განათლებული და განსწავლული იოანე ავტორია მეცნიერულ და ისტორიულ თხზულებებისა. მას დაუწერია „კალმასობა“, სხვადასხვა ენციკლოპედიური ნაშრომები, რამდენიმე თარგმნილი თხზულება და რუსულ-ქართული ლექსიკონი. 1801 წელს გადასახლდა რუსეთს, გარდაიცვალა 1839 წელს. (იხ. „კალმასობა“, ტ. I, 1936 წ. დაბადებისა და გარდაცვალების თარიღები, თამარ ლომოურის მიერ გამოცემულ დავით და ბაგრატ ბატონიშვილთა ნაშრომების შენიშვნებში, დადებულია 1767—1830 წლები, იხ. დავთ ბატონიშვილის „ახალი ისტორია“, 1941 წ. გვ. 169—170).

3. ბაგრატ ბატონიშვილი—ძე გიორგი XII, პირველი ცოლის, ქეოვან ანდრონიკაშვილის ასულისგან, დაიბადა 1776 წელს; განაგებდა კახეთს, მონაწილეობა მიიღო ნიახურას ბრძოლაში ომარ-ხანის წინააღმდეგ. 1801 წელს ძმებთან ერთად გადასახლდა რუსეთს, მსახურებდა კამერჰერად, შემდეგ იშპერატორმა უბოძა გენერალ-ლეინანტობა და სენატორობა. იგი ავტორია რამდენიმე ორიგინალური და ნათარგმნი თხზულებისა. გარდაიცვალა 1841 წ. 8/V-ს.

სოლომონ დოდაშვილი ასწავლიდა ბაგრატ ბატონიშვილის ვაჟებს დავითს და ნიკოლოზს. ერთ ჩვენებაში იგი წერს: „საზრდოს ვიღებდი ბაგრატ ბატონიშვილისაგან, რადგან მისი ბავშვების მასწავლებელი ვიყავიო“.

წერილი 6.

1. ორისტოტელი—ბერძენი ფილოსოფოსი, 384—322 ჩვ. ერამდე.
2. ლონდინ—დიონისი კასიოს ლონგინ, ნეოპლატონიკოსი, ცხოვრობდა მესამე საუკუნეში ჩვ. ერამდე.

3. დიონისე — გალიკარნასიელი — ისტორიკოსი, რიტორი, კრიტიკოსი, აფტორი „რომის ისტორიისა“, ცხოვ-რობდა I საუკუნეში ჩვ. ერამდე.

4. დემოსთენი — ცხოვრობდა IV საუკ. ჩვ. ერამდე.

5. ციცერონი — რომაელი ორატორი, ისტორიკოსი, ფილოსოფოსი.

6. კვინტიურიანი — რომაელი პედაგოგი, რიტორიკისა და ლიტერატურის თეორეტიკუსი.

7. როლონე — შარლ (1661—1741) ისტორიკოსი, პე-დაგოგი, რიტორიკუს კუთხედრის გამგე ბოვეს უნივერსიტეტში.

8. ბიტტე — ჯემს, შოტლანდიელი პოეტი და ფილო-სოფოსი, ლოგიკის პროფესიონი, ებერდინში.

9. ლალარნი — იგულისხმება ლაპარპ (La Harpe) უან-ფრანსუა ლა-პარპ (1740—1803), ხელოვნების თეორეტიკოსი.

10. ბლერ — ინგლისელი ფიზიკოსი, გარდაიცვალა 1828 წ. ედინბურგის უნივერსიტეტის პროფესორი.

11. ეშენბურლი — იოპან იოან ეშენბურგი, 1743—1820.

12. მოა — მოვრ აბრაჰამ დე, 1667—1754, ფრანგი მათემატიკოსი.

13. ლომონოსოვი — მიხეილ ვასილისძე (1711—1765) გამოჩენილი რუსი პოეტი და მეცნიერი.

14. რიქსკი — ივანე სტეფანესძე, 1761—1811, ხარკოვის უნივერსიტეტის რექტორი, მჭერმეტყველების პროფესიონი.

15. კარაშინი — რუსი მწერალი (1766—1826).

16. მეფის ძე ბ. — ბაგრატ ბატონიშვილი.

წურილი 8:

1. მეფის ძის ბაგრატის ძე ნიკოლოზ — გიორგი XII შვილისშვილი.

2. სოლომონის ძე მიხეილ — იონა ხელაშვილის ძმისშვილი.

3. ა დ ა მ — ლარსიაშვილი.

4. მალოვი — მუხრალი, მაგისტრი, ალექსი ივანესძე, 1787—1885, მოქადაგი და კანონთმცემული, დამთავრებული პქონლა პეტერბურგის სასულიერო აკადემია.

წ ე რ ი ლ ი 11.

1. მიხატილ მკურნალი — ?

2. ბარაკიელი — ?

3. ერისთავი ზანშეს ძე — ელიზბარ ზანშესძე ერისთავი, ერთერთი მთავარი მონაშილე და ორგანიზატორი შეთქმულებისა (1808—1871).

4. ლასსენდი — გასენდი, ფრანგი ფილოსოფოსი (1592—1655).

წ ე რ ი ლ ი 12.

1. იმპერატორის უნივერსიტეტი — პეტერბურგის უნივერსიტეტი დარსდა 1819 წლის 8 თებერვალს. პირველ ხანებში უნივერსიტეტს პქონლა ფილოსოფიურ-იური-დიული, ისტორიულ-ფილოსოფიური და ფიზიკა-მათემატიკური ფაკულტეტები. 1824 წლიდან პეტერბურგის უნივერსიტეტი მუშაობდა მოსკოვის უნივერსიტეტის დებულებით. 1825 წლიდან რექტორად არჩეული იქნა პროფესორი ანტონ ანტონისძე დეგუროვა, რომელიც რუსეთში ინგლისიდან ჩამოიყანა ბარიატინსკიმ (დეგუროვის ბიბლიოთეკა დადო საფუძვლად თბილისის ჭავარო ბიბლიოთეკას). უნივერსიტეტში სწავლების ხანი სამ ელიტარს ვრცელდებოდა. პეტერბურგის უნივერსიტეტის შესახებ იხ. В. Григорьев — „С.-Петербургский университет...“, Плетнев — „Первое двадцатипятилетие императорского С.-П.бургского университета“ და სხვ.

წ ე რ ი ლ ი 14.

1. ფილადელფია — კინაძე ნიკიფორე, ცენტრში ფილადელფოსათ წოდებული, უნდა დაბადებულიყოს 1793

წელს, ისწავლა იოანე ნათლისმცემლის მონასტერში, შემდეგ ხირსის მონასტერში, 1826 წელს წავიდა რუსეთს, იქ გაეცნო ქართველ ბატონიშვილებს. მთავრობის საწინააღმდეგო აზრების გავრცელებისთვის პასუხისმგებაში იყო მიცემული, დაპატიმრებული იყო 1827—28 წლებში ჯერ პეტერბურგს, შემდეგ ნიკინი ნოვგოროდში. იმპერატორის ბრძანებით იგი პასუხისმგებიდან გაანთავისუფლეს. აქტიური მონაწილე შეთქმულებისა, მას ეკუთვნის „აქტი გონიურის“ შედგენა, რაც შეთქმულების წესდებას წარმოადგენდა. ფილადელფოს კიკნაძე გამოძიებისას საპატიმროში გარდაიცვალა.

წერილი 20.

1. ადრესატი ანნა დედოფალი ცნობილი იყო ქველმოქმედებითა და მეცენატობით. იგი რუსეთს გადასახლდა 1809 წელს საბოლოოდ (თორემ უფრო ადრე მან ერთხელაც იმგზავრა რუსეთს). იქ მრავალ ქართველს ეხმარებოდა რჩევით და მატერიალურადაც. ეს ანნა დედოფალი ბესიკას ტრფობის ობიექტი იყო ახალგაზრდობისას. გარდაიცვალა მოსკოვს, 1832 წლის 18 ივნის (ი. „ბესიკი“, 1932 წ., ალ. ბარამიძის წინასიტყვაობა). წერილი დაწერილია 1827 წელს, ს. დოდაშვილის რუსული ნაშრომის „Kursc философии“-ს დაბეჭდვამდე.

წერილი 21.

დაწერილია 1827 წელს, უნივერსიტეტის კურსის დასრულებისას. ამავე წელს დაიბეჭდა ალ. სმირდინის სტამბაში „Kursc философии“, რომლის გამოქვეყნებასაც აპირებდა ავტორი ჯერ რუსულ, შემდეგ კი ქართულ ენაზეც. კურსის მომდევნო ნაწილის ფრაგმენტები ამ ბოლო ხანებში აღმოჩნდა საქ. ცენტრ. არქივში.

1. ადამ—ლირისიაშვილი.

წერილი 23.

1. ბაგრატ ბატონიშვილი — ახ. ზევით.

2. დედოფალი — იმ დროს რუსეთში რამდენიმე დედოფალი ცხოვრობდა საქართველოდან გადახვეწილი. სოლომონ დოდაშვილს ნაცნობობა ჰქონდა მარიამ, ანა და ნინო დედოფლებთან. რაღან წერილში გიორგი XII შვილები არიან ჩამოთვლილნი და დედოფალიც ერთერთ მათგანთაგან გამგზავრებულა, იგულისხმება ალბალ გიორგი XII მეორე ცოლი მარიამ (1767, 26, X—1850, 30, III), გიორგი ციციშვილის ასული, რომელიც ლაზარევის მკვლელობასთან დაკავშირებით, გადაასახლეს რუსეთს, ბელგორდში. 1811 წლიდან ცხოვრობდა მოსკოვში.

მარიამ დედოფალთან დაკავშირებით: საქ. მუზეუმის წ. პ. გ. საზოგადოების ფონდის ხელნაწერებში № 2450 შენახულა ანონიმი ავტორის „მუხამბაზი“ შედეგი სახისა:

ლაზაროვს წელში გაურჩეს ხანჯალი,
დედოფალი იყო მისი აჯალი.
დედოფალი წაიყვანეს ძალითა,
ოთხის წვრილის ვაჟით, ორის ქალითა,
მათი ტანჯვა ვნახე ჩემის თვალითა,
მათ მოუსვეს ერთიანად ნამტალი,
ლაზაროვს წელში გაურჩეს ხანჯალი.

— : —
დედოფალი დასჭრეს მძიმეთ მკლავშია,
სისხლის ცრემლი მოსდიოდა თვალშია,
აიყვანეს, გაიყვანეს კარშია,
ჩასვეს, აღარ კითხეს თავის აფალი
ლაზაროვს წელში გაურჩეს ხანჯალი.

— : —
თამარს ფერი გადაპყროდა ყვითელი,
აღარ ჰქონდა ლოყისფერი წითელი,
აღარ მისცეს ქვეშაგება; მითელი,
ემზღვლეოდა ყელში, გულში აწ ძალი,
ლაზაროვს გაურჩეს წელში ხანჯალი.

— : —
ერეკლესა აღარ მისცეს ქუდია,
[ქართველებს გაუსწორდათ კუდია,

პატივები მოგვაყენეს ცულია
[?] კეთხვივით რო [?] ქანჯალი,
ლაზაროვს წელში გაურჩეს ხანჯალი.

3. ოქროპირა — ძე გიორგი XII.
4. თამარ — ასული გიორგი XII.
5. ილია — ძე გიორგი XII.
6. დამიტრი მღვდელი — ?

7. მამა ტარასა — ტარასი სოლომონის ძე ალექსი-შვილი, ქვათახევის მოძღვარი. სოლომონ დოდაშვილი გულისხმობს წიგნს, რომელიც მოსკოვში დაიბუჭდა 1827 წელს სათაურით: „ვრცელი კატეხისმოდ, სასწავლებლად ყრმათა მართლ-მაღიდებლობითისა ჰსჯულისა ქრისტიანებრივისა. რუსულისაგან ქართულად გარდმოღებული და დაბეჭდილი ტარასის მიერ მღვდელ — მონაზონისა; სოლომონის ძის ალექსი-შვილისა, რომელიცა ჰსძღვნის კეთილ-გონიერთა ყრმათა საქართველოსათა, დაიბეჭდა სტამბასა შინა უწმიდესის მმართებელის სინოდესასა, მოსკოვსა, წელს 1827, თთუმსა ივლისსა“.

8. დოსითეოს არქიეპისკოპოსი — ქვათახევისა, ცხოვრობდა რუსეთს, იმის შესახებ იხ. „მცირე უწყება...“, „ძეელი საქართველო“, ტ. I, განკ. III, გვ. 48. 49. დოსითეოსი ფიცხელაურთაგანი იყო. ფიცხელაურებისა და ერისთავების ურთიერთობა მოცემულია „კალმასობაში“. დოსითეოსისა დას. დოდაშვილის ურთიერთობის შესახებ ლაპარაკობს გიორგი იასეს ძე ერისთავის ლექსი „კავკაზის მთასა“, იხ. პუშკინის სახ. სამასწ. ინსტიტუტის შრომები, II—5. ტატიშვილი დას. ხუციშვილი — „ფრაგმენტები“. დოსითეოსის შესახებ აშლექსში ნათქვამია:

„დოსითეოსის განზრახვანი, საქმე წყობილი,
შფოთის აღმძგრელად, მრავალგვარად პირველ-
ცნობილი,
სულით და ხორცით შხამიანი, ესრუთ მკობილი,

როგორ ვერ სცანით ძველად მტერი მიმოთხული

ლექსი დაწერილია შეთქმულების აღმოჩენის შემდეგ.

9. პავსკი — გერასიმე ბეტრეს ძე (1787—1863), გამოჩენილი ფილოლოგი, ჰებრაუსტი, აკადემიაში ებრაული ენის კათედრა ეჭირა. ბელინსკი პავსკის შესახებ სწერდა: „его труда составляет новую эпоху в истории нашей грамматики“, პავსკი პეტერბურგის გუბერნიაში დაიბადა, ისწავლა ეპარქიალურ სემინარიაში. 1809 წელს, სასულიერო აკადემიის გახსნისთანავე, შევიდა მასში და დამთავრა გქვსწლიანი კურსი. დატოვიბულ იქნა იმავე სასწავლებელში ებრაული ენის ბაკალავრიდ. მან შეადგინა ებრაული ენის გრამატიკა და ქრესტომათია. პეტერბურგის უნივერსიტეტის გახსნისთანავე, იქ კითხულობდა ლექციებს. იგი ს. დოდაშვილის ლექტორიც იყო. პლატონ იოსელიანი სწერს: „გერასიმე პავსკი, მასწავლებელიცა ჩემი ს. პ.-ბ. ებრაულისა ენისა, მეტყოდა ვარლა-ამისათვის (ვარლამ, ქსნის ერისთავი, ეგზარხოსი), რომელმან მისისა თხოვნითა თარჯმნა რუსულად ქადაგებები ვარლამისა, რომელიცა დაიბეჭდაცა. მისგანვე ვარლამისა ესწავა მრავალთა ქართულთა ლექსთა, ებრაულს ენასა სახმართა“. (იხ. „ცხოვრება...“, გვ. 257).

10. ფილადელფი — ბერი ფილადელფოს კიკნაძე.

11. ადამ ლირსიევი — ლირსიაშვილი, იხ. ზევით.

წ ე რ . ი ლ ი 24.

1. ს. დოდაშვილმა, პეტერბურგიდან გამომგზავრებულმა, მოსკოვზე გამოვლისას გაიცნო ბევრი მოწინავე ადამიანი. როგორცა ჩანს, გაუცვნია აგრეთვე უურნალების რედაქტორებიც, რომელთაც თურმე კორესპონდენტობა აღუთქვა. იმ ხანებში მოსკოვში გამოდიოდა უურნალები: *Московский телеграф-ი* და *Московский вестник-ი*, რომელთა ხასიათის მიხედვით სოლომონს შეეძლო მათი კორესპონდენტობა ეკისრა. შესაძლებელია მათ ჰპირდებოდა კადეც წერილებს საქართველოსა და საერთოდ კავკასიის შესახებ.

2. ადამ ლირსიევი — ლირსიაშვილი.

3. გიორგი პაიჭაძე — ცნობილი მესტამბე. ხელობა რუსეთში ისწავლა. მოსკოვში მრავალი ქართული წიგნია მისი ნახელოვნარი დაბეჭდილი. მუშაობდა საქართველოშიც, ხოლო შემდეგ რუსეთს ვადასახლდა და იქ დაიწყო ხელობა და შრომა. გიორგი პაიჭაძე კარგი და გამოცდილი მესტამბე იყო, ამის შესახებთვათაც ლაპარაკობს მოსკოვში, 1805 წელს დაბეჭდილ „სადლესასწაულონი“-ს მინაბეჭდში: „მებრძანა უწმინდესის სინოდის ჩლენის ვარლამ არხიეპისკოპოზისაგან მე პაიჭაძე გიორგი მესტამბეს, წიგნისა ამის სადლესასწაულის დაბეჭდვა, ვინათვან არა იყო ქართულსა ზედა დაბეჭდილ, მორჩილ ვექმენ ფრიადის გულის მოდგინებით, ოთხსა წელსა არა დაგსცხერ შრომითა და მღვიძარებითა, თკო ანბანის მოჭრათა, გაწყობითა; ჩაკითხვითა, პლაკის ჭრითა და ოვლისავე სტამბისა ამის სახმარისა გამართვითა და სრულ ყველაზე“.

4. პეტრე — ?

წერილი 25.

1. ალექსანდრე — ჩოლოყაშვილი.

2. პარმენ მღვდელი — ?

3. სიპიაგინი — ნიკოლოზ მარტინის ძე (1785—1828) ექნერალ-მაიორი, ნაპოლეონის წინააღმდეგ წარმოებული ომების მონაწილე; „Военныи журнал“-ის რედაქტორი 1817—19 წლებში, მსახურობდა თბილისის სამხედრო გუბერნაციორად; მან დააარსა გაზეთი „Тифлисские Ведомости“. გარდაიცვალა 1828 წლის 10 ოქტომბერს, თბილისში. წაასვენეს სამშობლოში, კოსტრომის გუბერნიაში.

4. ფარსადან თეიმურაზ აჩი — ციციშვილი, ცხოვერობდა მოსკოვში.

წერილი 26.

1. ხარკოვიდან გაგზავნილი პირველი წერილი არ ჩანს.

2. ივან იაკულიჩი კოონგერლი — ქრონბერგი ივანე იაკობის ძე, (1788—1838), ქლასიკური ფილოლოგიის სპეციალისტი, პროფესორი და რექტორი ზარკოვის უნივერსიტეტისა. გამომცემელი სამეცნიერო ჟურნალის „მინერვა“-ის.

3. ალექსანდრე რიფსიმა ბატონიშვილის ვაჟი, ჩოლოყაშვილი.

4. დედოფალი მარიამი — იხ. ზევით.

5. ალექსანდრე პირველი — რუსეთის იმპერატორი (1777—1825).

6. იგულისხმება სიპიაგინის მეუღლე.

წერილი 28.

1. იგულისხმება ნიკოლოზ მარტინის ძე სიპიაგინი.

2. საინტერესოა ცნობები იონა ხელაშვილის ძმებისა და მათი ჩამომავლობის შესახებ (სქემა იხ. გვ. 162).

წერილების მიწერ-მოწერისას იონას ორი ძმა, იობი და იოსებ: ცოცხალი აღარაა; ამიტომ გრიგოლი, მაია და მარიამ ობლებად იხსენებიან აქ და შემდეგაც. იონას ძმა გიორგი 1828 წელს რუსეთს, ძმასთან წასულა. იონას ძმის შვილებს გრიგოლს და იოანეს სოლომონ დოდაშვილთან ჰქონდათ ბინა თბილისში. ობოლი ქალების გათხოვებაშიც მონაწილეობას იღებდა ს. დოდაშვილი. იონას გენეალოგიისთვის იხ. აგრეთვე „სახალხო გაზეთი“, 1911 წ. № 347—8.

3. ნიკოლოზ ხელაშვილი — არქიმანდრიტი.

4. თარხანოვი — ?

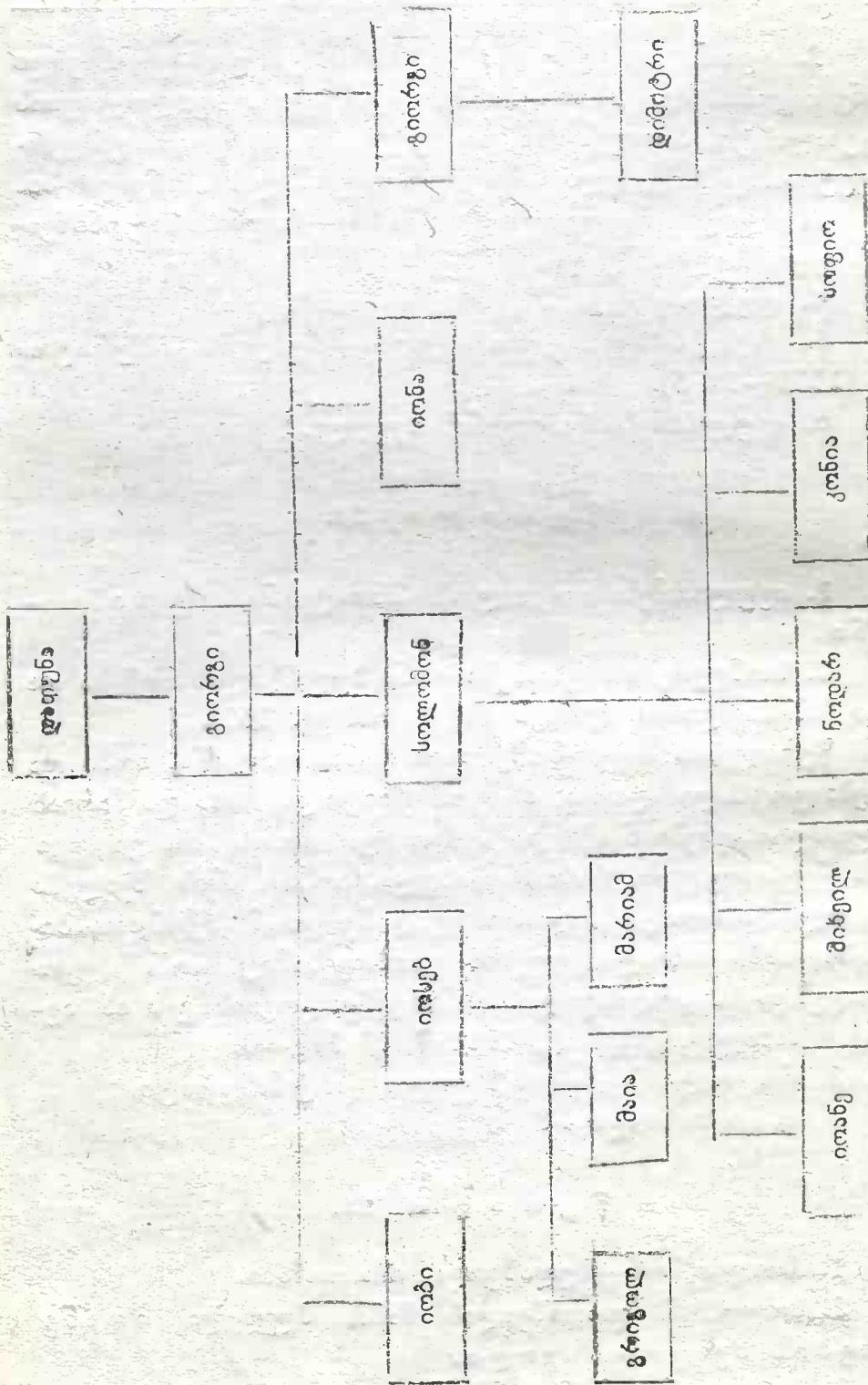
წერილი 29.

1. სოლომონ — ხელაშვილი, ძმა იონასი.

2. სოლომონ დოდაშვილის მამა, მღვდელი იოანე იოსების ძე დოდაშვილი.

3. სტეფანე — მომდევნო ძმა ს. დოდაშვილისა.

II. მასალები საქართ ა. ჭავჭ. ისტ-სათვის, ნაკვ. II, 1844.

წ ე რ ი ლ ი ვ 1.

1. სოლომონ დოდაშვილი გულისმობს რუსეთ-სპარსეთის ომს, რომელიც წარმოებდა 1826—1828 წლებში. ასან-ხანი ურთერთი მეთაური იყო სპარსთა ლაშქრისა.

წ ე რ ი ლ ი ვ 2.

1. ს. დოდაშვილი სწერს თავისი მომავალი. მეუღლის—ელენე კობიაშვილის ასულის შესახებ.

2. გრაფი პასკევიჩი—ერევანსკი, შემდეგ ვარშავ-სკიც, ივანე თევდორეს ძე (1782—1856). 1826 წლიდან იმყოფებოდა კავკასიაში. 1827 წელს მან შეცვალა ერმოლოვი.

3. სტეფანე—მომდევნო ძმა ს. დოდაშვილისა.

4. მარიამ დედოფალი—მეუღლე გიორგი XII.

5. ანნა დედოფალი—იხ. ზევით.

6. ნინა დედოფალი—გიორგი XII-ის ული, მეუღლე გრიგოლ კაციას ძე დაღიანისა. (გრ. დაღიანი ძმისწულია დარეჯან დედოფლისა იხ. მ. ხელთუფლიშვილი—Грузия в состав Российской Империи).

ნინო დედოფალი გარდაიცვალა პეტერბურგს 1847 წელს, 31 მაისს. იგი 1810 წელს მონაწილეობას იღებდა ფოთის ციხის აღებაში. („კანკ. კალ.“ 1852 წ., გვ. 245).

7. იოანე შეფის ძე—იხ. ზევით.

8. თეიმურაზ—გიორგი XII ძე, დაიბადა 1782 წელს. 1801 წ. გაიქცა სპარსეთს, მაგრამ უკან დაბრუნდა 1810 წელს და გენერალმა ტორმასოვმა გაგზავნა რუსეთს. გარდაიცვალა 1846 წელს. რუსეთში წასვლისას მან თან წაიყვანა 11 წლის სოლომონ რაზმაძე, რომელიც მასთან და მისი დახმარებით იზრდებოდა პეტერბურგს. თეიმურაზ ბატონიშვილი პეტერბურგის სამეცნიერო აკადემიის საპატიო წევრი იყო, წევრი—კორესპონდენტი კოპენჰაგენის ანტიკვარული საზოგადოებისა და პარიზის სააზიო საზოგადოებისა. იგი დაახლოებული იყო აკად. მარი ბროსესთან. თეიმურაზს დარჩა მრავალი ნაშრომი, დაბეჭდილი და ხელნაწერი.

9. მიხეილ—ძე გიორგი XII, დაიბადა 1783 წ., გარდაიცვალა 1861 წ.!

10. ირაკლი—ძე გიორგი XII.

11. მირიან—ერეკლეს ძე, დაიბადა 1766 წ. იმყოფებოდა რუსის სამსახურში, გარდაიცვალა 1854 წ.

12. ფარნაოზ—ერეკლეს ძე, დაიბადა 1777 წ. 1804 წლამდე იულონთან ერთად იბრძოდა რუსული ხელისუფლების წინააღმდეგ; 1804 წელს შეპყრობილ იქმნა, ხოლო მომდევნო წელს გაიგზავნა რუსეთს. გარდაიცვალა პეტერბურგს 1852 წელს.

13. ლუარსაბ—იულონ ბატონიშვილის ძე, დაიბადა 1787 წელს. 1805 წელს მამას გაჰყევა რუსეთში.

14. დიმიტრი—იულონ ბატონიშვილის ძე.

15. დავით ციციშვილი—„კალმასობაში“ მოხსენებული ცნობილი ვოლტერიანელი. მას ეკუთვნის უან უაკ რუსოს თხზულების თარგმანი „ჰელა, დაჯილდოვებული დიუნის აკადემიისგან 1750 წელსა, კითხვასა ზედა ამის აკადემიისასა წინადადებული, რომელ ალდგინება ჰელივლათა და ხელოვნებათა შეეწეოდა წარმართვასა ზნეთა ანუ ყოფაქცევათასა?“. დავით ესტატეს ძე ციციშვილი. თანამშრომლობდა უურნალ „ცისკარში“, იქ დაუბეჭდია: ლექსი „თეჯლიში“, 1858, I; „სოფლის სამდურავი“, იქვე; „რამე ძალისათვეს მუსიკისა“ და სხვ. 1857, VII; „უსარგებლო ცბიერება და ლაფარული კაცთა შორის გარეგანთა მშტაცნიერებათა შინა შინაგანი უშტაცნებაა“, მოთხრობა, 1858, XI; „მოთხრობა პართენისა“, 1857, IX—X; მანე თარგმნა და „ცისკარში“ დაბეჭდია დერქავინის „ეკატერინა შეორისა მიმართ“ და „ოდა მღვთისა“.

16. ალექსანდრე ჩოლაყევი — ჩოლოყაშვილი, პეტერბურგში ნაცხოვრები, 1832 წლის შეთქმულების მონაწილე, ძე რიფსიმე, გიორგი XII ასულისა.

17. ზაქარია ორბელიანვი — გრ. ორბელიანის ძმა, 1806—1847.

18. იოანე —?

ჭ ე რ ი ლ ი 33.

1. ს. დოდაშვილი იყო სიბიაგინის შვილების რეპეტიონრი.

2. თომა ენდრონიკოვი—ანდრონიკაშვილი, შვილისშვილი გიორგი XII. იზრდებოდა პაპასთან, გარდაიცვალა 1847 წ.

3. ნიკოლოზ ართიშანდრიტი—ნიკოლოზ ხელაშვილი.

4. სტეფანე—მომდევნო ძმა ს. დოდაშვილისა.

5. სოლომონი—ძმა იონა ხელაშვილისა.

6. ობოლი—ძმის შვილი იონა ხელაშვილისა, გრაგოლისების ძე.

7. იოანე—ძმის შვილი იონა ხელაშვილისა, სოლომონ ხელაშვილის უფროსი ვაჟი. ამ იოანეს ბიძა მისმა ლექსი დაუწერა, ი. საქ. სახ. მუჭეუმი, ხელნაწერი № 267—S, მინაწერი ყდაზე, 1833 წლის ივლისის 1-ს.

წერილი 34.

1. იოანე—ძმისშვილი იონა ხელაშვილისა, სოლომონის ძე.

2. გრიგოლ—იოსებ ხელაშვილის ძე, იონას ძმისწული.

3. სტეფანე—ს. დოდაშვილის ძმა.

4. სოლომონ—იონა ხელაშვილის ძმა.

5. ნიკოლოზ ივანეს ძე გრეჩი, —პედაგოგი და ურნალისტი, „Сын отечества“-ს გამომცემელი ბულგარინთან ერთად. მან დასწერა „Пространная русская грамматика“, რომელსაც ს. დოდაშვილი იხსენიებს ბარათში.

6. ადამ—ლირისიაშვილი.

7. ალექსანდრე—ჩოლოყაშვილი.

8. ზაქარია—?

9. რგულისხმება „Московский телеграф“-ში დაბეჭდილი 6. პოლევოის რეცენზია ს. დოდაშვილის ლოგიკის „შესახებ“.

10. ოსიბ იაკოლიჩი—იოსებ იაკობის ძე. ეს უნდა იყოს „კალმასობაში“ ნახსენები „იოსებ იაკოლიჩი, პრუსიელი და გამოცდილი სწავლასა შინა“.

წერილი 35.

1. ეს ძმა იონასი, გიორგი, მოსკოვს იყო იმ დროს.
2. ადამ—ლირსიაშვილი.
3. ოსებ იაკოვლევიჩი—იხ. ზევით.
4. პლეშჩიევი—სასამართლოს მოხელე.

წერილი 36.

1. სოლოშონი—ძმა იონა ხელაშვილისა.
2. დემეტრა შვილი—იოანე ზაქარიას ძე, ვაქირელი მღვლილის შვილი.
3. ლუბერნატორნი მელიქთი და ქალაქთი—სიპიავინი და პასკევიჩი.

4. ს. დოდაშვილი სიპიაგინმა დანიშნა „Тифликеские ведомости“-ს. საგამომცემლო კომისიაში. კომისიამ მუშაობა დაიწყო და გაზეთი გამოვადა 1828 წლის ივლისში.

5. ომარ-ხანი—ავარიელი, ხუნდახის ბატონი, ძე ნურალი ბეგისა. სპარსთაგან მოსყიდული შემოესია კახეთს და მოისწრაფოდა თბილისისკენ; 1800 წელს 7 ნოემბერს მოხდა შეტაკება კაკაბეთში, იორიან. ომარ-ხანი მეთაურობიდა 20 ათასი კაცისაგან შემდგარ ლეკორ ჯარს. ბრძოლაში მის წინააღმდეგ მონაწილეობას იღებდნენ იოანე და ბაგრატ ბატონიშვილები და გენერლები გულიაკოვი და ლაზარევი. ომარ-ხანი გარდაიცვალა კაკაბეთთან მიღებული ჭრილობებისგან 1801 წელს.

წერილი 37.

1. ლუბერნატორი—სიპიაგინი.
2. „ლუბერნიის არხიდეკტორი“ იყო სამსახურიდან გამოსული სახაზინო ექსპედიციის არქიტექტორი, ინჟინერი, კაპიტანი თევდორე ბარაშვინი, რომელსაც შვილად ჰყავდა აყვანილი ელენე კობიაშვილის ქალი, საცოლე ს. დოდაშვილისა.
3. სიპიაგინი.
4. გიორგი პაიჭაძე—მესტამბე, იხ. ზევით (წერდა შენიშვნ. № 24., გვ. 164).

5. ლაპარაკია გიორგი ხელაშვილზე.

6. ბარბარე ბატონიშვილი—მეფის ძის ბაგრატის ასული, მაიორის, დიმიტრი თრბელიანის ცოლი.

7. დიახოეთი კახაბრიძე—?

8. ჯორჯაძე—?

შესრულება 38.

1. ფარსალან ციციანოვი—ციცემვილი, იხ. ზევით.

2. გენერალი სიპავინი.

3. ადამ—ლირსიაშვილი.

4. სოლომონი და მისი შვილი იოანე—ძვალის ძმის ძე იონა ხელაშვილისა.

შესრულება 39

1. იოანე—იონა ხელაშვილის ძმის სოლომონის შვილი.

2. გრიგოლი—იონა ხელაშვილის ძმის იოსების შვილი.

3. სტეფანე დოდაშვილი ბაგრატ ბატონიშვილის მზრუნველობით ცხოვრობდა პეტერბურგს.

4. ლენერალი გიორგი ერისთავი—გიორგი იასეს ძე ერისთავი, სენატორი, დიდი მემამულე, „დიდ კნიაზად“ წოდებული, 1760—1863. მონაწილე პასკევიჩის ლაშქრობათა. მისი ერთი თხზულება—„მოწოდება ივერთა მამულის დაცვისათვის დროსა სპარსთა შემოსვლისასა საქართველოს სამძღვართა შინა“ დაიბეჭდა 1832 წელს ს. დოდაშვილის უურნალში; მეორე—„მამისაგან შვილის დარიგება“—„ცისკარში“, 1862 წლის ოქტომბერში. გიორგი ერისთავს სხვა თხზულებებიც აქვს. მის შესახებ დაწერილებით იხ. „ბიბლიოგრაფიის მომბე“, № 1, 1940 წ. ს. ხუციშვილი დან.

5. ტატიშვილი—„სალიტერატურონი ნაწილნი ტფოლესის უწყებათანი“ და „ფრაგმენტები“ ს. ტატიშვილისა და ს. ხუციშვილისა, პუშკინის სახ. ზამასუ ინსტიტუტის შრომები, II, გვ. 165—173.

5. ლირსიევი—ადამ ლირსიაშვილი.

6. გიორგი ხელაშვილი.

წერილი 40.

1. მეფის ძის ასული ნინა — რომელიდაც ბატონიშვილის
მცირებულოვანი ასული.
2. პასკევიჩი — იხ. ზევით.
3. ქილიკი — [მოხუმარი — ს. ს. ორბ.] — ?
4. იოანე — ძმის შილივ იონი ხელაშვილისა.
5. გრიგოლ — ძმის შვილი იონა ხელაშვილისა.
6. სტეფანე დოდაშვილი.
7. ოსიფ იაკოლიჩი — იხ. ზევით. (გვ. 164, № 34₁₀).
8. მეუღლე ს. დოდაშვილისა, ელენე კობიაშვილის ქალი.
9. ვიორგი ხელაშვილი.

წერილი 41.

1. სოლომონ დოდაშვილის ცოლი.
2. პასკევიჩი.
3. სიპიაგინი, რომელიც გარდაიცვალა 1828 წლის
10 ოქტომბერს, თბილისში.
4. ადამ ლირსიაშვილი.
5. იაკობ კრუპსკი — ს. დოდაშვილს მოხსენებული
ჰყავს საგემომძიებლო დაკითხვისას შეთქმულების გამომყდავ-
ნებასთან დაკავშირებით. ს. დოდაშვილის ქალალდებში გაჩხ-
რეკისას იპოვეს დეკაბრისტის რილევები, საპყრობილედან
სიკვდილის წინ ცოლთან მიწერილი წერილის ასლი, რომ-
ლის შესახებაც შეკითხვაზე ს. დოდაშვილმა უპასუხა: „Пись-
мо Рылеева я переписал в Санкт-Петербурге у студен-
та Крупского в 1828 г. (?) 1828 წელს ს. დოდაშვილი უკვე
თბილისში იყო). იაკობ კრუპსკის დაუმთავრებია პეტერბურ-
გის უნივერსიტეტის ფილოსოფიურ-იურიდიული ფაკულტეტი
კანდიდატის ხარისხით 1828 წელს.

წერილი 42.

1. იგულისხმება იონას ძმის იოსების ქალი, ალბად მაია.
2. ს. დოდაშვილის მეუღლე.

წერილი 43.

1. იონა ხელაშვილის ძმისწული, გრიგოლ იოსების ძე.

წერილი 45.

1. ლაპარაკია სოლომონ ხელაშვილის ოჯახზე.
2. იონა ხელაშვილის ძმა.
3. ს. დოდაშვილი გულისხმობს თავის შემოქლებულ ქართულ გრამატიკას.
4. ს. დოდაშვილის მეუღლე ელენე.

წერილი 46.

1. სოლომონ დოდაშვილის პირველი შვილი ივანე დაიბადა 1829 წლის 21 IX.
2. დირექტორი სასწავლებლებისა უნდა იყოს შიპულინსკი.
3. იგულისხმება საიდუმლო ორგანიზაციის ერთერთი კრება.
4. ძმა იონა ხელაშვილისა სოლომონ.
5. სვიმონ მავდელი—?
6. იოანე—სოლომონ ხელაშვილის შვილი.
7. გრიგოლ—იოსებ ხელაშვილის შვილი.
8. სიმონ სოლომონის ძე ვაჩნაძე—?

წერილი 47.

ნაწილი წერილისა გამოქვეყნდა „ივერიაში“ (1887 წლის № 227).

1. ჭ. პ.—ჭმინდის პეტრეს ქალაქი—სანკტ-პეტერბურგი.
2. მიხეილ და დიმიტრი—იონა ხელაშვილის ძმის-წულებია, მიხეილ სოლომონის ძე, ხოლო დიმიტრი გიორგის ძე.

წერილი 49.

წერილის ნაწილი გამოქვეყნდა „ივერია“-ში (1887, № 227).

1. ს. დოდაშვილის გრამატიკა, რომელსაც გამოცემის წელი აწერია 1830, დაბჭდილა და გამოსულა 1831 წელს.

2. ნახსენები ჟურნალის გამოცემა — ბეჭდვა ს. დოდაშვილმა განახორციელა 1832 წლის იანვრიდან, ჟურნალს ერქვა სალიტერატურონი ნაწილნი ტფილისის უწყებათანი.

3. მუხრანის ბატონი კონსტანტინე — მამა მეუღლე ერეკლე ვაჟის ვასტანგის მეუღლის ქეთევანისა. კონსტანტინე შვილია იოანე მუხრანის ბატონისა. კონსტანტინე გარდაიცვალა 1843 წელს.

4. „ოდა ღვთისა“ დერევინის თხზულებაა. ამ თხზულებას რამდენიმე მთარგმნელი ჰყავდა რუსულიდან ქართულად. საქ. მუხ. ხელნაწერებში (H 1641) დაცულია ივანე რომანის ძე ბაზლიძის თარგმანი, გალექსილი მარიან ირაკლის ძასაც თავისუფალ იაშჩიკოტ. დაცულია იოანე ბატონიშვილის ფონდშიც, სალტიკოვ-შჩედრინის ბიბლიოთეკაში. თარგმნა ვოლტერიანელმა დავით ციციშვილმაც, რომლის თარგმანიც დაიბეჭდა 1857 წელს „ცისკარში“ (№ 7).

წ ერი ლ რ 50.

1. იონას ძმის წული, მიხეილ სოლომონის ძე.

2. იგულისხმება კონსტანტინე ივანეს ძე მუხრანელი.

3. ოსიფ იაკოლიჩი — იბ. ზევით.

წ ერი ლ რ 53.

1. შანშე ერისთავი — შულავერის მოურავი მეფე გიორგის დროს, შემდეგ პოდპოლკოვნიკი, გორის მაზრის მარშალი, აქტოური მონაწილე 1804 წლის მთიულეთის აჯანყების ჩაქრობისა. გარდაიცვალა 1831 წელს. შანშე ძმაა გორგი იასესქე ერისთავისა, „დიდი კნიაზია“ და მამაა ელიზარ ერისთავის, 1832 წლის შეთქმულების მონაწილისა.

2. დეკანოზი იან რონ — ალექსის ძე მესხიშვილი. არონ მესხიშვილი „კალმასობას“ პერსონაჟიცაა.

3. იგულისხმება გიორგი ხელაშვილი, რომელიც იონასთან იყო რუსეთში.

წ ე რ ი ლ ი ნ 5.

1. ოქტოპირ — ძე გორგი XII.
2. იგულისხმება „აღექსანდრე ბატონიშვილის მღვდლის ტალიაშვილის ვაჟი, საეკლესიო ყმათაგანი, 1822—23 წლებში სწავლობდა სიღნაღში. ს. დოდაშვილის თაოსნობით გაემ-გზავრა პეტერბურგს და ცხოვრობდა ოქტოპირ ბატონიშვილის მზრუნველობით. ტალიაშვილი უნდა დაბადებულიყოს 1810 წელს (ალ. ორბელიანის ცნობის მიხედვით).
3. ფარნაოზ — ერეკლეს ძე.

წ ე რ ი ლ ი ნ 6.

ნაწილი წერილისა გამოაქვეყნა ს. ხუნდაძემ შიგნაკში — „ქართველი ინტელიგენციის პროფილი...“ გვ. 36—37.

1. ფილადელფიას კიუნაძეს უნდოდა საქართველოში ჩა-მოსვლა და აქ რომელიმე მონასტერში მშვაობა.
2. იგულისხმება „ტფილისის უწყებანი“ და ქურნალი „სალიტერატურნი ნაწილი...“
3. ელენა — ს. დოდაშვილის მეუღლე.
4. ვანა — ს. დოდაშვილის უფროსი შვილი ივანე.

პირთა საქონელი*

ქარონ დეკანოზი 147.
 ადამ, იხ. ლირსაუშვილი ადამ;
 ლირსიევი.
 ავალიშვალი გიორგი 15.
 ანა დედოფალი 16, 19, 53, 104.
 ანდრონიკაშვალი თომა 107.
 ანტონ I კათოლიკოსი 44, 45.
 ალექსანდრე ბატონიშვილი,
 ერეკლეს ძე 150.
 ალექსანდრე ჩოლოყაშვილი, რიფ-
 სიმე ბატონიშვილის ძე 89,
 90, 104, 109.
 ალექსანდრე პირველი 92.
 ალექსიშვილი ტარასი 86.
 ალექსიძე ლავით 52.
 ამბროსი მიტროპოლიტი 52.
 არისტოტელი 64, 83.
 ასან ხანი ერევნისა 101.

ბაგრატ ბატონიშვალი
 16, 59, 64, 78, 80, 86, 87,
 118, 122, 128, 141.
 ბაგრატ, შეფის ძე იხ. ბაგრატ
 ბატონიშვილი.
 ბარათაშვილი ნიკოლოზ 14, 47,
 48, 55.
 ბარატინსკი 38.
 ბარაკიელი 71.
 ბარბარე ბატონიშვილი 116, 135,
 141.

ბარიშვინი თევდორე 25.
 ბაზარიშვილი ივანე 51.
 ბარსუკოვი ნ. 42.
 ბაუმეისტრი ფრიდრიხ 36.
 ბიტოვ ჯემს 64.
 ბლერ 64.

ბასხენდი 72.
 გაწერელია აკ. 7.
 გერცენი 14, 31, 32, 33.
 გიორგი, მეფე 52.
 გობალიშვილი ჭიორგი 13, 14, 55.
 გორდევი 49.
 გრეჩი, ნიკოლოზ ივანეს ძე 43, 104.
 გუნია ვალერიან 11.
 გურამიშვილი თადეოზ 49.

დანგაძე დ. 11.
 დემეტრაშვილი 113.
 დემოსთენი 64.
 დიმიტრი ბატონიშვილი 16, 104.
 დიმიტრი მღვდელი 86.
 დიონგისიოს ლალიკარნასელი 64.
 დიონისე გალიკარნასელი იშ.
 დიონეისიოს ლალიკარნასელი.
 დოდაშვილი სოლომონ...
 დოდაევი სოლომონ იხ. დოდა-
 შვილი სოლომონ.

* რიცხვი გვერდს აღნიშვნას. საძიებელში შესულია წერილებში
სქოლიებში და გამოკვლევაში მოხსენებული პირნა.

დოდაშვილი-მაღაროელი ის. დოდა-
შვილი სოლომონ.

დოდაშვილი სფირიდონ 14.

დოდაშვილი სამარაგდონ 10, 11, 13, 14

დოდაშვილი სტეფანე

13, 14, 98, 104, 107, 108, 114,
122, 128, 129, 137, 149.

დოდაშვილი იასე 13.

დოდაშვილი იოანე იოსების ძე 13,
14.

დოდაშვილი ივანე სოლომონის ძე
25, 35, 151.

დოდაშვილი ელენე, სოლომონ
დოდაშვილის მეუღლე

25, 35, 115, 126, 129, 134,
135, 146, 151.

დოსითეონ მწყემსმთავარი 52, 86.

დოსითეონ არჩიეპისკოპოსი ის.
დოსითეონ მწყემსმთავარი.

ენდრონიქოფი თომა ის. ანდრონი-
კაშვილი თომა.

ელენე, ის. დოდაშვილი ელენე.

ელენა, ის. დოდაშვილი ელენე.

ერეკლე მეფე 45, 47, 52.

ერისთავი შანშე 146.

ერისთავი დიმიტრი 46.

ერისთავი გიორგი დავითის ძე
27, 46, 50.

ერისთავი გიორგი იასესძე, („დიდი
ქანაზი“) 24, 37, 122.

ერისთავი ელიზბარ 26, 46, 71.

ერისთოვი გიორგი ის. ერისთავი
გიორგი იასეს ძე.

ერისთოვი შანშეს ძე ის. ერისთავი
ელიზბარ.

ეშენბურგი 64.

ვანა ის. დოდაშვილი ივანე სოლო-
მონისძე.

ვაჩნაძე სიმონ სოლომონის ძე 137
ვიაზემსკი 36, 38.

ვაქარია 109.

თამარ ბატონიშვილი 16, 86.

თარსანვი 96.

თეიმურაზ ბატონიშვილი 16, 104.

თმოგველი 45.

რასე ის. დოდაშვილი იასე.

იაროსლავსკი 21.

იესე, მეტების დეკანზი 52.

ილია ბატონიშვილი 88.

ინგოროვა პ. 47.

იოანე ბატონიშვილი 16, 52, 53,
59, 104, 134.

იოანე მეფის ძე ის. იოანე ბატონი-
შვილი.

იოანე მუხრან ბატონის ძე 141, 143.

იოანე მღვდელი ის. დოდაშვილი
იოანე იოსების ძე.

იოანე, ბოდბელი მიტროპოლიტი
14, 15.

იოანე 104.

იოანე პეტრი წი 45.

იონა ის. ხელაშვილი იონა.

იონა ბერმონაზონი ის. ხელაშვილი
იონა.

იოსელიანი პლატონ 10.

ირაკლი მეპრე ის. ერეკლე მეფე.

ირაკლი ბატონიშვილი 104.

იულიონ ბატონიშვილი 52.

ქალატონიშვილი იოანე 52.

ქალანდარაშვილი გრ. 55

კამინსკი ვლადიმერ 39.

კარამზინი 64.

კახაბრიძე, დიახოევი 1-6.

კეკელიძე კ. 52.

კვინტილიანი 64.

კიქაძე ჭულადელფოს 11, 22,
55, 86.

კობიაშვილი ელენე იხ. დოდაშვილი
ელენე.

კომიევისა ელენე იხ. დოდაშვილი
ელენე.

კრილოვი 43.

კრონბერგი ივანე იაკობის ძე 90.

კრუპსკი იაკობ 127.

კუჭუბიძე ლ. 11.

ლალარე 64.

ლემკე 14, 30, 33.

ლეონიძე 47.

ლოდიი პეტრე 36.

ლომინისოვი მ. 64.

ლონდინ 64.

ლუარსაბ ბატონიშვილი 104.

მილოვი ალექსი ივანეს ძე 68.

მამაცუაშვილი იოსებ 32.

მარიამ დედოფალი 51, 91, 104,

161, 165, 167.

გაყაშვილი იოანე იხ. იოანე ბოდ-
ბელი მიტროპოლიტი.

მასაბელი დავრათ 27.

მელიქიშვილი ლევან 44.

მესხი სერჯე 9, 10.

მესხიშვილი არონ ალექსის ძე იხ.
აარონ დევანოზი.

შეუნარგია იონა 44.

მირიან ბატონიშვილი 104, 141.

მირიან იორაკლის ძე იხ. მირიან
ბატონიშვილი.

მიხაილ მეურნალი 71.

მიხეილ ბატონიშვილი 16, 104.

მოავრ აბრამაშ 64.

მუხრანბატონი იოანე იხ. იოანე
მუხრანბატონის ძე

მუხრანის ბატონი კონსტანტინე
141, 143.

ნიკოლოზ არჩიმანდრიტი 95, 107,

ნიკოლოზ, ბაგრატ ბატონიშვი-
ლის ძე 67.

ნიკოლოზ პირველი 29, 33.

ნინა ლელოფალი 104,

ნინა, მეფის ძის ასული 123.

ომარ ხანი 114.

ონისიშვილი მღვდელი 139.

ორბელიანი ალექსანდრე 26.

ორბელიაშვილი ვარდანგ 48.

ორბელიანი გრიგოლ 9.

ორბელიანი ზაქარია 104.

ოსებ იაკოვლევიჩი 109, 111, 124,
143, 149.

ოსიოდ იაკულიშვილი იხ. ოსებ იაკოვ-
ლევიჩი.

ოსიოდ იაკულიშვილი იხ. ოსებ იაკოვ-
ლევიჩი.

ოქროპირ ბატონიშვილი 16, 22,
86, 135, 138.

ოქროპირ, მეფის ძე იხ. ოქროპირ
ბატონიშვილი.

პაგსაძე გერასიმე პეტრეს ძე 86.

პაკუაძე გიორგი დავითის ძე 24,
51, 88, 116.

პარმენ მღვდელი 89.

პასკევიჩი 23, 123; 129, 146.

პასკევიჩ-გრიგორისკი, იხ. პასკევიჩ.

პეროვსკი ალექსი 36, 37.

პეტრე დიაკონი 51.

პეტრე 88.

პლეშჩიევი 111.

პოგონიანი შიხვილ 39, 41.

პრეზიდენტი იხ. პეროვსკი ალექსანდრე.

ოლევოი ნიკოლოზ 98, 42, 43.

პუშკინი 27, 36, 38, 43.

შუკოვსკი 36, 38, 43.

რაზმაძე სოლომონ 27, 53.

რილევეი 22, 49.

რიქსკი ივანე 61.

რიფსიმა შეფას ასული 109

რთლულნ შპრო 64.

რუსთაველი შოთა 45.

სვიმონ მღვდელი 136.

სიპიაგინი ნიკოლოზ მარტინის ძე
23, 89, 109, 123, 131, 134.

სირდინი ალექსანდრე ფილიპეს ძე
43.

სტრანე იხ. დოდაშვილი სტრანე.

ტარაკი მამა იხ. ალექსიშვილი
ტარასი.

ტატიშვილი ნიკო 6, 11, 24.

ტიტოვი ვ. 41, 42.

ტოლსტიო ალ. 36.

ტუფიაშვილი კირილე 31.

უმიკაშვილი პეტრე 53, 54.

ვალავანლიშვილი იასე 29.

ვარსაოზ ბატონიშვილი 16, 52,
104, 151.

ვარსადაშ თეიმურაზიჩი იხ. ციცი-
შვილი ფარსადან.

ფილადელფი იხ. კინაძე ფილა-
დელფის.

ფიცხელაური დოსითევის იხ. დოსი-
თევის მწყემსმთავარი.

ჭურცელაძე. ანტონ 35.

ზილიკი 124.

ქუთათელაძე ლილი 7.

ქუთელია ალ. 55.

ლასსენდი იხ. გასსენდი.

ლირსივი 18, 59, 68, 84, 87, 88,
108, 111, 114, 119, 122, 125,
127.

ლორეჩი ნიკოლოზ იხ. გრეჩი ნიკო-
ლოზ ივანეს ძე.

შანიძე აკაკი 44.

შიპულინი 25.

შირიავი 43.

ჩახრუხაძე 45.

ჩერნიშვილი 33.

ჩოლოხაშვილი ალექსანდრე იხ.
ალექსანდრე ჩოლოხაშვილი
რიფსიმე ბატონიშვილის ძე.

ჩოლაყევი ალექსანდრე იხ. ალექ-
სანდრე ჩოლოხაშვილი, რიფსიმე
ბატონიშვილის ძე.

ჩუგუნოვი გიორგი 53.

ცაგარეჯი ალ. 44.

ცაიშვილი ს. 11.

ციცერონი 64.

ციციშვილი დავით 104.

ციციშვილი ფარსადან 53, 89-90,
117.

ციციანოვი ფარსადან იხ. ციციშვი-
ლი ფარსადან.

ჭავჭავაძე ილია 13, 49.

ჭიჭინაძე ზაქარია 9, 10, 11, 14,
35, 44.

ხახანშვილი ალ. 10, 11.

ზელაშვილი ნიკოლოზ იხ. ნიკოლოზ
არხიმანდრიტი.

ხელაშვილი იონა...
 ხელაშვილი გიორგი (მამა იონასი) 52.
 ხელაშვილი იობი (პარველი ძმა იონა ხელაშვილისა) 94.
 ხელაშვილი იოსებ (მეორე ძმა იონა ხელაშვილისა) 91, 95.
 ხელაშვილი სოლოშონ (მესამე ძმა იონა ხელაშვილისა) 91, 95, 98, 100, 107, 108, 113, 117, 119, 121, 132, 135, 136, 138, 139, 140, 143, 144, 145.
 ხელაშვილი გიორგი (უძუროსი ძმა იონა ხელაშვილისა) 95, 113, 134, 139.
 ხელაშვილი გრიგოლ იოსების ძე 94, 95, 108, 121, 124, 135, 136.
 ხელაშვილი მარა იოსების ას. 94.
 ხელაშვილი მარიამ იოსების ას. 94.
 ხელაშვილი იოანე სოლოშონის ძე 95, 100, 101, 108, 119, 121, 122, 124, 126, 132, 135, 136, 138, 139, 140, 142, 143, 145.
 ხელაშვილი მიხეილ სოლოშონის ძე 67, 95, 136, 139, 143, 144.

ხელაშვილი წოდარ სოლოშონის ძე 95.
 ხელაშვილი კონია სოლოშონის ას. 95.
 ხელაშვილი სოფიო სოლოშონის ას. 95.
 ხელაშვილი დიმიტრი გიორგის ძე 95, 139.
 ხელაშვილი მარა (ცოლი სოლოშონ ხელაშვილისა) 94.
 ხელაშვილი მართა (ცოლი იოსებ ხელაშვილისა) 94.
 ხელაშვილი ნატალია (ცოლი გიორგი ხელაშვილისა) 95.
 ხირსელაშვილი 100.
 ხონელი მოსე 45.
 ხუნდაძე სიმონ 37.
 ხუციშვილი ს. 11, 24
 პელიაევი ნიკოლოზ იხ. ნიკოლოზ არჩიმანდრიტი.
 ჯანაშვილი (ინგილო) დიმიტრი 10.
 ჯანაშია სიმონ 7.
 ჯორჯიშვი 116.

